

วารสาร

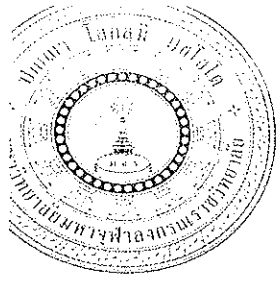
บัณฑิตศึกษาศาสตร์ปริทรรศน์

ISSN 1905-1603 | ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๒

จุดประกาย : วรรณคดี & ตัวเลือก

บันทึกศึกษานิเทศน์

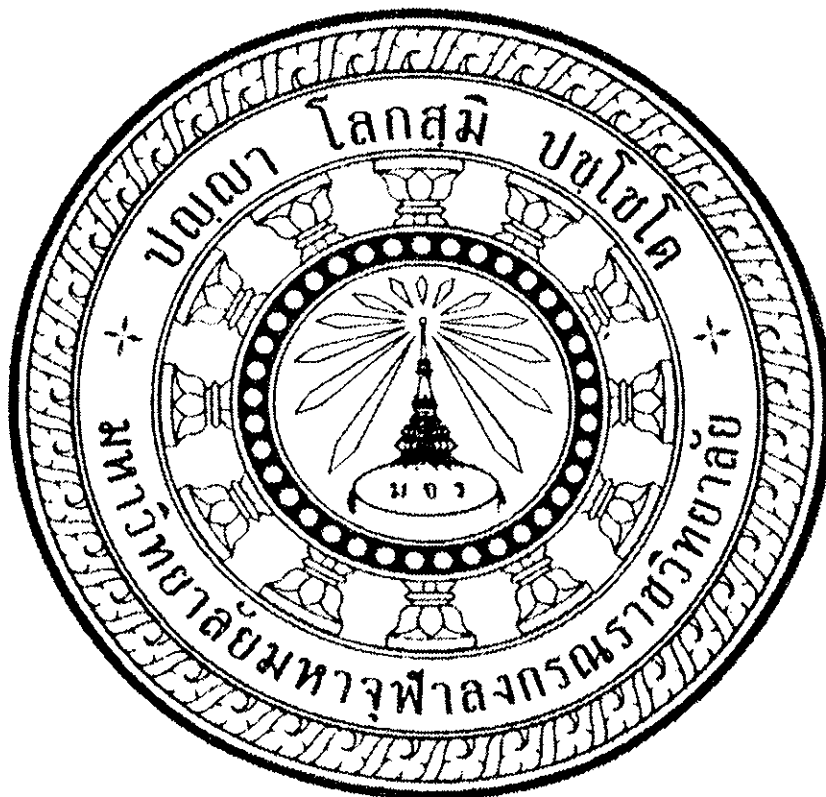

จุดประกาย : บรรณาจารย์ & ตัวเลือก

วารสาร

บัณฑิตศึกษานิตยสาร

ISBN 1905-1603 ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน 2552

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

โทรศัพท์ : 0-2222-0680, โทรทัศน์ : 0-2222-0680

<http://gds.mcu.ac.th>, e-mail : grads@mcu.ac.th

สารจากอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย ได้เปิดดำเนินการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษามาตั้งแต่ปี ๒๕๓๑ จนถึงปัจจุบันเป็นเวลา ๒๐ กว่าปีแล้ว มีนิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอกที่จบไปแล้วและกำลังศึกษาอยู่เป็นจำนวนมาก ภารกิจหลักของบัณฑิตวิทยาลัยคือการผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ดีและความประพฤติดีสามารถนำไปบูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม รวมทั้งการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ทางพระพุทธศาสนา ตลอดหลายปีที่ผ่านมาบัณฑิตวิทยาลัยได้มีการจัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง เช่น วิทยานิพนธ์ของผู้จบปริญญาโทและปริญญาเอก รวมทั้งผลงานทางวิชาการคณาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม การจัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการในระยะเริ่มต้นนั้น ส่วนใหญ่เป็นตำราทางวิชาการและผลงานการวิจัยเพื่อแจกจ่ายในโอกาสสำคัญ ต่อมาในช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๘ บัณฑิตวิทยาลัยได้ดำเนินจัดพิมพ์วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ขึ้น โดยออกปีละสี่ฉบับหรือสามเดือนต่อหนึ่งฉบับ เพื่อเปิดเวทีให้คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิชาการทางพระพุทธศาสนาและปรัชญาซึ่งกันและกัน นับว่าเป็นความก้าวหน้าอีกขั้นหนึ่งของบัณฑิตวิทยาลัย

ในนามมหาวิทยาลัย ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของคณะผู้บริหารบัณฑิตวิทยาลัย ที่มีวิริยะอุตสาหะจัดทำวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ขึ้นมาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาการศึกษาตามนโยบายของมหาวิทยาลัยสืบต่อไป

(พระธรรมโกศาจารย์)

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ฉบับนี้ เป็นฉบับที่ 2 ปีที่ 5 ประจำเดือนเมษายน-มิถุนายน 2552) กลับมาพบท่านผู้อ่านอีกครั้งด้วย “ความคึกคักทางวิชาการ” เป็นอย่างยิ่ง โดยในฉบับนี้จะเป็นการนำเสนอบทความที่มีความหลากหลายทั้งทางภาษาและแนวคิด ที่กล่าวว่าหลากหลายทางภาษาเนื่องจากว่าวารสารฉบับนี้มีการนำเสนอบทความภาษาอังกฤษหลังจากที่ผ่านมาวารสารได้ตีพิมพ์เฉพาะบทความภาษาไทยมาโดยส่วนใหญ่ ส่วนความหลากหลายทางแนวคิดนั้นปรากฏให้เห็นจากบทความที่ใช้แนวคิดของพระพุทธศาสนาในหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นประเด็นปัญหาหรือคำสอนต่างนิกาย

บทความแรก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ **ดร.บรรจบ บรรณรุจิ** แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้นำเอาประเด็นเรื่องการศึกษาระดับปริญญาตรีของคฤหัสถ์ในประเทศไทยมาเสนอเอาไว้ที่น่าพิจารณาในบทความภาษาอังกฤษเรื่อง “Thai Lay Buddhists : Their Pali Study in Thai Society” ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการศึกษาภาษาบาลีตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนจนถึงปัจจุบัน พร้อมทั้งได้ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มของการศึกษาดังกล่าวซึ่งอาจมีปัญหามบางประการที่วงการพระพุทธศาสนาของไทยต้องขบคิดและหาคำตอบต่อไป

บทความที่ 2 เป็นบทความเรื่อง “Happiness: A Deeper Meaning for Economics” ของ **สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล** นิสิตปริญญาเอกหลักสูตรนานาชาติของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้เขียนได้ชวนให้ผู้อ่านกลับมาพิจารณาความหมายของความสุขในนัยที่ลึกซึ้ง

มากขึ้น เนื่องจากความสุขทางวัตถุตามนัยที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม
เข้าใจนั้น มิเพียงแต่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้อย่าง
แท้จริงแล้วยังนำมาซึ่งความล่มสลายทางเศรษฐกิจทั่วโลกดังปรากฏใน
ปัจจุบัน

บทความที่ 3 **อภิชาติ พรสี** นิสิตปริญญาเอกสาขาวิชาพระพุทธ
ศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำเสนอบทความเรื่อง
“จตุกโกฏิ” ตรรกศาสตร์ว่าด้วยหลัก 4 ตัวเลือก : พัฒนาการจากเถรวาท
มาชยมิกะ สู่ เทียนไท้” ซึ่งผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการแนวคิดเรื่อง
จตุกโกฏิ 2 ช่วง ช่วงแรก เริ่มต้นจากนิกายเถรวาทสู่นิกายมาชยมิกะและ
ช่วงที่สองจากนิกายมาชยมิกะสู่นิกายเทียนไท้ (สำนักลัทธิธรรมปุณฑริกะ)
โดยในแต่ละช่วงของพัฒนาการผู้เขียนได้เปรียบเทียบและตีความแนวคิด
ดังกล่าวเอาไว้ด้วย

บทความที่ 4 เป็นบทความที่กล่าวถึงเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวของใครหลายๆ
คน คือความเกียจคร้าน **พระมหาขุนทอง เขมสิริ** นิสิตปริญญาเอกสาขา
วิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มุ่งศึกษา
ว่าในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องความเกียจคร้านเอาไว้อย่างไรบ้างพร้อม
ทั้งเสนอมุมมองในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเกียจคร้านและแนวทาง
แก้ไข รวมไปถึงหลักการวินิจฉัยความเกียจคร้าน เนื้อหาทั้งหมดสามารถ
ติดตามได้ในบทความเรื่อง “ความเกียจคร้านในมุมมองพระพุทธศาสนา”

บทความที่ 5 คือเรื่อง “มโนทัศน์เชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
อย่างยั่งยืน” ของ **ไพเราะ มากเจริญ** นิสิตปริญญาเอกสาขาวิชาพระพุทธ
ศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในบทความนี้ผู้เขียนได้
วิพากษ์ถึงปัญหาของมโนทัศน์แบบเก่าอันเกิดจากระบบเศรษฐกิจกระแส
หลักที่นำมาซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อม ผู้เขียนชี้ว่าหนทางที่ยั่งยืนที่สุดในการแก้

ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมก็คือการปรับมโนทัศน์ใหม่เป็นมโนทัศน์เชิงพุทธ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทั้งระบบอันจะนำมาซึ่งเศรษฐกิจและสังคมแบบใหม่ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และทำให้เกิดการพัฒนาอย่าง ยั่งยืนและสมดุลทั้งในทางร่างกายและจิตใจต่อไป

บทความสุดท้าย เป็นบทความของ **พระมหาสุทนต์ นรเชฏฐโฐ** นิสิตปริญญาเอกสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การกินเจและมังสวิรัตินั้นในทรรศนะของพระพุทธศาสนา” ผู้เขียนได้ศึกษาวิเคราะห์มุมมองต่อแนวคิดการกินเจและมังสวิรัตินั้นในศาสนาต่าง ๆ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน โดยพิจารณาว่าแนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาหรือไม่ นอกจากนี้ยังศึกษาว่าการกินเจและมังสวิรัตินั้นเป็นอยู่ในสังคมไทยมีลักษณะอย่างไร และได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา มหายานและวัฒนธรรมจีนหรือไม่ เพียงใด

สารบัญ

	หน้า
สารจากอธิการบดี	ก
บทบรรณานิการ	ข
Thai Lay Buddhists : Their Pali Study in Thai Society	1-20
<i>Dr. Banjob Bannaruji Happiness:</i>	
A Deeper Meaning for Economics	21-36
<i>Soontaraporn Techapalokul</i>	
“จตุกโกฏฐิ” ตรรกศาสตร์ว่าด้วยหลัก 4 ตัวเลือก :พัฒนาการจากเถรวาท มายะมิกะ สู่เทียนไห้	37-80
<i>อภิชาติ พรสี</i>	
ความเกียจคร้านในมุมมองของพระพุทธศาสนา	81-110
<i>พระมหาขุนทอง เขมสิริ</i>	
มโนทัศน์เชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน	111-142
<i>นางสาวไพเราะ มากเจริญ</i>	
บทความทางวิชาการเรื่องการกินเจและมัลลวิวัตติในทรรศนะ ของพระพุทธศาสนา	143-213
<i>พระมหายุทธนา นรเชษฐ</i>	

Thai Lay Buddhists : Their Pali Study in Thai Society

Dr. Banjob Bannaruji¹

Abstract

The Pali study for Thai lay Buddhists is now seen in some temples and some places in Thailand, which has for a long time been known as a Buddhist country in Southeast Asia. Even narrowly, it is a good sign to tell that they, even fewer in number, have an eager want to get to the core meaning of the Buddha's teachings.

As a matter of fact, the Pali study has started since the Sukhothai period, and the then famous Pali student was King Lithai, who authored the first Thai literature entitled 'The Tebhūmikathā'. In the Ayuddhaya period, the Pali study still continued being held for lay Buddhists because it is found that Pali language, in the reign of King Ekādasaratha (Boromkos), was used by the ambassadors of Sri Lanka and Siam to create a mutual good relation, and also that there was the translation by a lay Pali scholar

¹ Pali -Sanskrit section, the Department of Eastern Languages,
Chulalongkorn University, Thailand

of a Pali Sutta into Thai. In the early Ratanakosin period, members of the royal family still studied Pāli and some of them have been regarded as Pāli scholars due to their Pāli works.

Now, the Buddhist Studies is popularized and Thai lay Buddhists, desiring to have full knowledge of the Buddha's teachings, are high in number. To serve them, the Pali study has been held in some temples and some places by Pali scholars - both monks and lay men. Their Pali students come from walks of life.

Ahead of the popularization of the Buddhist Studies, the Pali study has successfully been held in Chulalongkorn University, where the writer serve as a lecturer, and which, in Thai society, except the Buddhist Universities of Mahachula and Mahamakut is the first state university to offer a Pali program to general people, mostly Thai lay Buddhists, and has still continued offering it until now.

Background of the Problem

Originally, it is said, the Pali study in Thai society belonged only to the Buddhist monks as the members of the Sangha, playing a main role to maintain the Buddha's teachings and Buddhism as a whole. As for lay Buddhists, they had no direct duty to maintain Buddhism, but only to

support the Buddhist monks with four necessities, so they were needless to take the Pali study. At the present, such a saying has proved untrue due to the fact that there were Thai lay Buddhists in the past who studied Pali and produced the Pali academic works, some of which have been considered the invaluable heritages of the nation. Moreover, it is found that in the Ayuddhaya period Pali language was once used by high-ranked civil servants as a diplomatic medium between the royal courts of the Buddhist countries in Southeast Asia. Consequently, the Pali study in Thai society held for Thai lay Buddhists is worth study.

Lay Thai Buddhists in The Past

Whenever there are mentions of King Lithai and Prince Dharmadhibes, we generally know that the former was the fifth king of Sukhothai who authored the book entitled 'The Tebhūmikathā' and the latter, a son of King Boromkoth, who was skilful in composing romantic verses and also rendering a treatise entitled 'The Nandopananda Sutra' and branded as 'the Royal Word'. Their academic works based on Pali texts. On this point, fewer people think of how they collected knowledges and informations from the Pali texts. There may be answers:

they had been assisted by their teachers. In my opinion, it is too easy to believe like that. I, as a former student and a current teacher, have experience enough to say: no honored author can succeed in his work without true related knowledge.

The Sukhothai Period

1. King Lithai and His Literature

Historically, Sukhothai² was the first kingdom of the land, being now well known as ‘Thailand’. It was governed by kings of the royal dynasty of Phra Ruang. Of those, the most famous were King Ramkhamhaeng and King Lithai, respectively. They were the closest relatives; the former being the grandfather and the latter, the grandson. They were both the national pioneers; namely; the grandfather pioneered for introducing the Lankan Theravāda Buddhism into and inventing Thai alphabets for Sukhothai, both being considered the invaluable heritages of the nation, today. As for the grandson, he pioneered for a national tradition of 3-month higher ordination and rendering the first Thai literature entitled ‘The Tebhūmikathā’ or ‘The Trai Bhoom Phra Ruang’ in spoken title.

² now, as a northern province of Thailand.

King Ramkhamhaeng was believed to study Sanskrit that was applied by himself as the base of inventing the Thai alphabets. In the same way, King Lithai, his grandson, was also believed to study Pali, which led to the access to the in-depth informations in Pali texts.

About King Lithai, his biography is mentioned in the introduction of the revised *Tebhumikathā* : he was a son of King Lelithai, and called by another name 'king Luethai', he had a full name given on the occasion of ascending the throne - Phra Chao Sri Suriyapongsā Ram Mahā Dharmarajādhiraja, but was commonly known as Phra Mahādharmarāja I. He was upheld in high esteem by Thai historians as scholar, governor, and administrator.

On Buddhism, he studied in depth the Buddha's teachings, and was versed in the Buddhist scriptures - Tipitaka, Commentaries, Subcommentaries, and so on. His teachers were famous elder monks ; namely; the venerable Munipongsā Mahāthera, the venerable Anomadassi Mahāthera, the venerable Paññānanda Mahāthera, and the venerable Buddhaghosācārya Mahāthera, all of whom except the last one - native of Haribhunjaya, were supposed to come from abroad. Apart from that, he continued the study under the guidance of two royal lay Buddhists - Upasena and Adaraya. He was,

after ascending the throne, ordained a Buddhist monk in 1905 B.E., at the Pa Mamuang (mango grove) monastery, located outside the city of Sukhothai, so he was regarded as the first Thai king, who entered the Order after the kingship.

As regards the *Tebhūmikatha*, he authored it in 1888 B.E., when he was Crown Prince and served as the *Mahā-uparājā* (Vice King) who was granted responsibility for governing the city of *Sajjanālaya* (Now *Sri Sajjanālaya* as a district of Sukhothai province). The *Tebhūmikathā*, it is said, had been started and completed after six years of serving as the governor.

From the study, the sources of information in the *Tebhūmikatha* are the Buddhist scriptures, mostly found in Pali and hard to read and understand. It proves that if he had lacked the knowledge of Pali, he would not have completed it. On this point, there may be someone posing to oppose my opinion and reasoning that the king might be given the information by his Pali teachers, mostly elder monks, who were versed in Pali scriptures and his teachers. However, I still confirm the aforesaid sentences: “no honored author can succeed in his work without true related knowledge.”, and want to accredit him with the status of a Pali student with high potential in collecting related informations from the Pali sources.

Why do I believe like that? I do believe on the grounds: Buddhism was a newcomer with interesting teachings, the Crown Prince himself was wise and curious to get an access to the true teachings in Buddhism, all probably turned him to the Pali study - a key to the Pali scriptures; on the other hand, Pali was then a foreign language attracting local scholars, one of whom was the Crown Prince, who studied Pali with all heart and got so much successful that he could use it well.

To confirm his potential in usage of Pali, let us look upon the following 32 texts.

Names of Texts	Characteristics
Atthakathā of Caturāgama	The Commentary of Four Nikāyas
Atthakathā and Ṭīkā of Abhidhammāvatāra	The Commentary and the Subcommentary of the Abhidhammāvatāra
Abhidhammasangaha	The Manual of Abhidharma
Sumaṅgalavilāsinī	The Commentary of Dīghanikāya
Papañcasūdanī	The Commentary of Majjhimanikāya
Sāratthappakāsinī	The Commentary of Saṅyuttanikāya
Manorathapūranī	The Commentary of Aṅguttaranikāya
Līnatthappakāsinī	?
Atthakathā - Ṭīkā of Vinaya	The Commentary and the Subcommentary of the Vinaya

Dhammapada	Part of Khuddakanikāya
Mahāvagga	Part of Dīghanikāya
Dhammamahākata	?
Madhuratthavilāsinī	The Commentary of Buddhavaṃsa
Dhammajātaka	The Commentary of Jātaka
Jinālaṅkāra	The Treatise on the biography of the Buddha
Sāratthadīpanī	?
Buddhavaṃsa	Part of Khuddakanikāya
Sārasaṅgaha	The Treatise of Core Teaching
Milindapañhā	The Questions by King Milinda
Pāleyya	?
Mahānibbāna	?
Anāgatavaṃsa	The Lineage of The Future Buddhas
Cariyāpiṭaka	Part of Khuddakanikāya
Lokapaññatti	?
Mahākalpa	?
Aruṇavatī	?
Samantapāsādikā	The Commentary of Vinaya
Visuddhimagga	The Pakaranavisesa
Lakkhaṇābhidhamma	?
Anutīkāhiṃsadhamma	?
Sārīrikabhinicchaya	?
Lokuppatti	?

The mention of all the texts is to confirm that they had been introduced together with the appearance of Buddhism into this region. They were inscribed in Pali, which King Lithai had to learn to get to the essentials of the Buddha's teachings.

The Ayuddhaya Period

2. Aggamahasenapati and Prince Dharmadhibes

There were Pali works rendered in the period, but here I have only two ones in my hand; namely ; **1. the Pali Letter by the Thai Royal Court to the Lankan Royal Court** and **2. the Pali Nandopananda Sutra Translated and Interpreted into Thai by Prince Dharmadhibes**

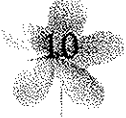
2.1 Aggamahasenapati and His Letter in

2.1.1. The Pali Letter. Let us study on the following points ;

a) **the author.** It was written in Pali by a high-ranked official, whose personal name has been unknown. He was only known as ‘aggama āsenādhipati’, as mentioned in the letter : ‘...mahārājassa amaccesu aggamahāsenādhipatinā mayā pavarasirilaṅkādīpe rajjasirisampattassa sirivaḍḍhanapurādhivāsimahārājuttamassa amaccesu aggamahāsenādhipatissa pesitaṃ subhakkharapavaravacanam nāma.’

‘The royal message was sent by me, the greatest minister of the Great King, to the greatest minister of the Great King of the Sirivaḍḍhanapura in the island of Lanka.’

b) **main objective.** The Great King or Mahārājā here as King Ekādasaruddha, who was the same as «King

Boromkos, not King Eādasaratha, the younger brother of King Naresvara.

The main objectives as said in the letter were : to send the objects of worship - the duplicated Buddha's tooth and the Buddha image to the king of Ayuddhaya and also his son, the Crown Prince, to send some offerings to worship the duplicated Buddha's footprints well established on the Saccabandha mountain, and also to send some offerings such as saffron robe etc. to the Sṅgharājā (the King of the Saṅgha), who was then dwelling in the monastery of Siriratanamahādhātu.

The objectives are summarized from the following Pali words : eādasaruddha-issaraparamanāthaparama-pavittanārāyanadasabidharājadhamma- dharamahoḷārassa ca parama-oraādhirājassa ca datvā saccabandhapabbate patiṭṭhitasiribuddhapaādavalañjanassa pūjanabhaṇḍāni pūjāpetvā varamunisirisanṅgharājissarapavaravsuddhuttama-brahmacariyamahantavidyāudhātīlakapiṭakadharavara-dhammamahaṇava paññānāyakatissaraparamācariya-pavittasaṭṭhitasiriratanamahādhātuārāmābhīramya-samaṇasamosaravarasaṅghādhīpatissa cīvarādi-parikkhārehi saddhiṃ samaṇasandesam aggamahāsenādhīpatissa vikappabhaṇḍehi saddhiṃ subhaakkharañca adāsi.

c) the historical incident. In the letter, the historical

incidents during both sides' journey were detailed, warm welcomes were recorded, and Buddhist texts lended by the Ayuddhaya's royal court were listed. Some texts are now rare. In addition, it detailed the adventures in the ocean causing deaths during the journey.

d) quotation. The Buddha's words were quoted somewhere. It suggests that the ambassadors of both sides had good knowledge of, not only Pali, but also the Buddha's teachings in Pali texts. It is interesting, the Buddha's words was utilized in the diplomatic field. Now, the Buddha's teachings are often mentioned on the world stages like UN and so on. It is said, once in the peace conference, there were many serious arguments on origins of wars in the world. A diplomat concluded that peace and war started and ended in the human mind. Nobody knows whether or not, he ia Buddhis, but his conclusion is in alliance with the Buddha's word: *cittena niyate loko* - the world is led by mind, and *manopubbangamā dhammā manosethā manomayā* - actions are caused by mind (mind is the base of actions).

The application of Pali for a diplomatic relation between the both royal courts reminds me of an importance of English that is now applied for contacts across the world. Pali, even with no

importance like that, gives us pride in that it was once applied for contacts among the Buddhist countries.

2.2 The Pali Nandopananda Sutra

2.2.1 The Translator.

Prince Dhammadhibes, as we know, was a son of King Boromkos. Prior to be the Crown Prince, he serving as the Kromkhunsenāphitaksa was royally ordained a Buddhist monk. The ordination as novice and monk is a Thai tradition popularly performed by Thai youths of all classes including princes since the Sukhothai Period, when the Lankan Theravada Buddhism was initially introduced into and well established. Possibly, while at the monkhood, the Prince got faithful after reading it, and translated it into Thai (old Siamese) immediately after leaving the monkhood, when he was promoted to the rank as the Crown Prince.

The text was originally rendered in Pali by the elder monk called Mahābuddhasiri, with no mention of the date done. Later, the Crown Prince completed the translation in 2279 B.E.

2.2.2 The Characteristic of The Text and The Medhodo of Translation

The text was rendered in prose, opened with paying

homage (namo tassa...) to the Buddha and followed by two verses : the first was a passage from the Jayamaṅgalagathā that describes the Buddha's victory over the great serpent called Nandopananda through his magic power, the second was started with the translator's paying respect to the Triple Gem and followed by his vow to complete the text and his request for protection by this kind of merit making.

From the very second verse, he began the translation, enriched with careful interpretation. To see a figure of speech, let us study a following passage :

Pali verse :

Namassitvā jinabuddhaṃ saddhammamalaṃ pi ca
 Ariyaśaṅghamuttamaṃ samabhāsāya silittamaṃ
 Nandopanandanāmakamaṃ vakkhāmi pavaram vattumaṃ
 Tassa vasāhamasmi nupaddavantarāyako.

Translation and Interpretation (from Thai into English)

Ahaṃ (1) - I , **Siripālo nāma** (2)³ - called mahāsiripāl while staying at monkhood, after leaving it and serving as prince **dhammādhipeśajayajetthasuriyavaṃsa nāma** (3) - called Prince Dharmādhibesvarajajetthasuriyav

³ Siripālo nāma is supposed to be his Buddhist name.

ongsa, who occupied a high royal rank and a palace named 'wangbovonsathānmongkol' because of being given responsibility as a frontier to fight against any enemies, **namassitvā** (4) - having paid respect, jinabuddhaṃ (5) - to jinendradospol (jinendradasabala) who defeated five devils.....

The mentioned - above sample is for considering his translation and interpretation. Black words are Pali words; numbers 1-2-3 do not exist in the verse, but numbers 4-5 do. The translator picked ahaṃ (1) from a main verb vakkāmi in the verse, and then made Pali words (2)-(3) adjectives of ahaṃ, in spite of having no them in the verse.

On the other hand, he used Pali words transformed into Thai words for a translation of the Pali words in the verse. For example, *jinendradospol*, a translation of **Jinabuddhaṃ**, derives from Pali-Sanskrit words - jina + indra + dasa + bala. In Thai Pronunciation, vowel a can be changed into o and consonant b, into p, so the word dasabala is pronounced dospol. Such a change of pronunciation is available in Hindi too, because many words of them are vividly transformed from Pali-Sanskrit words. A good sample is Gotama in Pali or Gautama in Sanskrit, which is now pronounced Gautom in Hindi .

2.2.3 The Translator's Potential in Making Pali Words

Some Pali words made by the Prince himself showed that he had been in high potential for the usage of Pali language ; namely ; he could read, translate and interpret a Pali story as well as could make proper Pali words. Possibly, the name 'Siripālo' modifying 'ahaṃ - I'

in the aforesaid verse was the Buddhist name given by the preceptor to the prince during his staying at monkhood, but it could not be placed in the verse because of a grammatical rule.

The Ratanakosin Period

A. The Past

3. Prince Chandabureenarunath and His Dictionary

3.1 His Life

He was a son of King Rama V of the Chakkri dynasty. Having completed the study in the Oxford University, in B.E.2437, he returned home, Thailand (old Siam) and served as a civil servant in the Royal Secretary Department. In B.E. 2438, he was promoted to serve as the leader of the Educational Department, the Ministry of Dharmakāra

(modern Ministry of Education). During that, he gave birth to new curricula and appropriate subjects. Of those subjects, **Pali language⁴ was fixed for all students of Level 3 consisting of four classes.** His role on the Pali study for the then public education system reflected that he had been a Pali expert of the nation.

3.2 His Dictionary

He, even with no time enough for any academic works, provided the nation with the Pali- Thai - English - Sanskrit Dictionary, which is now invaluable.

He was, not only a Pali expert, but a Buddhist scholar as well. It is evident that in B.E.2443, he had a Buddhist book - the *Buddhacariyā* (the Buddha's story) printed and published for the sake of the national education, reasoning that Buddhism is the best in the world and has for a long time been significant for the Thai nation.

B. The Present

4. Princess Sirindhara and Her Thesis

4.1 Her Life

⁴See a sample in Class 3 - Languages, 1.Pali 2. English 3. Malay. According to the curriculum, he allowed the then Thai students to study 3 languages together.

She is a daughter of His Majesty King Bhumibol and Her Majesty Queen Sirikit and paid special attention to Pali Study, which was, according to her, aroused by her grandmother - Somdet Phra Sri Nagarindra Boromrajajonni or Somdetya in spoken language. Having completed B.A. in History, the Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Thailand, she furthered M.A. in Pali-Sanskrit there.

4.2 Her Thesis

She completed with the thesis entitled 'Dasaparaminai phutthsasanatheravad' (The Ten Perfections in Theravada Buddhism). Her thesis, with informations based on Pali & Sanskrit texts, helps us see her high potential in Pali - Sanskrit. She spent four years study in the classroom but the years were enough for her to go deeply into the texts. It is said, she studied together with working hard as His Majesty the King's personal secretary ; namely ; partly she studied in the classroom and partly she accompanied her father to visit people in rural areas for helping them. Because of high responsibility, she completed the two missions well. After that, whenever she attended the Buddhist chanting ceremonies performed by Buddhist monks, she requested the monks to make known the meanings of Buddhist mantras hard to understand. For

example, once at the royal funeral ceremony of her aunt, Princess Kalyanivatthana, she requested a group of monks, who took responsibility for chanting the seven headings (mātikās) of the Abhidhamma Pitaka, to translate them into Thai for the sake of general people.

The Pali Study at Chulalongkorn University

1. Background and Development

Previously, B.E. 2471, the Pali study in Chulalongkorn University was started as a elective subject, coupled with French. In B.E. 2476, it was attached to the section of Thai and Old Eastern Languages until B.E.2504, and in B.E. 2504, the section of Eastern Languages was established for the Pali study. Later, the Department of Eastern Languages was established for the studies of Chinese, Japanese, and Malay. The Pali study was replaced by the Pali-Sanskrit section therein.

The Pali study, in the beginning, was successful, because the classes of Pali students were mostly former graduates from The Department of Thai language, who wanted to further their M.A. in Pali for a helping hand in their professional teaching . They, after leaving university, served as teachers in schools and lecturers in universities, taking responsibility for teaching Thai (including Grammar and literature).

2. Current Situation

After gradual development for a while, the Pali study faces a problem of decreasing numbers of students and perhaps of a shortage of students. It derives from causes, one of which is that there are the Buddhist Studies held at universities to serve people in need of the Buddha's teachings; they needless to study Pali can get to them. However, the Pali study at Chulalongkorn University still goes on.

The Pali Study for General Lay Buddhists

However, while the Pali study at Chulalongkorn University is in the face of problem – the shortage of students, Thai lay Buddhists, who want to know Pali, turn their faces to the Pali study at temples and places held by monks and lay Pali scholars. They show their objective of study that they want to study Pali for the sake of good understanding Buddhist Pali mantras chanted in daily life before the Buddha images in their houses.

Bibliography

1. Chandabureenarunath, Prince. **The Pali- Thai - English - Sanskrit Dictionary.** The 1st Version. Bangkok : Mahamakutarajav-idyalya Press, B.E. 2513.
2. Damrongrajanubhava, Somdet Kromphraya. **The Story of The Establishment of The Buddhist Syamavansa school.** Bangkok : The Religious Affairs Press, B.E.2506.
3. Lithai, King. **The Tebhunikatha.** The Department of Fine Art Version. Bangkok : Amarin Printing, B.E. 2526.
4. Sirindhara, Princess. **Dasabarami in Theravada Buddhism.** The 4th Version. Bangkok : Mahamaku-
tarajavidyalya Press, B.E.2543.

Happiness: A Deeper Meaning for Economics

Soontaraporn Techapalokul ¹

Introduction

The pursuit of high economic growth is considered desirable in all capitalist countries because it generates and increases in the nation's wealth, income, employment, and output – indicators of what counts as *happiness or progress*. It is not surprised that everything governments of these countries can promise depends on money and more things. All governments perceive that the rising income (which resulting from high economic growth) will enable consumers to purchase more goods and services, in turn, should result in enhancing each individual's utility ² and happiness.

¹ PhD. Candidate, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Bangkok, Thailand

² Utility has been defined by various thinkers as happiness, pleasure, or satisfaction of preferences. It is referred to the total satisfaction received from consuming a good or service. Economists determine it indirectly with consumer behaviour theories by assuming that utility increases with wealth and consumers will strive to maximize their utilities.

Hence, when the economy grows and GDP³ swells, our national life revolves around cash. People are getting more and spending more. GDP has taken over the government policy and rule our lives as well as the economy for over 50 years. Although there is a massive increase in wealth of the nation, people's life expectancy, and public health improvement, people do not become happier. Richer people even though feel happier and enjoy an unparalleled economic growth; more people suffer from abject poverty, unemployment, dejection, and crime. In sum, the majority of people have not become happier than they were.

In recent decade (2000-2009), however, economic growth has been declined; income inequality has been rising sharply. Unemployment has surged and become a prime source of despair, poverty, crime, and mental illness. Suffering assaults on our national prosperity and then imposes severe burdens on the economy. In combating the economic recession, the government policy is aimed for

³ GDP (Gross Domestic Product) is the measure of economic activity and well-being of a country for international and temporal comparisons. Still, it ignores such many crucial elements of general well-being as environment conservation, safety, life expectancy, and population literacy.

creating more choices for people who feel isolated from “opportunities” of the country.

Those “opportunities,” even if clarified as more investment, more projects, more jobs, more shopping, more spending, and consume more to stimulate growth of the economy, they can be summed up in a few words: the pursuit of happiness (money). This view of good life is assumed that suffering is seemingly to be removed by economic prosperity and political change. Thus, people with ignorance are trapped in an endless cycle of the pursuit of happiness no matter how the economy is boom or bane.

It is for our times to set a common ground of understanding for a *deeper meaning of happiness*, with a moral language in order to bring real happiness back to be with the civilization of mankind.

Economic Happiness: An Aim of Economic Man

Economics of today, the neoclassical economics (or marginalism), takes its trace from Jeremy Bentham⁴ and his theory of utilitarianism⁵. Economists believe that

⁴ Jeremy Bentham (1748-1832) is an English jurist and philosopher and the founder of utilitarianism. Outstanding philosophers who were his proponents: Hutcheson (1694-1746), Hume (1711-1776), Priestley (1733-1804) and James Mill (1773 – 1836).

⁵ Utilitarianism is the idea that the moral worth of an action is determined purely by its contribution to overall utility.

utility was measurable and comparable among people. They calculate total utility or social happiness (or what nowadays might be called social welfare) as the sum of all individual utilities and state that human aims are to pursue pleasure (wealth) and avoid unhappiness or pain. As a result, the whole notion of welfare economics is the try to maximize total utility or social welfare by maximizing total consumption.

It may be impossible to discuss economics of happiness without referring to Bentham's idea of utilitarianism, the most influential doctrine in UK for a century (during the 18th – 19th century). Utilitarianism is based on a notion of a man seeking for his own greatest happiness. Bentham also introduced the concept of the “natural” governance of mankind and its behavior under two sovereign masters called “pleasure and pain”. These two primary motives serve not only as explanations for action, but definitions of one's good:

“Nature has placed mankind under the governance of two sovereign masters, pain and pleasure. It is for them alone to point out what we ought to do, as well as to determine what we shall do. On the one hand the standard of right and wrong, on the other the chain of causes and effects,

are fastened to their throne. They govern us in all we do, in all we say, in all we think.” (Bentham 1970: 1)

Bentham also believed that all human activities sprang from the desire to maximize pleasure. This is tantamount to an assertion that all human motivation can be reduced to the single principle of a desire to maximize one’s utility. Bentham, along with other later proponents of utility theory, held that it was not the total utility of a commodity that determined its exchange value or its value, but rather its “marginal” utility or the additional utility derived from a small, marginal increase in the commodity. From this notion was born the neoclassical tenet of marginalism.

Besides, pleasures and pains can be ranked according to their “value” or “dimension” such as intensity, duration, certainty of a pleasure or a pain. Bentham was also concerned with maxima and minima of pleasures and pains. Based on Bentham’s idea, economists set a precedent for the future employment of the maximization principle in the economics of the consumer, the firm, and the search for an optimum in welfare economics.

In sum, happiness in Bentham’s idea is a matter of experiencing pleasure and lack of pain. His foundation of morals and legislation can be described scientifically by

measuring pleasures and pains to form laws in order to create the greatest good for the greatest number. Hence, the right action or good policy is what would cause *“the greatest happiness to the greatest number”*. This foundation is consistent in the pursuit of happiness of people. However, the second qualification of this principle was later dropped and embraced only what was called **“the greatest happiness principle,”** which often referred to as **“the principle of utility”**.

However, there is one grave objection⁶ to Bentham’s idea of utilitarianism. It voices that his utilitarianism is dehumanized because happiness is nothing more than pleasure, and pleasure is pleasure. It is solely a sensual happiness. In other words, a human’s happiness is as good as a pig’s happiness. Human nature is in a degrading light because he is not capable of the higher pleasure. This causes John Stuart Mill⁷ step out to protect Bentham’s by

⁶ In fact, there are a few more objections to the theory of utilitarianism, for instance, the principle of utility cannot provide means of deciding what if we could get a great deal of good, for a not very great number, or just a little good but for a very large number; or utility concept is dealing with the single side of happiness which is the “quantity”.

⁷ J.S. Mill (1806-1873), a profound English economist and philosopher, is Bentham’s student and the eldest son of James Mill, the Scottish philosopher who was a follower and a friend of Bentham.

revising and expanding his doctrine.

Mill said, "...a beast's pleasures do not satisfy a human being's conceptions of happiness. Human beings have 'faculties' which were more elevated than the animal appetites" (Mill 1957: 11). Such higher faculties referred by Mill as the pleasure of intellect, of the feelings and imagination, and of the moral sentiments made difference in quality of pleasure. Moreover, they made humans' pleasures more valuable than animals' pleasures. In addition, Mill asserted that human beings were capable of the higher pleasures, and mental pleasure was superior to bodily pleasure:

It is better to be a human being dissatisfied, than a pig satisfied; better to be Socrates dissatisfied, than a fool satisfied (Mill 1957: 14)

Although Mill's idea of utilitarianism was evidenced a vigorous development in many of the right directions, with the whole was still compromised by the paradoxes of Bentham's original theory. Although Mill could set apart both quality and quantity of pleasure, he confused between these two sides of pleasure. He said:

It must be admitted, however, that utilitarian writers in general have placed the superiority of mental over bodily pleasures chiefly in the greater

permanency, safety, uncostliness, etc., of the former - - that is, in their circumstantial advantages rather than in their intrinsic nature” (Mill 1957: 12)

This means that Mill admits there are differences of quality in pleasures. Furthermore, mental pleasures are more valuable than bodily pleasures because of their outside advantages (not because of their intrinsic value). It is argued that if there was *something* that is accidentally in the same greater permanency, safety, uncostliness, etc., as *compassion* – a kind of a deeper sense of happiness, both might be equivalent in their value. This also allows them both for a comparison with others. Mill, therefore, could not flee from his quantitative view of thought.

Enshrined in neoclassical economics as a lifestyle, the pursuit of happiness by utility maximizing individuals through hard work in order to improve ones’ own status (rank and respect) has driven society and people in our day to realize that they pay a high price of unhappiness and have to suffer dissatisfaction. This is because the work and things do not go the way they want them to. Also, happiness has little in common with the view of good life. Thus, its deeper meaning than just a pleasure can only be

appreciated with another robust theory to cover the deficiencies.

Buddhist Happiness: A Deeper Meaning

Happiness, a so called utility or social welfare, seems something which is best pursued by what the neoclassical economics has prescribed as “the good” and attempted to give its meaning to life. Alone among the world’s religious teaching, Buddhism locates *dukkha*,⁸ a fundamental fact of life, at the heart of human civilization. From Buddhist point of view, higher happiness can only achieved by decreasing or overcoming all forms of desires (including hatred and ignorance) by following the *Middle Way or the Noble Eight-Fold Path*. These differences of the core philosophy and means are substantial.

Dukkha is often translated as “suffering,” although this term roughly includes such a wide range of Pali and corresponding English terms as the Buddha had put it in Dhammacakkappavattana Sutta (SN 56.11);

Dukkha, as a noble truth, is this: birth is dukkha, aging is dukkha, sickness is dukkha, death

⁸ *Dukkha* roughly includes such corresponding terms in Paṭiccasamuppāda as birth, decay-and-death, sorrow, lamentation, pain or suffering, grief, and despair – see P. A. Payutto (2006: 101, 574).

is dukkha, sorrow and lamentation, pain, grief and despair are dukkha; association with the loathed is dukkha, dissociation from the loved is dukkha, not to get what one wants is dukkha — in short, dukkha is the five categories of clinging objects

As such, “suffering” is too narrow a translation with “negative emotion,” which can give the impression that the Buddhist perspective is one of pessimism. In fact, Buddhism is neither pessimistic nor optimistic, but realistic. Thus, dukkha hereafter is left untranslated, so as to encompass its full range of meaning.

According to the Buddha, all forms of existence are of necessity subject to dukkha, born from craving or desire as the Blessed One stated in the same sutta: “The origin of dukkha, as a noble truth, is this: It is the craving that produces renewal of being accompanied by enjoyment and lust, and enjoying this and that; in other words, craving for sensual desires, craving for being, craving for non-being”.

In relation to Abidhammattha Sangaha (Narāda 1979: 16-27, 94-100), craving (lobha), hatred (dosa), and delusion (moha) are three roots of ill-will. Lobha is desire, setting of pride, wrong view, and clinging or attachment to worldly pleasures of all kinds. Dosa triggers resentment, jealousy, miserliness, and anxiety. Moha is lack of clarity

or delusion. It causes lack of conscience, lack of fear of the consequences, and restlessness. Moha is sometimes rendered by ignorance.

All those “negative conditions” confuse and distort the mind and lead it into pursuing of such goals as sensual pleasures, possessions, honor, and power. When hindered, they lead to aggravation and suffering; and even when fulfilled, they can just turn into another source of dukkha or unhappiness, for the happiness they bring is always ephemeral.

The suffering or unhappiness of people in this social world is associated with competition in business and work as well as the pursuit of happiness that includes selfishness. This results in economic injustice, widening poverty and class or racial gap. The Buddha, representing enlightenment in this competitive world and last-long warfare responds to dukkha of human beings by uprooting it from their economic tradition-bound worlds.

Essentially, the Buddhist’s distant aim is *nibbāna* – the extinction of suffering and of its conditions. Buddhists realize that dukkha ends when craving ends, when one is freed from desire, and when one has jettisoned all the usual garbage: greed, clinging, hatred, delusion, selfishness, dissatisfaction, frustration, envy, etc.

As addressed in the same sutta, the Buddha stated that “Cessation of dukkha (Nirodha), as a noble truth, is this: It is remainderless fading and ceasing, giving up, relinquishing, letting go and rejecting, of that same craving”.

The first step toward this real, enduring happiness – *nibbāna* – is to shrink ambition to own (self or ego) and realize fully the impermanence of ordinary happiness. The ability to control and govern worldly affairs opens up the mind gives people the greater happiness, and enlightenment. Therefore, the highest form of happiness in Buddhist sense lies in this inner freedom rather than the freedom to acquire and consume.

Finally, the Buddha laid out the path to reach the liberal state, the “Middle Way” between the two extremes. The Blessed One addressed the bhikkhus of the group five (Pañcavaggī) thus:

Bhikkhus, these two extremes ought not to be cultivated by one gone forth from the house-life. What are the two? There is devotion to indulgence of pleasure in the objects of sensual desire, which is inferior, low, vulgar, ignoble, and leads to no good; and there is devotion to self-torment, which is painful, ignoble and leads to no good

And what is that middle way? It is simply the noble eightfold path, that is to say, right view, right intention; right speech, right action, right livelihood; right effort, right mindfulness, right concentration. That is the middle way discovered by a Perfect One, which gives vision, which gives knowledge, and which leads to peace, to direct acquaintance, to discovery, to nibbāna” (SN 56.11).

Accordingly, the middle way is the optimal allocation of one’s effort between affecting one’s desires and satisfying them by labour and income. The outcome is the balanced “good life

Nevertheless, the Buddha did not refute sensual happiness (*sāmisā-sukha*) or economic prosperity. Some of his teachings are very much alive to economic welfare and mundane forms of happiness such as “Four Kinds of Happiness Derived from Acquiring Wealth” (*Ānaṇysasutta*: AN 2.69-70), and “The Four Conditions Lead to Happiness in This Life and in Future Life” (*Dighajanu Sutta*: AN 8.54). Although sensual happiness is vital for economic stability and prosperity and recognized as worthy goals for lay people, the Buddha praises of the highest happiness or nibbāna. To achieve it, is to realize the Four Noble Truths and go after the Noble Eight Fold Path.

Today, a large number of people living in societies built around the endless satisfaction and stimulation of individual desires. The economic approach responds to these desires by considering the ways of satisfying them. Buddhism, however, first considers how to prevent the birth of desires that cannot be sufficiently satisfied, and suggest people to soften all desires. The mastering of one's own desires is a main difference with the theory of utilitarianism and modern economic world, where desires are principally imposed on people from outside their will, and often under the influence of society.

Conclusion

To reach a happier society, the government should aim to minimize suffering or unhappiness rather than to maximize simply value of GDP or consumption. Specifically, the government policy should take its clue from the Four Noble Truths. That is 1) understanding people suffering and unhappiness originated from the major policy of the pursuit of happiness (wealth), 2) suffering of the society causes by individual interest, competition, and selfishness, 3) people become happier only when reduce or conquer desires (greed), and 4) the method is to change inner attitudes of people and develop compassion to others in their hearts by following Buddhists' Middle Way.

In addition, the government should focus most on the experiences which enable people to value for their intrinsic worth so that they can find the positive force in themselves and see the positive side in others. Also, the government should lay down a new foundation of happiness or principle of utility for human behaviour as a policy for promoting and teaching in schools and universities in every province. This will help teenagers and people of next generations to distinguish between superficial pleasures to a hedonistic addiction and real happiness so that they can finally adopt the healthier philosophy of good life as their conception of the common good. Vitally, this would inspire them in their every day lives to take more pleasure in the happiness of others. In such a way, mankind might all become less self-absorbed and happier.

Bibliography

- Bentham, J. (1970). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Darien, Connecticut: Hafner Publishing.
- Mill, J.S. (1957). *Utilitarianism*. Edited by Oskar Piest. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Narāda Mahā Thera (1979). *A Manual of Abhidhamma*, 5th edition, Kuala Lumpur, Malaysia: Buddhist Missionary Society.
- Prabrahmaguṇabhorn (P. A. Payutto) (2006). *Buddha Dhamma*. Revised and extended version. 11th edition. Bangkok: Sahadhammikka Co.,Ltd. B.E. 2549.
- Payutto, P.A. (1994). *Buddhist Economics: A Middle Way for the Market Place*. 2nd edition. Translated by Dhammavijaya and Bruce Evans. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- Rahula, W. (2002). *What the Buddha Taught*. Revised Edition. With a Forward by Paul Demieville. Taiwan: The Corporate Body of the Buddha Educational Foundation.
- Schmacher, E.F. (1973). *Small Is Beautiful: Economics as if People Mattered*. New York: Harper & Row.

Abbreviation:

AN= Aṅguttarainkāya

SN= Samyuttanikāya

“จตุกโกฏฐิ” ตรรกศาสตร์ว่าด้วยหลัก 4 ตัวเลือก : พัฒนาการจากเถรวาท มายะมิกะ สู่เทียนไท้

อภิชาติ พรสี¹

บทนำ

คำว่า “จตุกโกฏฐิ” (จตุ = สี่, โกฏฐิ = มุม, ปลาย, ที่สุด) แปลว่า 4 มุม (Tetra lemma, Four Corners)² เป็นหลักตรรกศาสตร์ 4 ตัวเลือก (Four Alternatives) ที่พระพุทธศาสนาสำนักมหายมิกะนำมาใช้ในการแย้งหรือปฏิเสธแนวคิดทฤษฎีของสำนักลัทธิอื่น ๆ ว่าเป็นทฤษฎีที่ผิดหมด เช่น ทฤษฎีที่เห็นว่า (1)โลกเที่ยง (2)โลกไม่เที่ยง (3)โลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง (4)โลกเที่ยงก็มีใช้ไม่เที่ยงก็มีใช้ หากบุคคลใดยังคงมีแนวคิดที่ติดอยู่ในข้อใดข้อหนึ่ง นั้นหมายถึงบุคคลนั้นยังมีแนวคิดที่ผิด เป็นมิจฉาทิฎฐิสู่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง ซึ่งการที่บุคคลมีความเห็นที่ไม่ติดอยู่ในกรอบทฤษฎีทั้ง 4 นี้ จะนำไปสู่การหยั่งลงสู่ความว่าง หรือ สุนฺญญาตา หรือ ทางสายกลาง หรือ นิพพาน นั่นเอง บทความนี้ผู้เขียนต้องการจะทราบถึงพัฒนาการแนวคิดเรื่องจตุกโกฏฐิ 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 เถรวาท สู่ มายะมิกะ และช่วงที่ 2 มายะมิกะ สู่ เทียนไท้ (สำนักลัทธิธรรมปุณฑริกะ)

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² The Government of Sri Lanka, Encyclopaedia of Buddhism, Vol. IV (Colomboration, 1898), p. 597; พันตรี ป. ทองสมบูรณ์, พจนานุกรมมคธ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: อารการพิมพ์, 2540), หน้า 211, 251.

1. เถรวาท สู่ มารยมิกะ

คำว่า จตุกกโกฏิ เป็นคำที่พระอรรถกถาจารย์ฝ่ายเถรวาทนำมาใช้วิเคราะห์ตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธองค์ตรัสสัญญาตา มี 4 เงื่อน คำว่า สัญญาตา 4 เงื่อน ตรงกับภาษาบาลีว่า จตุกกโกฏิสัญญาตา เช่นในสมณสังจสูตรพระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ไม่มีเราเป็นที่กังวลของใคร ๆ ในที่ ไหน ๆ และไม่มีผู้อื่นเป็นที่กังวลของเราในที่ไหนๆ”³ พระอรรถกถาจารย์ตีความว่า พระพุทธพจน์นี้ว่า พระพุทธองค์ตรัสสัญญาตา มี 4 เงื่อน คือ (1) เพราะไม่มีอัตตาของเรา (2) อัตตาของเราจึงไม่เป็นที่กังวลของผู้อื่น (3) เพราะไม่มีอัตตาของผู้อื่น (4) อัตตาของผู้อื่นจึงไม่เป็นที่กังวลของเรา⁴

อาจกล่าวได้ว่าจตุกกโกฏิตามนัยเถรวาทเป็นคำตอบที่พระพุทธเจ้าทรงตอบ ไม่ใช่เป็นคำถาม 4 ข้อเชิงอภิปรายเหมือนจตุกกโกฏิของฝ่ายมหายาน คำตอบของพระพุทธเจ้านี้บางครั้งก็ไม่ได้แบ่งเป็น 4 ข้อตรงๆ แต่พระอรรถกถาจารย์ตีความว่าพระพุทธพจน์นี้แฝงด้วยสัญญาตา 4 เงื่อน จตุกกโกฏิสัญญาตา ปรากฏใน อรรถกถาอลคัทพมสูตร⁵ อรรถกถาสมณสังจสูตร⁶ อรรถกถาอาเนญชัสปายสูตร⁷ และอรรถกถากัจจานสูตร⁸ เป็นคำสอนเกี่ยวกับหลักสัญญาตา เพื่อละการถือตัว (มานะ) เช่น สำคัญตัวว่าเราดีกว่าเขา ว่าเราเสมอกับเขา ว่าเราเลวกว่าเขา และเพื่อละความเห็นผิด

³ อง.จตุกก. (ไทย) 21/185/266.

⁴ ุรายละเอียดใน อง.จตุกก.อ.(บาลี) 2/185/405-406.

⁵ ุรายละเอียดใน ม.ม.อ.(ไทย) 1/2 /-/312, ม.ม.อ.(ไทย) 12/242-243/258-260.

⁶ ุรายละเอียดใน อง.จตุกก.อ.(บาลี) 2/185/405-406, อง.จตุกก. (ไทย) 21/185/264-266.

⁷ ุรายละเอียดใน ม.อ.อ.(ไทย) 3/1/-/138, ม.อ.อ.(ไทย) 14/70/75.

⁸ ุรายละเอียดใน ช.อ.อ.(ไทย) 1/3/-/691, ช.อ.อ.(ไทย) 25/68/317, ส.น.อ.(ไทย) 16/18/30-31.

จากความจริง (มิจฉาทิฏฐิ) เช่นเห็นว่าตนและโลกเที่ยง (สัสสตติฏฐิ) เห็นว่า
ตนและโลกจักสูญ (อฺจเจทติฏฐิ) เป็นคำสอนเพื่อให้พ้นทุกข์ มิได้เป็น
ปัญหาเชิงอภิปรัชญา ที่เป็นอภัยกตปัญหาหรือปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรง
ตอบตามความหมายของจตุกโกฏีฝ่ายมหายานแต่ประการใด

ความหมายที่ใกล้เคียงหรือสื่อนัยถึงจตุกโกฏีของฝ่ายมหายาน คือ
อภัยกตปัญหา คือ ปัญหาที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ หรือปัญหาที่
พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ ได้แก่ ปัญหาที่เกี่ยวกับอเนตคาคหิกติฏฐิ เป็นปัญหา
เชิงอภิปรัชญาเรื่องโลกและชีวิต ดังนั้นเราอาจตีความได้ว่าแนวคิดเรื่อง
จตุกโกฏี สื่อนัยถึงเรื่องอภัยกตปัญหา หรืออาจพูดได้ว่าเรื่องจตุกโกฏี
เกี่ยวพันอย่างแยกไม่ออกจากอภัยกตปัญหา ก็ว่าได้ **อเนตคาคหิกติฏฐิ**⁹
หมายถึง ความเห็นผิดแล่นไปสู่โต้งข้างใดข้างหนึ่ง มี 10 ประการ คือเห็น
ว่า (1) โลกเที่ยง (2) โลกไม่เที่ยง (3) โลกมีที่ สุด (4) โลกไม่มีที่ สุด (5)
ชีวะ¹⁰ กับสรีระ เป็นอย่างเดียวกัน (6) ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่าง (7) หลัง
จากตายไปตถาคต¹¹ เกิดอีก (8) หลังจากตายไปตถาคตไม่เกิดอีก (9) หลัง
จากตายไปตถาคตเกิดอีกก็ใช่ ไม่เกิดอีกก็ใช่ (10) หลังจากตายไป ตถาคต
เกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่

อเนตคาคหิกติฏฐิเหล่านี้ คีกรายละเอียดได้จาก **อัครวิจจโคตตสูตร**¹²
อุตตติยสูตร¹³ **โกกนุทสูตร**¹⁴ **ปฐมนานาตติยสูตร**¹⁵ **จุฬมาลงกยสูตร**

⁹ดูรายละเอียดใน อง.ทสก.(บาลี) 24/93/149, อง.ทสก.(ไทย) 24/93/217, อภิ.วิ. (ไทย) 35/
972/621, อง.ติก.อ.(บาลี) 2/51/156.

¹⁰ **ชีวะ** ในที่นี้หมายถึงวิญญาณอมตะหรืออาตมัน (Soul) ตามนัย อภิ.ปญจ.อ.(บาลี) 1/1/
129.

¹¹ **ตถาคต** ในที่นี้เป็นคำที่ลัทธิอื่น ๆ ใช้กันมาก่อนพุทธกาล หมายถึงอัตตา(อาตมัน) ไม่ได้
หมายถึงพระพุทธเจ้า อรรถกถาอธิบายหมายถึง สัตตะ ที.สี.อ. (บาลี) 65/108.

¹²ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 13/187/219.

¹³ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) 24/95/223-225.

¹⁴ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) 24/96/226-228.

¹⁵ดูรายละเอียดใน ชุ.อ. (ไทย) 25/54/289-294.

กิงทิลุฏิกสูตร ไปฏฐปาทสูตร พรหมชาลสูตร¹⁶ อัพยาตสังยุต¹⁷ และ ทิลุฏิกกา¹⁸

ฝ่ายมารชมิกะ แบ่งอัพยาตปัญหา¹⁹ เป็น 14 ปัญหา ดังนี้ (1) โลกเที่ยง หรือ (2) โลกไม่เที่ยง หรือ (3) โลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง (4) โลกเที่ยงก็มีใช่ไม่เที่ยงก็มีใช่ (5) โลกมีที่ สุด หรือ (6) โลกไม่มีที่ สุด หรือ (7) โลกทั้งมีที่ สุดและไม่มีที่ สุด (8) โลกมีที่ สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่ สุดก็ไม่ใช่ (9) ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น (10) ชีพเป็นอย่างหนึ่ง สรีระเป็นอย่างหนึ่ง (11) หลังจากตายแล้ว ตถาคตดำรงอยู่ หรือ (12) หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่ดำรงอยู่ หรือ (13) หลังจากตายแล้ว ตถาคตทั้งดำรงอยู่และไม่ดำรงอยู่ หรือ (14) หลังจากตายแล้ว ตถาคตดำรงอยู่ก็มีใช่ ไม่ดำรงอยู่ก็มีใช่

สังเกตว่ามารชมิกะเพิ่มปัญหามา 4 ปัญหา คือ โลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง, โลกเที่ยงก็มีใช่ไม่เที่ยงก็มีใช่, โลกทั้งมีที่ สุดและไม่มีที่ สุด, โลกมีที่ สุดก็ไม่ใช่ไม่มีที่ สุดก็ไม่ใช่ ซึ่งเถรวาทไม่มี นี่คือการตั้งปัญหาว่าส่วนที่เพิ่ม 4 ข้อนี้เพิ่มมาได้อย่างไร ? ถ้าไขปัญหานี้ได้ก็น่าจะมีคำตอบได้ว่าเรื่องจตุกโกฏฐิของมารชมิกะได้รับอิทธิพลจากเถรวาท หรือคิดขึ้นมาเองภายหลัง

เพื่อให้เห็นข้อแตกต่างชัดเจนมากขึ้นอีก จะแสดงเป็นตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

¹⁶ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 13/128/141.

¹⁷ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) 24/93/216-219.

¹⁸ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) 9/420-443/183-196.

¹⁹ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) 9/1-149/1-47.

“จตุกโกฏี” ตรรกศาสตร์ว่าด้วยหลัก 4 ตัวเลือก :
พัฒนาการจากเกรวาท มายะมีกะสู่เกียนโก

อภัยกตปัญหา 14 ประการของ มารยามิกะ	อภัยกตปัญหา 10 ประการของ เกรวาท
กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 1
1. โลกเที่ยง	1. โลกเที่ยง
2. โลกไม่เที่ยง	2. โลกไม่เที่ยง
3. โลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง	
4. เที่ยงก็มีใช้ ไม่เที่ยงก็มีใช้	
กลุ่มที่ 2	กลุ่มที่ 2
1. โลกมีที่ สุด	โลกมีที่ สุด
2. โลกไม่มีที่ สุด	โลกไม่มีที่ สุด
3. โลกทั้งมีที่ สุดและไม่มีที่ สุด	
4. โลกมีที่ สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่ สุดก็ไม่ใช่	
กลุ่มที่ 3	กลุ่มที่ 3
1. ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น	1. ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน
2. ชีพเป็นอย่างหนึ่ง สรีระเป็นอีกอย่างหนึ่ง	2. ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่าง
กลุ่มที่ 4	กลุ่มที่ 4
1. หลังจากตายแล้ว ตถาคตดำรงอยู่	1. หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก
2. หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่ดำรงอยู่	2. หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก
3. หลังจากตายแล้ว ตถาคตทั้งดำรงอยู่และไม่ดำรงอยู่	3. หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก
4. หลังจากตายแล้ว ตถาคตดำรงอยู่ก็มีใช้ ไม่ดำรงอยู่ก็มีใช้	4. หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช้ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช้

มีข้อน่าสังเกตว่าในกลุ่มที่ 3 เหตุใดมารยามิกะไม่เพิ่มปัญหาให้เป็น 4 ตัวเลือก เหมือนกลุ่มอื่น ๆ เช่นอาจจะเขียนได้ว่า (1) ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน (2) ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน (3) ชีวะกับสรีระ ทั้งเป็น อย่างเดียวกันและคนละอย่างกัน และ(4) ชีวะกับสรีระ จะว่าอย่างเดียวกัน

ก็มีไช้ จะว่าคนละอย่างกันก็มีไช้

ในพรหมชาลสูตร²⁰ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกทิฏฐิที่มีอยู่ในโลกไว้ถึง 62 ทิฏฐิ น่าจะมีบางลัทธิที่มีอิทธิพลต่อปัญหา 4 ข้อที่เพิ่มขึ้นของมาธยมิกะ ก็เป็นได้ ดังนี้

1. ปัญหาเรื่อง **โลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง** เอกัจจลัสสตวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าบางอย่างเที่ยง) ที่ประกอบด้วย 4 ลัทธิคือ (1) ลัทธิที่ถือว่าพระพรหมเที่ยงแต่พวกที่พระพรหมสร้างขึ้นไม่เที่ยง (2) ลัทธิที่ถือว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยงแต่พวกชิตทาปโทสิกา (พวกที่ต้องจุติเพราะชอบเล่นสนุก) ไม่เที่ยง (3) ลัทธิที่ถือว่า เทวดาพวกอื่นเที่ยง แต่พวกมโนปโทสิกา (พวกที่ต้องจุติเพราะคิดร้ายกันและกัน) ไม่เที่ยง (4) ลัทธิที่ถือเอาตามที่คิดคาดคะเนด้วยเหตุผลว่าอัตตาฝ่ายจิตเที่ยง แต่อัตตาฝ่ายกายไม่เที่ยง อาจเป็นไปได้ว่าเอกัจจลัสสตวาทะ อาจมีอิทธิพลต่อปัญหาเรื่องโลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง²¹

2. ปัญหาเรื่อง **โลกเที่ยงก็มีไช้ไม่เที่ยงก็มีไช้** ปัญหานี้ผู้เขียนไม่แน่ใจว่ามีอิทธิพลมาจากลัทธิใด แต่มีนักวิชาการบางท่านแสดงทัศนะว่าปัญหานี้มีอิทธิพลมาจาก อริจจสมุปปันนวาทะ (ลัทธิที่ถือว่า อัตตาและโลกเกิดขึ้นเอง ไม่มีเหตุปัจจัย)²²

3. ปัญหาเรื่อง **โลกทั้งมีที่ สุดและไม่มีที่ สุด** ลัทธิที่ถือว่าโลกมีที่ สุดเฉพาะด้านบนกับด้านล่าง ส่วนด้านกว้างหรือด้านขวางไม่มีที่ สุด²³ จัดอยู่ในมูลเหตุที่ 3 ของอันตานันติกวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าโลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด)

²⁰ดูรายละเอียดใน ส.สพ. (ไทย) 18/410-420/466-495.

²¹ดูรายละเอียดใน ช.ป. (ไทย) 31/122-151/188-232.

²² ดูรายละเอียดใน T.R.V.Murti, "The Central Philosophy of Buddhism", (Oxford : The Alden Press, 1974), pp. 36338, อ้างใน Candrakirti, *Madhyamika Kārikā Vṛtti (Prasannapada)*. (Commentary on MK) (Bib, Budd.IV), p.446.

²³ ดูรายละเอียดใน ที.ส. (ไทย) 9/1-149/1-47.

อาจมีอิทธิพลต่อปัญหาเรื่องโลกทั้งมีที่สุดและไม่มีที่สุด

4. ปัญหาเรื่อง **โลกมีที่สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่** ลัทธิที่ถือเอาตามทีคิดคาดคะเนด้วยเหตุผล ว่าโลกมีที่สุดก็มีใช่ ไม่มีที่สุดก็มีใช่²⁴ จัดอยู่ในมูลเหตุที่ 4 ของอันทานันตีกวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าโลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด) อาจมีอิทธิพลต่อปัญหาเรื่อง **โลกมีที่สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่**

ในพรหมชาลสูตรยังมี **อมราวิกเขปวาทะ** (ลัทธิที่พูดหลบเลี่ยงไม่แน่นอนตายตัว) ที่อาจมองได้ว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องจตุกโกฏฐิ มีรายละเอียดอธิบายไว้ในสามัญญผลสูตร ในเรื่องการตอบปัญหาของครู **สัณชัย เวลัฏฐบุตร** แสดงให้เห็นว่าลัทธิครูสัณชัย เวลัฏฐบุตร มีการใช้หลักตรรกศาสตร์ ในประโยคปฏิเสธ 5 ทางเลือก (Five Alternatives) ที่ว่า “**อย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ จะว่าไม่ใช่ก็มีใช่ จะว่ามีใช่ ไม่ใช่ก็มีใช่**” ตอบปัญหาเชิงอภิปราย ซึ่งอาจจะมีผลสอดคล้องกับเรื่องอภัยกตปัญหา และ จตุกโกฏฐิของสำนักมาธยมิกะ มีข้อความในสามัญญผลสูตร²⁵ แบ่งกลุ่มได้ 4 กลุ่มคำถาม คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องโลก คือ

(1) โลกหน้า มีจริงหรือ (2) โลกหน้า ไม่มีหรือ

(3) โลกหน้า มีและไม่มีหรือ (4) โลกหน้า จะว่ามีก็มิใช่ จะว่าไม่มีก็มิใช่หรือ

กลุ่มที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องสัตว์ที่ผุดเกิด (โอปปาติกะ) คือ

(1) สัตว์ที่ผุดเกิด มีจริงหรือ (2) สัตว์ที่ผุดเกิด ไม่มีหรือ

²⁴ ดูรายละเอียดใน ที.สี.(ไทย) 9/34-49/16-20.

²⁵ ดูรายละเอียดใน ฐานิสรา ประธานราชภัฏนิกร, อภัยกตปัญหา: ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่

(3) สัตว์ที่ผุดเกิด มีและไม่มีหรือ (4) สัตว์ที่ผุดเกิด จะว่ามีก็มีใช่ จะว่าไม่มีก็มีใช่หรือ

กลุ่มที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่ว คือ

(2) ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่ว มีจริงหรือ (2) ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่ว ไม่มีหรือ

(3) ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่ว มีและไม่มีหรือ (4) ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่ว จะว่ามีก็มีใช่ จะว่าไม่มีก็มีใช่หรือ

กลุ่มที่ 4 เป็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องหลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกหรือไม่

(1) หลังจากตายแล้ว ตถาคต เกิดอีกหรือ (2) หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีกหรือ

(3) หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีกหรือ (4) หลังจากตายแล้วตถาคต จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่หรือ

คำถามทั้ง 4 กลุ่มนั้น แต่ละคำถาม ครูสัญญาชัยฯ จะตอบว่า อย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ จะว่าไม่ใช่ก็มีใช่ จะว่ามีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่ ดังข้อความว่า “ถ้ามหาพิตรตรัสถามอัตตภาพว่า โลกหน้ามีจริงหรือ หากอัตตภาพมีความเห็นว่ามีจริง ก็จะทูลตอบว่ามีจริง แต่อัตตภาพมีความเห็นว่า อย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ จะว่าไม่ใช่ก็มีใช่ จะว่ามีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่”

ในการตอบคำถามเช่นนี้ของครูสัญญาชัยฯ ทำให้มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ตีความกันอย่างมาก เช่น

1. ในสามัญญผลสูตร พระพุทธเจ้า ตรัสว่า ครูสัญญาชัยฯ เป็นคนโง่

เขलगมงาย พอถูกถามปัญหาในประเด็นนั้น ๆ ย่อมกล่าวหลบเลี่ยงไม่
แน่นอน²⁶

2. ในพรหมชาลสูตร พระพุทธเจ้า ตรัสว่า ลัทธิที่ปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็
มิใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มิใช่ จะว่าไม่ใช่ก็มิใช่ จะว่ามีใช่ไม่ใช่ก็มิใช่
(1) เพราะเกรงว่าจะพูดเท็จ (2) เพราะเกรงว่าจะยึดถือผิด ๆ (3) เพราะเกรง
ว่า จะถูกผู้รู้ซักถาม (4) ไม่ยอมรับหรือยืนยันอะไรเลยเพราะไม่รู้จริง เรียก
กลุ่มลัทธินี้ว่า อมราวิกเขปวาทะ (ลัทธิที่พูดหลบเลี่ยง ไม่แน่นอนตายตัว)²⁷

3. พระเจ้าอชาตศัตรู วิจารณ์ว่า ครูสัณฺฑชัฯ ตอบหลบเลี่ยง เปรียบ
เหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุน หรือเขาถามเรื่องขนุนกลับ
ตอบเรื่องมะม่วง²⁸

4. อมราวิกเขปวาทะ คือ ลัทธิที่มีความเห็นหลบเลี่ยงไม่แน่นอนว่าใช่
หรือไม่ใช่ เป็นความเห็นที่ลึนไหลจับได้ยากเหมือนปลาไหล²⁹

5. การที่ลัณฺฑชัฯ เวลัฏฐบุตฺร เลียงที่จะไม่ตอบคำถามตรง ๆ กลับตอบ
แบบปฏิเสธ ว่า “อย่างนี้ก็มิใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มิใช่ จะว่าไม่ใช่ก็
มิใช่ จะว่ามีใช่ไม่ใช่ก็มิใช่” เพราะไม่อยากจะเอาตัวเองไปพัวพันกับเรื่องที่
ชวนทะเลาะกับผู้อื่น อีกทั้งตนก็ไม่มั่นใจว่าคำตอบของตนจะถูกตั้ง หรือ
ถือว่าปัญหาเหล่านั้นเป็นสิ่งที่รู้ไม่ได้³⁰

ทรงพยากรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, 2552), หน้า 58.

²⁶ ดุรายละเอียดใน ที.ลี้.(ไทย) 9/56/23.

²⁷ ดุรายละเอียดใน ที.ลี้.(ไทย) 9/57/23-24.

²⁸ ดุรายละเอียดใน ที.ลี้.(ไทย) 9 / 180/59-60.

²⁹ ดุรายละเอียดใน ที.ลี้.(ไทย) 9 / 65/ 27.

³⁰ ดุรายละเอียดใน ที.ลี้.(ไทย) 9 / 61-66 / 24-28.

6. ปรัชญาของสัจฉัย เวลัญจบุตตร มีลักษณะเป็นวิมตินิยม (Skepticism) ซึ่งมีความหมายว่าทัศนะที่ถือว่าความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรู้ได้³¹

7. ดร.บารัว (B.M.Barua) พยายามจัดรูปแบบคำตอบของครูสัจฉัยฯ ให้เป็นประโยคคำถามแบบตรรกวิทยา ดังนี้

Is A, B? No. ก. เป็น ข.? มิได้

Is A, not -B? No. ก. เป็น มิใช่ ข.? มิได้

Is A both B and not -B? No. ก. เป็นทั้ง ข. และมีใช่ ข.? มิได้

Is A neither B nor -B? No.³² ก. ไม่เป็นทั้ง ข. และไม่เป็นทั้งมิใช่ ข.? มิได้

ผู้เขียนเห็นว่าการตอบเชิงหลบเลี่ยงของครูสัจฉัยฯ เมื่อพิจารณาผิวเผินก็จะดูคล้ายกับการไม่ทรงตอบของพระพุทธเจ้า และคล้ายกับการปฏิเสธจตุกโกฏฐิของสำนักมหายมิกะ แต่เมื่อพิจารณาลึกลงไปจะพบข้อแตกต่างคือ **พระพุทธเจ้า**ไม่ทรงตอบคือมีอาการนิ่งเงียบ หรือ เพียงแต่ตรัสเพียงสั้นๆ ว่า “อย่ากล่าวอย่างนั้น” บ้าง “นี่เป็นที่สุดอย่างหนึ่ง” บ้าง “ปัญหาที่เราไม่พยากรณ์” บ้าง ส่วนท่าน**นาคารชุน** แห่งสำนักมหายมิกะ มองว่าคำถามทั้ง 4 ตัวเลือกนั้นผิดทุกข้อ แต่จะไม่ต้องการพิสูจน์ว่าที่ผิดนั้นผิดอย่างไร และที่ถูกต้องจะเป็นอย่างไร **ครูสัจฉัยฯ** จะตอบทุกข้อ แต่คำตอบนั้นเป็นการตอบแบบหลบเลี่ยง คือ (1) อย่างนี้ก็มีใช่ (2) อย่างนั้นก็มิใช่ (3) อย่างอื่นก็มีใช่ (4) จะว่าไม่ใช่ก็มีใช่ (5) จะว่ามีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่

³¹ ดูรายละเอียดใน ที.สี.(ไทย) 9 / 181 / 60.

³² ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (บาลี) 61/106

ในด้านรูปแบบปัญหาของฝ่ายเถรวาท พบว่าในบรรดาอันตคาหิกทิกิฏฐิ 10 ประการ รูปแบบปัญหา 4 ตัวเลือก (Four Alternatives) มีเพียงปัญหาเกี่ยวกับเรื่องหลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกหรือไม่ ส่วนที่เหลือเป็นปัญหาแบบ 2 ตัวเลือก (Two Alternatives) ในทางกลับกันรูปแบบปัญหาของฝ่ายมาธยมิกะ พบว่าในบรรดาปัญหา 14 ประการ รูปแบบ 2 ตัวเลือก มีเพียงปัญหาว่าด้วยเรื่องชีพกับสรีระเป็นอย่างเดียวกันหรือคนละอย่างกัน ส่วนที่เหลือเป็นปัญหาแบบ 4 ตัวเลือก **น่าสนใจว่าเหตุใดมาธยมิกะให้ความสำคัญกับปัญหา 4 ตัวเลือก มากกว่า 2 ตัวเลือก** เมื่อพิจารณาจากหลักฐานในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทพบว่า มีปัญหา 4 ตัวเลือกหลายเรื่องที่อาจเป็นเค้ามูลหรือมีอิทธิพลต่อรูปแบบปัญหา 4 ตัวเลือก ของมาธยมิกะก็เป็นได้ เช่น **ในสามัญญผลสูตร ในเรื่องปัญหาที่ถามครุสัจจะ เวลัฏฐสูตร** แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) เรื่องโลก (2) เรื่องสัตว์ที่ผุดเกิด (3) เรื่องผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่ว (4) เรื่องหลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกหรือไม่ แต่ละกลุ่มจะมีรูปแบบเป็นปัญหา 4 ตัวเลือกดังรายละเอียดที่กล่าวไว้แล้ว นอกจากนี้ ยังมีปัญหา 4 ตัวเลือกในประเด็นอื่น ๆ อีก เช่นประเด็นที่ว่าด้วยทุกข์ตนเอง หรือคนอื่นทำ ดังปรากฏอยู่ใน **อเจลกัสสปสูตร**³³ และปัญหาเกี่ยวกับประเด็นที่ว่าด้วยเรื่องการเกิดขึ้นของชราและมรณะ,ชาติ, ภพ, ตัณหา, เวทนา, ผัสสะ, สผัสอายตนะ และนามรูป ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ใน **นพิกลาปิสูตร**³⁴ ตัวอย่างปัญหา 4 ตัวเลือกเหล่านี้ อาจเป็นไปได้ว่ามาธยมิกะได้นำไปเป็นแบบอย่างในการจัดรูปแบบปัญหา 4 ตัวเลือกของตน

³³ วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, ปรัชญาครุฑในสมัยพุทธกาล, (กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย สภาการศึกษามหา-มกุฏราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 30.

³⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532), หน้า 101.

ผู้เขียนเห็นว่ามาธยมิกะอาจตีความปัญหา 4 ตัวเลือกว่าสามารถใช้เป็นเครื่องมืออธิบายทางสายกลางได้ โดยศึกษาจากพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่าง กล่าวคือ ใน**อานันทสูตร** พระพุทธเจ้าทรงอธิบายถึงสาเหตุที่พระองค์ไม่ทรงตอบปัญหาเกี่ยวกับอัตตามีอยู่หรือ อัตตาไม่มีอยู่หรือ ว่า ถ้าพระองค์ทรงตอบว่า อัตตามีอยู่ ก็ตรงกับลัทธิสัสสตทิฏฐิ ถ้าทรงตอบว่า อัตตาไม่มีอยู่ ก็ตรงกับอจุเจททิฏฐิ อนึ่ง ถ้าทรงตอบว่า อัตตามีอยู่ก็อนุโลมเข้ากับหลักอนัตตาของพระองค์ไม่ได้ ก็เท่ากับส่งเสริมให้วัจจโคตรปริพาชกเชื่ออย่างงมงายต่อไป³⁵ จากข้อความนี้ เหตุผลที่พระพุทธเจ้าไม่ตรัสตอบ เพราะหากตรัสตอบก็จะไปตรงตามข้อเสนอหรือคำถามในข้อใดข้อหนึ่ง ก็จะเป็นการรับรองแนวคิดทฤษฎีนั้น ดังนั้นมาธยมิกะจึงนำตัวอย่างของพระพุทธเจ้าที่ไม่ทรงตอบปัญหา มาตั้งเป็นเงื่อนไขเชิงปฏิเสธปัญหา 4 ตัวเลือก เพื่อนำไปสู่ทางสายกลาง ซึ่งหากเป็นดังนี้จริง ผู้เขียนเห็นว่ามาธยมิกะอาจด่วนสรุปเกินไป เพราะจากข้อมูลหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทพบว่ามีเหตุผลหลายเหตุผลที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ อาจแบ่งกลุ่มได้ดังนี้

1. เห็นว่าพระพุทธเจ้าประสงค์จะปฏิเสธทัศนะร่วมสมัยของพระองค์ กล่าวคือผู้ถามปัญหาที่มีความคาดหวังจะให้พระพุทธเจ้ารับรองความเชื่อเดิมของตน หากพระองค์ตรัสยืนยันหรือปฏิเสธอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจจะทำให้เกิดโทษมากกว่าประโยชน์ ซึ่งปรากฏใน**อานันทสูตร**³⁶ ที่แสดงไว้ว่า สาเหตุที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบปัญหาเกี่ยวกับอัตตามีอยู่หรือ อัตตาไม่มีอยู่หรือ เพราะถ้าพระองค์ทรงตอบว่า อัตตามีอยู่ ก็ตรงกับลัทธิ สัสสตทิฏฐิ ถ้าทรง

³⁵ B.M.Barua, A History of Pre-Buddhistic India Philosophy, (Calcutta : University of Calcutta, 1921), p. 329.

³⁶ ดูรายละเอียดใน ส.นิ.(ไทย) 16/17/26-29.

ตอบว่า อัตตไม่มีอยู่ ก็ตรงกับอุจเฉททิกฎฐิ อหนึ่ง ถ้าทรงตอบว่า อัตตามีอยู่ ก็อนุโลมเข้ากับหลักอนัตตาของพระองค์ไม่ได้ ก็เท่ากับส่งเสริมให้ วัจจโคตรปริพาชกเชื่ออย่างมมงายต่อไป และมีนักคิดรุ่นหลังเห็นด้วยกับ เหตุผลนี้ คือ ทรอย วิลสัน ออร์แกน (Troy Wilson Organ)³⁷ และ สำนัก มาชยมิกะ (ตามทีผู้เขียนได้สันนิษฐานไว้)

2. เห็นว่าเป็นปัญหาที่ถามเป็นปัญหาทางอภิปรัชญาที่ไม่สามารถถกเถียงหาคำตอบได้ ไม่ใช่ทางพันธุกรรม พระพุทธองค์จึงไม่ทรงตอบคำถาม ซึ่งปรากฏใน **อุตตยสูตร**³⁸ **จุฬามาลุงกยสูตร**³⁹ **ไปฏฐปาทสูตร**⁴⁰ ต่างก็มีเหตุผลแสดงไว้คล้ายกันว่าเพราะไม่มี ประโยชน์ ไม่ทำให้บรรลุนิพพาน ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เพราะเหตุไรเราจึงไม่ตอบเพราะปัญหานั้นไม่มี ประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้และเพื่อ นิพพาน เหตุนี้เราจึงไม่ตอบ”⁴¹ และมีนักคิดรุ่นหลังเห็นด้วยกับเหตุผลนี้ คือ วิศวนาถ (Vishwanath Prasad Varma)⁴² และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)⁴³

3. เห็นว่าผู้ตั้งปัญหามีความเชื่อผิดทำให้ตัวของปัญหาก็ผิดด้วย ซึ่งปรากฏใน **โมคคัลลานสูตร**⁴⁴ และ **วัจจโคตตสูตร**⁴⁵ พระมหาโมคคัลลานะ

³⁷ ดูรายละเอียดใน ส.นิ.(ไทย) 16 / 67 / 134-137.

³⁸ ดูรายละเอียดใน ส.สพ.(ไทย) 18/419/493.

³⁹ ดูรายละเอียดใน ส.สพ.(ไทย) 18/419/493.

⁴⁰ ดูรายละเอียดใน Troy Wilson Organ, “The Silence of the Buddha,” *Philosophy East and West* 4, no. 2 (July 1954), pp. 125-140.

⁴¹ ดูรายละเอียดใน อง.ทสก.(ไทย) 24/95/224.

⁴² ดูรายละเอียดใน ม.ม.(ไทย) 13/128/141.

⁴³ ดูรายละเอียดใน ที.ส.(ไทย) 9/420/183.

⁴⁴ ม.ม.(ไทย) 13/128/141.

⁴⁵ ดูรายละเอียดใน Vishwanath Prasad Varma, *Early Buddhism and Its Origins*, (Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1973), p. 79.

อธิบายถึงสาเหตุที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบเกี่ยวกับอันทคาทิกทิกฏฐิทั้ง 10 อย่างว่าไปในทำนองเดียวกันว่า เพราะพวกปริพาชกเห็นอายตนะภายใน 6 คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย และมโน ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตตาของเรา ส่วนพระผู้มีพระภาคทรงเห็นอายตนะภายในเหล่านั้นว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อตตาของเรา และมีนักคิดรุ่นหลังเห็นด้วยกับเหตุผลนี้ คือ พระนาคเสน⁴⁶ พระวสุพันธ์ุ⁴⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ และมูรติ (T.R.V.Murti)⁴⁸

4. เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงรู้คำตอบแต่ไม่ทรงตอบ เพราะพระองค์รู้ในความหมายระดับโลกุตตระ ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดได้ สาเหตุก็เพราะว่าภาษาและประสบการณ์มีข้อจำกัดนั่นเอง ซึ่งปรากฏใน **ปฐมสาริปุตตโกฏฐิตสูตร**⁴⁹ **ทุติยสาริปุตตโกฏฐิตสูตร**⁵⁰ **ตติยสาริปุตตโกฏฐิตสูตร**⁵¹ **จตุตถสาริปุตตโกฏฐิตสูตร**⁵² ทั้ง 4 พระสูตรนี้ให้เหตุผลที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ โดยอธิบายไปในทำนองว่า ผู้ถามยังมีกิเลสไม่เข้าใจธรรมะ ยังถือลัทธิเดิมที่เป็นมิจฉาทิกฏฐิอยู่ และมีนักคิดรุ่นหลังเห็นด้วยกับเหตุผลนี้ คือ พระเจ้ามิลินท์⁵³ ชยติลเลเก (K.N. Jayatilleke)⁵⁴

⁴⁶ ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2544), หน้า 158-159.

⁴⁷ ส.สพ. (ไทย) 18/416/484-487.

⁴⁸ ส.สพ. (ไทย) 18/417/488-490.

⁴⁹ ลูก ส.ธรรมกถึก, มิลินทปัญหา ฉบับพร้อมด้วยอรรถกถาฎีกา, แปลโดย ปู่ย แสงฉาย, หน้า 208.

⁵⁰ ดูรายละเอียดใน T.R.V.Murti, The Central Philosophy of Buddhism (London : George Allen and Unwin Ltd., 1963), pp. 42-43.

⁵¹ ดูรายละเอียดใน T.R.V.Murti, The Central Philosophy of Buddhism, (London : George Allen and Unwin Ltd., 1963), p 47.

⁵² ส.สพ. (ไทย) 18/412/479.

⁵³ ส.สพ. (ไทย) 18/413/479-480.

⁵⁴ ส.สพ. (ไทย) 18/414/480-481.

5. เห็นว่าพระพุทธองค์ไม่ทรงรู้คำตอบ เพราะความจริงหรือคำตอบของอภัยกตปัญหาอยู่เหนือสติปัญญา เหตุผล และขอบเขตความรู้ของมนุษย์ ซึ่งปรากฏใน **เขมาสสูตร**⁵⁵ เขมาภิกษุณีอธิบายถึงสาเหตุที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบปัญหา เป็นเชิงปฏิเสธฉายาพยากรณ์และอุปมาโวหารว่า นักคำนวณ นักประเมิน หรือนักประมวลไม่สามารถจะนับทรายในแม่น้ำคงคาให้ถูกต้องว่า มีประมาณเท่านั้นเท่านั้นเม็ด ไม่สามารถจะนับน้ำในมหาสมุทรได้ถูกต้องว่า มีประมาณเท่านั้นเท่านั้นอาฟหกะ (ทะนาน) ฉนใดการจะบัญญัติตถาคตว่า หลังจากตายแล้ว พระตถาคตเกิดอีก ก็ดี ไม่เกิดอีก ก็ดี ทั้งเกิดอีกและไม่เกิดอีก ก็ดี และ จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ ก็ดี ล้วนไม่ถูกต้องทั้งสิ้น และมีนักคิดรุ่นหลังเห็นด้วยกับเหตุผลนี้ คือ พระเจ้ามิลินท์, กีธ (A.B. Kieth)⁵⁶

ผู้เขียนมีทัศนะคล้ายตามทัศนะที่ 2 เพราะเห็นว่าแนวทางการตัดสินหรือเหตุผลที่ไม่ทรงตอบปัญหาน่าจะพิจารณาที่พุทธประสงค์แรกเริ่มของพระองค์ที่ว่า พระองค์ทรงตรัสรู้ในสังขารมามากมายเปรียบใบไม้ในป่าสำหรับปัญหาเรื่องโลกและชีวิตนั้นแน่นอนว่าพระพุทธองค์ย่อมทรงต้องรู้แต่ความรู้ที่พระองค์เลือกนำมาสอนโปรดสัตว์โลกเป็นเพียงอริยสัจ 4 เปรียบเหมือนใบไม้ในกำมือเดียว เพราะทรงเน้นให้สัตว์โลกนำไปปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ส่วนความรู้ทางอภิปรัชญาไม่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ พระพุทธองค์ทรงอุปมาคนที่แสวงหาความรู้ทางอภิปรัชญาว่า ไม่ต่างอะไรกับบุคคลผู้ถูกลูกศรอาบยาพิษอย่างร้ายแรง ในสถานการณ์อันวิกฤตแบบนี้ แทนที่จะเร่งรีบไปหาหมอให้รักษาบาดแผลของตนให้หายก่อนที่จะสาย

⁵⁵ ส.สพ. (ไทย) 18/415/481-484.

⁵⁶ ลูก ส.ธรรมกัฏฐี, มิลินทปัญหา ฉบับพร้อมด้วยอรรถกถาฎีกา, แปลโดย ปู่ย แสงฉาย ,หน้า 207-208.

เกินกาล กลับไปสร้างเงื่อนไขว่า ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเราเลยว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือคฤหบดี ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป⁵⁷

ผู้เขียนเห็นว่าสำนักมหายมิกะเห็นสอดคล้องกับแนวคิดที่ 1 คือเห็นว่า พระพุทธเจ้าประสงค์จะปฏิเสศทัศนะร่วมสมัยของพระองค์ การที่นาถคารชุน นำปัญหาเพิ่มเติมเข้ามาให้ครบ 4 ตัวเลือกนั้น น่าจะมาจากสาเหตุที่ว่า ท่านได้เห็นข้อบกพร่องของปัญหา 2 ตัวเลือก ที่อาจทำให้มีผู้แย้งและเสนอแนวคิดอื่นเพื่อหักล้างปัญหา 2 ตัวเลือกนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานว่านอกจาก อิทธิพลของอานันทสูตรแล้วยังมีอิทธิพลอื่น ๆ อีก ที่ทำให้นาถคารชุนให้ความสำคัญกับปัญหา 4 ตัวเลือก อาจเป็นไปได้ว่าท่านนาถคารชุนจะประมวลเอาแนวคิดเชิงอภิปรัชญาที่ยอมรับกันในปรัชญาอินเดียสรุปว่ามีแนวคิดอยู่ 4 แนวคิด⁵⁸ คือ (1) ถือว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเอง คือทฤษฎีที่เชื่อว่าเหตุและผลเป็นสิ่งเดียวกัน เรียก สวาตะอุต்பัตติ (Theory of self-becoming) ทรรศนะนี้คือ ลัทธิการยวาทของปรัชญาasanghye (2) ถือว่าสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น คือทฤษฎีที่เชื่อว่า เหตุและผลเป็นสิ่งที่ต่างกัน เรียกว่า ปรตะอุต்பัตติ (Production from another) ทรรศนะนี้คือ ลัทธิการยวาทของพุทธปรัชญาบางนิกายและปรัชญานายายะ (3) ถือว่าสิ่งทั้งหลายทั้งเกิดขึ้นเองและมีสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น คือทฤษฎีที่เชื่อว่าผลเหมือนกับเหตุ และต่างจากเหตุ เรียก ทวภยะอุต்பัตติ (Production from both itself and another) ทรรศนะนี้รวมลัทธิการยวาทและลัทธิการยวาทเข้าด้วยกัน เป็นความเชื่อของลัทธิเชน (4) ถือว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเองลอย ๆ ไม่มีเหตุ

⁵⁷ ดูรายละเอียดใน K.N. Jayatilleke, Early Buddhist Theory of Knowledge (Delhi: Motilal Banarsidass, 1963), p. 472.

⁵⁸ ส.สพ. (ไทย) 18/410/468-469.

ปัจฉัย คือ ทฤษฎีที่เชื่อว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นโดยไม่มีสิ่งใด ๆ เป็นเหตุ เป็นการเกิดขึ้นโดยบังเอิญ เรียก อเหตุอุตปตติ (Production without cause, Production by chance) ทรรศนะนี้คือ มัชฌิมนิยัม (Neutralism) และวิมัตติวาท (Skeptic) จากแนวคิด 4 ข้อ นี้ อาจเป็นไปได้ว่านาคารชุนใช้เป็นฐานแนวคิด 4 มุม หรือ จตุกโกฏ แล้วนำไปประยุกต์ใช้กับอภัยกตปัญหา 10 ประการ พัฒนาเป็น 14 ประการ ตามที่มัทธมิกะได้แสดงไว้

เมื่อเปรียบเทียบขั้นตอนการอธิบายธรรมของพระพุทธเจ้ากับนาคารชุน แห่งสำนักมัทธมิกะ อาจสรุปได้ว่า เมื่อมีบุคคลจากลัทธิอื่นเข้ามาทูลถาม ปัญหาที่เป็นอภัยกตปัญหากับพระพุทธเจ้า พระองค์จะไม่ทรงตอบคือมี อาการนิ่งเงียบ หรือ เพียงแต่ตรัสเพียงสั้นๆ ว่า “อย่ากล่าวอย่างนั้น” บ้าง “นี่เป็นที่สุดอย่างหนึ่ง” บ้าง “ปัญหานี้เราไม่พยากรณ์” บ้าง จากนั้น พระพุทธเจ้าจะทรงสรุปในตอนท้ายของการสนทนาให้เห็นว่าปัญหาทั้ง 4 เป็นทางสุดโต่งสองสาย แล้วทรงนำเสนอทางสายกลางด้วยการแสดงหลัก ปฏิจจสมุปบาท ตัวอย่างในการสนทนายระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระกัจจานโคตร ที่สนทนากันเรื่องที่ว่าด้วยความหมายของสัมมาทิฏฐิ พระพุทธเจ้าทรงตอบ ปัญหาโดยโยงไปถึงแนวคิดสุดโต่ง 2 ด้าน ระหว่างความมี (อัตถิตา) กับ ความไม่มี (นัตถิตา) จากนั้น พระองค์ทรงแสดงหลักทางสายกลางใน พระพุทธศาสนาว่าคือทางที่ไม่เข้าไปติดสุดโต่งทั้งสองด้านนั้น ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท หรือหลักความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจฉัย ดังคำตอบของ พระพุทธเจ้าที่ว่า

กัจจานะ โดยมากโลกนี้อาศัยที่สุด 2 อย่าง คือ (1) ความมี (2) ความไม่มี ก็เมื่อบุคคลเห็นความเกิดขึ้นของโลกด้วยปัญญา อันชอบตามความเป็นจริง ความไม่มีในโลกก็ไม่มี เมื่อบุคคลเห็น

ความดับแห่งโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความมีในโลกก็ไม่มี...ที่สุดอย่างที 1 นี้ คือ สิ่งทั้งปวงมีอยู่ ที่สุดอย่างที 2 นี้ คือ สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ ตถาคตไม่เข้าไปใกล้ที่สุดทั้ง 2 อย่างนี้ ย่อมแสดงธรรมโดยสายกลางว่า ‘เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้’⁵⁹

จากพระพุทธรพจน์นี้จะเห็นว่าทางสายกลาง หรือปฏิจจสมุปปาท เมื่อดูผิวเผินอาจเป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจว่าเป็นทางสายกลางได้อย่างไร และพระพุทธรเจ้าทรงตอบปัญหา 4 ข้อตรงประเด็นหรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่าคำตอบของพระพุทธรองค์ โดยเฉพาะข้อความที่ว่า “...ก็เมื่อบุคคลเห็นความเกิดขึ้นของโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความไม่มีในโลกก็ไม่มี...” อธิบายว่าความเกิดขึ้นนี้เราไม่สามารถจะเรียกมันว่า “ความมี” เพราะความมีบ่งบอกว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีการดับไปตามเหตุปัจจัย ในทำนองเดียวกันพระพุทธรพจน์ในข้อความว่า “...เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความมีในโลก ก็ไม่มี...” อธิบายว่าความดับนี้เราไม่สามารถจะเรียกว่า “ความไม่มี” เพราะความไม่มีบ่งบอกว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีการเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย ดังนั้นกระแสความเกิด-ดับนี้เราไม่สามารถจะเรียกมันว่าความมีหรือความไม่มี หรืออาจกล่าวได้อีกว่า เนื่องจากธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายมีการเกิด-ดับตามเหตุปัจจัย ดังนั้นทั้งความมีและความไม่มีจึงไม่ปรากฏ

นาคารชุนจะใช้วิภาษวิธี⁶⁰ (Dialectic) ในการแย้งแนวคิดของลัทธิ

⁵⁹ ดูรายละเอียดใน A.B. Keith, *Buddhist Philosophy in Indian and Ceylon*, (Oxford University Press, 1923), pp. 45, 63.

⁶⁰ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 13/126/137-139.

ต่าง ๆ และใช้วิภาษวิธีในการแสดงหลักสัจจัญญา วิภาษวิธีของสำนัก
มาธยมิกะมี 3 ชั้น คือ (1) ชั้นทิฏฐิ (2) ชั้นวิจารณ์ (3) ชั้นปัญญา กล่าวคือ
เมื่อมีการคาดคะเนความจริงไปในลักษณะต่าง ๆ ก็ย่อมจะทำให้เกิดความ
ขัดแย้ง จึงต้องมีการวิจารณ์ระบบปรัชญาต่าง ๆ ขึ้น ในที่สุดก็พบความ
บกพร่องในเหตุผลอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์กันของปรากฏการณ์ต่าง ๆ
เมื่อประจักษ์ความจริงว่า เหตุผลเป็นสิ่งที่เชื่อถือไม่ได้ ปัญญาซึ่งจะทำให้
เราไปถึงนิพพานก็เกิดขึ้น⁶¹

1. **ชั้นทิฏฐิ** ประเด็นเรื่องปัจเจกการ ที่เป็นเรื่องราวด้วยเหตุและผล
เป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งในปรัชญาอินเดีย เพราะบางลัทธิเชื่อว่าเหตุ
และผลมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน บางลัทธิเชื่อว่าเหตุและผลแยกออกจาก
กันโดยเด็ดขาด สรุปได้ 4 ทรรศนะ⁶²คือ

1) ถือว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเอง คือทฤษฎีที่เชื่อว่าเหตุและผลเป็นสิ่ง
เดียวกัน เรียก สวาตะอุตปัตติ (Theory of self - becoming) ทรรศนะนี้
คือ ลัทธิการยวาทของปรัชญาasanghye

2) ถือว่าสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น คือทฤษฎีที่เชื่อว่า เหตุและผลเป็นสิ่งที่ต่าง
กัน เรียกว่า ปรตตะอุตปัตติ (Production from another) ทรรศนะนี้คือ
อัสติการยวาทของพุทธปรัชญาบางนิกายและปรัชญานายายะ

3) ถือว่าสิ่งทั้งหลายทั้งเกิดขึ้นเองและมีสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น คือทฤษฎีที่
เชื่อว่าผลเหมือนกับเหตุ และต่างจากเหตุ เรียก ทวากยะอุตปัตติ
(Production from both itself and another) ทรรศนะนี้รวมลัทธิการยว
าทและอัสติการยวาทเข้าด้วยกัน เป็นความเชื่อของลัทธิเซน

⁶¹ ดูรายละเอียดใน T.R.V.Murti, The Central Philosophy of Buddhism, (London :
George Allen & Unwin Ltd., 1960), pp.132-135.

⁶² ส.น. (ไทย) 16/15/24-25.

4) ถือว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเองลอย ๆ ไม่มีเหตุปัจจัย คือ ทฤษฎีที่เชื่อว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นโดยไม่มีสิ่งใด ๆ เป็นเหตุ เป็นการเกิดขึ้นโดยบังเอิญ เรียก อเหตุอุตปัตติ (Production without cause, Production by chance) ทรรศนะนี้คือ มัชฌิมนิยม (Neutralism) และวิมัตติวาท (Skeptic)

2. **ชั้นวิจารณ์** จากทฤษฎีเรื่องปัจจัยการ ชำงตัน พระนาครชุนได้วิจารณ์ไว้ว่า

1) ทฤษฎีที่ถือว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเอง นาครชุนค้านว่า ถ้าถือว่าโลกนี้มีอยู่จริง เป็นจริงตามสภาพธรรมดาแล้ว (เป็นสัต หรือ real) จะเรียกว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะธรรมดาว่า สิ่งที่มีอยู่เองไม่จำเป็นต้องมีการเกิดขึ้น คำว่า เกิดขึ้นต้องใช้กับสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อน ภายหลังมีขึ้นจึงเรียกว่าเกิดขึ้น

2) ทฤษฎีที่ถือว่าสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น นาครชุนค้านว่า เป็นไปไม่ได้ที่สิ่งที่จะเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่อยู่ก่อน และเป็นไปไม่ได้ที่สิ่งที่ไม่ได้อยู่จะเกิดขึ้น อธิบายว่า ที่มองเห็นว่ามีเรามีเขา มีสิ่งนั้นสิ่งนี้ ก็ด้วยอาศัยการเปรียบเทียบเท่านั้น เมื่อบุคคล 2 คนมาพบกันจึงมีคำว่าข้าพเจ้าและท่านเกิดขึ้น ในขณะที่ตัวของตัวเองไม่สามารถทำให้ตัวเองเกิดขึ้นได้ดังนัยในทฤษฎีแรกแล้ว สิ่งอื่นซึ่งก็คือตัวเองอีกปริยายหนึ่ง จะทำให้สิ่งอื่นเกิดขึ้นได้อย่างไร

3) ทฤษฎีที่ถือว่าสิ่งทั้งหลายทั้งเกิดขึ้นเองและมีสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น นาครชุนค้านว่า เปรียบเหมือนคนตาบอดคนเดียวมองไม่เห็น แม้จะพาคนตาบอดอีกสักกี่คนมาอยู่รวมกันก็ไม่ทำให้มองเห็นได้ สิ่งที่เกิดขึ้นเองไม่ได้จะอาศัยสิ่งที่ไม่ได้อยู่อีกสิ่งหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเองไม่ได้เหมือนกัน จะทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร

4) ทฤษฎีที่ถือว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเองลอย ๆ ไม่มีเหตุปัจจัย นาครชุนค้านว่า เกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ ทุกสิ่งย่อมมีเหตุเป็นแดนเกิด เช่น ไฟเป็นผลมาจากเหตุคือฟืน ฟืนจึงเป็นเหตุเกิดขึ้นของไฟ แต่เมื่อว่าด้วยความเป็นจริง

แล้ว สิ่งทั้งปวงไม่มีอะไรอุบัติขึ้นเลย โลกที่ปรากฏแก่เราเหมือนเมืองปีศาจ เมืองมายา เหมือนความฝัน เหมือนพยับแดด โลกจึงไม่เป็นทั้ง ลัต (real) และอลัต (unreal) มีหรือไม่มีเป็นเพียงเครื่องเปรียบเทียบเท่านั้นเอง⁶³

3. **ขั้นปัญญา** เมื่อพระนาถคารชุนปฏิเสททัศนะทั้ง 4 แล้ว จึงแถลงทัศนะเกี่ยวกับโลกว่า โลกเป็นปฏิจจสมุขปันนธรรม เป็นปฏิจจสมุขบาท ไม่มีสวลักษณะ เพราะฉะนั้นโลกจึงเป็นสุญญตา สุญญตาและปฏิจจสมุขบาทเป็นอันเดียวกันกับมัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลางไม่เอียงไปทางใดทางหนึ่ง เข้ากลางระหว่างอตัถิตา (ความเห็นว่าม็อยู่จริง) และนัตถิตา (ความเห็นว่าไม่มีอยู่เลย) คุณลักษณะของสิ่งทั้งหลายม็อยู่โดยการเปรียบเทียบ เช่น สูง ต่ำ ดำ ขาว ยาว สั้น เป็นต้น ปราศจากการเปรียบเทียบแล้ว ยาวสั้นเป็นต้นแล้วก็หามีไม่ สิ่งทั้งปวงจึงไม่มีสวลักษณะ ความไม่มีสวลักษณะของสิ่งทั้งปวงนั่นเอง คือ สุญญตา โลกกับนิพพาน เมื่อว่าโดยปรมัตถโวหารแล้วเป็นสุญญตาเท่ากัน เป็นมายาเหมือนกัน เมื่อโลกเป็นมายา ความดับแห่งโลก (คือนิพพาน) ก็ต้องเป็น มายาเหมือนกัน โดยเนื้อแท้แล้วไม่มีอะไรดับ โลกกับนิพพาน ไม่ใช่เป็นหนึ่งและไม่ใช่เป็นสอง ไม่ใช่เป็นอันเดียวกันและไม่ใช่แยกจากกัน เพียงแต่นิพพานพ้นจากความมีและความไม่มี⁶⁴

จากการเปรียบเทียบขั้นตอนการอธิบายธรรมของพระพุทธเจ้าและนาถคารชุน จะเห็นถึงกระบวนการที่สอดคล้องกัน คือเริ่มแรกเมื่อมีบุคคลหรือลัทธิอื่นที่มีความเห็นเป็น**อันทคาคหิกทฤษฎิ** เข้ามาถามปัญหา ผู้ตอบก็จะ

⁶³ วิภาชวธิ (Dialectic) หมายถึง วิธีนำไปสู่ความรู้จริง มี 2 ขั้นตอน (1) แย้งความคิดของลัทธิต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าแนวคิดของลัทธิต่าง ๆ ไม่ถูกต้อง ไม่เข้าถึงความจริง (2) นำเสนอหลักสุญญตา (ผู้เขียน).

⁶⁴ ดูรายละเอียดใน T.R.V.Murti, The Central Philosophy of Buddhism, (London : George Allen & Unwin Ltd., 1960), pp.124-125.

แสดงที่ทำว่าไม่เห็นด้วยกับแนวคิดนั้น โดยการแย้ง หรือปฏิเสธ หรือไม่ตอบ จากนั้นจะเป็นการนำเสนอแนวคิดหรือทฤษฎีที่ถูกต้องหรือทางสายกลาง ฝ่ายพระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักปฏิจจสมุปบาท ส่วนนาคารชุนจะแสดงทัศนะทางสายกลาง โดยอธิบายปฏิจจสมุปบาทเช่นเดียวกัน แต่มาธยมิกะได้เพิ่มคำว่าความว่าง (สุญญตา) ให้มีความหมายเป็นอันเดียวกันกับ ปฏิจจสมุปบาท และทางสายกลางด้วย ดังที่ท่านนาคารชุนได้กล่าวไว้ว่า “อะไรก็ตามที่อาศัยปัจจัยทำให้เกิด, สิ่งนั้นเป็นความว่าง ขึ้นอยู่กับสมมติบัญญัติ และเป็นทางสายกลาง”⁶⁵ ในมหาปรัชญาปารมิตาสูตฺร โดยเฉพาะใน ปรัชญาปารมิตตาหฤทัย ที่ชาวพุทธมหายานคุ้นเคยกันทั่วไป ในคัมภีร์มาธยมิกฤติ ท่านนาคารชุนได้เขียนไว้ 27 บรรพ ท่านเริ่มปณามคาถาในต้นปกรณ์ว่า “ไม่มีความเกิดขึ้น ไม่มีความดับ ไม่มีความขาดสูญ ไม่มีความเที่ยงแท้ ไม่มีอรรถแต่อย่างเดียว ไม่มีอรรถนานาประการ ไม่มีการมา ไม่มีการไป ท่านใดกล่าวไว้ เป็นปฏิจจสมุปบาทธรรม ท่านผู้นั้นคือพระพุทธเจ้า ข้าขอนอบน้อม แต่พระพุทธพระองค์นั้น ผู้ดับเสียได้ซึ่งปปัญจธรรมเป็นเลิศยิ่งกว่าวาทะทั้งหลาย”⁶⁶

จัดระบบข้อความใหม่ เป็น คำปฏิเสธ 8 คำ 4 คู่ ดังนี้

(1) ไม่มีความเกิดขึ้น	(2) ไม่มีความดับ
(3) ไม่มีความขาดสูญ	(4) ไม่มีความเที่ยงแท้
(5) ไม่มีอรรถแต่อย่างเดียว	(6) ไม่มีอรรถนานาประการ

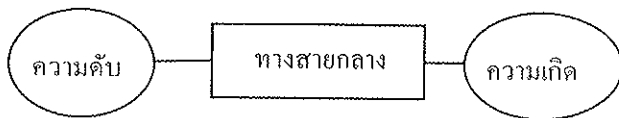
⁶⁵ Ibid., pp.132-135.

⁶⁶ ดูรายละเอียดใน, เรือโทหญิงสุมาลี นิมิตระกุล, “ทรรศนะเรื่องศูนยตาของนาคารชุน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2520, หน้า 32 - 34. และวศิน อินทสระ, พุทธปรัชญามหายาน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2532), หน้า 80-81.

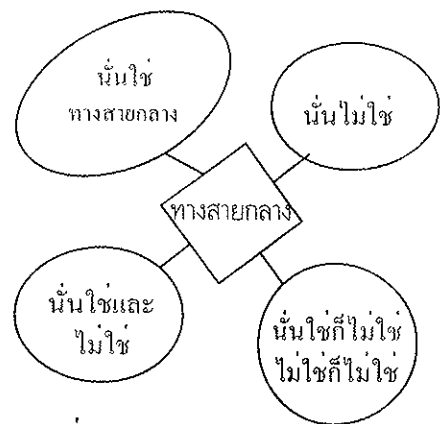
(7) ไม่มีการมา

(8) ไม่มีการไป

ข้อความข้างต้น พระนาถาชุนได้นำเสนอทางสายกลางที่อยู่เหนือจุดปลายทั้งสองได้อย่างชัดเจน ในการนำเสนอจุดตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ นี้ นาถาชุนสอนว่า อะไรก็ตามที่เราอาจคิดถึงได้ หรืออธิบายเป็นคำพูดได้นั้น เป็นสิ่งไม่สมบูรณ์หรือมีข้อผูกพันกับสิ่งอื่น จากจุดตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ นี้ หากจะจินตนาการตามแบบชาวบ้านทั่วไป เช่นถ้าจะตีความคู่แรก คือ (1) ไม่มีความเกิดขึ้น คำว่าไม่มีความเกิด ก็คือ ความดับ (2) ไม่มีความดับ คำว่าไม่มีความดับ ก็คือ ความเกิด ฉะนั้นทางสายกลางก็คือจุดระหว่างความดับและความเกิด ดังภาพที่ 1 หรือถ้านำจตุกโกฏมาอธิบายทางสายกลางจะได้ภาพที่ 2

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

จากการนำเสนอภาพทั้งสอง ถือว่ายังไม่ใช่ทางสายกลางของมารชยมิกะ เพราะจะเห็นว่าทางสายกลางจะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น อยู่ตำแหน่งตรงกลางบ้าง อยู่ระหว่างทางสองข้างบ้าง หากเป็นเช่นนี้แล้วก็ถือว่าทางสายกลางดังกล่าวจะมีสวลักษณะบางอย่าง (ลักษณะที่เป็นอยู่ได้เอง) ถ้าอย่างนั้นทางสายกลางก็ย่อมไม่ใช่สุญญตา

จากบทแถลงการณ์ของพระนาถาชุนข้างต้น ผู้เขียนมองเห็นแนวคิดของนาถาชุนที่นำมาเป็นหลักการของมารชยมิกะใน 4 ประเด็น คือ (1)

แนวคิดเรื่อง อัตถิตาและนัตถิตา (ความมี และ ความไม่มี), (2) แนวคิดเรื่อง การปฏิเสธสวลักษณะ (ปฏิเสธการมีอยู่โดยตัวเอง), (3) แนวคิดเรื่อง ทุกสิ่งเป็นมายา และ (4) แนวคิดเรื่องความจริงแท้ที่อยู่เหนือความคิด จะอธิบายในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่อง อัตถิตาและนัตถิตา (ความมี และ ความไม่มี) ท่านนาคคารชุนยกพุทธพจน์ขึ้นว่า “ดูก่อน กัจจานะ เมื่อพิจารณาโลก โดยสายดับแล้วความยึดถือในอัตถิตาก็หมดไป เมื่อพิจารณาโลกในสายเกิดแล้วความยึดถือในนัตถิตาก็หมดไป ตถาคตก็ย่อมแสดงธรรมเป็นท่ามกลางไม่ติดในส่วนสุดทั้งสองข้างนั้น”⁶⁷ จากแนวคิดเรื่องอัตถิตาและนัตถิตา อาจเป็นที่มาของแนวคิดสำนักมาธยมิกะที่ว่า ศูนย์ตา คือ ตำแหน่งของสัมมาทิฐิ และถือว่าศูนย์ตา คือ ความจริงสูงสุด ท่านนาคคารชุนได้วางหลักปรัชญาไว้บนทฤษฎีปฏิเสธสมุปบาท และเขียนหนังสือชื่อ “มูลมาธยมิกการิกา” หนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนเล่มแรกที่ว่าด้วยเรื่องปรัชญามาธยมิกะ หลักการสำคัญในงานเขียนนี้คือ หลักว่าด้วยทางสายกลาง ที่เรียกว่า ทางสายกลาง เพราะมีนัย 4 ประการ คือ (1) เพราะตรงกันข้ามกับที่สุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง (2) เพราะเว้นเสียซึ่งสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง (3) เพราะเป็นเอกภาพในพหุภาพ (4) เพราะเป็นปรมัตถลัจจะ จะเห็นว่าทางสายกลางของปรัชญามาธยมิกะนี้ ไม่ได้เกิดจากการรวมที่สุดโต่งทั้ง 2 ด้านเข้าด้วยกัน หรือไม่ได้เกิดจากการแบ่งเอาที่สุดโต่งแต่ละข้างครึ่งหนึ่งมารวมกัน แต่เป็นอีกทางหนึ่งซึ่งมีแนวทางพิเศษออกไป เมื่อวิเคราะห์ลึกลงไปจะเห็นว่า ท่านนาคคารชุนประสงค์จะแสดงปฏิเสธสมุปบาทในมุมมองของมาธยมิกะ

⁶⁷ดูรายละเอียดใน วคิน อินทสระ, พุทธปรัชญามหายาน, หน้า 81. และ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1, (กรุงเทพฯ : สภาศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514), 126.

สอดคล้องกับนัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในคราวตรัสรู้ ณ โปธิมณฑล หรือสอดคล้องกับนัยแห่งพระธรรมเทศนาธรรมจักรปวัตตนสูตร ที่ทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อปฏิเสชคามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค มัชฌิมาปฏิปทาไม่ได้หมายถึงจุดที่อยู่ระหว่างที่สุดโต่งทั้ง 2 ด้าน ไม่ได้หมายถึงการรวมที่สุดโต่งทั้ง 2 ด้านเข้าด้วยกันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา แต่หมายถึงทางอีกสายหนึ่งที่ตรงเข้าสู่จุดหมายสูงสุด มีความถูกต้องโดยชอบ โดยอัตโนมัติ⁶⁸

2. แนวคิดเรื่องการปฏิเสชสวลักษณะ (ปฏิเสชการมีอยู่โดยตัวเอง) สำนักมหายมิกะแสดงทัศนะที่ปฏิเสชธรรมทั้งปวงเป็นศูนย์ โดยท่านนาคารชุน อ่างในสังยุตตนิคายว่า “รูปเปรียบเหมือนฟองน้ำ เวทนาเปรียบเหมือนต่อม น้ำ ลัญญาเปรียบเสมือนหย็บแดด สังขารเปรียบเสมือนต้นกล้วย วิญญาณเปรียบเสมือนนักเล่นกล อันพระผู้เฝ้าพงศ์อาทิตย์แสดงแล้ว”⁶⁸ จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่าเบญจขันธ์เป็นเพียงมายา ไม่มีอะไรเกิดหรือดับเลย พระสูตรนี้อาจมีอิทธิพลทางความคิดของท่านนาคารชุนที่ว่า ไม่มีสิ่งใดเป็นสวลักษณะ ทุกอย่างอาศัยกันเกิดขึ้น อาศัยกันตั้งอยู่และดับไป ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นตั้งอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว มายมิกะว่า สิ่งใดมีสวลักษณะสิ่งนั้นจะต้องเที่ยงยั่งยืน ไม่เปลี่ยนแปลง แต่สิ่งใดที่เที่ยง ยั่งยืน ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีในโลกนี้ เพราะฉะนั้นทุกอย่างจึงไม่มี สวลักษณะ เมื่อนิกายมหายมิก

⁶⁸ อ้างคำพูดของนาคารชุนจาก *Mūlamādhyaṃakārikā*, XXIV ในงานของ Kalupahana, David J., āgarjuna : *The Philosophy of the Middle Way* Albany : State University of New York Press, 1986) pg.339 - - - “We state that whatever is dependent arising, that is emptiness. That is dependent upon convention. That itself is the middle path.” ; Santina, P.D., *Mādhyaṃaka Schools in India*, pg.7. - - - “We declare that whatever is interdependently originated is emptiness (sūnyata). It is a conceptual designation of the relativity of existence and is indeed the middle path.”

ปฏิเสธรรณะทั้ง 4 ข้างต้นและถือว่า โลกไม่เป็นทั้งสัตและอสัต ดังกล่าวแล้ว ถ้ามว่า ถ้าเช่นนั้นโลกเป็นอะไร นิกายมาธยมิกจึงแสดงรณะของตนะว่า โลกเป็นปฏิจจสมุบาทธรรม คือ ธรรมอันอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่มีสวลักษณะ คือมีอยู่เป็นอยู่ได้ด้วยตัวเอง เมื่อโลกเป็นปฏิจจสมุบาทธรรม และไม่มีสวลักษณะเช่นนี้โลกและสรรพสิ่งจึงจัดเป็นศูนย์ตาธรรมโดยประการทั้งปวง

3. แนวคิดเรื่อง ทุกสิ่งเป็นมายา ใน ธาตุวิภังคสูตร มีข้อความที่เป็นพุทธพจน์ว่า “ภิกษุ เปรียบเหมือนตะเกียงน้ำมันติดอยู่ได้ เพราะอาศัยน้ำมันและไส้ตะเกียง น้ำมันนั้นย่อมหมดเชื้อดับไป เพราะหมดน้ำมันและไส้ และเพราะไม่เติมน้ำมันและไส้ใหม่...”⁶⁹ ข้อความนี้เป็นการอธิบายว่าแสงสว่างของตะเกียงเกิดขึ้นเนื่องจากผลรวมของน้ำมัน ไฟ และไส้ตะเกียงในตัวแสงสว่างเองแล้วไม่ได้เป็นอะไร แสงสว่างไม่ได้มีอยู่ในน้ำมัน หรือไม่ได้มีอยู่ในไส้ตะเกียง แต่แสงสว่างมีอยู่ในผลรวมของน้ำมัน ไฟ และไส้ตะเกียง เปรียบเหมือนสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ไม่ได้เป็นอะไรเลยในตัวของมันเอง จะเกิดขึ้นเองไม่ได้ ต้องอาศัยเหตุปัจจัยในการเกิดขึ้น ดังนั้นทุกสิ่งจึงไม่เป็นสิ่งแท้จริงและเป็นมายา แม้แต่อสังขตธรรมคือนิพพานก็มีสภาพเช่นเดียวกับสังขตธรรมคือสูญ จากจุดนี้เองที่ทำให้นาคารชุนตีความหมายว่าพระพุทธเจ้าทรงประกาศว่าทุกสิ่งเป็นมายา เป็นศูนย์ตา คือ สิ่งทั้งหลายต้องอาศัยซึ่งกันและกัน จึงจะเกิดขึ้นได้⁷⁰

4. แนวคิดเรื่องความจริงแท้เหนือความคิด นิกายมาธยมิกะไม่ได้

⁶⁹ ดูรายละเอียดใน วคิน อินทรสระ, พุทธปรัชญามหายาน, หน้า 80. และใน มูลนิธิสังฆปริษานุเคราะห์ คณะสงฆ์จีนนิกาย, พระพุทธศาสนามหายาน, หน้า 63.

⁷⁰ ดูรายละเอียดใน มูลนิธิสังฆปริษานุเคราะห์ คณะสงฆ์จีนนิกาย, พระพุทธศาสนามหายาน, (กรุงเทพฯ : ธรรมบรรณาการ, 2531), หน้า 65.

ปฏิเสธความจริงทั้งหมด เพียงแต่ปฏิเสธโลกแห่งปรากฏการณ์เบื้องหลัง
 แห่งปรากฏการณ์มีความจริงอยู่ ซึ่งอธิบายไม่ได้ด้วยลักษณะใด ๆ โดยนัย
 นี้มาธยมิกแบ่งโลกเป็น 2 คือ โลกแห่งปรากฏการณ์ (phenomenal
 world) และโลกแห่งความเป็นจริง (the world of reality) นิกาย
 มาธยมิกะพยายาม อธิบายความจริงที่สูงสุดในด้านปฏิเสธเท่านั้น กล่าวคือ
 เป็นเพียงการอธิบายสิ่งที่ไม่เป็น คือ ไม่เป็นอย่างนั้น ไม่ใช่อย่างนั้น
 ธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ นั้น เราไม่สามารถพบได้ด้วยสติปัญญา
 (intellect) ดังนั้นจึงไม่สามารถอธิบายได้ สติปัญญาในที่นี้หมายถึงสติ
 ปัญญาในระดับการหาเหตุผลตามแบบตรรกศาสตร์ หรือการอนุมาน (คาด
 คະเน) ไม่ใช่สติปัญญาจากประสบการณ์ตรงที่เรียกว่าภาวนามยปัญญา ซึ่ง
 ก็ตรงตามที่ปรากฏใน มหาปทานสูตรของเถรวาท มีข้อความที่พระพุทธ
 องค์ทรงปฏิเสธการใช้เหตุผลทางความคิดเพื่อไปอธิบายโลกุตตรธรรมซึ่ง
 เป็นสัจจะความจริง ดังที่ตรัสว่า “ธรรมที่เราบรรลุล้วนนี้ ลึกลับ เห็นได้ยาก
 รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่ใช่วิสัยตรรกะ...”⁷¹ คำว่า “ไม่ใช่วิสัยตรรกะ”
 หมายความว่า คิดเอาไม่ได้ คาดคะเนเอาตามแบบตรรกไม่ได้ หลักฐานอีก
 อย่างมีใน กาลามสูตร หรือ เกสปุตติสูตร⁷² ที่ตรัสแก่ชาวกาลามะว่าอย่าเชื่อ
 ด้วยเหตุผล 10 ประการ หนึ่งในนั้นก็คือ “อย่าปลงใจเชื่อเพราะ
 ตรรกะ”(การคิดเอาเอง) (มา ทุกเหตุ) ทำดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธ
 ศาสนาไม่ต้องการความรู้ที่มาจากการเดา แต่ควรพิสูจน์ให้ประจักษ์ด้วยตนเอง

2. มาธยมิกะ สู่เทียบแท้

อิทธิพลแนวคิดเรื่องจตุกโกฏีของมาธยมิกะ ถือว่าเป็นแนวคิดพื้น

⁷¹ ดูรายละเอียดใน, พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ, พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 166-167.

⁷² ดูรายละเอียดใน มุลินธิสังฆประชาณุเคราะห์ คณะสงฆ์จีนนิกาย, พระพุทธศาสนamahayan, หน้า 67.

ฐานในการพัฒนาแนวคิดจตุกโกฏฐิของเทียนไท้ พระฉีอี้ (Chih-I)⁷³ เห็นว่า จตุกโกฏฐิของมาธยมิกะยังมีข้อบกพร่องโดยเฉพาะไม่สามารถประยุกต์ใช้ กับทฤษฎีต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาได้ จตุกโกฏฐิของมาธยมิกะไม่ได้จัด ระเบียบคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อสร้างเอกภาพ แต่กลับเอาแต่ปฏิเสธ เนื้อหาคำสอนอื่น ๆ ซึ่งรวมทั้งทัศนะต่าง ๆ ในทางพุทธศาสนาด้วย ทำให้ ไม่อาจรู้ได้ว่าคำสอนใดใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ อาจกล่าวได้ว่าจตุกโกฏฐิของ มาธยมิกะเป็นแบบปฏิเสธทฤษฎี ส่วนจตุกโกฏฐิของเทียนไท้เป็นแบบโอบ อ้อม(รับรอง) ทฤษฎีต่าง ๆ⁷³

จตุกโกฏฐิของมาธยมิกะไม่ให้ข้อมูลใด ๆ สนับสนุนการมีอยู่ของความ จริงปรมัตถ์ (ที่ไม่อยู่ในข่ายของจตุกโกฏฐิ) สัจญตาของมาธยมิกะเป็นเพียง เครื่องมือที่ช่วยให้บรรลุเป้าหมายบางอย่าง จากนั้นก็ปล่อยให้ผู้ติดตาม เคว้งคว้างไปกับคำถามมากมายที่เหลืออยู่ เช่น ความจริงทางโลก (หรือ ประสาทสัมผัส) เชื่อมโยงกับความจริงปรมัตถ์ได้อย่างไร หรืออะไรคือ ความจริงสูงสุดในทางพุทธศาสนา เหล่านี้เป็นปัญหาที่มาธยมิกะไม่ได้ให้คำ ตอบ⁷⁴ การที่พระฉีอี้มองเห็นข้อบกพร่องเหล่านี้จึงนำไปสู่การให้มุมมองจตุก โกฏฐิเสียใหม่ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับทฤษฎีต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาได้

จตุกโกฏฐิของสำนักเทียนไท้ มีทั้งจุดร่วมและจุดต่างกับจตุกโกฏฐิ ของมาธยมิกะ จุดร่วมกัน คือ ทั้งสองสำนักมองว่า จตุกโกฏฐิ เป็นเพียง อุบายวิธีในเชิงวิภากษ์ (Dialectic) ที่ช่วยให้เรามองเห็นความว่างในภาวะ ทั้งหลายอันจะนำไปสู่ความจริงในท้ายที่สุด ส่วนจุดต่างกัน คือ เทียนไท้ มองว่า จตุกโกฏฐิ จัดอยู่ในฐานะเป็นวิถีทางที่สามารถสัมพันธ์กับทางสาย

⁷³ ม.อ. (ไทย) 14 / 365 / 412.

⁷⁴ ดูรายละเอียดใน, เรือโทหญิงสุมาลี ฉิมตระกูล, "ทรรศนะเรื่องศุนยตาของนาคารชุน", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า 44 - 45.

กลางที่เป็นธรรมชาติแห่งพุทธะ (No Emptiness) ได้ ส่วนมาชยมิกะ มองว่า จตุกโกฏิ เป็นทิวทัศน์ที่มีความขัดแย้งในตัวเอง ไม่ว่าความคิดของลัทธิใด ๆ จะจัดอยู่ ในโกฏิใดโกฏิหนึ่งได้ทั้งสิ้น ดังนั้น มาชยมิกะจึงปฏิเสธทั้ง 4 โกฏิ

โครงสร้างจตุกโกฏิของมาชยมิกะ มีดังนี้

1. It is A (Positive Thesis-Affirmation)
2. It is not A (Negative Counter-Thesis-Negation)
3. It is both A and not A (Conjunctive Affirmation of the first two)
4. It is neither A nor not A (Disjunctive Denial of the first two)

โกฏิที่ 1 เป็นบทตั้งยืนยัน

โกฏิที่ 2 เป็นบทตั้งแย้งปฏิเสธ

โกฏิที่ 3 เป็นบทตั้งโดยการรวมโกฏิที่ 1 และ 2 เพื่อสร้างข้อเลือกที่ 3

โกฏิที่ 4 เป็นบทตั้งที่ปฏิเสธทั้งหมด เพื่อสร้างข้อเลือกที่ 4

ประเด็นสำคัญอยู่ที่โกฏิที่ 4 ซึ่งมุ่งที่จะทำให้หมดหนทางที่เราอาจจะกล่าวถึงบางสิ่งบางอย่างต่อไป (It is meant to exhaust the ways) อยู่ในฐานะเป็น “อูตตระ” หมุนกลับไปลบล้างแบบที่ 1-3 ได้ทั้งหมด ทฤษฎีจตุกโกฏิถูกสร้างขึ้นมา เพื่อที่จะบอกว่า การตอบปัญหาเกี่ยวกับโลกและชีวิตโดยใช้คำว่า “ใช่ (Yes)” หรือ “ไม่ใช่ (No)” นั้นเป็นการให้คำตอบที่ไม่ยุติธรรมต่อสัจภาวะ ไม่สามารถให้เข้าถึงคำตอบที่ถูกต้องได้ ยิ่งอธิบายความมากก็ยิ่งห่างไกลจากสัจภาวะ จตุกโกฏิของนาคารชุนเพื่อจะพิสูจน์ว่า ทรรศนะใด ๆ ก็ตามที่ใครก็ตามแสดงออกมาล้วนไม่ถูกต้อง นาคารชุน

สร้างจตุกโกฏขึ้นมาไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะพิสูจน์ทรรศนของตนเอง ดังข้อความว่า “ถ้าข้าพเจ้าสร้างสมมติฐาน (หรือบทตั้ง) ขึ้นมา พวกคุณอาจจะพบความบกพร่องเกี่ยวกับสมมติฐานนั้นได้ เนื่องจากข้าพเจ้าไม่มีสมมติฐานที่จะสร้าง ปัญหาที่จะพิสูจน์ว่ามันจริงหรือไม่จริง จึงไม่เกิดขึ้น” นาคารชุนถือคติว่า “เมื่อไม่มีผลบนฝ่ามือ ยาพิษก็ไม่สามารถชิมซาบเข้าไปได้” และท่านได้นำวิภาษวิธีแบบจตุกโกฏไปใช้ตอบโต้คน 2 พวก คือ (1) พวกยึดถือคัมภีร์อย่างเคร่งครัด และมีศรัทธาโดยไม่ต้องพิสูจน์ (Dogmatist=พวกสิทธิตันนิยม) (2) พวกเหตุผลนิยม พยายามอธิบายธรรมชาติโดยกระบวนการแห่งเหตุผล (Rationalist)⁷⁵

อาจสรุปได้ว่าจตุกโกฏของสำนักมาธยมิกะสร้างขึ้นเพื่อชักหรือค้านฝ่ายตรงข้ามให้จนด้วยเหตุผล ไม่ต้องการพิสูจน์ว่าทฤษฎีนี้ถูก ทฤษฎีนั้นผิด แต่จะให้ทฤษฎีนั้น ๆ หมุนกลับไปขัดแย้งตัวเอง เพราะทฤษฎีนั้น ๆ มีความขัดแย้งอยู่ในตัวของมันเองอยู่แล้ว มาธยมิกะไม่มีหลักการเป็นของตนเองเพื่อใช้โจมตีทฤษฎีคู่แข่ง แต่เป็นการชำระจิตใจให้พ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในทุก ๆ ทฤษฎี

โครงสร้างจตุกโกฏนี้ มีนักคิดหลายท่าน พยายามอธิบายโดยเขียนเป็นสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์บ้าง พยายามเอามาเปรียบเทียบกับตรรกศาสตร์ของอริสโตเติล (Aristotle) บ้าง เช่น

เค. เอ็น. ชยติลเลเก (K.N. Jayatilleke) ได้จัดโครงสร้างไว้ ดังนี้⁷⁶

S is P	(S = P)	โลกมีที่สุด
S is not P	(S = ~P)	โลกไม่มีที่สุด
S is and is not P	(S = (p.~P))	โลกมีที่สุดและมีที่สุด

⁷⁵ ที.ม. (ไทย) 10 / 64 / 36.

⁷⁶ อง.ทก. (ไทย) 20 / 66 / 257.

S neither is nor is not P ($S = \sim(p.\sim P)$) โลกมีที่สุดก็มิใช่ไม่มีที่สุด
ก็มิใช่

เมื่อ S = โลก, P = มีที่สุด, $\sim P$ = ไม่มีที่สิ้นสุด

จตุกโกฏิ ตามทฤษฎีของเทียนไท่ ที่ว่าทั้ง 4 โกฏิเป็นวิถีทางที่สามารถสัมพันธ์กับทางสายกลางที่เป็นธรรมชาติแห่งพุทธะได้นั้น เทียนไท่มีโครงสร้างและคำอธิบายไว้ดังนี้

โกฏิที่ 1 “สิ่งทั้งหลายมีอยู่” พระพุทธองค์ทรงสอนว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่เพื่อประสงค์จะบ่มเพาะศรัทธา(เป็นอุบายอย่างหนึ่ง)

โกฏิที่ 2 “สิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่” พุทธองค์ทรงสอนว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่เพื่อให้บุคคลเลิกยึดถือ (เป็นอุบายอย่างหนึ่ง)

โกฏิที่ 3 “สิ่งทั้งหลายทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่” พุทธองค์ทรงสอนว่าสิ่งทั้งหลายทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่ เพื่อขยายกรอบการมองโลกก็ยะ (ความมี) ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กับโลกุตตระ (ความไม่มี)

โกฏิที่ 4 “สิ่งทั้งหลายจะว่ามีอยู่ก็ไม่ใช่ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่” พุทธองค์ทรงสอนว่าสิ่งทั้งหลายจะว่ามีอยู่ก็ไม่ใช่ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่ เพื่อให้บุคคลเข้าถึงอิสรภาพสูงสุด

จตุกโกฏินี้อาจเรียกง่าย ๆ ลั่น ๆ ออกเป็น 4 แบบว่า

โกฏิที่ 1 ยืนยัน (Affirmation) โกฏิที่ 2 ปฏิเสธ (Negation)

โกฏิที่ 3 สังเคราะห์ (Synthesis)” โกฏิที่ 4 อุดรภาพ

(Transcendence)⁷⁸

⁷⁷ พระฉี (Chih-I) เป็นศิษย์รุ่นที่ 3 ของฮุยเหวน (Hui-Wen) ผู้ก่อตั้งสำนักเทียนไท่, พระฉี เป็นผู้วางระบบคำสอนของสำนักเทียนไท่ให้สมบูรณ์ มีชีวิตอยู่ราว พ.ศ.1081-1140 ดูรายละเอียดใน สุรพล เพชรศรี, สารสำคัญแห่งสังฆธรรมปณตริกสูตร, (กรุงเทพฯ : กลุ่มศึกษาสังฆธรรมปณตริกสูตร, 2543), หน้า 6.

⁷⁸ ดูรายละเอียดใน สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนมหายาน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2546), หน้า 165.

แต่ละโกฏฐิจะถูกใช้เพื่อปฏิเสธโกฏฐิที่มาก่อน จนกระทั่งไม่มีทัศนะใดเหลืออยู่ นักปราชญ์เขียนให้เห็นว่า โกฏฐิที่ 1, 2 และ 3 จัดเป็นอุบาย ส่วนโกฏฐิที่ 4 จัดเป็นสัจจะสูงสุดที่ไม่อาจถูกปฏิเสธได้อีก⁷⁹

มาธยมิกะปฏิเสธทั้ง 4 โกฏฐิ ในทางกลับกันเขียนให้ยอมรับทั้ง 4 โกฏฐิ ความแตกต่างกัน อาจนำมาเปรียบเทียบดังนี้

จุดกโกฏฐิของมาธยมิกะ	จุดกโกฏฐิของเขียนให้
โกฏฐิที่ 1 เป็นบทตั้งยืนยัน โกฏฐิที่ 2 เป็นบทตั้งแย้งปฏิเสธ โกฏฐิที่ 3 เป็นบทตั้งโดยการรวมโกฏฐิที่ 1 และ 2 เพื่อสร้างข้อเลือกที่ 3 โกฏฐิที่ 4 เป็นบทตั้งที่ปฏิเสธทั้งหมด เพื่อสร้างข้อเลือกที่ 4	โกฏฐิที่ 1 ยืนยัน (Affirmation) โกฏฐิที่ 2 ปฏิเสธ (Negation) โกฏฐิที่ 3 สังเคราะห์ (Synthesis) โกฏฐิที่ 4 อุดรภาพ (Transcendence)
โกฏฐิที่ 1 สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเอง โกฏฐิที่ 2 สิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น โกฏฐิที่ 3 สิ่งทั้งหลายทั้งเกิดขึ้นเองและมีสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น โกฏฐิที่ 4 สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเองลอย ๆ ไม่มีเหตุปัจจัย	โกฏฐิที่ 1 สิ่งทั้งหลายมีอยู่ โกฏฐิที่ 2 สิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่ โกฏฐิที่ 3 สิ่งทั้งหลายทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่ โกฏฐิที่ 4 สิ่งทั้งหลายจะว่ามีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่

ผู้เขียนเห็นว่ามาธยมิกะพยายามจะปฏิเสธแนวคิดของลัทธิต่าง ๆ ว่าไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้ โดยปฏิเสธ สัตการยวาทของปรัชญาสาขชยะ (โกฏฐิที่ 1), อสัตการยวาทของพุทธปรัชญาบางนิกายและปรัชญานยายะ (โกฏฐิที่ 2), ลัทธิเซน (โกฏฐิที่ 3) และ อธิจจสมุปป็นนวาท(ลัทธิที่ถือว่าอัตตาและโลกเกิดขึ้นเอง ไม่มีเหตุปัจจัย) (โกฏฐิที่ 4)

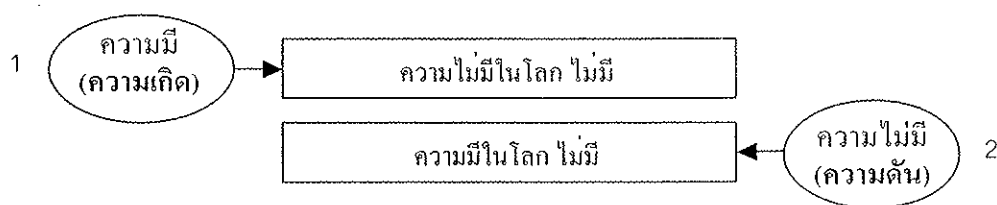
⁷⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 162.

“จตุกโกฏี” ตรรกศาสตร์ว่าด้วยหลัก 4 ตัวเลือก :
พัฒนาการจากเถรวาท มายะมิกะสู่เทียนไท่

ส่วนเทียนไท่พยายามอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นระบบ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า โกฎีทั้ง 4 ของเทียนไท่อาจนำพระพุทธพจน์มาตีความใหม่ ดังพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในการสนทนากับพระกัจจานโคตร ว่าด้วยเรื่องความหมายของสัมมาทิฏฐิ พระพุทธเจ้าทรงตอบปัญหาโดยโยงไปถึงแนวคิดสุดโต่ง 2 ด้าน ระหว่างความมี (อัตถิตา) กับความไม่มี (นัตถิตา) จากนั้น พระองค์ทรงแสดงหลักทางสายกลางในพระพุทธศาสนาว่า ได้แก่ ทางที่ไม่เข้าไปติดสุดโต่งทั้งสองด้านนั้น ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท หรือหลักความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ดังคำตอบที่เป็นพระพุทธพจน์ ดังนี้

กัจจานะ โดยมากโลกนี้อาศัยที่สุด 2 อย่าง คือ (1) **ความมี** (2) **ความไม่มี** ก็เมื่อบุคคลเห็นความเกิดขึ้นของโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง **ความไม่มีในโลก ก็ไม่มี** เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง **ความมีในโลก ก็ไม่มี...**ที่สุดอย่างที่ 1 นี้ คือ สิ่งทั้งปวงมีอยู่ ที่สุดอย่างที่ 2 นี้ คือ สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ ตถาคตไม่เข้าไปใกล้ที่สุดทั้ง 2 อย่างนี้ ย่อมแสดงธรรมโดยสายกลางว่า ‘เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้’⁸⁰

จากพระพุทธพจน์นี้ อธิบายด้วยภาพ ดังนี้

⁸⁰ ดูรายละเอียดใน Jaidev Singh, *An Introduction to Madhyamika Philosophy*, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1978), pp. 14-18. และดูใน NG Yu-Kwan, *Tien-Tai Buddhism and Early Madhyamika*, (Hawaii : University of Hawaii, 1993). pp.91-92. อ้างใน พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, *พุทธปรัชญา สารและพัฒนาการ*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 185-186.

1. "...เมื่อบุคคลเห็นความเกิดขึ้นของโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความไม่มีในโลกก็ไม่มี..." ความเกิดขึ้นนี้เราไม่สามารถจะเรียกมันว่า "ความมี" เพราะ ความมีบ่งบอกว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีการดับไปตามเหตุปัจจัย

2. "...เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความมีในโลก ก็ไม่มี..." ความดับนี้เราไม่สามารถจะเรียกว่า "ความไม่มี" เพราะความไม่มีบ่งบอกว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีการเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย

ดังนั้นกระแสความเกิด-ดับนี้ เราไม่สามารถจะเรียกมันว่า ความมีหรือความไม่มี หรืออาจกล่าวได้อีกว่า เนื่องจากธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายมีการเกิด-ดับตามเหตุปัจจัย ดังนั้นทั้งความมีและความไม่มีจึงไม่ปรากฏ การอธิบายในลักษณะนี้ ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะเข้ากันได้กับสัจจะสูงสุด หรือ อุตรรภาพ (Transcendence) ในโกฐิติ 4 ที่ว่า "สิ่งทั้งหลายจะว่ามีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่"

เปรียบเทียบ ความจริงสูงสุดของเตียนไท้ (โกฐิติ 4) กับความจริงของเถรวาท (ข้อ 3) จากตารางนี้

จตุกโกฐิติของเตียนไท้	ความมี (อัตถิตา) ความไม่มี (นัตถิตา) ของเถรวาท
โกฐิติ 1 สิ่งทั้งหลายมีอยู่	1. สิ่งทั้งปวงมีอยู่
โกฐิติ 2 สิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่	2. สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่
โกฐิติ 3 สิ่งทั้งหลายทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่	3. ความไม่มีในโลกก็ไม่มี ความมีในโลกก็ไม่มี
โกฐิติ 4 สิ่งทั้งหลายจะว่ามีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่	(เพราะเกิด-ดับตามเหตุปัจจัย)

ผู้เขียนเห็นว่า เพื่อให้มีความน่าเชื่อถือ เตียนไท้พยายามใช้ประโยชน์

จากจตุกโกฏฐิเป็นเครื่องมือในการอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยการตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็น 4 ลักษณะ หรือ 4 มุมมอง ได้แก่

จตุกโกฏฐิในรูปแบบคำสอน 4 แบบ พระฉือ (Chih-I) ได้ประยุกต์จตุกโกฏฐิเข้ากับลักษณะคำสอน 4 อย่างในทางพุทธศาสนา กล่าวคือ ท่านนิยามโกฏฐิทั้ง 4 ว่าเป็นประตู 4 ด้านที่มุ่งสู่หลักการหรือความจริง ดังนี้

โกฏฐิที่ 1 = ประตูที่นำไปสู่คำสอนแบบพระไตรปิฎก (The Doctrine of Tripitaka / Scripture) เป็นคำสอนเน้นในเรื่องยืนยันการมีอยู่จริงของภาวะทั้งหลาย (เช่น ธาตุ จิต นิพพาน)

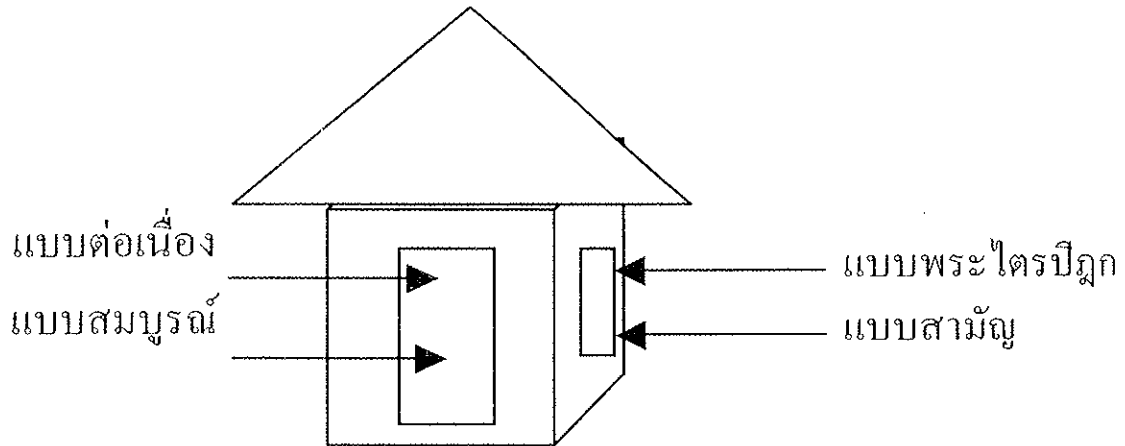
โกฏฐิที่ 2 = ประตูที่นำไปสู่คำสอนแบบสามัญ (The Common Doctrine) เป็นคำสอนเน้นในเรื่องสัญญาตาหรือ ปฏิจจสมุปบาทที่มีปฏิเสฐการมีอยู่จริงของภาวะทั้งหลาย

โกฏฐิที่ 3 = ประตูที่นำไปสู่คำสอนแบบต่อเนื่อง (The Gradual Doctrine) เป็นคำสอนเน้นในเรื่องการมีอยู่แต่ไม่ยึดถือ เริ่มหยังเห็นตถาคตธรรม์ ที่ซึ่งปรากฏการณ์ทั้งหลายดำเนินอยู่ภายใน ภาวะทั้งหลายมีอยู่แต่ว่าง เห็นว่าคำสอนแบบที่ 1 และ 2 ต่างถูกด้วยกันทั้งคู่ เพราะต่างพึ่งพาอาศัยกันและกันถึงจะเข้าใจภาพรวม จึงได้นำมาสังเคราะห์เข้าไว้ด้วยกัน

โกฏฐิที่ 4 = ประตูที่นำไปสู่คำสอนแบบสมบูรณ์ (The Round / Perfect Doctrine) คำสอนนี้ไม่เห็นจุดใดจุดหนึ่งเป็นเฉพาะ ไม่แบ่งแยกและไม่เห็นทวิภาวะในคำสอนแบบก่อน ๆ จึงไม่สรุปอะไรเป็นพิเศษ

คำสอนแบบพระไตรปิฎกและแบบสามัญ เป็นประตูที่จะนำไปสู่ความจริงของสาวก แต่ประตูนี้ไม่ใช่ประตูหลัก อาจเป็นประตูเล็ก ๆ ที่อยู่หลังบ้าน แต่ในท้ายที่สุดเมื่อเข้าบ้านได้แล้วก็สามารถเข้าสู่ความจริงโดยผ่านประตูหลักได้เหมือนกัน ส่วนคำสอนแบบต่อเนื่องและแบบสมบูรณ์ เป็น

ประตูลูกกุญแจจะนำไปสู่ความจริงของพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้า เป็นประตูหลักอยู่หน้าบ้าน⁸¹

นอกจากนี้ จตุกโกฏฐิ ยังนำไปใช้ประโยชน์ในการแบ่งคำสอนตามระบบนับตามเนื้อหา โดยออกเป็น 8 อย่าง เรียกว่า โปยก่า คำสอน 8 อย่างนี้แบ่งย่อยตามวิธีการสอนได้ 4 วิธี และแบ่งตามลักษณะคำสอนได้ 4 ประการ⁸² ดังนี้

จตุกโกฏฐิในวิธีการสอน 4 วิธี

1. วิธีฉับพลัน (Abrupt or Sudden Doctrine) เป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีความสามารถหรือมีปัญญาสูงไม่ต้องอาศัยอุบาย หรือถ้อยคำยืดเยื้อเพื่อให้เข้าใจ เหมาะสำหรับผู้ที่มีอินทรีย์แก่กล้าอยู่แล้ว คำสอนที่เหมาะสมกับวิธีแบบนี้คือคำสอนแบบอวตังสกะ เป็นต้น

⁸¹ K.N. Jayatilleke, **Early Buddhist Theory of Knowledge** (Delhi: Motilal Banarsidass, 1963), p.335.

⁸² สังเคราะห์ (Synthesis) ในที่นี้อาจเทียบได้กับภาวะที่สามในกระบวนการวิภาษวิธีของเฮเกล ความหมาย กว้าง ๆ ในทางปรัชญาคือ การผสมผสานระหว่างภาวะพื้นฐาน (ในที่นี้คือการยืนยัน) กับภาวะแย้ง (ในที่นี้คือการปฏิเสธ) ดูรายละเอียดใน พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับ

2. วิธีค่อยเป็นค่อยไป (Gradual Doctrine) เป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีอินทรีย์อ่อน เน้นการสอนธรรมจากง่ายไปยาก เป็นขั้นเป็นตอน โดยอาศัยอุบายทุกอย่างเท่าที่สามารภ เพื่อบรรณาให้ผู้คนเข้าหาธรรมในระดับสูง ๆ ยิง ๆ ขึ้นไป คำสอนที่เหมาะสมกับวิธีแบบนี้คือ คำสอนของฝ่ายสาวกยาน (ช่วงหุตติยกาล) คำสอนของยุคมหายานตอนต้น (ช่วงตติยกาล) และคำสอนในพระสุตตรปรัชญาปารมิตา (ช่วงจตุตถกาล) ตามลำดับ

3. วิธีลับเฉพาะตน (Secret Doctrine) เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงประสงค์จะแสดงธรรมโปรดผู้ใดผู้หนึ่งเป็นการเฉพาะ อาจจะใช้อุบายวิธีหรือวิธีการแบบที่หนึ่งและสองควบคู่กันไปได้ แล้วแต่พุทธประสงค์ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็เป็นเรื่องทีรู้ได้เฉพาะตน วิธีการสอนแบบนี้เหมาะสมกับคำสอนแบบมนตรยาน

4. วิธีอันไม่เจาะจง (Indeterminate Doctrine) เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้เพื่อโปรดคนหมู่มาก แต่ละคนจะเข้าใจเนื้อหาคำสอนไปตามแต่จริตและสติปัญญาของตนบางคนอาจได้รับคำสอนตามวิธีแบบที่สาม แต่บรรลุได้ด้วยวิธีแบบที่สอง เป็นต้น

จตุกโกฏฐิในลักษณะคำสอน 4 ลักษณะ

1. คำสอนตามพระไตรปิฎก (The Doctrine of Tripitaka / Scripture) เป็นคำสอนของฝ่ายสาวกยาน เน้นกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการบรรลุเป็นพระอรหันต์หรือพระปัจเจกพุทธะ ลักษณะคำสอนเป็นแบบแยกองค์ธรรมต่าง ๆ เป็นหมวดหมู่อย่างชัดเจน และบุคคลจะบรรลุได้เมื่อถอนความยึดถือในธรรมแต่ละชุด คำสอนแบบนี้เน้นการวิเคราะห์แยกแยะ และแจกแจงหมวดธรรมให้เป็นส่วนย่อยที่สุด และถือว่าแต่ละส่วนเป็นความจริงในแบบของมันเอง

2. คำสอนสามัญ (The Common Doctrine) เป็นคำสอนที่เหมาะสมสำหรับบุคคลทั่วไป ไม่เจาะจงลักษณะเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายสาวกยาน ฝ่ายมหายาน พระอรหันต์ พระปัจเจกพุทธะ หรือพระโพธิสัตว์ ทั้งหมดล้วนสามารถรับฟังคำสอนได้ ส่วนผลลัพธ์ก็ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของแต่ละคน ลักษณะคำสอนแบบนี้จะเป็นการรวบรวมเอาธรรมทั้งหลายเข้ามาไว้ด้วยกัน ไม่แยกธรรมออกเป็นหมวดหมู่จากกัน บุคคลจะบรรลุธรรมได้โดยอาศัยการพิจารณาธรรมในแต่ละส่วนเชื่อมโยงกันนั่นเอง

3. คำสอนพิเศษ (The Special / Distince Doctrine) เป็นคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมายจะโปรดพระโพธิสัตว์เท่านั้น เป็นคำสอนชั้นสูงขึ้นมา บางตำราก็เรียกคำสอนแบบนี้ว่า คำสอนแบบต่อเนื่องค่อยเป็นค่อยไป (The Gradual Doctrine)

4. คำสอนสมบูรณ์ (The Round / Perfect Doctrine) เป็นคำสอนที่แสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกสิ่ง หรือแสดงให้เห็นว่าสิ่งทั้งหลายคือสิ่งเดียวกัน กล่าวโดยย่อก็คือ คำสอนเรื่องเอกยานนั่นเอง

สรุป พัฒนาการเรื่องจตุกโกฏิจากเถรวาทสู่มหายิกะ ผู้เขียนมองว่าประเด็นสำคัญอยู่ที่อัพยากตปัญหา 10 ประการของเถรวาท เพิ่มมาเป็น 14 ประการได้อย่างไร เมื่อพิจารณารูปแบบปัญหา 4 ตัวเลือก ในพระไตรปิฎก ฝ่ายเถรวาทมีตัวอย่างแสดงให้เห็นหลายเรื่อง เช่น (1) อัพยากตปัญหาที่เป็นอันตคาหิกทิกฎฐิ ในปัญหา 4 ข้อเรื่องหลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกหรือไม่เกิดอีก (2) อัพยากตปัญหาที่ไม่เกี่ยวกับอันตคาหิกทิกฎฐิ ในปัญหา 4 ข้อเรื่องที่ว่าด้วยทุกข์ตนทำเองหรือคนอื่นทำ ดังปรากฏอยู่ในอเนลกัสสปสูตร และปัญหาเกี่ยวกับประเด็นที่ว่าด้วยเรื่องการเกิดขึ้นของชราและมรณะ,ชาติ, ภพ, ตัณหา, เวทนา, ผัสสะ, สฬายตนะ และนามรูป ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ใน นพฺภกลาปิสุตร นอกจากนี้ อาจมีอิทธิพลของบางลัทธิในพรหม

ชาลสูตรที่มีความเห็นสอดคล้องกับอภัยกตปัญหา 4 ข้อที่เพิ่มมาภายหลังของมัชฌิมะ นอกจากนี้อธิปถุญญะ แนวคิดเชิงปรัชญาทั่วไป 4 ข้อ คือแนวคิดที่ถือว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเอง, สิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น, สิ่งทั้งหลายทั้งเกิดขึ้นเองและมีสิ่งอื่นทำให้เกิดขึ้น, ว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเองลอย ๆ อาจเป็นไปได้ว่าจตุกโกฏีของมัชฌิมะอาจได้รับอิทธิพลมาจากปัญหา 4 ตัวเลือกทั้งหลายเหล่านี้

เรื่องจตุกโกฏีนี้ มีเค้ามาตั้งแต่ยุคอินเดียสมัยก่อนพุทธกาลแล้ว ดังจะเห็นได้จากทฤษฎีทั้ง 62 ทฤษฎี ที่ปรากฏในพรหมชาลสูตร ปัญหา 4 ตัวเลือกที่อยู่ในทฤษฎีเหล่านี้พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบปัญหาเชิงอภิปรัชญา โดยมีเหตุผลหลายประการ ในที่นี้แบ่งเป็น 5 ประการ และเหตุผลที่น่าจะมีอิทธิพลทำให้มัชฌิมะสนใจการปฏิเสธปัญหาทั้ง 4 ตัวเลือก เพราะเกรงจะเข้ากับมิจฉาทฤษฎีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มัชฌิมะได้ให้ความสำคัญกับเหตุผลข้อนี้มาก จึงได้พัฒนาเป็นระบบตรรกศาสตร์ 4 ตัวเลือก หรือ จตุกโกฏี เพื่อปฏิเสธไม่ยึดอยู่ทางใดทางหนึ่ง จตุกโกฏีของมัชฌิมะมีจุดบกพร่องตรงที่ไม่อธิบายแนวทางการปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม ว่าหลังจากปฏิเสธแนวคิดทั้ง 4 ประการแล้ว จะทำอย่างไรกันต่อไป ปลดปล่อยให้ไปคิดเอาเอง ด้วยเหตุนี้จึงมีการปฏิวัติจตุกโกฏีใหม่โดยสำนักเถียนไห้ ที่ยอมรับว่าโกฏีทั้ง 4 เป็นประตูสู่ความจริงได้ แต่ความจริงนี้ยังไม่ใช่ทางสายกลางที่แท้จริง จะเข้าถึงทางสายกลางแท้จริงได้ ต้องยอมรับสัจจะทั้งที่เป็นความจริงแบบโลกียะและโลกุตตระ (ไม่ปฏิเสธโลกเหมือนมัชฌิมะ) เมื่อทำได้ก็จะเข้าถึงทางสายกลาง ซึ่งในที่นี้หมายถึง การเข้าถึงธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ (Buddha Nature)

โดยสรุปผู้วิจัยมองว่า เถรวาท มัชฌิมะ และเถียนไห้ ต่างก็มีแนวคิดที่สอดคล้องและแตกต่างกันในบางแง่มุม ดังนี้

เถรวาท สอดคล้องกับ มัชฌมิกะ คือ ทั้งสองนิกาย พยายามนำประเด็นปัญหาเชิงอภิปรัชญา มาใช้ประโยชน์เพื่อให้เข้าถึงทางสายกลาง เพราะต่างยอมรับว่าคำถามเหล่านั้น เป็นมิจฉาทิฎฐิ สุดโต่งข้างใดข้างหนึ่ง

เถรวาท แตกต่างจาก มัชฌมิกะ คือ เถรวาทจะไม่ให้ความสนใจในปัญหาเชิงอภิปรัชญา เพราะไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ แต่จะให้ความสำคัญในเรื่องปฏิบัติสมุพบาท เพราะถ้าเห็นความเกิด ดับตามเหตุปัจจัยตามความเป็นจริงแล้ว ก็จะไม่สงสัยในคำถามเชิงอภิปรัชญาเหล่านี้อีก ส่วนมัชฌมิกะจะให้ความสนใจในปัญหาเชิงอภิปรัชญา โดยจัดระบบคำถามเป็น 4 ตัวเลือก และปฏิเสธคำถามทั้ง 4 ตัวเลือกนี้ คือถ้าเห็นด้วยกับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งก็จะถือว่า เป็นแนวคิดมิจฉาทิฎฐิสุดโต่ง ไม่ใช่ทางสายกลาง

เถรวาท สอดคล้องกับ เทียนใต้ คือ เถรวาทเห็นว่า เมื่อบุคคลเห็นความเกิดขึ้น และความดับไปของโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงแล้ว ความไม่มีในโลกก็ไม่มี ความมีโลกก็ไม่มี ซึ่งอาจจะเข้ากันได้กับโกฎฐิที่ 4 อุตฺรภาพ (Transcendence) ของเทียนใต้ ที่ว่า 4 “สิ่งทั้งหลายจะว่ามีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่”

เถรวาท แตกต่างจาก เทียนใต้ คือ เถรวาทไม่สนใจปัญหาเชิงอภิปรัชญา เพราะไม่ใช่ทางดับทุกข์ แต่จะมุ่งให้เข้าใจปฏิบัติสมุพบาททราบถึงเหตุปัจจัยของการเกิดและเสื่อมของสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง การเข้าใจตามความเป็นจริงตามเหตุปัจจัยนี้เถรวาทเห็นว่าเป็นทางสายกลาง ส่วนเทียนใต้ ยอมรับปัญหาเชิงอภิปรัชญาทุกข้อ โกฎฐิข้อที่ 1 - 3 จัดเป็นอุบาย หรือความจริงแบบโลกิยะ โกฎฐิข้อ 4 จัดเป็นความจริงสูงสุด และเห็นว่าทางสายกลางจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเข้าถึง สุนฺญตาแล้วปล่อยวาง สุนฺญตานั้น ยอมรับความเป็นจริงทั้งโลกิยะและโลกุตฺระ ก็จะหยั่งเห็นทางสายกลางที่เป็นธรรมชาติแห่งพุทธะ

มายะมิกะ สอดคล้องกับเทียนไต้ ทั้งสองสำนักมองว่า จตุกโกฏฐิ เป็นเพียงอุบายวิธีในเชิงวิภากษ์ (Dialectic) ที่ช่วยให้เรามองเห็นความว่างในภาวะทั้งหลายอันจะนำไปสู่ความจริงในท้ายที่สุด

มายะมิกะ แตกต่างจากเทียนไต้ จุดต่างกัน คือ เทียนไต้มองว่า จตุกโกฏฐิ จัดอยู่ในฐานะเป็นวิถีทางที่สามารถสัมพันธ์กับทางสายกลางที่เป็นธรรมชาติแห่งพุทธะได้ ส่วนมายะมิกะ มองว่า จตุกโกฏฐิ เป็นทฤษฎีที่มีความขัดแย้งในตัวเอง ไม่ว่าจะความคิดของลัทธิใด ๆ จะจัดอยู่ในโกฏฐิใดโกฏฐิหนึ่งได้ทั้งสิ้น ดังนั้น มายะมิกะจึงปฏิเสธทั้ง 4 โกฏฐิ หรืออาจจะกล่าวได้อีกว่า “ในขณะที่มายะมิกะปฏิเสธจตุกโกฏฐิทุกข้อ เทียนไต้กลับยอมรับจตุกโกฏฐิทุกข้อ”

คำอธิบายอักษรย่อตัวอักษร

อักษรย่อในบทความนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 วิธีอ่าน: วิ.ม. (บาลี) 4/26/21. หมายถึง วินยปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ภาษาบาลี) พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 26 หน้า 21, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 วิธีอ่าน: ที.ม. (ไทย) 10/69/39. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย) พระไตรปิฎก เล่ม 10 ข้อ 69 หน้า 39, อรรถกถาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิธีอ่าน: อง.จตุกก.อ. (บาลี) 2/185/405 หมายถึง องคตตตรนิกาย มโนรณปุรณิ จตุกกนิปาตอฎฐกถา (ภาษาบาลี) เล่ม 2 ข้อ 185 หน้า 405, และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล) วิธีอ่าน: ชุ.อุ.อ.(ไทย) 1/3/-/498. หมายถึง ชุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อุทานอรรถกถา(ภาษาไทย) เล่ม 1 ภาค 3 หน้า 498

บรรณานุกรม

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. **ประเทศจีนกับพระพุทธศาสนา (ฝ่ายมหายาน).**
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.
- ชญาน์นันท์ หนูไชยะนันท์. การศึกษาวิเคราะห์อภัยกตปัญญาในพระพุท
ศาสนาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.**
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.
- ฐานิสรา ประธานราษฎร์นิกร, **อภัยกตปัญญา: ปัญญาที่พระพุทธเจ้าไม่
ทรงพยากรณ์,** กรุงเทพมหานคร : ศยาม, 2552.
- วิจิตร เกิดวิไลษฐ์. **ปรัชญาครุฑกในสมัยพุทธกาล.** กรุงเทพมหานคร :
บัณฑิตวิทยาลัย สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับเต็ม),** กรุงเทพมหานคร:
บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2544.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ. **พุทธปรัชญา สาระและพัฒนาการ.**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.
- พันตรี ป. หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย.** กรุงเทพมหานคร: อาทร
การพิมพ์, 2540.
- เรือโทหญิงสุมาลี ฉิมตระกูล. **ทรรศนะเรื่องศูนยตาของนาคารชุน.**
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- วศิน อินทสระ, **พุทธปรัชญามหายาน,** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2532.

- เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1.**
กรุงเทพมหานคร : สภาศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____ **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- _____ **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด 91 เล่ม.**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.
- มูลนิธิสังฆปริณายก. **พระพุทธานามายาน.**
กรุงเทพมหานคร : ธรรมบรรณาการ, 2531.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. **พุทธานามายาน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2546.
- สุรพล เพชรศรี. **สารสำคัญแห่งสังฆกรรมปฐกสูตร.** กรุงเทพมหานคร : กลุ่มศึกษาสังฆกรรมปฐกสูตร, 2543.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. **ปรัชญามายาน.** กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, 2522.
- อภิชาติ โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. **พระพุทธานามายาน.** กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2527.
- A.B. Keith, **Buddhist Philosophy in Indian and Ceylon,** (Oxford University Press, 1923.
- Barua, B.M. **A History of Pre-Buddhistic India Philosophy.** Calcutta : University of Calcutta, 1921

- Jaidev Singh. **An Introduction to Madhyamika Philosophy.**
Delhi : Motilal Banarsidass, 1978.
- Junjiro Takakusu. **The Essentials of Buddhist Philosophy.** Delhi
: Motilal Banarsidass, 1975.
- Kalupahana, David J. **Nāgarjuna : The Philosophy of the
Middle Way.** Albany : State University of New York Press,
1986.
- K.N. Jayatilleke. **Early Buddhist Theory of Knowledge.**
Delhi:Motilal Banarsidass, 1963.
- NG Yu-Kwan. **Tien-Tai Buddhism and Early Mādhyamika.**
Hawaii : University of Hawaii, 1993.
- Richard H.Robinson. **Early Maadhyamika in India and China.**
Madison, Milwaukee, and London : The University of
Wisconsin Press, 1967.
- Santina, P.D.**Mādhyamaka Schools in India.** Delhi:Motilal
Banarsidass, 1986.
- The Government of Sri Lanka, Encyclopaedia of Buddhism,
Vol.IV. Colombo : The State Printing Corporation, 1989.
- Troy Wilson Organ, "The Silence of the Buddha," **Philosophy
East and West** 4, no. 2 (July 1954).
- T.R.V.Murti. **The Central Philosophy of Buddhism.** Oxford :
The Alden Press, 1974.
- T.R.V.Murti. **The Central Philosophy of Buddhism.** London :
George Allen & Unwin Ltd., 1960.
- Vishwanath Prasad Varma. **Early Buddhism and Its Origins.**
Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1973.

ความเกียจคร้านในมุมมองของพระพุทธศาสนา*

พระมหาขุนทอง เขมสิริ¹

1. เกริ่นนำ

ความตกต่ำของภาวะเศรษฐกิจนำไปสู่ประเด็นปัญหาที่เกิดความได้
เถียงกันได้อย่างมากมาย ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายไปทุกส่วน มีแรงงาน
ตกงานหรือถูกเลิกจ้างจำนวนมาก และบางคนมีสติปัญญาและกำลังแรง
อย่างเพียงพอที่จะประกอบสัมมาชีพได้สืบต่อไป แต่สำหรับบางคนดูจะเป็น
เรื่องยากอย่างมากที่จะประกอบการบางอย่างในการเลี้ยงชีพตนเองและ
ครอบครัว ทางออกสำหรับบางคนที่ว่าจึงจะมีคมนั้นไร้หนทางที่จะปลุกสติ
ให้ฟื้นเกิดความคิดบางอย่างที่จะหาทางดิ้นรนพาตนเองออกจากวังวนของ
ความวุ่นวายและดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างพอประทังเท่านั้น สำหรับผู้ที่หางาน
ไม่ได้และผู้ที่ย่ำจนหนทางจึงต้องกระทำการตัดสินใจกระทำความผิดบาง
อย่างที่เป็นทางออก นั่นเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ทำให้เกิดความเดือดร้อน
สำหรับผู้ที่ถูกระทำ แต่ยังมีคนบางกลุ่มบางคนตรงกันข้ามจากนี้ เรา
ค่อนข้างจะคุ้นเคยกับการกระทำของคนกลุ่มนี้แล้วตัดสินคนกลุ่มว่าเป็นคน
เกียจคร้าน (ขี้เกียจ) การกระทำที่ชวนให้เราตัดสินได้ว่าคนคนนั้นไม่ทำอะไร
เลย นอกจากกินเล่นเที่ยวนอนไปวันๆ เราพบเจอคนที่มีลักษณะที่วุ่นแล้ว

* บทความนี้ปรับปรุงแก้ไขจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความ
เกียจคร้านในพุทธปรัชญาเถรวาท” พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

เราตัดสินใจว่าเป็นคนขี้เกียจ ความขี้เกียจนี้เป็นสิ่งที่คนทั่วไปมักจะไม่ใช่
 ชอบใจและไม่ชอบคนขี้เกียจ ถ้าหากเรามีคนรู้จักใกล้ชิดเข้าข่ายขี้เกียจเรา
 มักให้คำแนะนำหรือบอกกล่าวได้ แต่ไม่อาจตักเตือนคนอื่นได้

ความเกียจคร้านนั้นเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่มานานและไม่สามารถแยกออก
 จากกันได้ แม้จะเป็นเรื่องที่ไม่ดีนักแต่ดูเหมือนเราจะยังคงกระทำอยู่และ
 ยอมรับกับความขี้เกียจนั้นได้ เราอาจจะเคยสงสัยกับการกระทำบางอย่าง
 ของคนอื่นแล้วตัดสินได้ง่าย แต่กับความขี้เกียจที่เรากระทำเอง เรามักจะมี
 ข้ออ้างหรือเหตุผลในการอธิบายการกระทำของตนเองได้อย่างดีเยี่ยม แต่
 จากสถานการณ์ปัจจุบันเราคงต้องมองความขี้เกียจไปอีกในรูปแบบหนึ่งซึ่ง
 มีความลึกซึ้งและดูออกยากมากขึ้น สำหรับจิตวิทยาก็มีมุมมองไปอีกอย่าง
 หนึ่งและสามารถหาสาเหตุของการเกิดและการบรรเทาหรือรักษาได้ (เป็น
 ครั้งคราว)

มีข้อโต้แย้งกันว่าความเกียจคร้านมีอยู่จริงหรือไม่ และลักษณะ
 อย่างไรจึงจะเรียกได้ว่าเกียจคร้าน และทางออกสำหรับการแก้ปัญห
 เกียจคร้านเป็นอย่างไร บทความนี้มุ่งจะศึกษาในมุมมองของพระพุทธ
 ศาสนาบางส่วนเท่านั้นเอง โดยเฉพาะในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้อย่างไร?

2. ความหมายคำว่า “ความเกียจคร้าน”

เมื่อก้าวถึงความเกียจคร้านในบริบททั่วไปแล้ว มีคำที่ใช้แทนกันอยู่
 สองคำซึ่งเป็นที่เข้าใจกันคือ คำว่า “ความเกียจคร้าน” ที่เป็นคำสุภาพ และ
 คำว่า “ความขี้เกียจหรือขี้เกียจ” ที่ใช้กันทั่วไป แต่สองคำนี้มีความหมายเป็น
 อย่างเดียวกันใช้แทนกันได้ พระพุทธศาสนาเมื่อก้าวถึงศัพท์ที่เกี่ยวข้อง
 ความเกียจคร้านแล้ว มีศัพท์ที่ใช้แทนกัน 3 ศัพท์ คือ คำว่า กุสีตะ อลสะ
 (เกี่ยวข้องกับผู้กระทำ) และโกลัสชะ (เกี่ยวข้องกับสภาวะหรือการกระทำ) ดังนี้

คำว่า “กุสึตะ” แปลว่า ผู้เกียจคร้าน คนเกียจคร้าน คนผู้จมอยู่โดย
อาการอันบัณฑิตพึงเกลียด²

คำว่า “อลสะ” แปลว่า คนเกียจคร้าน³

คำว่า “โกสัชชะ” แปลว่า ความเป็นแห่งบุคคลผู้เกียจคร้าน การ
เพิ่มพูนความปล่อยจิตไปในกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต หรือในกามคุณ 5
การไม่ทำโดยติดต่อกัน การทำโดยไม่มั่นคง ความประพฤดิย่อหย่อน ความ
ทอดทิ้งฉันทะ ความทอดทิ้งธุระ ความไม่ทำให้เจริญ ความไม่ทำให้มาก
ความไม่ตั้งใจมั่น ความไม่หมั่นประกอบ ความประมาทในการเจริญสภาวะธรรมที่
เป็นกุศล⁴

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน⁵ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความ
เกียจคร้านไว้ ดังนี้

คำว่า “เกียจ” หมายถึง คด ไม่ซื่อ โกง คร้าน เช่น เกียจคร้าน หมายถึง
ถึง ซี้เกียจ ไม่อยากทำงาน

คำว่า “คร้าน” หมายถึง มีความรู้สึกไม่อยากจะทำ หรือคิด หรือไม่
อยากแสดงอาการใดๆ, ตามปรกติเมื่อใช้พูดมักมีคำว่า ซี้ ประกอบหน้า
เช่น ซี้คร้าน และมักใช้คู่กับคำว่า เกียจ เป็นเกียจคร้าน ซี้เกียจ ซี้คร้าน
หมายความว่าไม่อยากทำงาน⁵

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญาันทภิกขุ) ให้ทรงทราบว่า “คน
เกียจคร้านเป็นคนสันดานหนา ไม่ชอบการทำงาน เข้าไปทำงานที่ไหนก็เอา

² พันตรี ป. ทองสมบูรณ์, พจนานุกรมมคธ-ไทย, (กรุงเทพฯ : อักษรการพิมพ์, 2540), หน้า 72.

³ พันตรี ป. ทองสมบูรณ์, พจนานุกรมมคธ-ไทย, หน้า 207.

⁴ พันตรี ป. ทองสมบูรณ์, พจนานุกรมมคธ-ไทย, หน้า 215. และ อภ. วิ. (ไทย) 35/932/584.

⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์, 2546), หน้า 147 และ 222.

เปรียบคนอื่น ทำงานไม่จริง แต่จะเอาผลประโยชน์ให้มาก”⁶

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทรงทราบว่า “เกียจคร้านการงาน มีโทษ โดยทำให้ยกเหตุต่างๆ เป็นข้ออ้างผิดเพี้ยนไม่ทำการงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือให้อ้างไปทั้ง 6 กรณีว่า หนาวนัก ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังเข้านัก หิวนัก อิ่มนัก”⁷

พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) ให้ทรงทราบว่า “ความขี้เกียจเป็นทางเสื่อมที่ร้ายกาจ โบราณเขาถึงบอกว่า ยอมลำบากเมื่อหนุ่ม ดีกว่าไปกลุ่มเมื่อแก่ เราขยันให้เหงื่อมันไหลออกทางชุมชน ดีกว่าเราขี้เกียจยากจนน้ำล้นออกจากตา”⁸

หลวงวิจิตรวาทการ ได้ให้ทรงทราบว่า “การปรารถนาหาอายุหรือเคล็ดลับซึ่งจะประสิทธิ์ประสาทความสำเร็จโดยไม่ต้องทำความพยายามอะไรเลยนั้น เป็นลักษณะของคนเกียจคร้าน และความเกียจคร้านเนื่องมาจากความอ่อนแอ ความอ่อนแอเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับลักษณะต่อสู้”⁹

ม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท ให้ทรงทราบว่า “คนที่มีความเกียจคร้านยอมอดทน คิดเห็นแต่เพียงความสะดวกสบายเฉพาะหน้าเล็กๆ น้อยๆ”¹⁰

มีคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้เกี่ยวกับความเกียจคร้าน ดังนี้

คำว่า “Sloth” แปลว่า ความเกียจคร้าน ความเฉื่อยชา

⁶ พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), ทกผีร้าย ทางแห่งความฉิบหาย, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2549), หน้า 110.

⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพฯ : สือตะวัน, 2545), หน้า 152. ปัจจุบันดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์.

⁸ พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ), ธรรมะเพื่อชีวิต ทกทางแห่งความเสื่อม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2549), หน้า 18.

⁹ หลวงวิจิตรวาทการ, ทางสู้ในชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2542), หน้า 170.

¹⁰ ม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท, วิธีชนะใจตนเอง, (กรุงเทพฯ : พิทยาการ, 2506), หน้า 154.

คำว่า “Apathy” แปลว่า ความเฉยเมย

คำว่า “Laziness” แปลว่า ความเกียจคร้าน

คำว่า “Idle” แปลว่า การอยู่เปล่าๆ การไปเรื่อยๆ ไม่รีบร้อน

จากคำศัพท์และความหมายดังกล่าวข้างต้น ความเกียจคร้านบ่งถึงลักษณะสองประการที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำและสภาวะหรือการกระทำที่ไม่ดี ดังนั้น ความเกียจคร้านจึงได้แก่ ความเฉื่อยชา ความเฉยเมยทอดทิ้ง ชู้ระ ไม่อยากทำงานหรือไม่รีบร้อนที่จะทำงาน ความไม่ใส่ใจในการกระทำสิ่งต่างๆ คนที่ชอบอ้างเหตุต่างๆ เน้นความสุขส่วนตนมากกว่า

3. ความเข้าใจเกี่ยวกับความเกียจคร้าน

พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเกียจคร้านนั้นมีหลายลักษณะหรือรูปแบบ และจากประสบการณ์ของคนทั่วไปเมื่อพบหรือเข้าข่ายกับลักษณะเหล่านี้จึงมักจะตัดสินใจได้ว่าคนคนนั้นเป็นคนเกียจคร้านหรือไม่ ก่อนที่กล่าวถึงลักษณะดังกล่าว เพื่อให้เห็นภาพของคนเกียจคร้าน จึงขอยกตัวอย่างสักสองเรื่อง

1. “จอกะโตะคนขี้เกียจ” เรื่องมีอยู่ว่า จอกะโตะนั้นเป็นเด็กกำพร้าอาศัยอยู่กับยาย เป็นคนขี้เกียจมาก การงานไม่ทำ น้ำท่าไม่อาบ นอนได้ทั้งวัน ยายจะตำจะว่าจะเป็นอย่างไรก็ไม่สนใจ จนวันหนึ่งยายเอามือปลักหัวบอกให้ไปเก็บมะม่วง จอกะโตะก็ไปที่ป่ามะม่วงอย่างรำคาญแล้วนอนอ้าปากอยู่ใต้ต้นมะม่วง มะม่วงสุกร่วงลงมาข้างๆ ก็ไม่สนใจเพราะขี้เกียจ ลูกไหนหล่นลงโดนปากจึงจะกิน นอนอยู่อย่างนั้นหลายวัน วันหนึ่งลูกสาวเจ็ดคนของเจ้าเมืองจะไปเล่นน้ำที่ห้วย และต้องเดินผ่านป่ามะม่วง เมื่อเห็นจอกะโตะนอนอยู่ ก็เลยเดินข้ามจอกะโตะไป ส่วนน้อง

สาวคนเล็กเดินมาก้มหยิบมะม่วงลูกหนึ่งใส่ปากให้จอกะโตะ แล้วก็เดิน
 อ้อมไป ขากลับมาจากเล่นน้ำ ลูกสาวเจ้าเมืองหกคนเดินข้ามไป ส่วนน้อง
 สาวคนเล็กซึ่งตักน้ำใส่กรวยใบตองมาจากห้วยด้วย ก็เอามาครอบปากให้จอกะ
 โตะได้กินน้ำแล้วเดินอ้อมไป พี่สาวของนางทั้งหกนั้นไม่พอใจมากที่
 น้องสาวทำอย่างนี้ กลับไปบ้านก็ไปบอกเจ้าเมืองผู้เป็นพ่อ พ่อก็โกรธมากถึง
 ขนาดไล่ลูกสาวคนเล็กให้ไปอยู่กับจอกะโตะ นางจึงต้องออกจากบ้าน
 แล้วไปอยู่ที่บ้านของจอกะโตะและยาย แต่จอกะโตะบอกว่า “เธอเป็น
 ลูกเจ้าเมืองผู้ร่ำรวย จะมาอยู่กับคนจนๆ และชี้แจงจอย่างเราได้อย่างไร?”
 ในที่สุดก็ต้องอยู่ด้วยกัน และยายก็ทำพิธีแต่งงานให้ทั้งคู่ในเวลาต่อมา แต่ง
 งานแล้วก็ยังเป็นคนชี้แจงเหมือนเดิม ยังนอนตลอดเวลา งานการไม่ทำ
 น้ำท่าไม่อาบ จนวันหนึ่งยายทนไม่ไหวจึงบอกให้รู้จักทำมาหาเลี้ยง
 ครอบครัวบ้าง พอยายพูดมากเข้า ก็เลยจะไปไร่ ยายกับเมียก็เตรียม
 ข้าวสารอาหารแห้งให้เผื่อเอาไปกินที่ไร่ แต่พอไปที่ไร่ก็ไม่ยอมทำอะไร ข้าวก็
 ไม่หุงกิน มีดถางหญ้าก็วางไว้ข้างๆ ที่นอน...”¹¹

2. “มาณพชี้แจง” เป็นเรื่องที่มีอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (มงคล
 ทิพนี) เรื่องมีอยู่ว่า มีบุรุษคนหนึ่งเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ทศปาโมกข์อยู่ใน
 ในเมืองตักกสิลามหานคร ลูกศิษย์คนนี้มีความเกียจคร้านและมีการ
 ง่วงเหงาหาวนอนเป็นประจำ วันหนึ่ง เขาออกไปป่าพร้อมกับลูกศิษย์คน
 อื่นๆ เพื่อจะหาฟืน ลูกศิษย์ที่ชี้แจงเห็นไม้กุ่มต้นหนึ่งที่ผลัดใบอยู่ในที่ใกล้
 คิดว่าเป็นไม้แห้ง จึงล้มตัวลงนอนหลับไปจนเย็น ฝ่ายเพื่อนทั้งหลายเที่ยว
 ขวนขวายหาฟืนได้พอสมควรแล้วก็พากันกลับมา เห็นเพื่อนชี้แจงกลับ
 นอนหลับอยู่ที่นั่นจึงสะกิด เขาตื่นลุกขึ้นขยี้ตาสลิมนสือปีนต้นกุ่มหักกิ่งกุ่ม
 ที่อยู่ตรงหน้า กิ่งกุ่มก็ทึมนัยน์ตาได้เสวยทุกขเวทนา...

¹¹ อภิชัติ ไสวดี, จอกะโตะคนชี้แจง, (กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา, 2548), หน้า 1-4.

ตัวอย่างเรื่องที่หนึ่งนั้นนำมาเสนอเพียงแค่ตัวละครที่แสดงออกถึงความเกียจคร้านอย่างสุดโต่ง ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วเราอาจจะพบคนอย่างจอกะโตะน้อยมากที่แสดงออกอย่างชัดเจนเช่นนี้ แต่ตอนจบของเรื่องกลับเป็นอีกมุมมองหนึ่งของคนที่เปลี่ยนพฤติกรรมได้แล้วกลับมาสร้างครอบครัวให้มีกินและมีความสุขเพราะความขยันและมีกัลยาณมิตรช่วยเหลือ ส่วนเรื่องที่สองจบอย่างมีความทุกข์เพราะความเกียจคร้านซึ่งจินตนาการเพิ่มขึ้นอีกอาจถึงขั้นไม่จบการศึกษาและถูกไล่ออก แม้ในเรื่องนี้จะมีกัลยาณมิตรคอยช่วยเหลือก็ตาม สิ่งสำคัญคือการไม่ยอมเปลี่ยนแปลง (จิตใจ) ตนเองด้วยความกล้าหาญ จากตัวอย่างสองเรื่องดังกล่าวจึงอาจสรุปลักษณะที่เข้าข่ายกับการเรียกว่า ความเกียจคร้านหรือคนเกียจคร้านในบริบทสังคมที่พบเห็นได้ง่าย คือ

1. ทอดทิ้งธุระ คือไม่ตั้งใจจะทำการงาน ไม่รีบลงมือทำการงานนั้นให้สำเร็จลุล่วง และปล่อยปละละเลยให้ค้างค้ำ ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ตัวเองและแก่งานอื่นๆ
2. เบื่อหน่าย คือไม่สะสมการงานที่ค้างค้ำอยู่เดิมให้เสร็จสิ้นและไม่ปลุกความพอใจให้เกิดขึ้นในงานนั้นจึงทำให้เบื่อกว่าง่าย ความไม่อดทนต่ออุปสรรคทำให้เกิดความเบื่อหน่าย
3. ไม่ยอมทำงาน คือความผัดวันประกันพรุ่ง ไม่กระตือรือร้นทำการงานตามหน้าที่ หรือมักหาเหตุต่างๆ มาอ้าง เช่น ไปทำงานสายอ้างว่า เพราะนอนดึกจึงตื่นสายมาทำงานไม่ทัน รอฤกษ์ยาม เป็นต้น
4. ทำงานไม่ถูกกาล คือยังไม่ถึงเวลาทำก็ใจร้อนด่วนไปทำ แต่พอถึงเวลาควรทำกลับไม่ทำ
5. ทำงานไม่ถูกวิธี คือทำผิดขั้นตอนผิดลำดับ

6. เห็นแก่ตัว คืออาการอย่างหนึ่งของคนเกียจคร้าน
 7. มักจะเป็นคนเลื่อนลอย คือมีนิสัยอึดอาด ซักซ้า ซึมเซา ง่วงเหงา เพราะการเสพยาเสพติด จึงทำให้เป็นคนขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่สนใจความเป็นอยู่ของตนเองไม่ชอบทำงาน กลายเป็นคนเกียจคร้าน
 8. ไม่อาจชนะใจตนเอง คือคนที่ไม่สามารถบังคับใจของตนเองได้
 9. ขาดระเบียบวินัย คือไม่มีระเบียบวินัยต่อตนเองหรือต่อการทำงาน
 10. อุปนิสัยใจร้อน คือคนใจร้อนมักมีนิสัยปล่อยให้การทำงานค้างค้าง แล้วปฏิบัติคราวเดียว เขาจะรีบทำงานเพื่อจะได้มีเวลาพัก บางครั้งก่อให้เกิดเป็นนิสัยเหลวไหล การทำเช่นนี้เป็นการทำลายสุขภาพ บั่นทอนความคิดจิตใจ
 11. นอกจากนี้แล้วยังมีนิสัยไม่ดีที่ทำให้เกิดเป็นความขี้เกียจ คือ ความอ่อนแอ ความประมาท ความท้อแท้ท้อถอย ความขลาดกลัว ความไม่อดทน ความโลเล ความเหลวไหล ความเหลวไหล การนอนตื่นสาย การไม่ตรงต่อเวลา ความฟุ้งพ้อใจ
- มีสุภาษิตบทหนึ่งที่ได้ยินบ่อยครั้งว่า “ขี้เกียจเป็นแมลงวัน ขยันเป็นแมลงผึ้ง” เป็นคำที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความเกียจคร้านและความขยันที่เป็นวิธีการแก้เป็นอย่างไรดี ผู้เขียนเห็นว่าความขยันอย่างเดียวคงไม่เพียงพอต่อการจะแก้ไขได้ ยังคงต้องดูบริบทของเรื่องราวให้ชัดเจนและแก้ไขตามเหตุปัจจัยมากกว่า ในขณะที่คนทั่วไปยังคงพยายามที่จะหาทางผลิตยาที่จะแก้ความเกียจคร้านหรือหาทางเพิ่มความขยันให้ทำงานได้มากขึ้น แต่ผลของความเกียจคร้านก็ยังประสพกับความล้มเหลวหรือได้รับความเดือดร้อนมากมาย ดังพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 5 ว่า

เพียงแต่หาหนุหนุ	ไล่ห้อง
ม้วนอนนั่งเงื่องงู	งมเปล่า
ไล่แหบแห้งจากร่อง	รำให้หาใคร
อาวุธแม่นยำเกียจคร้าน	जानขัด
จนถนิมจับถนัด	หนักตื้อ
วิทยาเกียจซ่อมหัด	หายเสื่อม
จวนจวนเอาจริงรื้อ	จักใช้ฉันท ¹²

สำหรับจิตวิทยาเห็นว่า ความเกียจคร้านนั้นเป็นภาวะที่เกิดจากภายในและภายนอกแต่ความเกียจคร้านไม่ใช่นิสัยประจำตัว เป็นเพียงอาการแสดงออกถึงความเฉื่อยชาเพื่อป้องกันตัวเองจากความรู้สึกไร้สุขทั้งปวงที่รุมล้อมอยู่ พฤติกรรมเช่นนี้ไม่ได้อยู่ในตัวตลอดเวลา อาจเกิดขึ้นในบางครั้งหรือบ่อยครั้งก็ได้ ถ้าจิตใจอ่อนแอและขาดความเชื่อมั่น ความเกียจคร้านจะเข้ามาแทรกทำให้ไม่อยากกระทำการใดทั้งสิ้น ถ้ามีพฤติกรรมแบบนี้เป็นประจำ ความเกียจคร้านจะเกาะติดอยู่ในตัวตลอดเวลาและยากที่จะแก้ไขได้ “บางคนเป็นตั้งแต่เกิด บางคนถูกยัดเยียด บางคนเป็นเพราะเกิดจากพันธุกรรมยีนส์ บางคนโดยส่วนใหญ่เกิดจากเงื่อนไขของสภาพแวดล้อม” เมลานี เฮอร์ชโควิชเห็นด้วยกับบริชาร์ด เกอร์สเลอร์ซึ่งเชื่อว่าอย่างน้อยมี 3 เหตุผล ที่ทำให้เกียจคร้านคือ การขาดแรงดลใจ (รวมทั้งความรู้) การหมดกำลังกับงาน และผลลัพธ์ของมัน เขาอธิบายต่อไปว่า “นักศึกษาในชั้นเรียนบางคนบอกผมว่า พวกเขารู้สึกหมดแรงบันดาลใจ เพราะไม่ผ่านข้อสอบปรนัย และไม่ว่าพวกเขาเรียนหนักขนาดไหนก็ตาม พวกเขา

¹² ธรรมจักร์ รวบรวม, คำปราศรัย 300 บาท, (พระนคร : พิทยาการ, 2518), หน้า 21.

ก็ไม่ได้รับผลสอบที่เหมาะสมกับความมุ่งมั่นเลย พวกเขาหมดกำลังใจเพราะ
เนื่องจากขาดเหตุบังเอิญที่รับรู้ได้ระหว่างพฤติกรรมและผลลัพธ์”¹³ แต่เราก็
อุ่นใจได้อย่างหนึ่งว่าความเกียจคร้านมักจะมาเยือนเป็นบางครั้งไม่ใช่ตลอดเวลา
จึงควรที่จะสร้างกรอบป้องกันไว้ป้องกันให้ดีที่สุด

4. ความเกียจคร้านในพระพุทธศาสนา

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็น
คัมภีร์หลัก ดังนั้น เราจะเริ่มพิจารณาเรื่องนี้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นส่วน
มาก ผู้เขียนขอเริ่มที่จุดเริ่มต้นเกี่ยวกับความเกียจคร้านในพระพุทธศาสนา
ดังนี้

4.1 จุดเริ่มต้นและสมุฏฐานของความเกียจคร้าน มีพระสูตรสำคัญชื่อ
ว่า อัคคัญญสูตรที่กล่าวถึงจุดกำเนิดของโลก ซึ่งหากเราสืบค้นให้ละเอียด
ลงไปอาจต้องจับเพียงบางจุดที่ให้เค้าเริ่มต้นของความเกียจคร้าน ข้อความ
มีดังนี้ “...เนื่องจากสัตว์เหล่านั้นต้องการเสพสังขารเกินเวลา ต่อมาจึง
พากันสร้างเรือนขึ้นเพื่อปกปิดสังขารนั้น สัตว์บางคนเกิดความ
เกียจคร้าน จึงมีความเห็นอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เรานี้ช่างลำบากเสียจริงที่
ต้องนำข้าวสาลีมาเพื่อเป็นอาหารเย็นและเพื่อเป็นอาหารเช้าในตอนเช้า ทาง
ที่ดีเราควรนำข้าวสาลีมาครั้งเดียวให้พอ เพื่อเป็นอาหารเช้าและอาหารเย็น”¹⁴
ข้อความดังกล่าวเป็นการแสดงออกถึงความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ซึ่งเป็นจุด
เชื่อมโยงไปสู่ความเกียจคร้าน หากเราพิจารณาจากการกระทำดังกล่าว เรา
อาจเห็นเพียงจุดสุดท้ายของการกระทำเท่านั้น หมายความว่า จากความเห็น

¹³ Melanie Herscovitch, Laziness mythologized : The slumps aren't our fault, <http://media.www.mcgilltribune.com/media/storage/paper234/news/2003/01/28/Features/Laziness.Mythologized.The.Slumps.Arent.Our.Fault-353135.shtml>, 2003.

¹⁴ ที. ปา. (ไทย), 11/127/93.

แก้ตัวนำไปสู่ความเกียจคร้านและการกระทำอย่างอื่นได้อีกมากมาย ความเห็นแก้ตัวที่กล่าวถึงในที่นี้อยู่ในกรอบของความเกียจคร้านที่เป็นการเห็นแก้ตัวเพราะไม่อยากทำงานหนักหรือมาก แต่อยากจะได้มากกว่า เป็นการยึดติดกับความสุข พระพุทธองค์ตรัสยืนยันทัศนะว่าความเกียจคร้านเป็นทางเสื่อมจากกุศลธรรมว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนความเกียจคร้านนี้ เมื่อเกียจคร้าน อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป”¹⁵ ดังนั้น หากเรานำเอาเรื่องดังกล่าวมาเป็นสมมุติฐานคือต้นเหตุหรือจุดเริ่มต้นของการเกียจคร้านแล้ว สมัคกร บุราวาส เห็นด้วยกับต้นเหตุดังกล่าวด้วยการใช้หลักสมมุติฐาน 4 กล่าวคือต้นเหตุของสรรพสิ่ง หมายถึง สาเหตุใหญ่ที่บังคับสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เป็นไปต่างๆ 4 ประการ ดังนี้

1) อุตุสมมุติฐาน หมายถึง ฤดู อุณหภูมิ หรือลมฟ้าอากาศ เป็นสาเหตุที่บังคับให้คนเกียจคร้านตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฤดูและสิ่งแวดล้อม (ธรรมชาติ) จึงมีบางคนอ้างเกี่ยวกับอากาศว่า หนาวเกินไป ร้อนเกินไป เป็นต้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ในฤดูฝนเรามักได้ยินคน (จี๋เกียจ) พูดเสมอว่า ฝนตกอย่างนี้ บรรยากาศน่าอนาถจริงๆ มันสะท้อนให้เห็นถึงอุตุสมมุติฐานที่ชัดเจนขึ้น

2) อาหารสมมุติฐาน หมายถึง อาหาร ของขบเคี้ยวหรือบริโภคนอกที่กินเข้าไป เป็นต้นเหตุที่บังคับให้ร่างกายเป็นไปต่างๆ เช่น บริโภคนอกมากเกินไป ก็ทำให้ร่างกายเฉื่อยชา หรือบริโภคนอกน้อยเกินไป ก็ทำให้ร่างกายเป็นทุกข์เพราะหิว เป็นต้น ดังนั้น ในประเด็นนี้การบริโภคนอกมากเกินไป ทำให้เราเกิด

¹⁵ อจ. เอกก. (ไทย) 20/60/11.

อาการ่วงซึมเพราะการทำหน้าที่ของร่างกายอันทำให้เกิดความเกียจคร้านได้

3) กรรมสมุฏฐาน หมายถึง ผลกรรมที่ทำไว้เป็นต้นเหตุที่บังคับให้เป็นไปต่างๆ การกระทำในปัจจุบันที่ไม่พอใจต่อภาระงานของตนเองที่ทำอยู่จะด้วยสาเหตุใดก็ตาม ย่อมส่งผลให้เกียจคร้านได้เช่นกัน “ผลคือเป็นคนไม่สำเร็จ เหตุเพราะเป็นคนเกียจคร้าน”¹⁶

4) จิตตสมุฏฐาน หมายถึง จิตเป็นต้นเหตุที่บังคับให้เป็นไปต่างๆ จิตเป็นเหตุให้เกิดการกระทำต่อส่วนต่างๆ ของร่างกาย รวมทั้งเจตนาและมโนกรรมซึ่งเชื่อมโยงกันระหว่างกรรมสมุฏฐานกับจิตตสมุฏฐาน¹⁷

4.2 กุสืตวัตถุ : ที่ตั้งหรือวัตถุแห่งความเกียจคร้าน มีพุทธพจน์ที่ตรัสแก่นันทถปุกภพพราหมณ์ว่า “การนอนจนตะวันขึ้น (ตื่นสาย) ความเกียจคร้าน ความดุร้าย การปลัดวันประกันพรุ่ง การเดินทางแห่งคนเดียว และการเข้าไปเสพภรรยาของผู้อื่น พราหมณ์ท่านจงเสพกรรม 6 อย่างนี้เถิด สิ่งที่มีใช้ประโยชน์ จักมีแก่ท่าน”¹⁸ ฉะนั้น ความเกียจคร้านเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องของภายในจิตใจและการกระทำที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคีติหมวด 8 ได้กล่าวถึงที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านหรือลักษณะที่นิยมถือเป็นข้ออ้างกันไว้ 8 ประการด้วยกัน ดังนี้

- 1) ขณะทำงาน...
- 2) ทำงานเสร็จแล้ว...

¹⁶ เสฐียร พันธงศรี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2546), หน้า 36. ดูรายละเอียดใน ม. อู (ไทย) 14/289-297/349-357.

¹⁷ สมัคร บุรวาศ, พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ, (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2500), หน้า 319-320.

¹⁸ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปัทมฎกถา แปล ภาค 4, พิมพ์ครั้งที่ 14, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 164-165.

3) ขณะเดินทางไกล...

4) เดินทางถึงที่แล้ว...

5) บริโภคน้อยไป...

6) บริโภคมากไป...

7) ขณะเกิดอาพาธ...

8) หายป่วยแล้ว คิดว่า เพิ่งจะหายไข้ กายยังอ่อนแอ ไม่ควรแก่การทำงาน จึงนอนเสีย ไม่ปรารถนาคความเพียร¹⁹

4.3 อบายมุข : ปากทางแห่งความเสื่อมเสีย อบายมุขเป็นจุดเริ่มต้นหรือปากทางแห่งความเสื่อมจากโมคคทรัพย์และสิ่งต่างๆ ในลิลิตกาลกสูตร พระพุทธองค์ตรัสถึงความเกียจคร้านให้มาณพได้รู้ว่าเป็นทางแห่งความเสื่อม/อบายมุขว่า การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นปากทางเสื่อมแห่งโมคคะทั้งหลาย และยังตรัสอธิบายโทษ (สาเหตุ) แห่งความเกียจคร้าน 6 ประการ ไว้ดังนี้ว่า คหบดีบุตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้านมีโทษ 6 ประการนี้ คือ

1) มักอ้างว่า หนาวเกินไป แล้วไม่ทำงาน

2) มักอ้างว่า ร้อนเกินไป แล้วไม่ทำงาน

3) มักอ้างว่า เวลายืนเกินไป แล้วไม่ทำงาน

4) มักอ้างว่า เวลายังเข้าเกินไป แล้วไม่ทำงาน

5) มักอ้างว่า หิวเกินไป แล้วไม่ทำงาน

¹⁹ ที. ปา. (ไทย) 11/334/341-342, อจ. อภฺรฐก. (ไทย) 23/80/400-402, และ อภิ. วิ. (ไทย) 35/953/610-612.

6) มักอ้างว่า กระจายเกินไป แล้วไม่ทำงาน

เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างเลิศ ผัดเพี้ยนการงานอยู่อย่างนี้ โภคะที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถึงความเสื่อมสิ้นไป คหบดีบุตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้านมีโทษ 6 ประการนี้²⁰

4.4 ถิ่นมัทธนิวรณ์ : คัดรุแห่งความขยัน ถิ่นมัทธะคือความเกียจคร้านที่เป็นเครื่องขวางทางแห่งความเจริญ เพราะคนที่เกียจคร้านไม่สามารถนำพาตนเองไปสู่หนทางแห่งความสำเร็จทางธรรมได้ ถิ่นมัทธะนั้นได้แก่ ความท้อแท้หรือความคร้านและง่วงเหงาแห่งจิตใจ มีเหตุเกิดไว้ 5 อย่าง ด้วยกัน คือ

1) อรติ ความไม่ยินดีในการทำงาน เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้ใจท้อถอย ไม่อยากทำอะไร เป็นเหตุให้ง่วงให้ท้อแท้

2) ตันทิ ความเกียจคร้าน เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้ใจท้อแท้ ท้อถอย

3) วิชัมภิกา ความอ่อนเพลียหรือการบิดกายซึ่งเกียจ เมื่ออ่อนเพลียแล้วบางคนก็บิดกายแสดงถึงซึ่งเกียจ ความง่วงซึมก็เกิดขึ้น

4) กัดตลัมมทะ การเมาอาหาร ถ้าบริโภคมากเกินไปมักจะทำให้ร่างกายง่วงซึมได้ควรบริโภคให้พอดี

5) เจตโส ลินตตัง การที่จิตหดหู่ หมายถึงการที่จิตใจไม่สดชื่นไม่เบิกบานแจ่มใส กลับเป็นซึมเซา หน้าตาไม่สบาย เพราะความผิดหวังในชีวิต เป็นต้น ทำให้หมดกำลังใจ²¹

²⁰ ที. ปา. (ไทย) 11/253/205.

²¹ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), การบริหารจิต, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 121-122.

ในนิเวศน์พหุภพวรรคกล่าวยืนยันว่า “เราไม่เห็นกรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้ถีนมิทระ (ความหดหู่และเซื่องซึม) ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้นเหมือนความไม่ยินดี ความเกียจคร้าน ความเมื่อยขบของร่างกาย ความเมาอาหาร และความที่จิตหดหู่นี้ เมื่อมีจิตหดหู่ ถีนมิทระที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น”²²

4.5 ความเกียจคร้านที่ปรากฏในพระสูตรอื่นๆ นอกจากความเกียจคร้านที่กล่าวถึงในอบายมุขและกุสิดัตถุแล้ว พระพุทธศาสนายังกล่าวถึงความเกียจคร้านในบริบทอื่นๆ อีกมากซึ่งประมวลได้ ดังนี้

1) เป็นที่มาของความไม่พอใจของผู้ที่จะเป็นคู่ชีวิตกัน หมายถึง บุรุษและสตรีย่อมรังเกียจไม่พอใจฝ่ายตรงข้ามที่เกียจคร้านและไม่ควรที่จะยอมรับหรือนำมาเป็นคู่ครองหรือคู่ชีวิต²³

2) เป็นกรรมที่ไม่ควรเสพ หมายถึง ความเกียจคร้านทำให้ขาดความพยายามจึงควรหลีกเลี่ยงที่จะทำให้เกิดความเกียจคร้านบ่อยครั้งจนเกินไป²⁴

3) เป็นทางแห่งความเสื่อม หมายถึง หากบุคคลยังไม่สามารถละความเกียจคร้าน ก็ไม่อาจละความฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม และความเป็นผู้ทุศีลได้ ความเสื่อมจากประโยชน์ต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นได้²⁵

4) เป็นทางแห่งความทรุดโทรม หมายถึง การที่จิตใจทรุดโทรมดำรง

²² อจ. เอกก. (ไทย) 20/13/3, และ ส. ม. (ไทย) 19/232/162.

²³ ส. สฟา. (ไทย) 18/281/314.

²⁴ ที. ปา. (ไทย) 11/330/332.

²⁵ อจ. ทสก. (ไทย) 24/76/171-172. และ ขุ. ส. (ไทย) 25/91-115/523-528.

อยู่ไม่ได้เพราะความเกียจคร้าน ความประมาท ความไม่ขยัน ความไม่
สำรวม ความมักหลับ และการอ้างเล่ห์ไม่ทำงาน อันทำให้จิตใจขาดความ
กระตือรือร้นในการเพียรพยายาม²⁶

5) **เป็นทางแห่งมลทิน** หมายถึง ความเกียจคร้านเป็นมลทินคอยแปด
เปื้อนชีวิตของมนุษย์ด้วยสิ่งไม่ดี เช่น บ้านเรือนสกปรกเพราะเกียจคร้าน
เป็นมลทิน และผิวพรรณมีความเกียจคร้านเป็นมลทิน ฯลฯ²⁷

6) **เป็นอันตรายต่อโอกาสสมบัติ** หมายความว่า ความเกียจคร้านเป็น
อันตรายโอกาสสมบัติที่มีอยู่และในการดำเนินชีวิตของคน ทรัพย์สินสมบัติที่มี
อยู่ก็จะหมดไปที่ยังไม่มีก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้น จึงอาจกลายเป็นคนยากจน
และไม่มีทรัพย์สินใช้จ่ายตามควรแก่อัตภาพ²⁸

7) **เป็นทางเสื่อมแห่งพระธรรมวินัย** หมายความว่า ความเกียจคร้าน
เป็นหลักตัดสินได้ว่าพระธรรมวินัยจะเสื่อมสูญก็เพราะพุทธบริษัท
เกียจคร้านปฏิบัติธรรม มุ่งไปปฏิบัตินอกธรรมวินัยซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ไม่
ถูกต้อง²⁹

8) **ทำให้สูญเสียประโยชน์และเวลา** หมายถึง คนเกียจคร้านทำให้
เสื่อมเสียประโยชน์และความสุขที่จะพึงได้ในแง่ของเศรษฐกิจ การงาน การ
ศึกษา และการดำเนินชีวิต อีกทั้งทำให้เวลาว่างเลยไปอย่างไร้ประโยชน์ ดัง
พุทธพจน์ที่ว่า “ประโยชน์ทั้งหลาย ย่อมล่วงเลยหน่มสาวที่ละทิ้งการงานโดยอ้างว่า
เวลานี้หนาวเกินไป เวลานี้ร้อนเกินไป เวลานี้เย็นเกินไป เป็นต้น”³⁰

²⁶ ส. ส. (ไทย) 18/76/83.

²⁷ อจ. อฎฐก. (ไทย) 23/15/241.

²⁸ อจ. ทสก. (ไทย) 24/73/161.

²⁹ ที. ปา. (ไทย) 11/330/332.

³⁰ ที. ปา. (ไทย) 11/253/207, และ ชุ. เถร. (ไทย) 26/231/375.

9) **ทำให้ตกนรก** หมายความว่า บุรุษหรือสตรีที่เกี่ยวคร้าน หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะไม่สร้างความดีหรือบุญกุศลที่จะช่วยให้ตนเองไปเกิดในโลกหน้าที่ดีกว่าได้³¹

10) **หวังพึ่งแต่อิทธิปาฏิหาริย์** หมายความว่า คำสอนหลายเรื่องที่เขาเข้าไปให้เกิดความเข้าใจผิดต่อการปฏิบัติ เช่น คำสอนเรื่องกรรม ซึ่งมักอ้างว่าเป็นความโชคร้ายของตนเองที่เคยทำไว้ในอดีต ส่วนคำสอนเรื่องสันโดษ ทำให้คนซึ่งเกี่ยวคร้านอ้างได้ว่าเป็นคำสอนพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนอยู่อย่างเกี่ยวคร้าน เป็นต้น ทำให้ท้อแท้ต่อการทำดี เมื่อถึงจุดหนึ่งซึ่งไม่อาจจะทำให้ชีวิตดีขึ้น จึงต้องหวังพึ่งแต่อิทธิปาฏิหาริย์ ไสยศาสตร์ หรือหวังพึ่งโดยไม่ดิ้นรนแสวงหาด้วยตนเอง ทำให้เกิดความเฉื่อยชา ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “คนจำนวนหนึ่งซึ่งมีนิสัยชอบหวังพึ่งผู้อื่นคอยรับความช่วยเหลือจากคนอื่น โดยคิดว่าไม่เป็นไรหรอก เดี่ยวจนลงเราก็ไปขอยืมเพื่อนได้ไม่เป็นไร เดี่ยวแม่เรา ญาติเรา ผู้ใหญ่ของเราก็ช่วยเราได้ เลยไม่ดิ้นรนชวนขวายก็เลยเฉื่อยชา เกี่ยวคร้าน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยเมตตากรุณามุทิตาจึงทำให้คนโน้มเอียงไปในทางประมาทเฉื่อยชาสังคมก็จะเสื่อมหรืออืดอาด”³²

สรุปว่า พระพุทธศาสนาเสนอความเกี่ยวคร้านไว้หลายระดับด้วยกัน สำหรับผู้เป็นคฤหัสถ์ที่ครองเรือน พระพุทธศาสนาก็ไม่สนับสนุนให้เกี่ยวคร้าน เพราะการกระทำอย่างนี้ย่อมไม่ดี “คฤหัสถ์ผู้บริโภคกามเป็นผู้เกี่ยวคร้านไม่ดี”³³ พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) เห็นว่า

³¹ ส. สฟา. (ไทย) 18/291/319.

³² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *รู้ไว้เสริมปัญญาและพัฒนาคน*, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2547), หน้า 42.

³³ ชู. ชา. (ไทย) 27/153/348. 227/509.

ความเกียจคร้านถือว่าเป็นศัตรูของความก้าวหน้าและเป็นศัตรูของประเทศที่จะต้องพัฒนา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีมุมมองว่าคุณธรรมเหล่านี้ช่วยสนับสนุนให้ความเกียจคร้านเกิดขึ้นคือความสันโดษ ความสุข ความประมาท และการรอคอยอิทธิปาฏิหาริย์ พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กल्याณ) เห็นว่าทุกคนสามารถถูกความเกียจคร้านครอบงำได้ ดังนั้นความเกียจคร้านนั้นเป็นที่มาของความเสื่อมมากมาย

5. แนวทางแก้ไขความเกียจคร้านในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาสอนให้แก้ปัญหาของมนุษย์โดยมนุษย์เองที่ตรงตัว เหตุปัจจัยและแบบกลางๆ ไม่ได้จำกัดว่าจะเป็นการแก้แต่ภายในหรือภายนอก พระพุทธเจ้านอกจากจะตรัสถึงความเกียจคร้านแล้วยังตรัสถึงแนวทางแก้ไข (ตามบริบทนั้น) ด้วย มีวิธีการหนึ่งที่ใช้กันมากคือคำสอนเรื่องอิทธิบาท 4 อันหมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลดีที่มุ่งหมาย เป็นวิธีการที่ทำให้การงานทุกอย่างสำเร็จได้ตามความประสงค์ เป็นวิธีการแก้ไขที่ช่วยเหลือได้ทั้งในระดับโลกียะและโลกุตตระ มี 4 ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา โดยเฉพาะการเน้นที่วิริยะ คือ ความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดถอย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมนี้ เป็นของสำหรับผู้ปรารถนาความเพียร มิใช่สำหรับคนเกียจคร้าน”³⁴ และว่า “อริยมรรคยอมบริสุทธิ์ เพราะขบไล่ความหลับ ความเกียจคร้าน ความบิดขี้เกียจ ความไม่ยินดี และความเมาอาหารนั้นได้ด้วยความเพียร”³⁵ ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า พระพุทธองค์ตรัสถึงความเกียจคร้านแล้วยังได้ตรัสถึงวิธีการแก้ไขไว้ด้วย

³⁴ อจ. อภฺรฺก. (ไทย) 23/30/284.

³⁵ ส. ส. (ไทย) 15/16/15.

ซึ่งสามารถเทียบเคียงดูได้จากที่มาของพระสูตรข้างต้น วิธีการที่พระองค์ตรัสไว้มีดังนี้

5.1 อารัมภัตถุ : ที่ตั้งหรือวัตถุประสงค์แห่งการปรารภความเพียร พระพุทธศาสนานั้นเน้นการแก้ไขปัญหานั้นนอกจากจะตัวบุคคลหรือจิตใจแล้วยังมีการแก้ไขตามเหตุปัจจัยด้วย กุสีตวัตถุเป็นเรื่องของที่ตั้งของความเกียจคร้าน เมื่อจะแก้ไข ต้องแก้ไขที่ต้นเหตุปัจจัย ในประเด็นนี้เน้นที่ตั้งความเพียรว่าได้แก่ความเพียรที่เกี่ยวข้องกับการงาน การดำเนินชีวิต และสุขภาพ จากกุสีตวัตถุเราพอจะเทียบเคียงความเหมือนกันได้อย่างแน่ชัด อารัมภัตถุก็เข้าไปแก้ไขตรงจุดนั้น หากเกิดความเกียจคร้านที่การอ้างการบริโภคมากเกินไป ก็ต้องพิจารณาให้เห็นชัดและหาทางแก้ไขอย่างอะลุ่มอะล่วยที่สุดเพื่อที่จะกำจัดความเกียจคร้านนั้นๆ ให้หมดไป แม้ประเด็นอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่า วิริยวาท ก็เพราะให้ความสำคัญกับความเพียรพยายาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนในเรื่องพระมหาชนก อันเป็นการยกย่องบุคคลผู้มีความเพียรพยายามอย่างสุดกำลังเพื่อไปให้ถึงเป้าหมายและสะท้อนให้เห็นภาพของสังคมที่เป็นเครื่องปลุกจิตสำนึกและให้กำลังใจผู้ที่ท้อแท้

“ดูก่อนเทวดา ผู้ใดรู้แจ้งว่า การงานที่ทำจะไม่ลุล่วงไปได้จริงๆ ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสียก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน ดูก่อนเทวดา คนบางพวกในโลกนี้เห็นผลแห่งความประสงค์ของตนจึงประกอบการทำงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้น จะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม ดูก่อนเทวดา ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์ แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คนอื่นๆ จมลงในมหาสมุทรหมด เราคนเดียวยังว่ายข้ามอยู่ และได้เห็นท่านมาสถิตอยู่ใกล้ๆ เรา เรานั้นจักพยายามตามสติกำลัง จักทำความเพียรที่บุรุษควรทำไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร”³⁶

5.2 วัฒนธรรม : ประตุแห่งความเจริญก้าวหน้า วัฒนธรรมหรืออรรถ ทวาร (ประตุแห่งประโยชน์) เป็นวิธีการที่เป็นคู่ปรับกับอบายมุขโดยแท้ เป็นวิธีการที่เป็นจุดประตุหรือช่องทางอันจะนำผู้ทำตามให้เปิดออกไปสู่ ความก้าวหน้าความเจริญงอกงามของชีวิต กล่าวที่จะต่อสู้กับอุปสรรคหรือ อบายมุข (ความเกียจคร้าน) วัฒนธรรม มี 6 ประการ คือ

1) อโรคยะ คือความมีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ อันเกิดจาก การออกกำลังกายสม่ำเสมอ ใส่ใจสุขภาพ และอยู่ในสังคมที่มีบรรยากาศ แห่งความเพียร

2) คีล คือความประพฤติดี มีวินัย ทำตามกฎกติกาของสังคม ไม่ทำ ตามใจตนเอง ซึ่งอาจโน้มโน้มให้เกิดความเกียจคร้านได้

3) พุทธานุมัติ คือการศึกษาตามแนวทางพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นตัวอย่าง ด้านความเพียรที่ดี และดำเนินตามรอยพระบาท ให้สมกับที่เป็นศาสนาแห่ง ความเพียร

4) สุตตะ คือการไต่เล้าเรียนหาความรู้ ผูกฝนตนเองให้เกิดความ เชี่ยวชาญและรู้เท่าทันสาเหตุและสถานการณ์ที่อาจก่อให้เกิดความ เกียจคร้าน รวมทั้งใช้การสังเกตและประสบการณ์ที่เคยเผชิญนำมาแก้ไข ความเกียจคร้าน หาวิธีการใหม่หรือสิ่งใหม่ให้กับตนเองเสมอ

5) ธรรมานุวัตติ คือการดำเนินชีวิต การศึกษา และหน้าที่การงานโดย ทางที่ถูกต้องชอบธรรม วางเป้าหมายและมีวิธีการไปให้ถึงเป้าหมายด้วย ความเพียร รวมทั้งศึกษาสถานการณ์ของสังคมเพื่อรู้เท่าทันอันจะเป็นการ ป้องกันความเสียหายได้อีกทางหนึ่ง

³⁶ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, พระมหาชนก, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2542), หน้า 66. และดูเทียบกันใน ชุ. ชา. (ไทย) 28/128-131/203.

6) อลีนตา คือ ไม่ท้อแท้ท้อถอยหรือเฉื่อยชา มีความเพียรก้าวหน้า
สม่ำเสมอ³⁷

5.3 แนวทางแก้ไขที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับความเกียจคร้าน นอกจาก
วิธีแก้ไขตามแนวทางหลักอย่างอาร์มภวัตถุและวัณนมุขแล้ว ยังมีวิธีแก้ไขที่
ปรากฏอยู่ในพระสูตรเดียวกันนั่นเอง แนวทางเหล่านี้เข้ามาแก้ไขตามบริบท
ที่เกิดขึ้น ดังนี้

1) เป็นที่มาของความชอบใจ หมายถึงบุรุษหรือสตรีที่ขยันจึงจะสร้าง
ความพอใจให้กับฝ่ายตรงข้ามซึ่งอยากจะได้มาเป็นคู่ครองร่วมชีวิตกันและ
กัน

2) เป็นธรรมที่ควรเสพ หมายถึง การปรารภความเพียรเป็นลัทธิธรรม
ที่ควรเสพอยู่เสมอ ไม่มากไม่น้อยจนเกินไป

3) เป็นทางที่ไม่ควรละ หมายถึง การมีกัลยาณมิตรผู้ที่จะคอยแนะนำ
สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้ในการละความเกียจคร้านและสร้างเสริมความเพียรให้
เกิดขึ้น

4) เป็นทางแห่งความเจริญ หมายความว่า มงคลสูตรได้กล่าวถึง
ความเจริญที่มีสำหรับตนเองและสังคม โดยไม่กำหนดกาลเวลาสถานที่เชื้อ
ชาติและภาษาใดๆ ทุกคนสามารถสร้างประโยชน์ให้กับชีวิตของตนเองและ
เพื่อสังคม เป็นกล่าวในลักษณะเป็นองค์รวมของการพัฒนาชีวิตให้เจริญ
งอกงามและมีความสุข เช่น การงานไม่คั่งค้างจัดเป็นมงคลสูงสุด เป็นต้น³⁸

5) เป็นทางแห่งความสะอาดแห่งชีวิต หมายความว่า ความเพียร

³⁷ ชุ. ชา. (ไทย) 27/84/35. ตูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธ
ศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 152-153.

ทำให้ชีวิตสะอาด สว่าง มีความสุข ปลอดภัย ประสบความสำเร็จ และคอย
กวาดความเกียจคร้านทิ้งไป

6) **เป็นอาหารของโรคสมบัติ** หมายถึง ความขยันหมั่นเพียรนั้นเป็น
คำสอนที่เป็นอาหารหล่อเลี้ยงชีวิตจิตใจให้ชุ่มชื้น ทำให้โรคสมบัติเกิดมี
เพิ่มพูนขึ้นไม่เสื่อมสิ้นไป

7) **เป็นเครื่องมือตัดสินธรรมวินัย** หมายถึง การปรารภความเพียรจะ
ช่วยตัดสินได้อย่างตรงไปตรงมาซึ่งคอยข่มความเกียจคร้านซึ่งมีส่วนทำให้
พระธรรมวินัยเสียหาย

8) **ไม่ทำให้สูญเสียประโยชน์และเวลา** หมายถึง การปรารภความ
เพียรอย่างสม่ำเสมอจะช่วยให้เราใช้เวลาอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์มาก
ที่สุด ทำให้ตนเองและสังคมเกิดความเจริญความสุขร่วมกัน

9) **เป็นหลักแห่งการพึ่งตนเอง** (กรรมวาท) หมายถึง การทำตนเองให้
เป็นที่พึ่งได้ การรับผิดชอบตนเองและเผื่อแผ่ความสุขเพื่อผู้อื่น ไม่ทำตนให้
เป็นภาระ ไม่คิดหวังสิ่งที่เป็นวิสัยมนุษย์ เชื่อมมั่นในศักยภาพของความเป็น
มนุษย์ของตนเอง

10) **อุปายแก้ความเกียจคร้านในวิสุทธิมรรค** ได้กล่าวถึงความเพียร
ว่าเป็นอุปายแก้ไขความเกียจคร้านได้ เป็นการอธิบายขยายวิริยสัมโพชฌงค์
เช่น นึกถึงโทษของความเกียจคร้าน อบายภูมิเป็นเรือนจำของคน
เกียจคร้าน จงคิดว่าความเกียจคร้านไม่ดี มีแต่ทำให้คนเลวลงอย่างเดียว
นึกถึงคุณของความขยันหมั่นเพียรเพราะความเพียรจะทำให้คนมีความ
เจริญก้าวหน้า มีความสุข มีเกียรติยศ และมีผู้สรรเสริญ และน้อมใจของ

³⁵ ชุ. ชุ. (ไทย) 25/1/6-8, 261-272/561-563. ตูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มหามกุฏราชวิทยาลัย,
มังคลัตถปิณี แปล, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538).

ตนให้ชอบแต่ความขยันหมั่นเพียร และให้เกลียดกลัวความเกียจคร้านอยู่เสมอ ฯลฯ³⁹

สรุปว่า พระพุทธศาสนาได้เสนอเรื่องความเกียจคร้านแล้วนำเสนอทางแก้ไขความเกียจคร้านไว้ในที่แห่งเดียวกัน ความเพียรพยายามและวิธีการที่นำเสนอนี้เป็นปรัชญาศัตรูที่จะกำจัดความเกียจคร้านในมุมมองพระพุทธศาสนา ผู้เขียนสังเกตว่ายังมีวิธีการอีกหลากหลายที่จะต้องปรับประยุกต์ใช้ให้เข้ากับตัวบุคคลและสถานที่ต่างๆ ดังนั้น วิธีการที่นำเสนออาจใช้ไม่ได้สำหรับบางคนและอาจไม่จำเป็นต้องใช้หมดทุกข้อ นำเอาจุดเด่นของแต่ละข้อไปประยุกต์ใช้น่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด อีกอย่างหนึ่งมีผู้ให้ข้อคิดในการแก้ไขความเกียจคร้านไว้มากมายดังที่ปรากฏชื่อที่ผ่านมา ท่านเหล่านี้ได้เสนอแนวทางการแก้ปัญหาไว้อย่างน่าสนใจเช่นเดียวกับคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ การยึดมั่นในการทำงานเป็นหลัก การพึ่งพาตนเอง ความเพียร การศึกษา และการไม่ทำตนให้เป็นที่รกรกรากตา เป็นต้น

6. ข้อวินิจฉัยว่าเข้าข่ายความเกียจคร้านหรือไม่

จากการประเด็นเรื่องความเกียจคร้านดังกล่าว เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของแต่ละบุคคล แน่แน่นอนว่าความเกียจคร้านเป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้งพอสมควร จึงยากที่จะทำการตัดสินใครคนใดคนหนึ่งว่าเป็นคนเกียจคร้านหรือไม่ หากนำการกระทำของทั้งสองคน (จอเกอะโตะและมาณพ) จากตัวอย่างข้างต้นมาพิจารณาเราจะพบว่าการกระทำของทั้งสองคนนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ดี ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ผิด ทำไม่จึงผิด เพราะการกระทำของ

³⁹ พระพุทธโฆสจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาโมกข์ (อาจ อาสภมาเถร) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ : ประยูรวงศ์พิมพ์, 2547), หน้า 231-232.

ทั้งสองทำให้ผลเป็นความทุกข์และถูกติเตียนและก่อให้เกิดความเดือดร้อนกับผู้อื่น สมภาร พรหมทาเสนอแนะเกณฑ์ทั่วไปที่ใช้ในการตัดสินไว้ 2 ประการ คือ วินิจฉัยโดยดูที่แรงจูงใจ และวินิจฉัยที่ผลของการกระทำ ผู้เขียนเชื่อว่า เกณฑ์แรกคือดูที่แรงจูงใจนั้นเข้าข้างน้อยกว่ามากแม้จะเกิดจากโมหอกุศลและไม่ใช้สิ่งที่จะเกื้อกูลกับชีวิตนักก็ตามและแนวโน้มเกิดเฉพาะผู้เกียจคร้านเท่านั้น จึงขอข้ามเกณฑ์นี้ ไปพิจารณาเกณฑ์ที่สองที่เข้าข้างมากกว่า โดยทั่วไป เกณฑ์ตัดสินที่ผลของการกระทำจะมีอยู่ด้วยกัน 2 ประเด็น คือ

1. การตรวจสอบโดยดูที่ผลของการกระทำนั้น ว่าให้ผลเป็นอย่างไรบ้าง ผลที่เกิดจากที่พุทธพจน์ตรัสถึงนั้น แบ่งออกได้เป็น 3 อย่าง คือ 1) ทุกข์ โทษ เป็นผลจากการกระทำที่วินิจฉัยความชั่ว 2) สุข ประโยชน์ เป็นผลจากการกระทำที่วินิจฉัยความดี⁴⁰ 3) ผู้รู้ติเตียนหรือสรรเสริญ ความสุขและความทุกข์ทั้งสองอย่างนี้เป็นปัจจัยหนุนกันและกัน ความเกียจคร้านแม้จะให้ความสุขกับผู้กระทำ แต่ทุกข์บางอย่างอาจให้ผลที่ดี เช่นเดียวกับการกระทำของนางมีและแก้ว การกระทำของนางมีนั้นให้ผลคือทุกข์โทษกับผู้อื่นซึ่งคือแก้ว และนางมีเองก็ได้รับคำติเตียนด้วย เพราะอาศัยแรงผลักดันฝ่ายชั่วเช่นนี้ พุทธปรัชญาไม่สามารถที่จะยอมรับได้กับการกระทำของนางมีและปรางซึ่งถือว่าเป็นการเห็นแก่ตัว การกระทำดังกล่าวมักจะเกิดขึ้นในสภาพสังคมที่มีความสลับซับซ้อน การกระทำของคนหนึ่งนอกจากสร้างความลำบากให้กับตนเองและคนอื่นแล้ว ยังได้รับคำติเตียนจากสังคมด้วย

2. การตรวจสอบโดยดูที่ผลการกระทำนั้น ว่าเกิดขึ้นกับบุคคลใดหรือไม่ หมายความว่า ผลทุกข์ โทษ หรือสุข ประโยชน์นั้นเกิดกับใครบ้าง มีผล

⁴⁰ สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณีย์ ท่าแห่ง และการอุทธรณ์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์, 2548), หน้า 36.

สำหรับตนเองหรือคนอื่นด้วยหรือไม่ จากพุทธพจน์ข้างต้น สรุปได้ว่า ผลการกระทำนั้นเข้าลักษณะเกิดกับบุคคลดังนี้ 1) เกิดกับตนเอง 2) เกิดกับผู้อื่น 3) เกิดทั้งกับตนเองและผู้อื่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เห็นว่า ความเกียจคร้านนี้ (นอกจากวินิจฉัยจากเกณฑ์ทั้งสองแล้ว) จะต้องตั้งอยู่บนจิตสำนึกที่ดีด้วย กล่าวคือ ความเกียจคร้านจะต้องเป็น

1. การกระทำที่ไม่เป็นทุกข์โทษต่อชีวิตและจิตใจของตนเอง
2. การกระทำที่ไม่เป็นทุกข์โทษต่อชีวิตและจิตใจของบุคคลอื่น
3. การกระทำนั้นไม่เป็นทุกข์โทษต่อส่วนรวมหรือสังคม
4. การกระทำนั้นไม่ขัดต่อมาตรฐานทางสังคม คือตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม⁴¹

สรุปได้ว่า ความเกียจคร้านเป็นสิ่งที่ไม่ดีและคนที่เกียจคร้านก็ไม่ใช่ที่ชื่นชอบของคนอื่นๆ (อาจรวมความไม่พอใจต่อตนเอง) ด้วย สำหรับความเกียจคร้านในพระพุทธศาสนาแล้ว มีข้อวินิจฉัยที่ใช้ตัดสินว่าเป็นผู้เกียจคร้านหรือไม่ ให้ดูที่ผลการกระทำเป็นเกณฑ์หลัก หากว่าผลการเกียจคร้านนั้นส่งผลให้เกิดทุกข์ โทษ และถูกติเตียน ต่อตนเองและผู้อื่นในการดำเนินชีวิต การศึกษา การงาน และการกระทำอื่นๆ ส่วนการวินิจฉัยด้วยการดูที่แรงจูงใจให้เป็นเกณฑ์รอง ผู้เขียนเห็นว่า เกณฑ์ทั้งสองเป็นเกณฑ์กลางที่จะใช้ตัดสินหลักความดีความชั่วได้ ซึ่งเราอาจจะต้องพิจารณาถึงบริบทอื่นๆ เป็นส่วนประกอบด้วยก็ตาม

⁴¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542), หน้า 180-181.

7. บทสรุป

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด มีแง่มุมที่พิจารณาความเกียจคร้านได้ 2 ประการ คือความเกียจคร้านที่เป็นการกระทำหรือพฤติกรรมทุกประการที่เข้าข่ายนี้ และคนที่เกียจคร้านด้วย ต้นเค้าของความเกียจคร้านจะเกิดที่บุคคลนั่นเอง จึงรวมเข้าไว้ด้วยแง่มุมทั้งสอง พระพุทธศาสนามีแนวคิดที่ให้พิจารณาถึงความเกียจคร้านได้หลายมุมมอง ซึ่งที่เด่นชัดที่สุดคือกุสิตวัตตุดุและอบายมุข ทั้งสองประการนี้เห็นว่าความเกียจคร้านที่มักจะเกิดเสมอคือในขณะที่เป็นการทำงาน เจ็บป่วย บริโภคอาหาร และเวลา ในอบายมุขเห็นว่าคนเกียจคร้านนั้นสังเกตได้ง่ายคือมักจะมีข้ออ้างอยู่เสมอ และข้ออ้างที่ตนเองนำมาอ้างนั้นมักจะเป็นเหตุผลสำหรับอธิบายสาเหตุที่ตนเองเกียจคร้าน เช่น มักอ้างความหนาวบ้าง ความหิวบ้าง เข้าเกินไปบ้าง เป็นต้น พระพุทธศาสนาจึงพยายามค้นหาสมุฏฐานหรือที่มาของความเกียจคร้านซึ่งได้เสนอว่า ความเกียจคร้านนั้นเกิดจากสาเหตุสำคัญคืออตุกกาล อาหารกรรม (เก่า/ใหม่) และจิต โดยเฉพาะจิตคือโมหจิตนี่เองที่เป็นสาเหตุสำคัญที่สุด นอกจากนี้ยังมีอกุศลธรรมอื่นที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดความเกียจคร้าน เช่น ถีนมิตถนิวรรณ์ สันโดษ ความเห็นแก่ตัว ความประมาท และความสุข เป็นต้น ความเกียจคร้านจึงไม่ใช่สิ่งที่ดีในมุมมองพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงรับรองว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนความเกียจคร้านนี้ เมื่อเกียจคร้าน อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป”⁴² ดังนั้น ความเกียจคร้านทุกรูปแบบจึงไม่ใช่สิ่งที่ดี เพราะผลของความเกียจคร้านมักจะ

ได้แก่ความเสื่อมของสิ่งที่มีอยู่และสิ่งใหม่ก็ไม่เกิดขึ้น

พระพุทธศาสนานอกจากเสนอมุมมองเกี่ยวกับความเกียจคร้านแล้วยังเสนอทางแก้ไขไว้ประกอบคู่กันด้วย เช่น วัฒนธรรมเป็นทางแก้ไขอบายมุขและอาร์มภวัตถุเป็นทางแก้สำหรับกุสितวัตถุ เป็นต้น เมื่อความเกียจคร้านเป็นเรื่องที่รับรู้กันอย่างมากอย่างนี้แล้ว เราจะตัดสินใครบางคนว่าเป็นคนเกียจคร้านได้อย่างไร พระพุทธศาสนาเสนอหลักการวินิจฉัยว่าให้ดูที่ผลของการกระทำคือความเกียจคร้านนั้นก่อให้เกิดอะไร สิ่งที่คุณเกียจคร้านได้รับคือทุกข์โทษความเสียหายใช่หรือไม่ เช่นเดียวกับตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นและความทุกข์นี้เกิดแก่ใครหรือไม่ ถ้าเกิดแก่ตนเองและสังคม (โดยเฉพาะการทำงาน/การศึกษา/การดำเนินชีวิต) ทำให้สถานที่นั้นได้รับผลกระทบจากความเกียจคร้าน เราก็สามารถตัดสินได้ว่า คนคนนั้นเป็นคนเกียจคร้าน แต่ความเกียจคร้านนี้เป็นสิ่งที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ทุกขณะ บางครั้งอาจจะมาก่อนการทำงาน ในขณะที่ทำงาน หรือหลังการทำงาน เราจึงต้องอาศัยบริบทเป็นส่วนประกอบในการตัดสินด้วย

เมื่อเรารู้ว่าความเกียจคร้านเป็นสิ่งไม่ดีถึงเพียงนี้แล้ว เราจึงควรที่จะใส่ใจให้หนักตระหนักถึงความเสียหายที่เกิดจากความเกียจคร้าน เพื่อหาทางกำจัดความเกียจคร้านหรือบริหารความขยันให้ถูกต้อง เพื่ออะไร ก็เพื่อความ สุขความเจริญของชีวิต (การทำงาน/การศึกษา) เพื่อปกป้องคนที่เรารักไม่ให้เขาเกียจคร้าน แนะนำส่งเสริมให้เกิดความเพียรพยายามเพื่อความเจริญของเขาและสังคม สังคมที่นิยมความเพียรพยายามย่อมเป็นสังคมที่เจริญและน่าอยู่มากกว่าสังคมที่เต็มไปด้วยคนเกียจคร้าน แต่ต้องบริหารความเพียรพยายามให้ดีที่สุด

บรรณานุกรม

- ธรรมจักร์ รวบรวม. **คำปราชญ์ 300** บาท. พระนคร : พิทยาการ, 2518.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). **ค่านิยมแบบพุทธ**. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ, 2527.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร, 2544.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : สีสื่อตะวัน, 2545.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **รู้ไว้เสริมปัญญาและพัฒนาคน**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2547.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **การบริหารจิต**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2546.
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ. **พระมหาชนก**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2542.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มุลินธิพุทธธรรม, 2542.
- พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญา นันทภิกขุ). **หกผีร้าย ทางแห่งความฉิบหาย**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2549.
- พระพุทฺธโฆสจารย์. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ประยูรวงศ์พรินติ้ง, 2547.
- พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กุลยาโณ). **ธรรมะเพื่อชีวิต** หกทางแห่งความเสื่อม. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2549.

- พันตรี ป. ทองสมบูรณ์. **พจนานุกรมมคธ-ไทย**. กรุงเทพฯ : อักษรการพิมพ์, 2540.
- ม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท. **วิธีชนะใจตนเอง**. กรุงเทพฯ : พิทยาการ, 2506.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ 2** วิภังค์ ภาคที่ 2 และ อรรถกถา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธัมมปทัฏฐกถา แปล ภาค 4**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มังคลัตถที่ปนี แปล**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.
- สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2548.
- สมภาร พรหมทา. **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณีย์ ทำแท้ง และการุณยฆาต**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์, 2548.
- สมัคร บุราวาศ. **พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2500.
- เสฐียร พันธรังสี. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2546.

หลวงวิจิตรวาทการ. ทางสู้ในชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สว่างสรรค์
บุ๊คส์, 2542.

อภิชาติ ไสวดี. จอกาะโตะคนขี้เกียจ. กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา, 2548.

Melanie Herscovitch, **Laziness mythologized : The slumps
aren't our fault,**

[http://media.www.mcgilltribune.com/media/storage/
paper234/news/2003/01/28/Features/Laziness.
Mythologized.TheSlumps.Arent.Our.Fault-353135.shtml,](http://media.www.mcgilltribune.com/media/storage/paper234/news/2003/01/28/Features/Laziness.Mythologized.TheSlumps.Arent.Our.Fault-353135.shtml)
2003.

มโนทัศน์เชิงพุทธเพื่อการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

นางสาวไพเราะ มากเจริญ¹

1. บทนำ

ในปัจจุบันปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดปัญหาหนึ่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม และการคุกคามสิ่งแวดล้อมก็ไม่ได้เป็นปัญหาของประเทศใดประเทศหนึ่งอีกต่อไป แต่หากกำลังเป็นปรากฏการณ์ในระดับโลก² โดยจากแบบจำลอง The Limits to Growth ของมหาวิทยาลัย MIT ซึ่งเป็นแบบจำลองทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่มีชื่อเสียงมากที่สุดซึ่งถูกนำเสนอในปี 1972 โดย D.H. Meadows และได้ถูกนำมาปรับปรุงอีกครั้งในปี 1992 ภายใต้ชื่อ “Beyond the Limit – Global Collapse of Sustainable Future” โดยคณะผู้วิจัยเดียวกันนั้น ได้ข้อสรุปว่า แบบจำลอง The Limits to Growth ยังสามารถใช้ทำนายได้แม้จะผ่านไปถึงยี่สิบปี ซึ่งจากแบบจำลองนี้ พวกเขาได้ข้อสรุป 3 ข้อ³ คือ

1. ถ้าแนวโน้มการขยายตัว เกี่ยวกับประชากรโลก อุตสาหกรรม มลภาวะ การผลิตอาหารและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรยังคงดำเนิน

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 37 อ้างจาก D. Pearce, J.J. Warford, World Without End (World Bank : Oxford U.P., 1993)

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9 - 12 อ้างจาก D.H. Meadows, et.al. The Limits to Growth (London : 1972) และ D.H. Meadows, et.al. **Beyond the Limits** (London : 1992)

ต่อ ชีตจำกัดความเจริญเติบโตนี้จะมาถึงใน 100 ปี และผลที่จะเกิดขึ้นหลังจากนั้นก็คือความตกต่ำอย่างฉับพลันทั้งในด้านประชากร และกำลังการผลิตทางอุตสาหกรรม

2. การจะเปลี่ยนแปลงแนวโน้มของการขยายตัวดังกล่าว ต้องสร้างเงื่อนไขของเสถียรภาพทั้งทางเศรษฐกิจและนิเวศแบบยั่งยืนให้เกิดขึ้น ส่วนการพัฒนาเทคโนโลยีและนำวิทยาการใหม่ๆมาใช้ ยังไม่สามารถหลุดพ้นวิกฤตการณ์ไปได้

3. ลักษณะสำคัญของแบบจำลองนี้ก็คือ การมีภาวะของสิ่งที่เราเรียกว่า “overshoot” หรือมีการพัฒนาเกินขีดจำกัดที่สิ่งแวดล้อมจะรับได้ ซึ่งจะทำให้เกิดการพังทลายตามมา ซึ่งถ้าประชาชนโลกจะตัดสินใจดำเนินไปตามหนทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็ต้องมีการดำเนินการอย่างรวดเร็ว

จากข้อสรุปของแบบจำลอง The Limits to Growth จะเห็นได้ว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาล้างแวล้อมที่กระทำกันอยู่ในปัจจุบันโดยการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเข้ามาจัดการเป็นเพียงการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุเท่านั้น นอกจากนี้บทสรุปจากแบบจำลองยังทำให้เราทราบว่าหนทางแก้วิกฤตสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (Paradigm)⁴ เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจเสียใหม่ เพราะทั้งสองสิ่งนั้นเกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกไม่ออก โดยจากรายงานของ World Commission

⁴ “กระบวนทัศน์” (Paradigm) หมายถึง ทักษะพื้นฐานอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างอันกำหนดแบบแผนการคิดและการปฏิบัติในประชาชนหนึ่งๆ โดยกระบวนทัศน์เป็นกระบวนกรทางความคิดและปฏิบัติการที่มีการเชื่อมโยงระหว่างโลกทัศน์ (worldview) และมโนทัศน์ (concept) ต่อความเป็นจริง หรือปรากฏการณ์ในโลกอันเป็นพื้นฐาน ในการสร้างและทำความเข้าใจรับรู้ (perception) ต่อความเป็นจริง หรือปรากฏการณ์นั้นๆ และเมื่อใดที่ทักษะพื้นฐานดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้แบบแผนการคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งกระบวน ซึ่งเรียกว่า “ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์” (Paradigm Shift)

on Environment and Development (WCED) ที่ชื่อว่า “Brundtland Report” ซึ่งได้เสนอคำนิยามของการพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้นมาได้ชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมแยกจากกันไม่ได้ เนื่องจากทั้งสองสิ่งนี้มีรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์กัน และการพัฒนาแบบยั่งยืนจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีแนวทางที่ต่างไปจากปัจจุบัน โดยสิ่งแวดล้อมจะต้องถูกนำมาผนวกกับการวางนโยบายทางเศรษฐกิจทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค⁵ นอกจากนี้ปีเตอร์ รัสเซลล์ (Peter Russell) ยังได้กล่าวไว้ในหนังสือ Waking Up in Time ว่ารากเหง้าของปัญหาของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่แท้จริงคือ การมีจิตสำนึกไม่ถูกต้องและทางออกของวิกฤตเบื้องหน้านั้นไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เครื่องยนต์กลไกภายนอก หากแต่ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายใน เป็นการเปลี่ยนจิตสำนึกอย่างลุ่มลึก โดยเขาได้นำเสนอแนวทางรูปธรรมของการขยายจิตสำนึก จากจิตอันคับแคบส่วนตัวไปมีจิตใหญ่มีจิตวิวัฒน์⁶ ซึ่งจากข้อมูลเหล่านี้ยิ่งเน้นย้ำให้เราเห็นว่ารากเหง้าของวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น มีที่มาจากมโนทัศน์ (Concept)⁷ ที่มุ่งเน้นไปที่การสร้างสมความมีตัวตนของมนุษย์ และความพยายามแสวงหาสิ่งต่างๆเพื่อมาตอบสนองตามความอยากของตัวตนอันเกิดจากแรงกระตุ้นของระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก และยิ่งอิทธิพลจากลัทธิบริโภคนิยมรุนแรงขึ้นตามกระแสโลกา

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

⁶ สรยุทธ รัตนพจนารถ “จิตวิวัฒน์” หนังสือพิมพ์มติชน (10 กันยายน 2548)

⁷ มโนทัศน์ (Concept) หมายถึง ความเข้าใจที่สรุปเกี่ยวกับการจัดกลุ่ม สิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกิดจากการสังเกต หรือการได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นหรือเรื่องนั้น แล้วใช้คุณลักษณะหรือคุณสมบัติที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จัดเข้าเป็นกลุ่มเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจสิ่งต่างๆได้ง่ายขึ้น มีคำที่ใช้ในความหมายเดียวกันอีก ได้แก่ ความคิดรวบยอด มโนคติ มโนมติ มโนภาพ สังกัป เป็นต้น มโนทัศน์มีหน้าที่ในการทำความเข้าใจและใช้เหตุผล โดยทำหน้าที่สร้างกรอบและข้อสมมุติ เพื่อเข้าใจสิ่งรอบตัวและเพื่อสร้างเลนส์ในการมองโลก ไม่ว่าจะเป็นการมองสิ่งที่เป็นรูปธรรม การมองกฎเกณฑ์ หลักการต่างๆ การมองแบบเชื่อมโยงนามธรรม และการมองแบบให้คุณค่า

ภิวัตน์ ก็ยิ่งทำให้มนุษย์เอาตนเองเป็นศูนย์กลางและบริโภาคอย่างไม่ยั้งคิด จนนำมาสู่การขาดจิตสำนึกและขาดความรู้สึกในเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม ทั้งยังกลับไปมีความคิดว่าสิ่งแวดล้อมคือสิ่งที่ต้องมาตอบสนองความต้องการและความพอใจของตนเองอีกด้วย ซึ่งมีโน้ตทัศน์เช่นนี้เองที่นำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง และการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยไม่ตระหนักถึงผลเสียที่จะตามมาในภายหลัง

เมื่อสาเหตุใหญ่ของวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นมาจากระบบเศรษฐกิจที่มีรากฐานจากแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลักและลัทธิบริโภาคนิยมจนนำไปสู่กระบวนการทัศน์ที่ผิดพลาด การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ หรือแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างโลกทัศน์ (World View)^๘ ใหม่ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ (Paradigm Shift) ทั้งในทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเพื่อการแก้ปัญหาในระยะยาวจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำอย่างเร่งด่วนและรวดเร็วก่อนที่จะสายไปมากกว่านี้ โดยเจมส์ เลิฟล็อค (James Lovelock) เจ้าของทฤษฎีกายา (Gaia Theory)^๙ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ The Revenge of Gaia: Earth's

^๘ โลกทัศน์ (World View) หมายถึง ทัศนะทั่วไปเกี่ยวกับโลกรอบตัวมนุษย์ เป็นการรับรู้หรือมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพรอบตัวหรือ ความคิดของผู้ใดผู้หนึ่งเกี่ยวกับโลกและสังคมของประชากรโลก, เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วหรือที่อาจจะเกิดขึ้นในโลก

^๙ ทฤษฎีกายาหรือโกอา (Gaia Theory) ถูกนำเสนอโดย James Lovelock นักวิทยาศาสตร์ขององค์การนาซ่า โดยในปี พ.ศ. 2512 Lovelock ได้นำเสนอการค้นพบดังกล่าวในการประชุมทางวิทยาศาสตร์ที่ Princeton ก่อนจะเขียนและตีพิมพ์หนังสือชื่อ “มองกายาผ่านชั้นบรรยากาศ” ในปี พ.ศ. 2515 โดยสาระหลักของทฤษฎี ได้กล่าวถึงโลกว่ามีระบบควบคุมสภาวะภายในของตนเอง ทั้งอุณหภูมิและองค์ประกอบทางเคมีของน้ำทะเลตลอดจนชั้นบรรยากาศ เพื่อให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมกับ “ชีวิตภายใน” ตลอดเวลา จนดูราวกับว่าโลกคือระบบชีวิตขนาดมหึมา (Super-Organism) ทฤษฎีนี้มองสิ่งต่างๆ ในโลกเป็นองค์รวมทั้งหมด สิ่งที่อยู่ในโลก ไม่ว่าจะเป็น คน สัตว์ แม่น้ำ พื้นดิน ป่าเขา ก้อนหิน มหาสมุทรหรือกระทั่งสาหร่ายเซลล์เดียวสักต้น ก็ล้วนมีการปฏิสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ที่ซับซ้อน จนดูคล้ายกระบวนการจัดการควบคุมตนเองของโลก

Climate in Crisis and the Fate of Humanity ซึ่งพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2549 ว่าระบบนิเวศโลกได้ผ่านก้าวจุดวิกฤต หรือ Point of no return ไปแล้ว นับจากนี้ไม่ว่ามนุษย์จะหุ่่มเทแก้ปัญหาสักเพียงใดก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงหายนะทางนิเวศครั้งใหญ่ไปได้ และภายในศตวรรษนี้มนุษยชาติกว่าพันล้านคนจะต้องล้มตายจากภัยธรรมชาติอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศครั้งใหญ่ของโลก¹⁰ อย่างไรก็ตาม Irvin Laszlo ผู้แต่งหนังสือ The Chaos Point : The World at the Crossroads ซึ่งได้ใช้ทฤษฎีโกลาหลหรือทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory)¹¹ ในการคาดการณ์วิกฤตสิ่งแวดล้อมครั้งนี้ได้ทำนายว่ามนุษย์ยังมีเวลาเหลืออีกเล็กน้อยที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมอันจะทำให้โลกเปลี่ยนไปเดินเข้าสู่ทางแห่งความยั่งยืน แต่หากมนุษย์ยังคงเพิกเฉยและยึดพฤติกรรมเดิมดังที่ทำกันมา รวมทั้งยังมีการใช้พลังงานมากมาย โลกจะเดินเข้าสู่ทางล่มสลายแบบถูไม่กลับในปี พ.ศ. 2555¹² ซึ่งจากการคาดการณ์ที่ยกมาจะเห็นว่า นักวิชาการทั้งสองต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่าโลกได้เข้าสู่ภาวะวิกฤตแล้วและมีความจำเป็นเร่ง

¹⁰ นพพันธ์ อนุรักษ์ "Point of No-Return!" <<http://www.semsikkha.org/review/content/view/54/13/>> ค้นเมื่อ 10 มีนาคม พ.ศ. 2552.

¹¹ ทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory) ตั้งขึ้นโดย เอ็ดเวิร์ด ลอเรนซ์ (Edward Lorenz) เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึง ระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ปั่นป่วน ไม่เป็นเส้นตรง (Nonlinear system) ที่มีความไวต่อสภาวะเริ่มต้น ไม่สามารถทำนายได้ในระยะยาว แต่พอจะทำนายได้บ้างในระยะสั้น โดยความแตกต่างกันของจุดเริ่มต้นแม้เพียงเล็กน้อย อาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้ในระยะยาว เนื่องจากปัจจัยเกี่ยวข้องที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ซึ่ง Lorenz ได้ยกตัวอย่าง "ปรากฏการณ์ผีเสื้อกระพือปีก" (Butterfly effect) ว่าผีเสื้อตัวหนึ่งกระพือปีกของมันในวันนี้ ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเล็กน้อยในชั้นบรรยากาศ แต่เมื่อเวลาผ่านไป ชั้นบรรยากาศนั้นสามารถทำให้เกิดพายุใหญ่อีกที่หนึ่งในเดือนต่อมาได้ ดังนั้นหัวใจของ Chaos theory จึงอยู่ที่ว่าสภาพการของสังคมนั้นแปราะบาง เหตุเล็กๆ ที่เราไม่ได้สังเกต ไม่ได้เอาใจใส่ ถ้าเกิดขึ้นซ้ำซากมานานเหตุเล็กๆ เหล่านั้น สามารถกลายเป็นเรื่องใหญ่ได้โดยคาดไม่ถึง อาจพลิกผันเป็นสถานการณ์อื่นได้

¹² ไสว บุญมา "ภาวะโลกร้อน จุดพลิกผัน และวันโลกาวินาศ" คอลัมน์บ้านเขาเมืองเรา : กรุงเทพมหานคร (2 กุมภาพันธ์ 2550)

ด้านที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในเรื่องมโนทัศน์เกี่ยวมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างจิตสำนึกใหม่ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้น และมโนทัศน์ใหม่นี้นอกจากจะต้องมีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังต้องแก้ไขข้อบกพร่องอันเกิดจากมโนทัศน์แบบกระแสหลักได้ด้วย ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนจะได้นำเสนอมโนทัศน์ใหม่ที่อาศัยพื้นฐานแนวคิดจากพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน และทำการวิพากษ์ถึงปัญหาของมโนทัศน์แบบเก่าอันเกิดจากระบบเศรษฐกิจกระแสหลักจนนำมาซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2. มโนทัศน์กระแสหลัก

E.F. Schumacher นักเศรษฐศาสตร์แนวนิเวศได้กล่าวไว้ในหนังสือ *Small Is Beautiful* ว่า ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม เกิดจากวิธีการดำรงชีวิตของโลกสมัยใหม่ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อบางอย่าง ซึ่งความจริงนี้บ่งชี้ว่า วิกฤตสิ่งแวดล้อมที่ทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่ มีต้นกำเนิดจากโลกทัศน์และจริยธรรมที่ดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก¹³

คำกล่าวของ E.F. Schumacher กำลังชี้ให้เราเห็น ระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก คือ เศรษฐกิจแบบตลาดเสรี ที่มีรากฐานมาจากเศรษฐศาสตร์แบบนีโอคลาสสิก (Neoclassical school)¹⁴ ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากลัทธิประโยชน์นิยม (Utilitarianism) กำลังพามนุษยชาติเข้าสู่ภาวะวิกฤต

¹³ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, *สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา*, หน้า 190 อ้างจาก E.F. Schumacher, *Small Is Beautiful : Economics As If People Mattered* (New York : Harper & Row ,1973).

¹⁴ เป็นสำนักเศรษฐศาสตร์ที่ก่อตัวแล้วพัฒนาขึ้นในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งแนวความคิดหลักของสำนักนีโอคลาสสิกส่วนมากสืบต่อหรือดัดแปลงแก้ไขมาจากแนวคิดของสำนักคลาสสิกที่มีแกนนำของสำนัก คือ อדם สมิธ

เพราะเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจะมุ่งเน้นการบรรลุผลทางเศรษฐกิจด้วยการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล มีการเน้นประโยชน์ส่วนตนจากการบริโภคหรือเสพเป็นหลัก และเนื่องจากมีแนวคิดสำคัญมาจากลัทธิประโยชน์นิยมซึ่งมีมิติทางความคิดเพียงด้านปริมาณ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหลักจริยธรรมส่วนบุคคลกับหลักจริยธรรมสำหรับสังคม ซึ่งไม่อาจไปด้วยกันได้ ดังนั้นเมื่อมีความขัดแย้งในทางจริยธรรม โดยเฉพาะจริยธรรมที่เกี่ยวกับสภาวะแวดล้อม ปัจเจกชนจึงเลือกที่จะรักษาและกระทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าประโยชน์ของส่วนรวม

นอกจากนี้มโนทัศน์ของเศรษฐศาสตร์แบบนีโอคลาสสิกยังมองมนุษย์เป็นจักรกลหรือกลไกเล็กๆในสังคม ที่มีแนวโน้มในการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และแสดงออกในรูปของการกระทำเพื่อตนเองและผลประโยชน์ของตนเองที่เรียกว่า “ความเห็นแก่ตัว” โดยปัจเจกบุคคลจะแสวงหาสิ่งที่ให้ความพอใจสูงสุดแก่ตน และทุกพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจเป็นผลมาจากการกระทำของปัจเจกบุคคลในลักษณะเช่นนี้เสมอ ดังนั้นมโนทัศน์นี้จึงมองว่ามนุษย์มีเหตุผลในการที่จะเลือกวิธีการที่ดีที่สุด เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ดีที่สุด สูญเสียน้อยที่สุด และตัวชี้วัดคุณสมบัติที่ดีของมนุษย์ ก็คือ ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ โดยวัดจากความมั่งคั่ง หรือทรัพย์สินเงินตรา ส่วนประโยชน์สุขของสังคมก็วัดจากรายได้ประชาชาติ สาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ และความเจริญทางวัตถุ เป็นต้น¹⁵

มนุษย์ที่สมบูรณ์ดีพร้อมในมโนทัศน์นี้จะเป็นมนุษย์ที่ตัดสินใจบนหลักเหตุผลที่ประกอบด้วยข้อมูลข่าวสารที่สมบูรณ์ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยคนเหล่านี้จะคำนึงถึงแต่เฉพาะประสิทธิภาพ เห็น

¹⁵ สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2533, หน้า 11-13.

ชีวิตคนเป็นเพียงแรงงานหรือเป็นเพียงแค่หนึ่งในวัตถุดิบปัจจัยการผลิต มนุษย์เหล่านี้จะไม่สนใจวิธีการ หากแต่มองเห็นเฉพาะเป้าหมายสูงสุดที่พวกเขาต้องการบรรลุก็คือ ความมั่งคั่งเท่านั้น ซึ่งมนุษย์ที่ดีพร้อมนี้ มีศัพท์เรียกโดยเฉพาะว่า “มนุษย์เศรษฐศาสตร์ (Economic Man หรือ Homo Economicus)”¹⁶ ซึ่งจะเห็นว่าแนวคิดนี้มุ่งตอบสนองต่อค้นหาของปัจเจกโดยมองว่าความมั่งคั่ง คือ ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ และความมั่งคั่งนั้นก็วัดด้วยปริมาณและวัตถุนั้นเอง

การที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีแม่บทจากลัทธิประโยชน์นิยมซึ่งมีนักคิดสำคัญก็คือ เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของจอห์น ล็อก (John Locke) ที่มีความเห็นว่า ตัณหา (desire) คือจุดเริ่มต้นแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษยชาติ โดยเขามองตัณหาเป็นความรู้สึกที่จะสร้างความบีบคั้นทรมานทรมาย (pain) แม้ล็อกจะไม่เข้าใจเกี่ยวกับตัณหาอย่างชัดเจน แต่เขาก็ได้ระบุว่ามนุษย์ต้องการทดแทนความเจ็บปวดทรมานทรมานนั้นด้วยความพึงพอใจ (pleasure)¹⁷ ซึ่งนำสู่แนวคิดของเบนแธมที่เชื่อว่า ความมีเหตุผลของมนุษย์จะผลักดันให้มนุษย์กระทำการต่างๆ เพื่อแสวงหาความสุขสบายและหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด¹⁸ จนนำไปสู่การก่อตั้งลัทธิประโยชน์นิยม จากนั้นก็ปรับปรุงให้รัดกุมขึ้นโดย จอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) ซึ่งมีการนำคุณค่าทางจิตใจเข้ามาพิจารณา มีการคำนึงถึงผลในระยะสั้นและระยะยาว และมีการอธิบายถึง

¹⁶ ปิติ ศรีแสงนาม “หรือหน้าเหลี่ยมจะเป็นมนุษย์เศรษฐศาสตร์ที่ดี ?” <<http://mblog.manager.co.th/piti31/th-18607/>> ค้นเมื่อ 12 มีนาคม พ.ศ. 2552.

¹⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน หนังสือของ John Locke เรื่อง Essay on Human Understanding.

¹⁸ สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย”, หน้า 59-61.

หลักที่เรียกว่า หลักมหัสข ซึ่งกล่าวถึงการที่มนุษย์กระทำสิ่งต่างๆ ก็เพราะมุ่งจะได้ประโยชน์หรือความสุข และการกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่ก่อให้เกิดความสุขจำนวนมากที่สุด และความสุขนี้ต้องไม่ใช่แค่ความสุขของตนเองเท่านั้น ต้องเป็นความสุขของมนุษย์โดยส่วนรวมด้วย

ในปัจจุบันแม้ลัทธิประโยชน์นิยมจะไม่ได้ได้รับความนิยมแล้ว แต่เพราะความสอดคล้องกับสามัญสำนึกของมนุษย์ทั่วไปที่ยังมีกิเลสตัณหา มโนทัศน์นี้จึงยังเป็นกลไกสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจของปัจเจกและกลุ่มองค์กรต่างๆ เช่น รัฐบาล ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม จนนำมาซึ่งวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ การที่รัฐบาลตัดสินใจการตัดต้นไม้และทำลายพื้นที่ป่าเพื่อสร้างเขื่อน นั่นคือการตัดสินใจเลือกทำเพื่อประโยชน์สุขของคนจำนวนมาก และประเภทของความสุขของคนจำนวนมากเหล่านี้ คือการที่มีสาธารณูปโภคดีขึ้นจากการสร้างเขื่อนหรือแม้แต่แผนนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลไทยทุกยุคทุกสมัย การจัดตั้งรัฐสวัสดิการของประเทศในแถบยุโรป ก็มีเป้าหมายเพื่อความสุขของประชาชน ทว่าความสุขที่ว่านี้ต้องมีลักษณะเป็นรูปธรรมสัมผัสได้ทางประสาทสัมผัส เน้นทางกายภาพ วัดได้ด้วยปริมาณ และมีการเห็นผลได้รวดเร็ว โดยไม่ได้มีการคำนึงถึงความสุขแบบนามธรรม ความสุขของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ หรือการรักษาผลประโยชน์ให้แก่โลกหรือลูกหลานในอนาคตข้างหน้าแต่อย่างใด และหากจะพิจารณาให้ลึกซึ้ง แม้แต่การแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ก็เกิดขึ้นเพราะต้องการให้มนุษยชาติอยู่รอดได้อย่างมีความสุข ไม่ต้องประสบภัยพิบัติหรือได้รับความทุกข์จากปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นเราก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่า แนวทางการแก้ปัญหายังวางอยู่บนพื้นฐานของมโนทัศน์แบบประโยชน์นิยมที่มุ่งเน้นความสุขทางกายภาพของมนุษย์อยู่นั่นเอง ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่เราจะ

สามารถแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน หากเรายังคงยึดมั่นใน
ทัศน์ตามแบบเศรษฐกิจกระแสหลักที่มองมนุษย์เป็นใหญ่

นอกจากนี้มโนทัศน์ของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักยังได้นำไปสู่มโน
ทัศน์ทางสังคมที่ถือเอาธรรมชาติของมนุษย์เป็นอำนาจและเป็นภาพของ
สังคม เมื่อมนุษย์เป็นจักรกลและกลไกเล็กๆ สังคมจึงเป็นเครื่องจักรกล
ขนาดใหญ่ที่รวมจักรกลเล็กๆเข้าด้วยกัน ส่วนแรงที่ควบคุมมนุษย์ในสังคม
ให้เคลื่อนไหวและดึงดูดกัน คือ ความอยาก หรือเจตจำนง (Will) ของ
มนุษย์ อันเป็นกลไกเพื่อสร้างความกลมกลืนแห่งผลประโยชน์ร่วมกัน และ
มโนทัศน์นี้ก็นำมาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีนั่นเอง¹⁹ ซึ่งจะเห็นได้ว่า
มโนทัศน์นี้ไม่มีการกล่าวถึงสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ หรือคุณค่าของสิ่งอื่นใด
นอกจากมนุษย์ หากจะมีกล่าวถึงสิ่งอื่นๆนอกจากมนุษย์ ก็มีการกล่าวถึงใน
แง่ว่าสิ่งเหล่านี้มีขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมเพื่อตอบสนอง
ความอยากของมนุษย์เท่านั้น ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจเลยที่ปัจจุบันจะเกิด
ปัญหาสิ่งแวดล้อมจนเข้าขั้นวิกฤต ในเมื่อมนุษย์มุ่งเอาตนเองเป็นใหญ่
กิจกรรมต่างๆที่มีขึ้นก็เพื่อสร้างความสุข ลดความทุกข์ของปัจเจก ทั้งยัง
ไม่มีการคำนึงคุณค่าของสิ่งอื่น และมโนทัศน์เช่นนี้ก็ยิ่งนำไปสู่วิธีการ
ทฤษฎี แนวทางปฏิบัติ และสร้างระบบทางเศรษฐกิจและสังคมที่ทำร้ายสิ่ง
แวดล้อมมาตลอด รวมทั้งความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็เป็น
เพียงเครื่องมือเพื่อสร้างความสุขให้กับมนุษย์ จนทำให้มนุษย์ที่อยู่ภายใต้
การครอบงำของระบบเศรษฐกิจกระแสหลักนี้มีแนวคิดที่มองว่าความ
บริบูรณ์พร้อมทางเศรษฐกิจ การมีวัตถุบริโภคมากๆ และการได้กำไร
มากๆ คือความสำเร็จและความสุขสูงสุด ทั้งยังนำมาซึ่งโลกทัศน์ที่มองแบบ
แยกส่วน โดย G.T. Miller ซึ่งเป็นนักนิเวศวิทยา ได้กล่าวถึงโลกทัศน์ของ

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

คนในสังคมอุตสาหกรรมใหม่ อันมีรากฐานมาจากระบบเศรษฐกิจแบบเสรี ว่าเป็นแบบ “Throwaway world view” หรือ “ Frontier world view” ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่า มนุษย์เราแยกตัวออกจากธรรมชาติและอยู่เหนือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ โดยมนุษย์มีบทบาทในการพิชิตและบังคับธรรมชาติให้อยู่ใต้อำนาจและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตัวเอง ส่วนทรัพยากรต่างๆนั้นก็มียากมายไม่มีขีดจำกัด และหากขาดแคลนก็สามารถแสวงหาสิ่งใหม่ๆมาทดแทนได้ ส่วนบุคคลหรือสังคมที่สำคัญในโลกนั้น ก็คือ บุคคลหรือสังคมที่สามารถควบคุมและใช้ทรัพยากรได้มากที่สุด และในด้านการผลิตและการบริโภคนั้นหากมีมากก็ยิ่งดี เพราะแสดงถึงความเจริญมากขึ้น²⁰

ไม่เพียง Miller เท่านั้น T.O’Riordan นักนิเวศการเมืองก็มีความคิดไปในทางเดียวกัน คือ มองว่า โลกทัศน์หลักที่ครอบงำสังคมอุตสาหกรรมก็คือ Technocentrism ซึ่งตั้งอยู่บนแนวคิด 4 ประการ คือ เน้นความเจริญก้าวหน้า (Progress) การแสวงหาวิธีการที่เหมาะสมเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ (Rationality) การใช้เทคนิคการผลิตและจัดองค์การเพื่อใช้ต้นทุนน้อยที่สุด (Managerial efficiency) และความเชื่อมั่นในพลังอำนาจของมนุษย์ในการควบคุมธรรมชาติ (Control)²¹ ซึ่งจากที่ยกมาจะเห็นว่าโลกทัศน์ทั้งสองแบบต่างให้ความสำคัญกับมนุษย์มากที่สุด โดยมองมนุษย์ว่าอยู่เหนือธรรมชาติ และที่สำคัญคือ มองว่ามนุษย์กับธรรมชาติแยกจากกัน หากจะกล่าวว่า โลกทัศน์ทั้งสองแบบมองมนุษย์เป็นนาย และธรรมชาติเป็นบ่าวก็คงไม่ผิดนัก แต่อย่างไรก็ดี เมื่อมีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นในช่วงหลัง โลกทัศน์แบบใหม่ที่ชื่อว่า “Space -

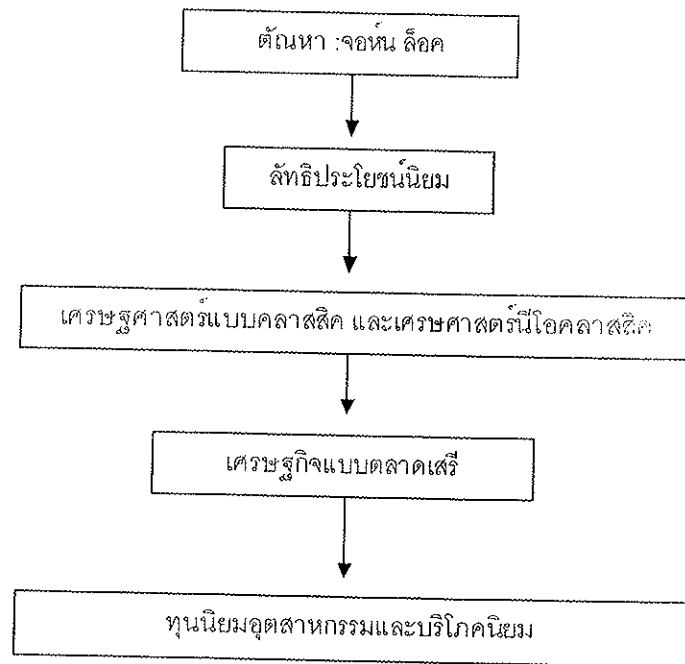
²⁰ ปรีชา เปียมพงศ์สานต์, สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา, หน้า 190 อ้างจาก George Tyler Miller , Living in the Environment (Belmont : Wadsworth. 1992)

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 191 อ้างจาก Timothy O’Riordan, **Environmentalism** (London : Pion,1981)

ship earth world view” จึงถือกำเนิดขึ้น โดยโลกทัศน์นี้มองว่าโลกของเราคือยานอวกาศลำใหญ่ที่มีระบบหล่อเลี้ยงชีวิตของตนเอง (life – support system) ซึ่งเราจะต้องดูแลรักษาและปกป้องอย่างระมัดระวังที่สุด มิฉะนั้นยานอวกาศอาจจะต้องพบกับปัญหาและล่มสลายได้²² ซึ่งโลกทัศน์มีลักษณะที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าโลกทัศน์สองแบบแรก และเริ่มกลายมาเป็นโลกทัศน์ใหม่ในสังคมยุคปัจจุบัน ทว่าโลกทัศน์แบบนี้ก็ยังวางอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดแบบเดิมที่มองว่ามนุษย์เป็นใหญ่ และมนุษย์สามารถจัดการควบคุมสิ่งแวดล้อมได้

จากที่กล่าวมาจะเห็นถึงความซับซ้อนของแนวคิดที่ซ้อนทับกันอยู่โดยเริ่มต้นจากแนวคิดของลือค ที่พูดถึงเรื่องตัณหา และการแสวงหาความสุข เพื่อกำจัดความเจ็บปวดจากตัณหา ก่อนจะกลายมาเป็นพื้นฐานของลัทธิประโยชน์นิยมตามแนวคิดเบนแธม ซึ่งถูกปรับปรุงโดย มิลล์ และส่งอิทธิพลจนกลายเป็นอุดมการณ์ของแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์แบบคลาสสิก และนีโอคลาสสิก ซึ่งเป็นระบบเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก จนเป็นรากฐานของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี ที่สร้างระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมให้เกิดขึ้น โดยอาศัยพลังของระบบอุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีเข้ามาสร้างความเข้มแข็ง จนก่อให้เกิดโลกทัศน์ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งสามารถเขียนแผนผังได้ดังนี้

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 192 อ้างจาก George Tyler Miller , **Living in the Environment** (Belmont : Wadsworth. 1992)

จากแผนผังจะเห็นว่า แม้จะมีการพัฒนาการของแนวคิดจนไปสู่กระบวนการทางเศรษฐกิจและสังคมที่ซับซ้อนไปมากเพียงใดก็ตาม แต่สุดท้ายมโนทัศน์ที่อยู่เบื้องหลังกระบวนการพัฒนาเหล่านี้ก็ยังเป็นมโนทัศน์เดิม นั่นคือ การให้ความสำคัญต่อการตอบสนองความต้องการของมนุษย์นั่นเอง และไม่ว่ากระบวนการนี้จะพัฒนาจนสร้างระบบทางเศรษฐกิจและสังคมที่ใหญ่โตหรือซับซ้อนขึ้นอีกสักเท่าใดก็ตาม หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนแล้ว การแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ซึ่งจะเป็นเพราะสาเหตุใดนั้น จะนำเสนอในหัวข้อต่อไป นั่นก็คือ ปัญหาของมโนทัศน์กระแสหลักที่นำไปสู่วิกฤตสิ่งแวดล้อม

3. ปัญหาของมโนทัศน์กระแสหลักที่นำไปสู่วิกฤตสิ่งแวดล้อม

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าระบบเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เป็นรากฐานของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีที่สร้างระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมให้

เกิดขึ้น การเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการรับเอาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมาใช้ระบบเศรษฐกิจ โดยการผลิตสินค้าที่มากขึ้นจากเทคโนโลยีที่ทันสมัย เมื่อการผลิตสินค้ามากขึ้น จึงต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการขยายบริโภค ซึ่งวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะเข้ามารับใช้ในส่วนนี้อีกครั้ง โดยการแพร่กระจายแนวคิดและสร้างค่านิยมในการบริโภคจากการสื่อสารที่มีความทันสมัยและเชื่อมถึงทั่วทุกมุมโลก

ดังนั้นโดยพื้นฐานทางแนวคิดของบริโภคนิยมนี้ก็คือ การอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่ามนุษย์ต้องการความสุข และไม่ต้องการให้ตนเองเป็นทุกข์ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมจึงพยายามหาวิธีการทุกอย่างในการกระตุ้นให้ผู้คนในสังคมเกิดความต้องการที่จะบริโภคสินค้า โดยการเน้นว่า สินค้าดังกล่าวคือ ปัจจัยที่จะก่อให้เกิดความสุขในชีวิต ซึ่งวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความต้องการให้เกิดขึ้นได้มากที่สุด นั่นก็คือ การโฆษณา ยั่วยุ ทำให้คนที่ตามปกติจะไม่รู้สึกว่าคุณค่าที่ตนเองต้องการบริโภค เกิดความรู้สึกอยากบริโภคขึ้นมา โดยการเปลี่ยนทัศนคติแนวคิดของคนในสังคมนั้นเอง ซึ่งจะเห็นได้ว่าวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี โดยเฉพาะเรื่องการสื่อสารและการโฆษณามีส่วนสำคัญในความสำเร็จของลัทธินี้ด้วย เช่น การเลือกใช้เสื้อผ้าแบรนด์เนมที่มาจากเมืองนอก ทั้งที่จริงเราไม่มีความจำเป็นต้องใช้เสื้อผ้าเหล่านั้นก็ได้ แต่ที่เราเลือกจะใช้เสื้อผ้าเหล่านี้ก็เพราะคุณค่าที่แฝงมากับสินค้า ซึ่งเกิดจากการโฆษณาเพื่อสร้างค่านิยมว่า เสื้อผ้าแบรนด์เนมมีความจำเป็นสำหรับคนที่ต้องการแสดงออกถึงความมีฐานะ เป็นการแสดงออกถึงความโก้หรู ทันสมัยและแสดงถึงความมีตัวตนของเราเองและทำให้เราได้รับการยอมรับจากคนอื่น เป็นต้น

อย่างไรก็ดี แม้จะมีการยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ลัทธิบริโภคนิยม มีรากฐานมาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและความเจริญก้าวหน้าของ

วิทยาศาสตร์ก็มีส่วนทำให้ลัทธิบริโณคณียมนึ้แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว แต่ก็มีผู้เสนอว่า แนวคืดเช่นนี้เป็นการเดินตามกรอบของ Marxist ซึ่งเป็นการมองในมุมของทางเศรษฐกัจซึ่งทำให้คลาดเคลือ่นจากความเป็นจริง โดยอรุสรณั อุนโณ ได้้นำเสนอแนวคืดผ่านกรอบทางวัฒนธรรมว่า การบริโณคเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของมนุษย์มาแต่โบราณ และการบริโณคนี้ก็ไม่ได้ถูกจำกัดแค่ัวตลึงของ แต่จะถูกกระทำไปในเชิงลัญลักษณ์ด้วย โดยในการบริโณคครั้งหนึ่งๆ มนุษย์จะบริโณคคุณค่าและความหมายในเชิงวัฒนธรรมมากกว่า โดยอรุสรณัยกตัวอย่างของการบริโณคผ่านพิธีกรรมในสังคมยุคโบราณมาเปรียบเทียบกับสังคมบริโณคสมัยใหม่ ว่าการประกอบพิธีกรรมของมนุษย์ยุคโบราณแต่ละครั้ง องค้ประกอบที่ซับซ้อนให้พิธีกรรมนั้นดำเนินไปก็คือลัญลักษณ์หรือพิธีกรรม เช่นเดียวกับลีนค้ำในสังคมสมัยใหม่ที่ต้องถูกใส่ค่าและความหมายในเชิงลัญลักษณ์ลงไป โดยมีนักโณษณาเป็นนักสร้างตำนาน และลือมวลชนทำหน้าที่เป็นนักเล่าตำนานให้คนในสังคมสมัยใหม่ได้ฟัง ดังนั้นการบริโณคในสังคมสมัยใหม่ก็ไม่ต่างจากในสมัยโบราณที่ผู้บริโณคไม่ได้ใช้ประโยชน์จากเนื้อสารโดยตรง แต่ต้องการบริโณคคุณค่าและลัญลักษณ์ของลีนค้ำเช่นกัน เพียงแต่สังคมบริโณคในปัจจุบันมีการแปลงโณมของลัญลักษณ์และตำนานไปจากเดิมเท่านั้น ดังนั้นการมองว่าลัทธิบริโณคณียมเกิดจากระบบทุนนิยมและสังคมวิทยาศาสตร์จึงไม่ถูกต้อง เพราะการบริโณคเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์ที่ไม่ว่าจะมีทุนนิยมและวิทยาศาสตร์หรือไม่ การบริโณคเช่นนี้ก็ยังมีอยู่ เขายังเสนอว่าจริง ๆ แล้ว วัฒนธรรมการบริโณคของมนุษย์ต่างหากที่ก่อให้เกิตรบบทุนนิยมตลาด และการโณษณาตามมา²³ ซึ่งหากเราพิจารณาตามมุมมองของมิติด้าน

²³ อรุสรณั อุนโณ, “วัฒนธรรมการบริโณคกับพุทธธรรม : บทวิพากษ์เชิงมานุษยวิทยา,” วารสารพุทธศาสน์ศึกษา ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2539) : หน้า 4 - 21.

วัฒนธรรม แม้จะถูกตั้งในมุมที่ว่าวัฒนธรรมการบริโภคมีมาแต่โบราณ แต่ก็ต้องยอมรับว่าในอดีตวัฒนธรรมการบริโภคนั้น ไม่ได้เข้าครอบงำและมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตมากอย่างเช่นในปัจจุบัน โดยกรอบของการบริโภคถูกจำกัดไว้ด้วยปัจจัยหลายๆอย่าง เช่น ข้อจำกัดทางเทคโนโลยี ศาสตร์ ระบบเศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น ทว่าในปัจจุบัน ข้อจำกัดเหล่านั้นค่อยๆหมดไป ด้วยวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและระบบทุนนิยมนี้เอง ในด้านศาสตร์แม้จะยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่ก็กีดกันให้เป็นเพียงมโนทัศน์และความเชื่อทางอุดมคติ ที่แปลกแยกออกจากวิถีชีวิตประจำวันของคนในสังคม เพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้ทางประสาทสัมผัส ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ และบางครั้งเรื่องของศาสตร์ก็ไม่ได้รับการยอมรับจากคนรุ่นใหม่ที่เติบโตมาพร้อมกับสังคมวิทยาศาสตร์ด้วยซ้ำ ทว่าบริโภคนิยมที่กลายมาเป็นความเชื่อและลัทธิที่ได้รับการยอมรับของคนในสังคมยุคปัจจุบันนั้น สามารถจับต้องและตอบสนองความต้องการโดยไม่ต้องรอการพิสูจน์ใดๆทั้งสิ้น แม้จะเป็นความสุขแบบฉาบฉวยก็ตาม ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันบริโภคนิยมได้กลายมาเป็นกระแสหลักของสังคมและเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตของคนส่วนใหญ่ไปด้วย

ดังนั้นจากมุมมองของทั้งสองมิติ คือ มุมมองในกรอบของวัฒนธรรมและมุมมองทางเศรษฐกิจ แม้จะแตกต่างกัน แต่ทั้งสองมิติก็มีความเห็นร่วมกันว่าบริโภคนิยมก็มีความสัมพันธ์กับวิทยาศาสตร์และทุนนิยมอย่างแน่นแฟ้น แต่จะเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคล นอกจากนี้สิ่งหนึ่งที่ทั้งสองมุมมองเสนอไว้อย่างชัดเจนก็คือ การบริโภคในปัจจุบันมีการบริโภคที่มากกว่าเพียงแค่ตัวสินค้าหรือเนื้อสารโดยตรง แต่ผู้บริโภคจะบริโภคคุณค่าที่ติดมากับสินค้านั้นด้วย ซึ่งทำให้บริโภคนิยมนี้เกี่ยวพันกับการตอบสนองทางด้านจิตใจไปโดยปริยาย ดัง

นั้นเมื่อมีการกล่าวถึงบริโภคนิยมจึงหมายถึงการส่งผลหรือแสดงออกในสามระดับ ซึ่งเราอาจหมายถึงระดับใดระดับหนึ่งในสามระดับที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ คือ

1. ระดับพฤติกรรม ได้แก่ การบริโภคไม่รู้จักพอ ทั้งๆที่มีมากแล้ว แต่ก็ยังอยากได้เป็นเจ้าของอีก เช่น รถยนต์ เครื่องประดับ หรือแม้แต่ใบปริญญาบัตร เกียรติยศ ชื่อเสียง เป็นต้น

2. ระดับทัศนคติ เช่น เชื่อว่า ความสุขจะได้ก็ด้วยการเสพ ยิ่งเสพมากก็ยิ่งสุขมาก และความสุখেที่ว่าก็ไม่จำเป็นต้องเป็นความสุขทางร่างกายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสุখেใจที่ได้ใช้ของที่มีราคาแพง เป็นแบรนด์เนม ทั้งยังรวมถึงบริการ เช่น การแสดงคอนเสิร์ต ประสบการณ์ เช่น การท่องเที่ยว หรือสัญลักษณ์ เช่น แบรินด์เนม ทัศนคติที่เชื่อว่ายิ่งเสพก็ยิ่งสุขนี้จะทำให้เกิดวัฒนธรรมการบริโภคมากกว่าการผลิต

3. ระดับที่เป็นระบบครอบคลุมกลไกและสถาบันต่างๆในสังคม ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าทุนนิยมบริโภค ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับระบบการผลิต การตลาด และการโฆษณาเท่านั้น แต่ยังโยงไปถึงระบบการศึกษา การเมือง และวัฒนธรรมด้วย ระบบนี้จะทำให้ทุกอย่างกลายเป็นสินค้า ไม่ว่าจะเป็ กิฬา ประเพณี รวมไปถึงศาสนาด้วย ระบบนี้จะทำให้ทุกอย่างกลายเป็นสินค้า สิ่งที่ไม่จำเป็นก็จะถูกทำให้กลายเป็นของจำเป็นขึ้นมา²⁴

การที่ระบบเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยมที่มีรากฐานมาจากแนวคิด เศรษฐศาสตร์กระแสหลักได้ครอบงำของคนทั่วโลกความคิดจนกลายเป็น กระแสไม่รู้ตัวทำให้เกิดการบริโภคที่มากจนเกินพอดีและเกินความจำเป็น

²⁴ พระไพศาล วิสาโล, เส้นโค้งแห่งความสุข สดับทุกข์ยุคบริโภคนิยม 2 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค, 2545), หน้า 14-15.

ซึ่งแน่นอนว่าผลที่ตามมาก็คือการเผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติ และการทำลายสิ่งแวดล้อมจนกลายเป็นวิกฤตที่ยากจะหาทางแก้ไขในปัจจุบัน เพราะระบบเศรษฐกิจกระแสหลักมุ่งเน้นไปที่การบริโภค แต่เป็นการบริโภคที่ไม่มีจุดอิ่มตัว เพราะความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขีดจำกัด และยิ่งนานวันก็ยังมีแนวโน้มว่าจะถูกกระตุ้นให้เกิดความต้องการมากขึ้น จากกระแสโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยมที่ทรงอิทธิพลจนแทบจะกลายเป็นศาสนาของคนในยุคนี้ อีกทั้งตลอดประวัติศาสตร์การพัฒนายาวนานของมนุษยชาติ ไม่มีปรากฏเลยว่ามนุษยชาติจะลดความต้องการลง ทั้งยังมีแต่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามการพัฒนาของเทคโนโลยี เช่น เมื่อมีการสร้างรถยนต์ได้ รถยนต์ก็แทบจะกลายมาเป็นปัจจัยที่ห้า และเมื่อการสื่อสารโทรคมนาคมรวดเร็ว โทรศัพท์มือถือก็กลายเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องมีต้องใช้ ดังนั้นเมื่อมีนวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เพื่อลดความเจ็บปวดจากการเกิดขึ้นของตัณหายังคงดำเนินอยู่ และยังไม่มีการเปลี่ยนมโนทัศน์ใหม่ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของมนุษยชาติ การล่มสลายของระบบนิเวศในโลกคงเป็นหนทางที่หลีกเลี่ยงได้ยาก เนื่องจากคนคิดสนองความต้องการของบุคคล ไม่คิดสนองความต้องการของชีวิต นั่นคือการแยกส่วน ซึ่งการสนองความต้องการของตัวเองทำให้เกิด อุตตา หรือบุคคล ขึ้น ทั้งที่ความจริงคือ ชีวิตนั้นเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่เราติดในสมมตินี้ มุ่งสนองความต้องการของบุคคล แล้ววางระบบให้สังคมให้หนุนแนวคิดและพฤติกรรมเช่นนี้ บุคคลจึงแบ่งแยกจากกัน เน้นการแข่งขันกัน ทั้งๆที่ความจริงหากมองในแง่ความเป็นชีวิตก็จะเกิดการพึ่งพาอาศัยกัน เชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สิ่งที่ดีกับชีวิตหนึ่งก็จะดีกับอีกชีวิตหนึ่งด้วย²⁵ แต่เราไม่ได้มีแนวคิดเช่นนี้ ดังนั้นแนวคิด

²⁵ พระธรรมปิฎก ประเวศ วะสี และเอกวิทย์ ณ ถลาง, หนทางฝ่าวิกฤตชาติและทางรอดของสังคมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภคธรรมศ, 2544), หน้า 37

แบบแยกส่วนแบบตะวันตก แนวคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ และแนวคิดที่มองตายตัวว่า ความบริบูรณ์พร้อมทางเศรษฐกิจ การมีวัตถุบริโภคมามากๆ และการได้กำไรสูงสุด คือความสำเร็จและความสุขสูงสุด จึงเป็นแนวคิดที่ไม่ถูกต้อง²⁶ และระยะเวลาที่ผ่านมาก็ได้พิสูจน์แล้วว่ามโนทัศน์แบบเดิมไม่สามารถสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมได้ ทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมายอีกด้วย ดังนั้นหากต้องการการพัฒนาที่ยั่งยืนและต้องการผ่านพ้นวิกฤติสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์โลกกำลังเผชิญอยู่ ก็มีความจำเป็นจะต้องเริ่มต้นปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ใหม่อย่างรวดเร็วที่สุดก่อนที่จะสายเกินไป

4. มโนทัศน์เชิงพุทธ

จากที่กล่าวมาแล้วว่า มโนทัศน์ของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก อันเป็นที่มาของวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นเริ่มต้นจากแนวคิดของ John Locke ที่กล่าวถึงการต้องการหยุดความเจ็บปวดและทรมานจากความทุกข์ (desire) ด้วยการสร้างความสุขหรือความพอใจให้เกิดขึ้นจนนำมาซึ่งลัทธิประโยชน์นิยมและอุดมการณ์ทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งจะเห็นว่าจุดเริ่มต้นของมโนทัศน์นี้อยู่ที่ตัณหา แต่ด้วยความไม่เข้าใจและชัดเจนกับความรู้สึกที่เรียกว่าตัณหา ทำให้ John Locke นำเสนอวิธีการแก้ปัญหาที่ผิดทางและนำมาสู่การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนในที่สุด

เมื่อแนวทางที่ผ่านมามีใช้หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นการแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเป็นแนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งที่ถูกนำเสนอเพื่อที่จะเยียวยารักษาวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมของโลก อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ก็มี

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

ผู้นำเสนอในมิติต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไป โดยในหนังสือจุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษของฟริตจอฟ คาปรา ซึ่งเขาได้เขียนเรื่องเต๋าแห่งฟิลิกส์เพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าของแนวคิดแบบตะวันออกที่ควรเป็นฐานกระบวนทัศน์ใหม่ของสังคมใหม่เพราะเน้นที่ความสัมพันธ์ ความสมดุลและองค์รวมคล้ายกับฟิลิกส์สมัยใหม่²⁷ ซึ่งแนวคิดแบบเต๋าที่คาปรานำเสนอก็เป็นแนวทางหนึ่งที่น่าไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ แต่นอกจากเต๋าแล้วแนวคิดของพระพุทธศาสนาก็มีการพูดถึงอย่างหลากหลาย และเป็นอีกหนึ่งแนวทางหนึ่งที่จะช่วยก่อให้เกิดกระบวนทัศน์ใหม่ในการแสวงหาความยั่งยืนได้ เพราะพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่จะให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะองค์ประกอบของความยั่งยืนเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบอื่น ๆ คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคมอย่างเชื่อมโยงประสานกันเป็นระบบ อีกทั้งพุทธศาสนายังได้ชื่อว่าเป็นศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมากที่สุด เพราะวิถีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างยิ่งดังปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ตลอดจนหลักฐานประวัติศาสตร์ทั่วไป

ตัวอย่างของผู้ที่นำเสนอแนวคิดหลักของพุทธศาสนาเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม เช่น ใน บทความของเนืองน้อย บุญยเนตร เรื่อง จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อมในพุทธศาสนา²⁸ ซึ่งมองบริโภคนิยมเกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ โดยไม่ต้องผ่านทุนนิยม โดยเนืองน้อยไปเน้นที่แนวคิดหรือวิธีคิดแบบโลกวิทยาศาสตร์ที่มองธรรมชาติเป็นวัตถุที่ต้องเอาชนะ และนำมาบริโภคตอบสนองความต้องการของมนุษย์ แนวทางในการแก้ปัญหาที่

²⁷ กลุ่มเพื่อนอันดามันเหนือ, "คู่มือนักพัฒนาชุมชน", <<http://www.northandamant.sunamirelief.com/Resources/CommDevHandbook.doc>> ค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2552.

²⁸ เนืองน้อย บุญยเนตร, "จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อมในพุทธศาสนา," วารสารพุทธศาสนศึกษา ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2537) : หน้า 3 - 27.

เนื่องน้อยนำเสนอก็คือ ก็นำเสนอโลกทัศน์ทางพุทธปรัชญาแบบองค์รวมที่มองว่าทุกสรรพสิ่งต้องอิงอาศัยกัน และตั้งอยู่บนกฎของไตรลักษณ์ การจะปลดแอกตัวเองจากบริโณคานิยมก็คือ การตระหนักถึงความจริงเหล่านี้ และหลีกเลี่ยงการสร้างตัวตนแบบที่ “ฉัน” เป็นจุดศูนย์กลาง และสร้างคุณธรรมให้สนับสนุนโลกแห่งธรรมชาติ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ก็เป็นอีกท่านที่ได้วิเคราะห์วิจารณ์อารยธรรมตะวันตกทั้งหมดที่เป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนอารยธรรมของโลกในปัจจุบัน โดยท่านวิเคราะห์ลึกลงไปถึงฐานแนวคิดที่รองรับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบันว่า มีรากฐานมาจากแนวความคิดทัศน์คติและค่านิยมที่ผิดพลาดของประเทศตะวันตกที่มีอิทธิพลครอบงำโลกอยู่ในขณะนี้ อันมีรากฐานมาจากอารยธรรมกรีก ซึ่งเป็นพื้นฐานของอารยธรรมตะวันตกที่สำคัญ 2 ประการคือ²⁹

1. แนวความคิดในการพิชิตธรรมชาติ หรือความเชื่อที่ว่า ความสำเร็จของมนุษย์อยู่ที่การพิชิตหรือเอาชนะธรรมชาติได้ แนวความคิดนี้ก็คือการมองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติแวดล้อม และเมื่อมองมนุษย์ว่าเป็นต่างหากจากธรรมชาติแล้ว ก็มองต่อไปว่า มนุษย์นั้นอยู่เหนือธรรมชาติ เป็นนาย เป็นผู้พิชิต เป็นผู้สามารถเข้าไปจัดการ ควบคุมและบริโณคธรรมชาติได้ตามความพอใจและความสามารถของตน ซึ่งเป็นที่มาของการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและอุตสาหกรรม ที่ทำให้โลกมีความเจริญก้าวหน้าอย่างที่เป็นอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

2. ประการที่สอง ความสุขของมนุษย์อยู่ที่การมีวัตถุปรนเปรอ

²⁹ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2537), หน้า 36 - 37.

อันเป็นแนวคิดที่พ่วงมากับการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งต่อมาแนวความคิดนี้ก็พัฒนามาเป็นวัตถุนิยมและแปรเป็นบริโภคนิยมในที่สุด “มนุษย์ก็คิดว่าเมื่อไรเราเอาชนะธรรมชาติได้ เราก็สามารถที่จะปรุงแต่งประดิษฐ์สร้างสรรค์วัตถุอะไรต่าง ๆ ขึ้นมาบำรุงบำเรอตนให้พรั่งพร้อม เมื่อนั้นเราก็จะมีความสุขอย่างสมบูรณ์ แล้วก็ค้นคิดวิทยาการมาทำการต่าง ๆ ตามแนวคิดนี้ ความเจริญก็เกิดขึ้นมากมายในยุคที่ผ่านมา ซึ่งเรียกกันว่า ยุคอุตสาหกรรม... วิทยาศาสตร์ในยุคที่ผ่านมา เป็นวิทยาศาสตร์ที่รับใช้อุตสาหกรรม³⁰

นอกจากนี้ท่านยังได้กล่าวว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจึงมีสาเหตุสำคัญมาแต่ภายในจิตใจของมนุษย์ ทำให้มนุษย์แสดงบทบาทต่างๆ ในโลก ซึ่งมีสาเหตุ 3 ประการ³¹ คือ

1. *ตัณหา* คือ ความต้องการผลประโยชน์ แสวงหาผลประโยชน์ซึ่งเป็นลักษณะปัญหาสำคัญในปัจจุบันที่ทำให้ระบบของสังคมเป็นตัวผลักดันให้คนมีสภาพจิตที่แสวงหาผลประโยชน์ ใช้ระบบแข่งขัน ระบบทุนนิยม ระบบวัตถุนิยม และทำให้สังคมในปัจจุบันนี้ กลายเป็นสังคมบริโภคนิยม คนในยุคปัจจุบัน จึงต้องมุ่งหาผลประโยชน์ และหาวัตถุมาเสพให้มากที่สุดไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม
2. *มานะ* ความต้องการอำนาจหรือความยิ่งใหญ่ในด้านต่าง ๆ
3. *ทิฎฐิ* ความเชื่อ ความเห็น ความยึดถือในแนวความคิด ลัทธินิยม อุดมการณ์ ศาสนา มองว่า สิ่งที่ตัวเองเห็นหรือยึดถือเท่านั้นเป็นจริง ถูกต้อง

³⁰ เรื่องเดียวกัน. หน้า 36.

³¹ พระธรรมปิฎก, *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2549), หน้า 93-94.

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นมีการกล่าวถึงความรู้สึกที่เรียกว่า “ตัณหา” ไว้เช่นเดียวกับมโนทัศน์ของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก โดยตัณหา นี้ ตามรูปศัพท์แปลว่า ความอยาก ทะยาน ร่ารันทหาสิ่งอำนาจสุขเวทนา หลีกหนีสิ่งที่ก่อทุกข์เวทนา³² โดยมีลักษณะเป็นอาการของจิตที่ดิ้นรน ทะยานอยากจะได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา และเมื่อได้สิ่งนั้นแล้วก็มี ความเพลิดเพลินอยู่กับสิ่งที่ตนได้มา ซึ่งสามารถแยกให้ชัดโดยอาการ 3 อย่าง คือ

1) กามตัณหา ความอยากได้สิ่งสำหรับสนองความต้องการทาง ประสาททั้ง 5

2) ภวตัณหา ความอยากได้สิ่งต่าง ๆ โดยสัมพันธ์กับภาวะชีวิตอย่าง ใดอย่างหนึ่ง หรือความอยากในภาวะชีวิตที่จะอำนาจสิ่งที่ยปรารถนานั้นๆ ได้ ในความหมายที่ลึกซึ้งคือ ความอยากในความมีอยู่ คงอยู่ของตัวตนที่ จะได้จะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งยั่งยืนตลอดไป

3) วิภวตัณหา ความอยากให้ตัวตนพ้นไป ชาติหาย พราภหรือสูญสิ้น ไปเสียจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือภาวะชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่ปรารถนา ซึ่ง ตัณหาชนิดนี้ แสดงออกในรูปที่หยาบ เช่น ความรู้สึกเบื่อหน่าย ความเหงา ว่าเหว่ ความเบียดตัวเอง ความขังตัวเอง ความสมเพชตนเอง ความอยาก ทำลาย เป็นต้น³³

พระพุทธศาสนาองไม่ต่างจาก John Locke ในแง่ที่ว่าตัณหาเป็น ที่มาของกิจกรรมต่างๆ ของโลก เพราะโดยเนื้อหาแล้ว ตัณหาทุกประเภทมี

³² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 8 . (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า . 110.

³³ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, หน้า 115.

ลักษณะร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือเป็นความรู้สึกยึดมั่นในตัวตน และ จะกระทำการทุกอย่างเพื่อตน กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นจึงมีแรงผลักดันมาจากตัวตนนั้นเอง และพระพุทธรศาสนาที่มีความเห็นตรงกับเศรษฐศาสตร์ กระแสหลักว่า ทรัพย์สินทางธรรมชาตินั้นมีจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์ นั้นไม่จำกัด ดังปรากฏในพุทธพจน์ว่า “แม่น้ำเสมอด้วยตันทาไม่มี (เนตติ ตณฺหาสมานที)”³⁴ แต่อย่างไรก็ดี พระพุทธรศาสนาไม่ได้แก้ปัญหारेื่องตันทา ด้วยการสร้างความสุขจากการตอบสนองความต้องการของตนเองตาม แนวคิดของ John Locke และลัทธิประโยชน์นิยม เพราะมโนทัศน์เกี่ยวกับตันทาของพระพุทธรศาสนานั้น มองว่าตันทาคือ กิเลสชนิดหนึ่งที่ทำให้ เกิดตัวตนและภพชาติอันจะนำไปสู่ความทุกข์ที่ไม่สิ้นสุด ดังนั้นพระพุทธร ศาสนาจึงเลือกที่จะหาหนทางในการปฏิบัติเพื่อลดละและควบคุมกิเลสนี้ทั้ง ในระดับชั่วคราวไปจนถึงในระดับถาวรแทน นอกจากนี้พระพุทธรศาสนา ยัง ได้อธิบายสืบย้อนขึ้นไปถึงเหตุแห่งการเกิดขึ้นของตันทา ผ่านวงล้อแห่ง ปัจจัยการที่เรียกว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งหมายถึง ภาวะของสิ่งที่ไม่เป็น อิสระ ต้องอาศัยกันและกันจึงเกิดขึ้นได้ โดยสิ่งทั้งปวงในโลกนี้ จะเกิดขึ้น และเป็นอยู่ ด้วยตนเองโดยปราศจากเหตุปัจจัยไม่ได้ ต้องอิงอาศัยกัน และ มโนทัศน์เกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาทนี้เอง ที่นำไปสู่คำสอนเชิงปฏิบัติ คือ อริย มรรคมีองค์ 8 และคำสอนอื่นๆในพระพุทธรศาสนา

ตามหลักของปฏิจจสมุปบาทนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิต หรือไม่มีชีวิตก็ตามล้วนเกี่ยวเนื่องกัน มีเหตุปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้ง ยังตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งความเกิดความตาย มีความไม่เที่ยงแท้ถาวร ปฏิจจสมุปบาทยอมรับว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย เมื่อมีเหตุปัจจัย

³⁴ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ “พุทธเศรษฐศาสตร์” วารสารพุทธศาสนศึกษา ปีที่ 5 ฉบับที่ 2-3 (พฤษภาคม - ธันวาคม 2541): 68.

ให้เกิดก็ย่อมเกิด เมื่อมีเหตุปัจจัยให้ดับก็ย่อมดับ หลักปฏิจสุมุขบาทจึงเข้ากลางระหว่างทิวี่ทั้งสอง คือ อตถิตา(Eternalism) ได้แก่ความเห็นว่ทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่และมียู่อย่างถาวร และ นัตถิตา (Nihilism) ได้แก่ความเห็นว่ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีอยู่จริง ดังนั้นปรากฏการณ์ต่างๆ จึงแขวนอยู่ท่ามกลางระหว่างความมียู่จริงอย่างเด็ดขาด กับความไม่มีอะไรเลย (Nothingness) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ปฏิจสุมุขบาทมีฐานะเป็น มัชฌิมาปฏิปทา หรือ มัชฌิมนธรรมเทศนา คือเข้ากลางระหว่างทิวี่เอียงสุดไปข้างใดข้างหนึ่งนั่นเอง

กฎปฏิจสุมุขบาท มุ่งแสดงอาการสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายว่าสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นกระแส ไม่มีอะไรมีอิทธิพลเหนือสิ่งใด เพราะต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน และมีอิทธิพลด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีต้นเหตุ ไม่มีปลายเหตุ ไม่มีผู้สร้าง และผู้ทำลาย โดยองค์แห่งวงล้อปฏิจสุมุขบาทประกอบด้วย

1. อวิชา คือ ความไม่รู้ความจริง
2. สังขาร คือ การปรุงแต่ง
3. วิญญาน คือ การรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ
4. นามรูป ซึ่ง นามได้แก่ เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ ส่วนรูปได้แก่ มหาภูตรูป 4
 5. สฬายตนะ ได้แก่ อายตนะภายใน อายตนะภายนอก
 6. ผัสสะ คือ การถูกต้อง
 7. เวทนา คือ การเสวยอารมณ์
 8. ตัณหา คือ ความอยาก
 9. อุปาทาน คือ ความยึดมั่น
 10. ภพ คือ ความมี ความเป็น
 - 11.ชาติ คือ ความเกิด

12. ชรามรณะ หมายถึง ความแก่และความตาย

องค์แห่งปัจจุสมุปบาททั้ง 12 องค์หรือปัจจยการ 12 นี้ ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุปัจจัยของกันและกันและเชื่อมต่อกันเป็นวงล้อหรือภวจักร โดยในวงล้อของปัจจุสมุปบาทนั้น การเกิดขึ้นแห่งตัณหาได้อาศัยการที่อายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก ที่เรียกว่า เกิดผัสสะ จากนั้นผัสสะจึงก่อให้เกิดเวทนา กล่าวคือการเสวยอารมณ์หรือการเสพอารมณ์ว่า สุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง หลังจากนั้นตัณหา คือ ความอยากในอารมณ์แห่งเวทนานั้น ก็จะเกิดตามมา

เมื่อตัณหาทำให้เกิดทุกข์ แนวทางปฏิบัติและคำสอนพระพุทธศาสนา จึงมุ่งเน้นไปที่การดับทุกข์โดยการลดละกิเลสเป็นหลัก เพื่อแสวงหาความสุขทางใจ อันเป็นความสุขที่เหนือโลก และมีความยั่งยืน ทั้งยังมีความปราณีตกว่าความสุขทางกาย ซึ่งแน่นอนว่าไม่มีตัวชีวิตใดจะวัดปริมาณของความสุขประเภทนี้ได้ ตรงกันข้ามกับมโนทัศน์ของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่มุ่งตอบสนองตัณหาของมนุษย์ด้วยวัตถุ ซึ่งแน่นอนว่าไม่มีวันที่เต็มเต็มได้ และยิ่งตอบสนองก็ยิ่งเพิ่มความต้องการขึ้นเรื่อยๆโดยไม่มีขีดจำกัด ขณะที่ความสุขทางกายที่ได้มานั้นก็ไม่ยั่งยืนคงทน ดังนั้นจะเห็นว่า มโนทัศน์ของพระพุทธศาสนาสวนทางกับมโนทัศน์เดิมโดยสิ้นเชิง

การที่มโนทัศน์เชิงพุทธมองตัณหาเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์และทำให้ต้องลดละย่อมต้องทำให้วิถีชีวิตของปัจเจกที่มีมโนทัศน์เช่นนี้มีการบริโภคน้อย และการใช้สอยก็ย่อมเป็นไปอย่างคุ้มค่า เพราะไม่ได้เป็นไปเพื่อตอบสนองความทะยานอยาก แต่เป็นการบริโภคเพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขเท่านั้น ซึ่งวิถีทางเช่นนี้จะทำให้ความมีตัวตนของมนุษย์ลดน้อยลง เมื่อตัวตนลดน้อยลง คนก็จะยิ่งเห็นแก่ตัวน้อยลง และนำไปสู่การเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆมากขึ้น เพราะความรู้สึกแปลกแยกลดลง และความรู้สึกเป็น

ส่วนหนึ่งกับธรรมชาติมากขึ้น และการที่มองว่าต้นเหตุก็คือปัจจัยหนึ่งซึ่งมีเหตุในการเกิดขึ้นนั้นก็คือ ผัสสะ การสำรวมในผัสสะ ทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และความสันโดษในสิ่งของต่างๆ จึงเป็นเรื่องที่อยู่ในแนววิถีปฏิบัติของมโนทัศน์นี้ ซึ่งการสำรวมก็ย่อมทำให้เกิดการลดปริมาณการใช้ทรัพยากรต่างๆลงไปได้เป็นอย่างมาก และหากมโนทัศน์นี้เป็นมโนทัศน์หลักของสังคม ย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในระบบนิเวศเลยทีเดียว

นอกจากนี้มโนทัศน์ในเรื่องของการเป็นเหตุเป็นปัจจัยและการอิงอาศัยกันเกิดขึ้น หรือ ปฏิจจสมุปบาทนั้น ทำให้มนุษย์ในมุมมองของพระพุทธศาสนาไม่ได้มีตัวตนที่ยิ่งใหญ่แต่อย่างใด แต่มนุษย์ก็คือ การเกิดขึ้นของเหตุปัจจัยที่เรียกว่ากิเลส และมนุษย์ไม่มีแก่นสารตัวตนเที่ยงแท้ที่จะยึดถือได้ กล่าวคือ แม้ในระดับที่บุคคลทั่วไปรับรู้หรือระดับสมมตินั้น มนุษย์จะมีอยู่ แต่ในระดับความจริงสูงสุด มนุษย์ไม่ได้มีอยู่จริง เพราะมนุษย์ก็คือ การเกิดขึ้นของปัจจัยการ 12 นั้นเอง ซึ่งแนวคิดนี้ นอกจากจะช่วยลดตัวตนอันจะนำมาซึ่งความเห็นแก่ตัวแล้ว ยังทำให้มนุษย์ตระหนักอีกด้วยว่า ธรรมชาติและมนุษย์ต่างก็ต้องอิงอาศัยกัน เพราะต่างเป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน และมนุษย์ไม่ใช่ผู้ยิ่งใหญ่ แต่มนุษย์คือ องค์ประกอบเล็กๆขององค์ประกอบหนึ่งของโลกใบนี้เท่านั้น อีกทั้งมนุษย์ไม่สามารถควบคุมหรือเอาชนะธรรมชาติได้ เพราะมนุษย์ทุกคนต่างก็ต้องตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ นั่นก็คือ ความไม่เที่ยง ไม่คงทนถาวร ความทุกข์ และความไม่มีตัวตน (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) นั้นเอง ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมจึงเป็นไปในลักษณะของการอิงอาศัยกัน โดยไม่มีใครเหนือกว่าใคร มีแต่การดำเนินไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้น และสรรพสิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบที่ต่อเนื่องกันเป็นทั้งเหตุและผลในตัวเอง ในแง่นี้เองที่ปฏิจจสมุปบาทมิได้แยกมนุษย์ออกจากโลกธรรมชาติและในทาง

กลับกัน มนุษย์และโลกธรรมชาติเป็นหนึ่งเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ปรัชญาจสุมุบาท จึงหมายถึงความเข้าใจความจริงของโลกและชีวิต เมื่อไรก็ตามที่มีความเข้าใจ หลักปรัชญาจสุมุบาทในแง่ของการดำเนินชีวิต ย่อมเข้าถึงความหลุดพ้นจากความสับสนวุ่นวายหรือกองทุกข์ทั้งหมดได้ เข้าใจความจริงของโลกและชีวิตอันจะเป็นประโยชน์ต่อการดับทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาหลักปรัชญาจสุมุบาทด้วย

มโนทัศน์ทัศน์แบบพุทธจึงเป็นแนวคิดพื้นฐานแบบใหม่ที่เป็นทางเลือกของมนุษยชาติเพราะเป็นมโนทัศน์ที่จะช่วยปรับเปลี่ยนทิศทางการสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่แนวคิดในปัจจุบันแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติหรือเน้นการพิชิตและครอบครองธรรมชาติ มาสู่การมองความจริงแห่งสรรพสิ่งใหม่ว่า สรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกัน เป็นองค์รวม (Holistic) ตามหลักปรัชญาจสุมุบาท (Dependent Origination) ไม่มีอะไรที่จะดำรงอยู่ได้โดยไม่พึ่งพิงสิ่งอื่น ดังที่พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า

ดูเถาะ จักรวาล Cosmic ทั้งหมดมันอยู่กันอย่าง “สหกรณ์” ระหว่างดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว ดวงอะไรต่างๆ จักรวาลทั้งหมด มันอยู่กันอย่าง “สหกรณ์” มันเนื่องกันและกัน สัมพันธ์กัน และกันมันจึงอยู่ได้คือ ในโลกๆ เดียวกันมันก็มีการอยู่กันแบบ “สหกรณ์” มนุษย์กับสัตว์เดรัจฉาน กับต้นไม้ กับแผ่นดิน มันอยู่กันอย่างประสานงานกันแบบสหกรณ์ ในร่างกายนี้ทุกส่วนของอวัยวะ มันทำงานกันอย่างสหกรณ์มือ ตีน แขนขา มันทำงานแบบสหกรณ์ ชีวิตจึงรอดได้ ขอให้ระบบสหกรณ์กลับมาในฐานะที่เป็นระบบเพื่อน

³⁵ พุทธทาสภิกขุ, พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533), หน้า 35.

เกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตายกันเกิด เราจะมีเวลาสร้างสรรค์
นิเวศวิทยาได้ดีที่สุด³⁵

จะเห็นได้ว่ามโนทัศน์เชิงพุทธที่ยกมานั้นแม้จะมีจุดเริ่มต้นเดียวกับมโน
ทัศน์ของกระแสหลัก คือ ตัณหา แต่มโนทัศน์ทั้งสองกลับแตกต่างกันอย่าง
สิ้นเชิงในเกือบจะทุกด้าน อย่างไรก็ตามไม่ว่าอย่างไรก็ดี แม้มโนทัศน์เชิงพุทธจะสามารถ
ปกปิดข้อบกพร่องและนำเสนอแนวทางที่ดีกว่าสำหรับการอนุรักษ์และแก้
ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้ แต่ก็อาจจะมีผู้ค้านได้ว่า มโนทัศน์นี้จะนำไป
ได้แค่ไหนในทางปฏิบัติ ซึ่งปัญหานี้ไม่ใช่เรื่องยาก เพราะพระพุทธศาสนา
เชื่อว่ามันุษย์สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาได้ อีกทั้งมโนทัศน์เชิงพุทธที่
กล่าวมานี้ นอกจากจะเป็นมโนทัศน์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว
ยังมีความสอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยาแนวลึก (deep ecology) ซึ่ง
ปรากฏในสังคมของโลกอุตสาหกรรมตะวันตก ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980
เป็นต้นมา โดย “นิเวศวิทยาแนวลึก” ต้องการจะย้ำว่า ธรรมชาติและระบบ
นิเวศควรจะเป็นศูนย์กลางของความคิดคำนึงทั้งปวง เราควรคิดถึง
ธรรมชาติก่อนเรื่องความต้องการของมนุษย์ ในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่ง
ของกระบวนการทางธรรมชาติ³⁶ และมนุษย์ควรที่จะแสวงหาแนวทางการ
ดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติเช่นกัน และ “นิเวศวิทยาแนวลึก”
ต้องการให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงวิธีการมองโลกและประสบการณ์ที่มีต่อโลก
โดยต้องการให้มนุษย์มีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ นั่นคือ รู้สึก
อยู่ในธรรมชาติและอยู่กับธรรมชาติ และขณะเดียวกันพวกเขากลับกระตุ้น
ให้เกิดมุมมองที่ว่า สิ่งแวดล้อมเป็นระบบที่มีความซับซ้อนในหลายๆ รูปแบบ
ของสิ่งมีชีวิต ไม่มีสิ่งไหนเลยที่จะสามารถครอบงำสิ่งอื่นในระบบ
เดียวกันได้ อีกทั้งมนุษย์ดำรงอยู่ด้วยการพึ่งพิงกับสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นๆ การ

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

ต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของชีวิตมนุษย์อย่างเดียว ก็เท่ากับว่าเป็นการต่อสู้กับสรรพสิ่งทั้งมวล มนุษย์จึงต้องถ่อมตัว และยังต้องคำนึงถึงชะตาชีวิตของสิ่งอื่นที่จะมากำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์อีกทีหนึ่งด้วย ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ก็มีความคล้ายคลึงสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องปัจเจกสมุปบาทของพระพุทธศาสนาที่มองว่ามนุษย์และธรรมชาติต่างเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันตามกฎของการอิงอาศัย ดังนั้นมโนทัศน์เชิงพุทธที่นำเสนอในที่นี้เพื่อใช้เป็นรากฐานในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนจึงไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ เพราะจากการเคลื่อนไหวแบบนิเวศเชิงลึกก็ทำให้เราได้ทราบว่าแม้แต่ทางตะวันตกเองก็เริ่มมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากเดิมแล้ว

นอกจากจะมีแนวคิดหรือมโนทัศน์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนแล้ว พระพุทธศาสนายังมีแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่เหมาะสมกับมโนทัศน์ที่กล่าวมาแล้วนี้ด้วย นั่นก็คือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ซึ่งมีนักวิชาการทั้งทางตะวันตกและตะวันออกนำเสนอแนวทางไว้แล้วหลายท่าน เช่น E.F. Schumacher พระพรหมคุณาภรณ์ ท่านพุทธทาส และระบบเศรษฐกิจที่ผู้เขียนเห็นว่าจะมีความสอดคล้องกับมโนทัศน์เชิงพุทธ นั่นก็คือ ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงนั่นเอง

อย่างไรก็ดีอาจมีผู้แย้งได้อีกว่าแนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธและระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง จะช่วยพัฒนาและสร้างความเจริญให้กับมนุษย์ได้อย่างไร เพราะมีแนวทางที่ไม่มุ่งเน้นการแสวงหากำไรที่เป็นตัวเงิน อีกทั้งยังลดการบริโภคลงเสียอีก ในเรื่องนี้ถ้าหากยังใช้มุมมองจากมโนทัศน์เดิมคำแย้งนี้จะถูกต้องทันที เพราะเป็นการแย้งจากมุมมองที่ยังยึดติดในวัตถุนิยม แต่หากผู้แย้งตั้งคำถามบนมุมมองของมโนทัศน์เชิงพุทธ ท่านจะเข้าใจได้ทันทีว่า ความเจริญที่จะได้จากแนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธและระบบ

เศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ใช่ความเจริญทางวัตถุแต่เป็นการพัฒนาเพื่อสร้างความเจริญทางจิตใจ และมโนทัศน์นี้ยังสร้างระบบเศรษฐกิจที่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสันติสุขและยั่งยืน เพราะโลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติจะไม่ใช้โลกทัศน์แบบเดิมที่มองธรรมชาติด้วยท่าทีที่อหังการอีกต่อไป แต่จะเป็นโลกทัศน์ที่มีความนอบน้อมถ่อมตน ความกตัญญู และความป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติอันเนื่องมาจากมโนทัศน์ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังของกระบวนทัศน์ทั้งหมดนั่นเอง

7. บทสรุป

ในบทความนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึง มโนทัศน์ที่เป็นกระแสหลักของโลกยุคปัจจุบันซึ่งได้สร้างวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้น และนำเสนอ มโนทัศน์เชิงพุทธเพื่อให้เข้ามาแทนที่มโนทัศน์ที่เป็นกระแสหลัก ซึ่งจุดเริ่มต้นของมโนทัศน์ทั้งสอง มีจุดร่วมที่คำว่า ตัณหา แต่มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับการตอบสนองต่อ “ตัณหา” นั้นต่างกันโดยสิ้นเชิง และในที่สุดมโนทัศน์กระแสหลักก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า มโนทัศน์ของพวกเขาผิดพลาด และมันก็นำไปสู่กระบวนทัศน์ที่ผิดพลาดทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม แม้จะมีผู้พยายามเสนอหนทางในการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็น การนำเสนotechno-logy ใหม่ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การใช้พลังงานทดแทน หรือการเสนอโลกทัศน์แบบใหม่ที่มีท่าทีในการปกป้องสิ่งแวดล้อม เป็นต้น แต่นั่นก็เป็นเพียงการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุที่อาจช่วยยืดระยะเวลาแห่งการล่มสลายของระบบนิเวศให้ยาวนานออกไป ทว่าก็ยังไม่ใช่การแก้ปัญหาที่แท้จริง เพราะมโนทัศน์ที่อยู่เบื้องหลังและคอยขับเคลื่อนกลไกในสังคมก็ยังคงเป็นมโนทัศน์เดิมที่มีมุ่งเน้นความต้องการของมนุษย์เป็นใหญ่ แม้หลายคนอาจจะบอกว่าฉันไม่ได้มีมโนทัศน์เช่นนี้ ฉันไม่รู้จักมโนทัศน์นี้ แต่

พฤติกรรมที่ดำเนินอยู่ในชีวิตประจำวันก็เป็นตัวบ่งชี้ได้เป็นอย่างดีว่าท่านกำลังดำเนินตามมโนทัศน์ใด อีกทั้งระบบเศรษฐกิจ รวมทั้งระบบการเมือง การปกครอง ก็ล้วนดำเนินไปตามกระแสหลักทั้งสิ้น ดังนั้นหนทางที่ยั่งยืนที่สุดในการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมก็คือ การปรับมโนทัศน์ใหม่ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทั้งระบบอันจะนำมาซึ่งเศรษฐกิจและสังคมแบบใหม่ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลทั้งในทางร่างกายและจิตใจต่อไป ซึ่งมโนทัศน์เชิงพุทธจะเป็นคำตอบที่มนุษยชาติและโลกใบนี้รอคอยก็เป็นได้

บทความทางวิชาการเรื่อง การกินเจและมีสวิตใจในทรรศนะของพระพุทธศาสนา

พระมหาอุทตนา นรเชฏโฐ¹

บทนำ

ความสนใจเบื้องต้นในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การกินเจและมีสวิตใจในทรรศนะของพระพุทธศาสนา” ครั้งนี้เกิดขึ้นเมื่อผู้วิจัยได้อ่านรายงานวิจัยของอาจารย์สมภาร พรหมทา เรื่อง การกิน : มุมมองของพระพุทธศาสนา² ซึ่งในรายงานวิจัยเรื่องนี้มีข้อมูลที่น่าสนใจอยู่หลายประการเกี่ยวกับการกินในมุมมองของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการกินในมุมมองของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่เน้นการกินเจหรือมีสวิตใจ ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญแห่งการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายให้สามารถพระนิพพานได้ ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ขณะที่ฝ่ายเถรวาทไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการกินมากนัก เพราะการกินไม่ใช่เป้าหมาย (The end) แต่เป็นเพียงวิธีการ เครื่องมือ (Means) องค์ประกอบหนึ่งซึ่งส่งเสริมให้สามารถดำรงและปฏิบัติจนเข้าถึงภาวะอันสูงสุดคือพระนิพพานเท่านั้น และเมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาคำแปลของสังการวตารสูตร (The Lankavatara Sutra)³ ของศาสนาพุทธฝ่ายมหายาน ที่แปลโดยท่าน

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² สมภาร พรหมทา. กิน : มุมมองของพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2546

³ สังการวตารสูตร เป็นพระสูตรสำคัญของพระพุทธศาสนานิกายเซน ทรงแสดงที่ลังกาทวีปแก่ท้าวมหาพณาสูร (ยักษ) สาระสำคัญเกี่ยวกับจิต 2 อย่าง คือ จิตขุนมัวและจิตผ่องใส ส่วนที่เกี่ยวกับการห้ามบริโภคเนื้อสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของสูตรนี้อยู่ในภาคที่ 8

พุทธทาสภิกขุก็ยิ่งสนใจและแปลกใจมาก เพราะเนื้อความในพระสูตรนี้ แสดงหลักฐานอย่างชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าห้ามมิให้พระสงฆ์สาวกฉันเนื้อสัตว์ ไม่ว่าจะป็นกรณีใดก็ตาม ผู้วิจัยขอสารภาพตรง ๆ ว่า ไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสห้ามมิให้สงฆ์สาวกของพระองค์ฉันเนื้อสัตว์ เพราะความรู้เดิมที่มีอยู่จากการได้ศึกษาเรียนรู้หลักคำสอนของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ไม่พบข้อความตอนใดเลยที่พระพุทธเจ้าห้ามการฉันเนื้อสัตว์ ที่นอกเหนือจากเนื้อทรงห้าม 10 อย่าง⁴ คือ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์เนื้อหมี เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือดำ และเนื้อเสือเหลือง และถ้าเนื้อนั้นเป็นเนื้อบริสุทธ์โดย 3 ฐานะ⁵ คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ไ้รังเกียจหรือสงสัยว่าเขาทำเนื้อเพื่อถวายตนโดยเฉพาะ ภิกษุก็สามารถฉันได้ ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า การกินเจและมังสวิวัติ ไม่ใช่รูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวพุทธฝ่ายเถรวาท และพระพุทธเจ้าพระองค์ก็ไม่ได้ห้ามการกินเนื้อแต่อย่างใด ถ้าเนื้อนั้นบริสุทธ์และไม่ใช่เนื้อต้องห้าม 10 อย่างที่กล่าวแล้ว เห็นได้จากการที่พระองค์ไม่ทรงอนุญาตวัตร 5 ประการของพระเทวทัต ซึ่งประสงค์จะแสดงตนเองว่าเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดกว่าพระพุทธเจ้า ได้แก่

1. ภิกษุควรอยู่ป่าตลอดชีวิต
2. ภิกษุควรบิณฑบาตตลอดชีวิต
3. ภิกษุควรทรงผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต
4. ภิกษุควรอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต
5. ภิกษุไม่ควรฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต

⁴วิ.มหา. 5/59-60/58-61.

⁵วิ.มหา. 1/592/710-712.

พระองค์ไม่ทรงอนุญาตตามที่พระเทวทัตขอ โดยทรงเปิดโอกาสให้เสรีภาพในการปฏิบัติแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

“อย่าเลยเทวทัต ภิกษุใดปรารถนา ก็จงอยู่ป่า ภิกษุใดปรารถนาก็จงอยู่บ้าน ภิกษุใดปรารถนาก็จงเที่ยวบิณฑบาต ภิกษุใดปรารถนาก็จงยินดีการนิมนต์ ภิกษุใด ปรารถนาจงถือผ้าบังสุกุล ภิกษุใดปรารถนาก็จงยินดีผ้าคฤหบดี ดูก่อนเทวทัต เราอนุญาตรุกขมูลเสนาสนะตลอด 8 เดือนเท่านั้น เราอนุญาตปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์ด้วยอาการ 3 อย่าง คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้รังเกียจ”⁶

จากพระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระองค์ไม่ได้ห้ามการฉันเนื้อและปลาสำหรับภิกษุแต่อย่างใด และให้เสรีภาพในการปฏิบัติแก่ภิกษุทั้งหลาย เพียงแต่มีเงื่อนไขว่า เนื้อนั้นภิกษุต้องไม่ได้ ไม่ได้ยิน หรือไม่ได้รังเกียจว่าเนื้อนั้นเขาทำมาจำเพาะเจาะจงสำหรับตนเอง และไม่ใช้เป็นเนื้อต้องห้ามทั้ง 10 อย่างนั้น และกล่าวได้ว่า นี่เป็นความแตกต่างระหว่างพระพุทธเจ้าของเถรวาทและมหายาน เพราะตามหลักการของฝ่ายมหายานนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสห้ามมิให้ฉันเนื้ออย่างชัดเจน ตามความที่ปรากฏในลัทธิอวตารสูตร (คำแปลของพระสูตรนี้จะนำมากล่าวโดยละเอียดข้างหน้า)

สำหรับคนไทยทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท การกินเจหรือการกินอาหารมังสวิรัต อาจจะไม่คุ้นเคยและไม่ได้ถือปฏิบัติกันในชีวิตประจำวัน เพราะในวิถีชีวิตปกติคนไทยส่วนใหญ่ไม่ได้กินเจหรือกินอาหารมังสวิรัต แต่อาจจะมีบ้างในกลุ่มบุคคลที่ถือวัตรปฏิบัติเคร่งครัด เช่น พระธุดงค์ผู้เคร่งครัดในการปฏิบัติธรรม คนทรง หมอธรรม เฒ่าจ้ำ (ผู้ติดต่อกับผีปู่ตาประจำหมู่บ้าน) ผู้สูงอายุบางคนที่ยึดข้อห้ามบางอย่างจาก

⁶วิ.มทา. 1/593/711.

การสักยันต์หรือเรียนมนต์คาถาอาคม ในภาคอีสานจะเรียกว่า “ชะล่า” (Taboo) อาจจะไม่กินเนื้อบางชนิด เช่น เนื้อควายเผือก รกของวัวควายเป็นต้น เมื่อผู้วิจัยเป็นเด็กนักเรียนประถม (20 กว่าปีมาแล้ว) แทบไม่เคยรู้จัก ได้ยิน หรือได้เคยเห็นใครในครอบครัวใดถือปฏิบัติเรื่องการกินเจหรือการกินมังสวิรัตินเลย เพราะวิถีชีวิตของชาวนาที่อาศัยอยู่ในตามท้องไร่ท้องนา ต้องหาปูหาปลาตามท้องทุ่งนา หาสัตว์เล็กสัตว์น้อยตามป่าเขาเพื่อดำรงชีวิตตามปกติ ดังนั้น โอกาสที่จะกินเจหรือมังสวิรัตินเกิดขึ้นได้ยาก ในฐานะที่เป็นเด็กบ้านนอกมีชีวิตรอยู่กับท้องทุ่ง เมื่อถึงวันหยุดเสาร์อาทิตย์ ข้าพเจ้ากับเพื่อน ๆ มักจะพากันไปหาขิงข่า (กระปอม ในภาษาอีสาน) หรือถ้าเป็นหน้าฝนก็จะไปวางเบ็ดตามคันนา เบ็ดกบ และบั้งลัน (เครื่องมือสำหรับดักปลาไหล ทำจากลำไม้ไผ่) และเมื่อมีเทศกาลตามประเพณีหรืองานพิธีต่าง ๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น บุญประจำปี งานบุญสงกรานต์ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานศพ งานเลี้ยงผีปู่ตา ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน เป็นต้น ชาวบ้านจะนิยมฆ่าสัตว์ใหญ่ คือ วัว ควาย โดยเฉพาะงานบุญประจำปี งานแต่งงาน และงานศพ จะมีการฆ่าวัว ควายจำนวนหลายตัว บางงานมีการฆ่าวัวควายถึง 3 - 4 ตัว เพื่อให้เพียงพอกับการเลี้ยงคนที่มาร่วมงาน ซึ่งการฆ่าสัตว์ใหญ่ชาวบ้านจะทำในกรณีที่เป็นงานพิเศษ ที่เป็นงานใหญ่ที่มีคนมาร่วมงานจำนวนมาก หรือเป็นงานรวมของคนในชุมชน ส่วนการฆ่าสัตว์เล็ก ๆ จะทำปกติในแต่ละครอบครัวในแต่ละวัน ในครอบครัวชาวบ้านในชนบทส่วนมากจะดำรงชีวิตอยู่เหมือนกัน คือการทำงานเพื่อหาเลี้ยงปากท้อง หาทุ่งหอยปูปลา สัตว์ป่า และของป่า เพื่อบริโภคในครอบครัวและขายบ้างบางส่วน แต่ก็น้อยมากส่วนใหญ่หาเพื่อใช้บริโภคในชีวิตประจำวัน

เมื่อมีโอกาสได้เข้ามาบวชเป็นสามเณรและเดินทางไปศึกษาต่อใน

สำนักเรียนในตัวเมือง เริ่มได้รู้ได้เห็นการกินเจและประเพณีของคนจีนมากขึ้น เพราะในเขตเมืองนั้นเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ผู้ที่เป็นเจ้าของร้านค้า ผู้ประกอบธุรกิจ หรือแม้แต่โยมอุปัฏฐากวัดใหญ่ในเมืองส่วนใหญ่ก็เป็นคนจีน และประเพณีที่สำคัญของคนจีนที่เป็นที่รู้จักกันมากของคนไทยคือ เทศกาลตรุษจีน (วันขึ้นปีใหม่) การไหว้เจ้า งานงิ้ว (มีการออกร้านขายสินค้า เหมือนงานกาชาด และการแสดงงิ้วนิยมจัดตามสมาคมคนจีน) การไหว้พระจันทร์ และการกินเจ ว่าโดยเฉพาะการกินเจนั้น เมื่อถึงเทศกาลกินเจนิยมปฏิบัติกันเฉพาะในกลุ่มคนจีนจัดขึ้นในสมาคมการกุศลที่เป็นแหล่งรวมของคนจีน มีการทำอาหารเลี้ยงคนที่มาร่วมในการกินเจทั่วไปไม่ว่าจะเป็นคนจีนหรือคนไทยที่อยากจะไปทดลองกินเจ แต่เท่าที่สังเกตพบว่า คนที่กินเจส่วนมากเป็นผู้หญิงกลางคนถึงสูงอายุขึ้นไป คนรุ่นใหม่หรือผู้ชายไม่ค่อยถือปฏิบัติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการกินเจตามประเพณีของคนจีนนั้นคนที่ตั้งใจจะกินเจต้องนุ่งขาวห่มขาวและสมาทานศีลด้วย ซึ่งในวิถีคนรุ่นใหม่และวัยทำงานไม่สะดวกที่จะปฏิบัติเช่นนั้น จึงทำให้การกินเจจำกัดอยู่ในวงแคบไม่แพร่หลายสู่บุคคลทั่วไป

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องกับการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ก่อนที่จะนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดการกินเจและมีสวัสดิ์ การกินเจและมีสวัสดิ์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา และการกินเจของคนไทยในปัจจุบัน ผู้วิจัยขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำสำคัญสองคำในบทความเรื่องนี้คือ คำว่า “กินเจ” และ “มีสวัสดิ์”

คำแรก คำว่า “กินเจ” ในความรู้สึกของคนไทยในสังคมโดยทั่วไปอาจเข้าใจว่า หมายถึงการบริโภคหรือการกินอาหารจำพวกพืช ผัก ผลไม้ ไม่กินเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ทุกประเภท แต่ความจริงแล้วคำนี้มาจากคำในภาษาจีนว่า “ชี้อใจ” หมายถึงการถือศีล (ศีลอุโบสถหรือศีล 8 ใน

พุทธศาสนาเถรวาท) การงดอาหารทุกชนิดหลังเที่ยงวัน และการทำจิตใจให้สงบ ไม่ได้ถึงการกินอาหารจำพวกพืชผัก และการกินอาหารมังสวิรัตินั้น

ส่วนคำว่า “**มังสวิรัต**” มาจากคำภาษาบาลี 2 คำ คือ มังสะ (เนื้อ) และ วิรัต (งดเว้น) และมาจากคำในภาษาจีนว่า “ซีอซู” เมื่อแปลรวมความแล้ว หมายถึง การกินอาหารที่งดเว้นจากเนื้อสัตว์ทุกประเภท หมายถึงการบริโภคอาหารจำพวกพืชผัก ผลไม้ ไม่กินเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ทุกประเภท เช่น ไข่ นม และอาหารที่มีกลิ่นแรง 5 อย่าง ได้แก่ กระเทียม ต้นหอม กุยช่าย ผักน้ำมัน และผักชี

อย่างไรก็ตาม ในความรู้สึกของคนทั่วไป ทั้งสองคำมีความหมายเหมือนกัน โดยเฉพาะความหมายที่ว่า เป็นการบริโภคของบุคคลที่ถือศีลเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ ที่เว้นจากการบริโภคเนื้อสัตว์ทุกประเภท แต่ความจริงนั้นมีความแตกต่างกันมาก เพราะ **การกินเจ** มีความหมายกว้างกว่าครอบคลุมถึงการถือศีล การปฏิบัติธรรม การปฏิบัติตนให้สงบทั้งกายและใจของคนที่น่าถือศาสนาพุทธฝ่ายมหายาน ส่วน **มังสวิรัต** มีความหมายแคบกว่า หมายถึงเฉพาะระเบียบปฏิบัติในการกิน การบริโภคที่เว้นจากเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากสัตว์เท่านั้น⁷ และศัพท์นี้มีใช้ทั้งในศาสนาพุทธฝ่ายเถรวาทและมหายานด้วย โดยเฉพาะฝ่ายเถรวาทจะคุ้นเคยกับคำว่า มังสวิรัตมากกว่าคำว่า กินเจ เพราะเป็นคำที่มีรากศัพท์จากภาษาบาลีและมีความหมายตรงตามตัวอักษร

เมื่อนำเอาคำทั้งสองมาพูดสื่อสารกัน โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลกินเจของชาวจีน จึงพูดกันติดปากว่า “การถือศีลกินเจ” ซึ่งก็มีความหมายที่ตรง

⁷ ข้อมูลบางส่วนนำมาจาก ศูนย์ภาษาและวัฒนธรรมจีนสิรินธร มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ในมติชนรายวัน คอลัมน์ “เรียนไทยได้จีน” ฉบับวันอาทิตย์ที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2551 หน้า 7

มากที่สุดเดียว เพราะคนที่กินเจนั้นจะต้องสมาทานศีลอย่างน้อยศีล 5 อย่างเคร่งครัด และนุ่งขาวห่มขาวตลอดเวลา 9 วัน 9 คืน แห่งเทศกาลกินเจนั้น ไม่ใช่กินแต่มังสวิรัตอย่างเดียว อย่างที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกัน หลังจากนั้นบางคนอาจจะกินเจต่อโดยเฉพาะในวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ของแต่ละเดือนอีกด้วย หรือในวันเกิดของตนเอง

วัตถุประสงค์ของการถือศีลกินเจนั้น แต่ละคนอาจมีแตกต่างกัน เช่นบางคนกินเพราะเหตุผลทางศาสนา คือเพื่อแสดงออกซึ่งความมีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย เพื่อแสดงว่าตนเป็นผู้ถือศีลพรตอย่างอุกฤษฏ์ บางคนอาจกินเพราะเหตุผลด้านสุขภาพ เช่น เพื่อป้องกันโรคมะเร็งในกระเพาะอาหารและลำไส้ ป้องกันโรคไขมันอุดตันในเส้นเลือด ป้องกันโรคข้อเสื่อม เป็นต้น แต่สำหรับจาค เดอ มาควेट (Jacques De Marquette)^๘ ผู้ก่อตั้งสมาคมครอบครัวสากล ได้กล่าวถึงเหตุผลการกินเจหรือมังสวิรัตไว้ที่น่าสนใจถึง 11 ข้อ คือ

1. เพื่อร่างกายที่สะอาด บริสุทธิ์
2. เพื่อเหตุผลทางเศรษฐกิจ
3. เพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในสังคม
4. เพื่อความรักปราศจากความหลงในเมถุน
5. เพื่อจิตใจที่เข้มแข็ง
6. เพื่อความสมดุลงานเศรษฐกิจและสังคม
7. เพื่อการพัฒนาปัญญา
8. เพื่อความกลมกลืนกับธรรมชาติ
9. เพื่อเหตุผลทางด้านศีลธรรมและความไม่เบียดเบียน
10. เพื่อเป็นรากฐานของสันติภาพ

^๘ อ้างในพระอนุตตรจารย์ชิงไห่ ผู้ถ่ายทอดธรรมวิถีกวนอิม จากเว็บไซต์มังสวิรัต : Vegetarian Hall-Thailand.com

11. เพื่อเหตุผลทางด้านศาสนา

นอกจากนี้เขายังเชื่อว่า อาหารมังสวิรัต “เป็นบุญแจ่มที่จะเปิดประตูทุกบาน” และเป็นหลักประกันทางสุขภาพอันสมบูรณ์ ความเจริญทางวัตถุ ความสมดุลงานปัญญา ความบริสุทธิ์ ความดี ความเมตตาต่อสัตว์และมนุษย์ในยุคแห่งความหลงวิชา ความบ้าเลือด และความทุกข์ทรมานจากวัฏฏะประสงคนี้ แสดงให้เห็นว่า การถือศีลกินเจมีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสัตว์ และคนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีความเกื้อกูลกัน และอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ไม่เบียดเบียนกัน ภายใต้ความแตกต่างระหว่างสถานภาพและความต้องการทางธรรมชาติที่ไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะมนุษย์นั้น มีหลักฐานยืนยันในกลุ่มผู้กินเจและมังสวิรัตว่า ตามโครงสร้างทางสรีระของมนุษย์นั้นหาใช่เป็นสัตว์ที่ควรกินเนื้อไม่ แต่เป็นสัตว์ที่ดำรงชีวิตด้วยการกินพืชผัก ผลไม้เป็นหลัก ตามตารางการเปรียบเทียบลักษณะทางสรีระที่แสดงให้เห็นข้างล่างนี้

สัตว์กินเนื้อ	สัตว์กินหญ้า และใบไม้	สัตว์กินผลไม้	มนุษย์
มีเล็บขุมและ แหลมคม	เล็บแบน	เล็บแบน	เล็บแบน
ไม่มีรูขุมขน คาย น้ำโดยรูที่ลิ้นเพื่อ ให้ร่างกายเย็น	ขับเหงื่อโดยรูขุม ขนนับล้านตาม ผิวหนัง	ขับเหงื่อโดยรูขุม ขนนับล้านตาม ผิวหนัง	ขับเหงื่อโดยรูขุมขน นับล้านตามผิวหนัง
ฟันหน้าแหลม และคม เพื่อฉีก เนื้อ	ฟันหน้าไม่ แหลมคม	ฟันหน้าไม่ แหลมคม	ฟันหน้าไม่แหลมคม
มีต่อมน้ำลายเล็ก ๆ ในปาก เนื่องจากไม่	มีต่อมน้ำลายที่ สมบูรณ์แบบซึ่ง จำเป็นสำหรับย่อย	มีต่อมน้ำลายที่ สมบูรณ์แบบซึ่ง จำเป็นสำหรับย่อย	มีต่อมน้ำลายที่ สมบูรณ์แบบซึ่ง จำเป็นสำหรับย่อย

สัตว์กินเนื้อ	สัตว์กินหญ้า และใบไม้	สัตว์กินผลไม้	มนุษย์
จำเป็นต้องย่อย อาหารประเภท ข้าวหรือผลไม้ใน ขั้นต้น	ทยลิน และอาหาร ประเภทข้าว	ทยลิน และอาหาร ประเภทข้าว	ทยลิน และอาหาร ประเภทข้าว
มีน้ำลายเป็นกรด ไม่มีน้ำย่อย ทย ลินสำหรับย่อย อาหาร จำพวก ข้าวในขั้นแรก	น้ำลายเป็นด่าง พร้อมับน้ำย่อย ทยลินเพื่อย่อย อาหารประเภทข้าว	น้ำลายเป็นด่าง พร้อมับน้ำย่อย ทยลินเพื่อย่อย อาหารประเภทข้าว	น้ำลายเป็นด่าง พร้อมับน้ำย่อย ทยลินเพื่อย่อย อาหารประเภทข้าว
ไม่มีฟันกราม ด้านหลังสำหรับ บดอาหาร	มีฟันกราม ด้าน หลังสำหรับบด อาหาร	มีฟันกราม ด้าน หลังสำหรับบด อาหาร	มีฟันกราม ด้านหลัง สำหรับบดอาหาร
มีกรดไฮโดรคลอ ริกในกระเพาะ อาหารมาก สำหรับย่อย กล้ามเนื้อและ ส่วนอื่น ๆ ของ สัตว์	กรดในกระเพาะ อาหารอ่อนกว่าของ สัตว์กินเนื้อถึง 20 เท่า	กรดในกระเพาะ อาหารอ่อนกว่าของ สัตว์กินเนื้อถึง 20 เท่า	กรดในกระเพาะ อาหารอ่อนกว่าของ สัตว์กินเนื้อถึง 20 เท่า
ลำไส้ยาวเพียง 3 เท่าของร่างกาย เพื่อขับถ่ายเนื้อที่ เนาเป็อยออกได้ อย่างรวดเร็ว	ลำไส้ยาวกว่า ร่างกายถึง 10 เท่า เพราะใบไม้เนา เป็อยซ้ำจึงผ่านชั้น ตอนการย่อยได้ ตามปกติ	ลำไส้ยาวกว่า ร่างกายถึง 12 เท่า เพราะใบไม้เนา เป็อยซ้ำจึงผ่านชั้น ตอนการย่อยได้ ตามปกติ	ลำไส้ยาวกว่า ร่างกายถึง 12 เท่า เพราะใบไม้เนา เป็อยซ้ำจึงผ่านชั้น ตอนการย่อยได้ ตามปกติ

ตารางที่ 1 : เปรียบเทียบลักษณะทางสรีระของคนและสัตว์ที่กินเนื้อและพืชผัก
ที่มา : เว็บไซต์มังสวิรัต : Vegetarian Hall-Thailand.com

จากข้อมูลในตารางนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีลักษณะทางสรีระเหมาะแก่การบริโภคพืชผักมากกว่าเนื้อ ซึ่งชาวมังสวิรัตได้ยืนยันโดยอ้างคำกล่าวของฟอน ลินเนอ (Von Linne) นักวิทยาศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ชาวสวีเดน ที่กล่าวว่า “มองจากโครงสร้างของมนุษย์ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งเปรียบเทียบกับของสัตว์อื่นแล้ว จะเห็นได้ว่า ผักและผลไม้จะต้องเป็นอาหารตามธรรมชาติของมนุษย์เป็นแน่”⁹

เมื่อผู้วิจัยอ่านข้อมูลในตารางนี้แล้ว มีคำถามเกิดขึ้นอยู่ในใจ 3 ประเด็น คือ

1) ถ้าข้อมูลในตารางนี้มีความสอดคล้องกับลักษณะทางสรีระและความต้องการของมนุษย์จริงแล้ว เหตุไฉนมนุษย์ในโลกนี้ตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบันจึงนิยมกินเนื้อสัตว์เป็นส่วนใหญ่

2) เพราะเหตุใด คำสอนขององค์ศาสนาในทุกศาสนาไม่มีข้อบัญญัติหรือข้อบังคับห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ จะมีก็เฉพาะแต่ข้อความในลังการดารสูตรของศาสนาพุทธมหายานเท่านั้น ซึ่งก็เป็นที่รู้จักกันอยู่โดยทั่วไปว่าเป็นพระสูตรที่แต่งขึ้นในภายหลังไม่ใช่พุทธพจน์แต่อย่างใด

3) เพราะเหตุใด จึงมีหลักฐานและข้อมูลทางการแพทย์และของนักโภชนาการทั่วโลก ที่แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการบริโภคอาหารให้ครบ 5 หมู่ โดยเฉพาะในวัยเด็กที่กำลังเจริญเติบโต

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การตั้งคำถามเช่นนี้ทำให้ผู้วิจัยจะไม่เห็นด้วยกับการข้อมูลในตารางที่แสดงมา และไม่สนับสนุนการกินเจและมังสวิรัตินี้ เพราะผู้วิจัยเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตาและไม่

⁹ ข้อมูลจากเว็บไซต์เดียวกัน หน้า 2

เบียดเบียนกันระหว่างคนและสัตว์ เพียงแต่แปลกใจว่า ทำไมคนทั่วโลกจึงนิยมบริโภคเนื้อสัตว์ ทั้ง ๆ ที่ถ้าพิจารณาและยึดถือตามข้อมูลในตารางนี้ มนุษย์ควรเป็นเฝ้าพันธ์ ที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการบริโภคพืชผัก แต่ผู้วิจัยก็เข้าใจว่า บุคคลที่จะมีโอกาสรู้ข้อมูลอย่างนี้นักวิทยาศาสตร์มังสวิรัตินี้แสดงและพยายามที่จะปฏิบัติตามหลักการนั้น มีเพียงบางกลุ่มบางคนเท่านั้น เพราะโดยสภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนทั่วโลกแล้ว เต็มไปด้วยการฆ่าสัตว์ การบริโภคเนื้อสัตว์ และอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการค้าขายเนื้อสัตว์

ดังนั้น ในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการกินเจและมีสรีรวิทยาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบความคิดและประเด็นสำคัญที่จะศึกษาวิเคราะห์ ตามประเด็นปัญหา ดังนี้

1. แนวคิดการกินเจและมีสรีรวิทยาในศาสนาต่าง ๆ เป็นอย่างไร
2. พระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานมีมุมมองต่อการกินเจและมีสรีรวิทยาอย่างไรบ้าง
3. การกินเจและมีสรีรวิทยามีความสอดคล้องและขัดแย้งกับหลักการของพระพุทธศาสนาหรือไม่
4. อิทธิพลของมหายานและจีนที่มีผลต่อวิถีชีวิตการกินเจของคนไทยอย่างไรบ้าง
5. การกินเจและมีสรีรวิทยาในสังคมไทยมีสภาพเป็นอย่างไรบ้าง

2. แนวคิดการกินเจและมีสรีรวิทยา

2.1 แนวคิดด้านศาสนา

แนวคิดการกินเจและมีสรีรวิทยาของแต่ละศาสนาอาจมีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่มีจุดมุ่งหมายเหมือนกันคือ การอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน เกื้อกูลกัน และมีความสอดคล้องกับสภาพทาง

สรีระของมนุษย์ แต่ละศาสนามีหลักการคิดและหลักคำสอนเกี่ยวกับการกินเจและมังสวิวัติ ดังนี้

1) ศาสนาพุทธ

ในศาสนาพุทธฝ่ายมหายานมีหลักการและข้อบัญญัติที่ห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์อย่างชัดเจน ดังความที่ปรากฏในลังกาวตารสูตร (ภาคที่ 8) ว่า

...โอ, มหาบัณฑิต พระชินวรได้ตรัสไว้แล้วว่า สุรา เนื้อ และหอม กระเทียม เป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชน หรือมหาพุทธศาสนิกใด ๆ ไม่ควรบริโภค บรรพชิตควรเว้นเสมอจากเนื้อสัตว์ หัวหอม และนานาประเภทแห่งเครื่องดื่มอันมีนเมา กระเทียม และหัวผักกาด เขาผู้ฆ่าสัตว์ชนิดใด ๆ ก็ตาม เพื่อเงิน และเขาผู้ซึ่งจ่ายเงินซื้อเนื้อนั้น ทั้งสองพวกถือว่าเป็นผู้ประกอบอกุศลกรรม และจกจมลงในนรกโรธูวะ และนรก ฯลฯ เราบัญญัติห้ามเนื้อสัตว์ไว้ในข้อความแห่งคัมภีร์เหล่านี้คือ 1. หัสติกักสยะ 2. มหาเมฆะ 3. นีรวาณางคลี มาลิกา และ 4. ลังกาวตารสูตร อันเดียวกับที่ความผูกพันเป็นขาคีของความปลอดภัยเป็นอิสราภาพ, เนื้อสัตว์ สุรา และอื่น ๆ ก็เป็นขาคีของนิรวาณ (นิพพาน) ฉะนั้น เนื้อสัตว์ซึ่งเป็นของดูน่ากลัวแก่สรรพสัตว์ และเป็นอุปสรรคแก่การปฏิบัติเพื่อวิมุตติ จึงเป็นของไม่ควรกิน นี่คือธงชัยแห่งอารยชน¹⁰

จากหลักการนี้ เป็นเครื่องยืนยันว่า พระพุทธเจ้าในพุทธศาสนา มหายานนั้นได้ตรัสห้ามมิให้ศาสนิกในศาสนาของพระองค์บริโภคเนื้อสัตว์ไม่ว่ากรณีใด ๆ แม้จะไม่ได้ฆ่าเอง แม้เพียงไปซื้อมาจากร้านตลาดที่เขาทำ

¹⁰ ลังกาวตารสูตร แปลโดยพุทธทาสภิกขุ อ้างในเว็บไซต์เดียวกัน หน้า 5 - 6

ชายตามปกติก็ตาม แม้ว่าหลักการของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนั้นแม้จะเป็นหลักการที่เน้นความเมตตาไม่เบียดเบียนต่อกันระหว่างคนและสัตว์ แต่ดูเหมือนว่าไม่ประนีประนอมต่อการดำเนินชีวิตของคนปกติทั่วไปเลย ซึ่งค่อนข้างจะเป็นไปได้ยากในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมโดยทั่วไป เพราะวิถีชีวิต สถานภาพ ความเป็นอยู่ ตลอดจนความจำเป็นในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นมีความแตกต่างกัน และประเด็นที่น่าพิจารณามากที่สุด คือฝ่ายมหายานได้นำเอาการบริโภคน้ำอสุจิไปผูกพันกับการบรรลุพระนิพพาน จนดูเหมือนว่า การบริโภคนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญและเป็นเกณฑ์ชี้วัดแห่งการบรรลุเป้าหมายอันสูงสุดเลยทีเดียว

หลักการนี้ต่างจากศาสนาพุทธฝ่ายเถรวาทมาก เพราะในฝ่ายเถรวาทนั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้ห้ามพระสงฆ์สาวกมิให้ฉันเนื้อสัตว์ หรือมีหลักคำสอนที่ห้ามมิให้บริโภคน้ำอสุจิแต่อย่างใด และผู้บริโภคนั้นถ้าเขาไม่ได้ฆ่าเอง หรือไม่ได้สั่งให้บุคคลอื่นฆ่าเพื่อตนโดยเฉพาะแล้วไม่เป็นบาปหรือไม่ผิด เพราะการบริโภคน้ำอสุจิเป็นการฆ่าเป็นเจตนาแยกส่วนกันอย่างชัดเจน การบริโภคน้ำอสุจิในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมุ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการบริโภคน้ำอสุจิเป็นหลักสำคัญ เห็นได้อย่างชัดเจนจากหลักการพิจารณาก่อนฉัน (บทปฎิสังขา โยนิโส...) หรือหลังฉัน (บทอัชชะ มยา อัจจเวกขิตวา...) สำหรับพระภิกษุ คือไม่ใช่เพื่อเล่นสนุกสนาน ไม่ใช่เพื่อความมัวเมา ไม่ใช่เพื่อประดับ ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง แต่เพื่อให้ร่างกายตั้งอยู่ เพื่อยังอัตภาพให้เป็นไป เพื่ออนุเคราะห์แก่การประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อบรรเทาเวทนาเก่า คือความหิว เพื่อความเป็นผู้ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ และเพื่อความเป็นอยู่อย่างผาสุก ขณะที่การฆ่า (ปาณาติบาต) นั้น มีองค์ประกอบอยู่ถึง 5 ประการ¹¹

¹¹ ดูรายละเอียดในพระศรีมิ่งกลางจารย์. มังคลัตถกที่ปณี ภาค 1 แปลโดยบุญสืบ อินสาร, กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สืบสานพุทธศาสน์ หน้า 202 -203

คือ สัตว์นั้นมีชีวิต 1 รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต 1 มีจิตคิดจะฆ่า 1 ความพยายามในการฆ่า 1 และสัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น 1 เห็นได้ว่าเจตนาในการตั้งใจที่จะทำลายชีวิตของสัตว์อื่น (วรกเจตนา) เป็นเจตนาที่มีกำลังแรงกล้าในการล้างผลาญชีวิตของสัตว์อื่นเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการกำหนดความผิด ส่วนการบริโภคนเนื้อสัตว์สำหรับบุคคลทั่วไปที่ไม่เกี่ยวข้องกับกระบวนการฆ่านั้นไม่ใช่เกณฑ์การพิจารณาในความผิดแต่อย่างใด แต่ฝ่ายมหายานนำหลักการแห่งการกินและการฆ่ามาอยู่ในระดับเดียวกัน (ตามข้อความในลังกาวตารสูตร เป็นหลักฐานยืนยัน) ทำให้การตัดสินความผิดมีฐานะแห่งการทำความผิดอยู่ในฐานะเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่ความเป็นเหตุเป็นผลแห่งเจตนาของผู้บริโภคและผู้ฆ่าต่างกัน

สรุปความว่า หลักการกินเจและมังสวิรัตินในศาสนาพุทธ ในฝ่ายมหายานมีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนถึงการห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ ตามความที่ปรากฏในลังกาวตารสูตร ส่วนฝ่ายเถรวาทไม่มีข้อบัญญัติที่ห้ามในการมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ แต่มีข้อห้ามมิให้ฆ่าสัตว์ ไม่ให้เบียดเบียนชีวิตของสัตว์ ฝ่ายมหายานจัดระดับของความผิดระหว่างบุคคลผู้ฆ่า และบุคคลผู้ซื้อเนื้อสัตว์ที่บุคคลฆ่ามาบริโภคอยู่ในระดับเดียวกัน ส่วนฝ่ายเถรวาทแบ่งแยกอย่างชัดเจนระหว่างผู้ฆ่า ผู้สั่งให้บุคคลอื่นฆ่า และผู้บริโภค แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งมหายานและเถรวาทหลักการร่วมกัน คือ การอยู่ร่วมกันอย่างมีความเมตตากรุณาต่อกันระหว่างคนกับคน และคนกับสัตว์ การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้ายกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2) ศาสนาคริสต์

ในศาสนาคริสต์ มีคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลอย่างชัดเจน ที่ยืนยันถึงการประทานพืชผักแก่มนุษย์ทั้งหลายจากพระเจ้า ดังข้อความว่า

“พระเจ้าตรัสว่า เราให้พืชที่มีเมล็ดทั้งหมดซึ่งมีอยู่ทั่วพื้นแผ่นดิน และต้นไม้ทุกชนิด ที่มีเมล็ดในผลของมันแก่เจ้า เป็นอาหารของเจ้า” และมีการอ้างหลักฐานว่า ได้พบเอกสารโบราณอายุประมาณ 2,000 ปี ที่เพิ่งค้นพบซึ่งเปรียบเสมือนภาคพันธสัญญาใหม่ของพระคัมภีร์ไบเบิล (The Essence-gospel of peace) ยืนยันคำตรัสของพระเยซูว่า “และเนื้อของสัตว์ที่ถูกฆ่าตาย ในร่างกายคนจะกลายเป็นหลุมฝังศพของเขาเอง เพราะเราขอบอกเธออย่างจริงจังว่า ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ผู้นั้นย่อมฆ่าตนเองด้วย และผู้ใดกินเนื้อของสัตว์ที่ถูกฆ่า ผู้นั้นกำลังกินร่างแห่งความตาย”¹²

จากหลักฐานนี้ เป็นเครื่องยืนยันว่า การกินพืชผักและผลไม้ในกลุ่มของมนุษย์ เป็นเจตนาของพระเจ้า และพระองค์ไม่ส่งเสริมการฆ่า การเบียดเบียนชีวิตของกันและกัน และของสัตว์ทั้งหลาย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาข้อความในพระบัญญัติ 10 ประการ (The Ten Commandments) ซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวคริสต์ไม่ปรากฏว่า มีคำสอนที่ห้ามมิให้ฆ่าสัตว์และการบริโภคเนื้อสัตว์เลย มีเพียงห้ามมิให้ฆ่าคนเท่านั้น เพื่อให้เห็นหลักฐานสำคัญ ผู้วิจัยวิจัยจึงนำเสนอให้ท่านผู้อ่านพิจารณาดังนี้

พระบัญญัติ 10 ประการ¹³ ได้แก่

1. อย่ามีพระเจ้าอื่นใดนอกเหนือจากเรา (พระเจ้า)
2. อย่าออกพระนามพระเจ้าอย่างไม่สมควร
3. จงระลึกถึงวันสะบาโต (Sabbath Day) ให้ถือเป็นวันบริสุทธิ์
4. จงให้เกียรติแก่บิดามารดา

¹² ข้อมูลจากเว็บไซต์เดียวกัน อ้างแล้ว หน้าต่างคำสอนทางศาสนา (คัมภีร์ไบเบิล เล่มที่ 1 ปฐมกาล 1 : 29, Genesis 1 : 29)

¹³ ชัชชัย คุ่มทวีพร. ศาสนาคริสต์ในสังคมไทย. ในเอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย สาขาวิชาศิลป-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535 หน้า 403

5. อย่าฆ่าคน
6. อย่าล่วงประเวณี
7. อย่าลักทรัพย์
8. อย่าเป็นพยานเท็จใส่ร้ายเพื่อนบ้าน
9. อย่าโลภคร้าวเรือนของเพื่อนบ้าน
10. อย่าโลภภรรยาของเพื่อนบ้านหรือโลกาเสนาหีของเขา

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากประวัติของพระเยซู (Jesus Christ) ซึ่งชาวคริสต์ถือว่า เป็นบุตรของพระเจ้า เป็นผู้นำความรอดอันสมบูรณ์มาสู่มวลมนุษย์ (ชาวยิว) ที่พระเจ้าส่งมาตามพันธสัญญา ยังพบว่า พระองค์เคยแนะนำให้ชาวประมงจับปลาอีกด้วย ดังข้อความในพระคริสตธรรมใหม่ว่า

เมื่อพระองค์ตรัสสอนเสร็จแล้ว จึงตรัสแก่ซีโมนว่า “จงถอยออกไปที่น้ำลึก หย่อนอวนลงจับปลา” ซีโมนทูลตอบว่า “พระอาจารย์เจ้าข้า ข้าพระองค์ทั้งหลายทอดอวนคืนยังรุ่งไม่ได้อะไรเลย แต่ข้าพระองค์จะหย่อนอวนลงตามพระดำรัสของพระองค์” เมื่อเขาหย่อนลงแล้วก็ล้อมปลาไว้เป็นอันมาก จนอวนของเขากำลังปริ เขาจึงทำสำคัญแก่เพื่อนที่อยู่ในเรื่องอีกลำหนึ่งให้มาช่วย เขาก็มาช่วยแล้วได้ปลาเต็มเรือทั้งสองลำ จนเรือเพียง¹⁴

และยังมีประวัติของพระเยซูอีกหลายครั้งหลายตอน ที่พระองค์ทรงเลี้ยงบุคคลเป็นจำนวนมากที่ยากจน ด้วยขนมปังปัสกาและปลา¹⁵ เช่น เลี้ยงคนสี่พันคนด้วยขนมปังและปลา จากหลักฐานที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า

¹⁴ ลูคา 5 มธ. 4 : 18 - 22 มก. 1 : 16 - 20 ในพระคริสตธรรมใหม่ (New Testament). กรุงเทพฯ : องค์การกักตุนนิติน -เตอร์เนชั่นแนลแห่งประเทศไทย, 2548 หน้า 243

¹⁵ มก. 8 : 1 - 10 หน้า 67 - 68 และ มธ. 14 : 13-21 ลก. 9 : 10 - 17 ยน. 6 : 1 - 14 หน้า 160 - 161 ในเล่มเดียวกัน อ้างแล้ว

บทความทางวิชาการเรื่องการกินเจและมีชีวิตในนครนบของพระพุทธรศาสนา

คำสอนในศาสนาคริสต์ ไม่มีข้อบัญญัติที่ห้ามฆ่าสัตว์และการห้ามบริโภคเนื้อสัตว์เลย และแม้พระเยซูเองพระองค์ก็เสวยเนื้อสัตว์เช่นเดียวกัน จึงสามารถสรุปได้ว่า ตามหลักการของศาสนาคริสต์ การบริโภคเนื้อสัตว์ตลอดจนการฆ่าสัตว์ไม่ผิดบทบัญญัติของศาสนาแต่อย่างใด ยกเว้นการฆ่ามนุษย์ ตามพระบัญญัติ 10 ประการเท่านั้น เห็นได้อย่างชัดเจนในเทศกาลสำคัญๆของชาวคริสต์ เช่น วันคริสต์มาส อันเป็นเทศกาลรื่นเริง ฉลองวันประสูติของพระเยซูคริสต์ ในแต่ละปีจะมีการฆ่าไก่วงและแกะเป็นจำนวนมาก เพื่อใช้เป็นอาหารเลี้ยงกันอย่างสนุกสนาน และในวิถีชีวิตตามปกติของประชาชนในประเทศที่นับถือศาสนาคริสต์ก็มีการบริโภคเนื้อสัตว์ มีอุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรมที่เกี่ยวข้องการค้าขายเนื้อสัตว์อย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นในทวีปยุโรป ออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกา

3) ศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม ก็เช่นเดียวกับศาสนาคริสต์ที่ไม่มีข้อบัญญัติห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์ และการฆ่าสัตว์แต่อย่างใด เห็นได้จากหลักศรัทธา 6 ประการ และหลักปฏิบัติ 5 ประการ ไม่มีข้อใดที่เกี่ยวกับการห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์และการฆ่าสัตว์ ยกเว้นการห้ามบริโภคเนื้อหมู เนื้อสุนัข และเนื้อสัตว์ที่ถูกฆ่าด้วยวิธีการอันไม่ถูกต้องตามหลักศาสนาเท่านั้น แม้ในจริยธรรมของอิสลามก็ไม่มีบทบัญญัติที่ห้ามไว้เช่นเดียวกัน แม้จะมีผู้อ้างว่ามีพระผู้พยากรณ์องค์หนึ่ง ซึ่งเป็นหลานของพระโมฮัมหมัด ได้แนะนำสาวกระดับสูงหลายท่านว่า “อย่าทำให้กระเพาะของเธอ กลายเป็นหลุมฝังศพของสัตว์ทั้งหลาย”¹⁶ เพื่อให้เห็นหลักฐานชัดเจนเกี่ยวกับคำสอนของศาสนา

¹⁶ เว็บไซต์เดียวกัน หน้าต่างคำสอนทางศาสนา หมวดศาสนาอิสลาม อ้างแล้ว หน้า 2.

อิสลาม ผู้วิจัย จึงขอเสนอหลักการของศาสนาอิสลามดังนี้

หลักศรัทธา 6 ประการ ได้แก่

1. ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า
2. ศรัทธาในเทพบิรวารหรือเทวดาของพระผู้เป็นเจ้า
3. ศรัทธาในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน
4. ศรัทธาในศาสนดาที่พระผู้เป็นเจ้าทรงแต่งตั้งให้เป็นผู้ประกาศ
สั่งธรรมแก่มวลมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย โดยมีท่านศาสนดาโมฮัมหมัด
เป็นศาสนดาองค์สุดท้าย

5. ศรัทธาในวันพิพากษา

6. ศรัทธาในกฎกำหนดสภาวะการณ์ของพระเจ้า

หลักปฏิบัติ 5 ประการ ได้แก่

1. การปฏิญาณตน
2. การละหมาด
3. การถือศีลอดในเทศกาลรอมดอน
4. การบริจาคทานชะกาต
5. การประกอบพิธีหัจญ์¹⁷

นอกจากนี้ในการกระทำที่ถือว่าผิดจริยธรรมอิสลาม ก็ไม่มีข้อห้ามการ
บริโภคน้ำเนื้อสัตว์และการฆ่าสัตว์แต่อย่างใด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การกินเจและ
มังสวิรัตินี้ไม่ใช่วัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม และไม่มีข้อบัญญัติห้าม
การบริโภคน้ำเนื้อสัตว์เลย ขอให้พิจารณาการกระทำที่ถือว่าผิดจริยธรรม

¹⁷ มนต์ ทองธัช. 4 ศาสนาสัญญาของโลกปัจจุบัน. กรุงเทพฯ ฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, 2530
หน้า 140 . และในดิเรก กุลสวัสดิ์ อิสลามในสังคมไทย. ในเอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและ
ศาสนาในสังคมไทย สาขาวิชาศิลป-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535 หน้า 417 - 488.

อิสลามทั้ง 17 ประการข้างล่างนี้ จะพบว่า การฆ่าสัตว์ที่ถูกตามหลักศาสนา (การฆ่าโดยไม่ให้สัตว์ทรมาน ฆ่าให้ตายทันที) และการบริโภคเนื้อสัตว์ นอกจากเนื้อหมูและสุนัขแล้วไม่ผิดหลักจริยธรรมของศาสนาอิสลามเลย

การกระทำที่ถือว่าผิดจริยธรรมอิสลาม 17 ประการ ได้แก่

1. ปฏิเสธไม่ยอมเชื่อพระอัลเลาะห์ ไม่ยอมเชื่อคุณลักษณะของพระองค์
2. ฆ่าตัวตาย รวมทั้งฆ่าผู้อื่น
3. ไม่มีความเป็นธรรม ทรมานสัตว์ ทำให้ผู้อื่นเกิดทุกข์ คบหาสมาคมกับคนพาล
4. ออกตัญญูต่อพ่อแม่แม่เพียงแสดงกิริยาไม่สุภาพ
5. มีชู้ ร่วมรักโดยไม่ถูกต้องตามหลักทางศาสนาอิสลาม
6. ดื่มสุรา เสพของมีนเมา
7. เล่นการพนัน
8. บริโภคเนื้อหมู เนื้อสุนัข และเนื้อสัตว์ที่ถูกฆ่าโดยไม่ถูกต้องตามหลักศาสนา
9. ละเลยข้อปฏิบัติทางศาสนา เช่น ไม่ถือศีลอด ไม่ละหมาด ไม่บริจาคทาน
10. กินดอกเบี๋ยผิดธรรมดา
11. พุดเท็จ สาบาน ปกปิดความผิดผู้อื่น
12. ยุยงให้เกิดการทะเลาะวิวาท และแตกความสามัคคี
13. ตีฉินนินทา ว่ากล่าวผู้อื่นให้เสียหาย
14. ขาดความสัมพันธ์กับญาติพี่น้อง
15. ลำเอียง ไม่มีความยุติธรรม
16. ประพฤติตนเป็นที่รังเกียจของผู้อื่น

17. รับสินบน และนอราษฏร์บังหลวง¹⁸

ประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาในที่นี้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับภารกิจเนื้อสัตว์ คือการกระทำในข้อที่ 8 ภารกิจเนื้อหมู เนื้อสุนัข และเนื้อสัตว์ที่ถูกฆ่าโดยไม่ถูกต้องตามหลักศาสนา โดยหลักการของศาสนาอิสลามถือว่าบุคคลไม่ควรบริโภคเนื้อหมู และเนื้อสุนัข เข้าใจว่า คงจะเป็นเพราะสัตว์ทั้งสองประเภทนี้เป็นสัตว์ที่สกปรก และเป็นสัตว์ที่เป็นพาหะของเชื้อโรคทั้งหลาย ส่วนสัตว์ที่ถูกฆ่าโดยไม่ถูกต้องตามหลักศาสนานั้น หมายถึงสัตว์ที่ถูกฆ่าด้วยวิธีการอันทรามาน และไม่ทำให้สัตว์นั้นตายทันที เช่น การใช้มีดที่ไม่คม การทุบด้วยค้อนหลายครั้ง การปล่อยให้สัตว์อยู่อย่างอดอยากก่อนที่จะฆ่ามันให้ตายเป็นต้น บุคคลก็ไม่ควรบริโภค เพราะถือว่าเป็นการทรามาน สัตว์อย่างแสนสาหัสกว่าที่มันจะตาย

ซึ่งหลักการที่ห้ามมิให้บริโภคเนื้อตามที่กล่าวมานี้สอดคล้องกับความที่ปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอานที่ได้กล่าวถึงสิ่งไม่ควรบริโภคและไม่ควรบริโภคว่า

“มนุษย์เอ๋ย จงบริโภคอันเป็นที่อนุมัติที่ดีตามที่มิ ญ์ แผ่นดิน” (อัล-กุรอาน, 2 : 168) “สิ่งที่ถูกห้ามแก่ผู้เจ้า (มิให้นำมาเป็นอาหาร) คือ สัตว์ที่

¹⁸ เล่มเดียวกัน หน้า 153.

พอพูดถึงประเด็นนี้ผู้วิจัยนึกถึงสมัยเป็นเด็กอยู่บ้านนอก ในฤดูน้ำหลาก พ่อ (หลายคนในครอบครัวอีกด้วย) ของผู้วิจัยจับปลาได้จากนาเป็นจำนวนมาก บางส่วนนำมาปรุงอาหารในวันนั้น แต่บางส่วนจะขังไว้ในไหหรือตุ่มใส่โดยนำพ่อให้ปลาวัยน้ำไปมาประมาณครึ่งหนึ่ง บางครั้งผ่านไปหลายวันกว่าที่จะจับเอาปลาจากไหนั้นมาทำเป็นอาหาร ซึ่งปรากฏว่าปลาแต่ละตัวผอมโกรกด้วยความหิวโซ เพราะไม่ได้กินอาหารหลายวัน หรือบางครั้งถ้าบ้านหลังใดมีงานเช่น งานแต่งงาน งานศพ งานบุญ เป็นต้น เจ้าภาพงานจะซื้อวัวหรือควายมาเตรียมไว้ล่วงหน้า เพื่อฆ่าเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน วัวหรือควายบางตัวถูกผูกไว้ให้กินแต่ฟางข้าวหลายวัน ไม่มีใครสนใจที่จะปล่อยให้มันไปหากินหญ้าอย่างอิสระก่อนที่จะถูกฆ่าเลย ผู้วิจัยสังเกตดวงตาของมันไหลนองไปด้วยน้ำตา มันกินฟางไปฟางมองมาที่คนซึ่งกำลังปลุกปล่านสุลุมุนเตรียมงานกันอย่างวุ่นวายด้วยสายตาที่ละห้อยและหมดอาลัยในชีวิต

ตายเอง (ยกเว้นสัตว์น้ำ) และเลือด (ที่คั่งหรือไหลออกมา) และเนื้อสุกร และที่ถูกเปล่งนามอื่นจาก (นามของ) อัลเลาะห์บนมัน (เวลาเชือด) และที่ถูกรัดคอตายและที่ถูกตี (หรือขว้าง) จนตาย และที่ตก (จากที่สูง) มาตาย และที่ถูกขวิดตาย และที่ถูกสัตว์ป่ากิน เว้นแต่ที่สุเจ้าเชือดทัน และที่ถูกเชือดพลิบนแทนหิน (เพื่อบนบานหรือบูชาเจวิด) และที่สุเจ้าเสี่ยงทายโดยตัว เเหล่านั้นเป็นการฝ่าฝืน...(อัล-กรอานและหะดีษ, 5 : 3)¹⁹

จากข้อความข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ศาสนาอิสลามมีหลักปฏิบัติในการบริโภคเนื้อสัตว์และการฆ่าสัตว์อย่างชัดเจน ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการกินเจหรือมังสวิรัตินเลย เช่น การมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ที่ตายเอง ห้ามมิให้บริโภคเนื้อสุกร ห้ามบริโภคเลือดที่ไหลออก (การเอาเลือดของสัตว์ไปปรุงอาหาร คาดว่าคงจะเป็นเพราะกรรมวิธีในการฆ่าที่ไม่ถูกสุขอนามัย ทำให้เลือดปนเปื้อนสิ่งปฏิกูล) และมีหลักการฆ่าที่ชัดเจน (อาจจะดูโหดร้ายไปหน่อย) คือให้เชือดสัตว์ที่คอหอยด้วยตนเองให้ตายทันที เพื่อให้เลือดในตัวสัตว์ไหลออกมา นอกจากนี้ตามหลักการของอิสลามยังห้ามมิให้บริโภคสัตว์ที่จับสัตว์อื่นเป็นอาหารด้วยเขี้ยว เช่น เลื้อ สุนัข ลิง และสัตว์ที่จับด้วยอุ้งเล็บ เช่น อีกา เหยี่ยว นกอินทรี นกฮูก นกเค้าแมว และยังไม่สนับสนุนให้บริโภคอาหารที่หมักดองจนเน่า เช่น ปลาร้า ปลาเจ่า กะปิ บูด และไม่ควรถمیمและเสพสิ่งของมีนเมา เช่น สุรา น้ำตาลเมา กะแช่ รวมถึงเบียร์ ฝิ่น เฮโรอีนและยาเสพติดทุกชนิดด้วย²⁰

ดังนั้น หลักการฆ่าสัตว์ที่ถูกต้องตามหลักของศาสนาอิสลาม คือ การใช้มีดอันคมกริบหรืออุปกรณ์การฆ่าที่มีคุณภาพสูง สามารถฆ่าสัตว์ให้ตายทันทีไม่ให้สัตว์ทรมาน ผู้วิจัยค่อนข้างจะแปลกใจต่อหลักการนี้พอสมควร

¹⁹ อ่างในดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, เล่มเดียวกัน, หน้า 495.

²⁰ เล่มเดียวกัน, หน้า 496.

และมีคำถามขึ้นมาอยู่ในใจว่า ระหว่างการตายทันทีกับการตายด้วยความ
 ทรมาน ก็เป็นการตายเช่นเดียวกัน เหตุไฉน อิสลามจึงมีหลักการเช่นนี้
 และผู้บริโภคนื้อโดยทั่วไป จะรู้ได้อย่างไรว่า เนื้อของสัตว์ตัวไหน เป็นสัตว์
 ที่ถูกฆ่าที่ไม่ถูกต้องตามหลักศาสนา ซึ่งถ้าเป็นเนื้อสัตว์ที่วางขายตามร้าน
 ตลาด โอกาสที่จะรู้แทบไม่มีเลย ยกเว้นพวกเขาจะลงมือฆ่าสัตว์นั้นด้วย
 ตนเอง ซึ่งถ้าเป็นดังนี้ ยิ่งจะเป็นการส่งเสริมให้คนฆ่าสัตว์ด้วยตนเองมาก
 ยิ่งขึ้น เพราะจะได้รู้ว่า สัตว์นั้นถูกฆ่าตามหลักของศาสนาอิสลามหรือไม่
 หรือไม่ก็อาจจะเป็นปัจจัยให้มีการพัฒนาอุปกรณ์การฆ่าที่ทันสมัยขึ้นไป
 เรื่อย ๆ สรุปความว่า ตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามไม่มีแนวคิดเรื่อง
 การกินเจหรือมังสวิรัตอยู่เลย และไม่มีการห้ามมิให้ผู้บริโภคนื้อสัตว์ นอก
 เหนือจากเนื้อหมู สุนัขและเนื้อของสัตว์ที่ตายเองหรือถูกฆ่าด้วย
 กระบวนการไม่ถูกต้องตามหลักศาสนา

4) ศาสนาฮินดู

ในศาสนาฮินดู มีหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการบริโภคที่ปรากฏในข้อ
 กำหนดห้าประการ เรียกว่า ปัญจยัญ หรือ การบูชาเช่นไหว้ 5 อย่าง คือ

1. พรหมยัญ หมายถึงการตั้งจิตแน่วแน่ต่อปรมาตมัน
2. เทวยัญ คือ การบูชาไฟ
3. ปิตถยัญ คือ การบูชาบรรพบุรุษที่ยังมีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว
4. มนุษย์ยัญ คือ การรู้จักต้อนรับแขก และปฏิบัติต่ออาคันตุกะ
5. ฤตยัญ คือ การมีอุปการะและเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ โดยไม่มี
 การเบียดเบียนใคร ๆ ไม่ว่าจะเป็นมมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน

เมื่อพิจารณาจากหลักการของยัญทั้ง 5 โดยเฉพาะฤตยัญ เห็นได้

อย่างชัดเจนว่า ศาสนาฮินดูเน้นการมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่ส่งเสริมการฆ่าการเบียดเบียนระหว่างกันไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ ซึ่งตามหลักการนี้เป็นเหตุผลหลักที่ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวฮินดูทั่วทั้งประเทศอินเดียส่วนใหญ่เป็นมังสวิรัตติ อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาจากวัฒนธรรมของคนในชมพูทวีปที่มาจากศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูพบว่า มีการฆ่าสัตว์จำนวนมาก แม้กระทั่งการฆ่ามนุษย์เพื่อบูชายัญ เพื่อบวงสรวงอันวอนแต่เทพเจ้าเบื้องบนเป็นจำนวน ถ้าเราศึกษาการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่า มีอยู่หลายครั้งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิรูปวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตของคนเหล่านั้นที่ไม่ถูกต้องให้ถูกต้องหลายอย่าง เช่น ครั้งหนึ่งที่พระองค์ได้ปรับความเห็นของอุชชยพราหมณ์ผู้คิดว่าพระพุทธเจ้าสรรเสริญยัญของพวกเขา เพราะเขากำลังจะทำการบูชายัญครั้งใหญ่ด้วยการฆ่าสัตว์ 4 เท้าหลายชนิดจำนวนถึง 1 แสนตัว โดยเขาเชื่อว่า การฆ่าสัตว์เป็นจำนวนมากเป็นการทำให้เทพเจ้าโปรดปราน และเป็นการส่งวิญญาณของสัตว์เหล่านั้นไปสู่สวรรค์ ให้เปลี่ยนวิธีคิดจากการฆ่าสัตว์เป็นการให้ทานเป็นประจำและการบูชาด้วยการปฏิบัติตนให้เหมาะสม โดยพระองค์ตรัสว่า

“ดูกรพราหมณ์ในยัญชนิดใดมีการฆ่าโค ฆ่าแพะ แกะ ไก่ สุนัข สัตว์ต่างชนิดถูกฆ่า ดูกรพราหมณ์เราไม่สรรเสริญยัญเห็นปานนั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า พระอรหันต์หรือผู้บรรลุนิพพาน ย่อมไม่เกี่ยวข้องกับยัญเห็นปานนั้นส่วนในยัญใดไม่มีการฆ่าโค ฯลฯ เราย่อมสรรเสริญยัญเห็นปานนั้น...”²¹

หรือในกรณีของพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ตระเตรียมการบูชามหายัญด้วยการฆ่าโคผู้ ลูกโคตัวผู้ ลูกโคตัวเมีย แพะ แกะ อย่างละ 500 ตัว

²¹ ตูรายลະເຢຍດໃນ ອຸຊຈຍສູຕຣ ອງ.ຈຕຸກກ. 21/39/48-49

พร้อมทั้งคนใช้ ทาส กรรมกรจำนวนมาก พระองค์ก็ตรัสว่า

“มหายัญที่มีการตระเตรียมมากมีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ชนิดต่าง ๆ คือ อัสวเมธ (ฆ่าม้า) 1 ปุริสเมธ (ฆ่าคน) 1 สัมมาปาสะ (ผูกสัตว์ด้วยบ่วงแล้วเหวี่ยงไปใส่ท่อนไม้ โยนเข้ากองเพลิง) 1 วาชเปยยะ (ผูกสัตว์ 17 ชนิดเพื่อบูชายัญ) 1 นิรัคคพะยะ (บูชาด้วยสมบัติทุกอย่าง) 1 เป็นยัญไม่มีผลมาก พระพุทธเจ้าเป็นต้นผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ผู้ดำเนินปฏิบัติอันชอบ ย่อมไม่เข้าไปใกล้ยัญนั้น”²²

จะเห็นได้ว่าแม้แต่คำว่า “ยัญ” จากเดิม หมายถึงการเซ่นไหว้ด้วยการเบียดเบียนชีวิตของสัตว์อื่น พวกพราหมณ์ได้เปลี่ยนมาเป็นการปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อบุคคลที่ควรเคารพสักการะให้สมบูรณ์ ซึ่งความหมายของยัญ 5 ประการที่กล่าวแล้ว ก็เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปหลักการในศาสนาพราหมณ์อันเนื่องมาจากอิทธิพลของศาสนาพุทธ เพราะแต่เดิมนั้น การบูชายัญในบางกรณีในความหมายของศาสนาพราหมณ์ หมายถึงการเซ่นสังเวยต่อเทพเจ้าเมืองบนด้วยการฆ่าสัตว์ ด้วยการใช้เลือดของคนหรือสัตว์เป็นเครื่องเซ่นบวงสรวงและการบริโภคน้ำสัตว์สด ๆ เช่น ในลัทธิคักติ ที่มีการบูชาเทพเจ้าฝ่ายหญิง คือพระนางอุมาเทวี พระลักษมีเทวี และพระสุรัสวดี ในพิธี “ตันตระ” ด้วยการปฏิบัติตามขั้นตอน 5 ประการ²³ ตามลำดับ คือ

1. การดื่มน้ำเมา (มัตยะ)
2. การบริโภคน้ำสัตว์สด ๆ (มางสะ)
3. สาธยายมนต์ปลุกความกำหนัด (มนต์)
4. ร่ายรำด้วยลีลาช่วยวณเร้งเร้ากระตุ้นความรู้สึกทางเพศ (มุทรา)

²² ดูรายละเอียดใน ยัญญสูตร ส.ส. 15/349/108-109

²³ มนต์ ทองธัช หน้า 22 เล่มเดียวกัน อ้างแล้ว

5. การร่วมเพศ (เมถุน)

จากหลักการนี้ ทำให้เราทราบว่า การฆ่าสัตว์ และการบริโภคเนื้อสัตว์ เป็นองค์ประกอบสำคัญของการประกอบพิธีกรรมในศาสนาฮินดู โดยเฉพาะการฆ่าแพะเพื่อสังเวยเจ้าแม่กาลี (ภาค 3 ของพระแม่อุมาเทวี) และเป็นที่น่าสังเกตว่า วัฒนธรรมของฮินดูมีการฆ่า และการบริโภคเนื้อสัตว์บางชนิดแต่ไม่ฆ่าสัตว์บางชนิด เช่น พวกเขาจะเคารพวัวไม่เบียดเบียนชีวิตของมัน เพราะเชื่อว่า เป็นพาหนะของพระคเริะ เคารพไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนชีวิตของหมูหรือสุกร เต่า และปลา เพราะพวกเขาเชื่อว่า เป็นอวตารหนึ่งของพระนารายณ์ แต่พวกเขาดูเหมือนจะไม่เคารพไม่บูชาม้าเลย พวกเขาจะทรมานและใช้แรงงานมันอย่างทารุณ เช่น ใช้ม้าตัวเล็ก ลากเกวียนที่บรรทุกสัมภาระและคนจำนวนมาก ม้าบางตัวขณะที่กำลังลากเกวียนไปถึงกับล้มลงขาดใจตายไปเลยก็มี ผู้วิจัยเดินทางไปในอินเดียหลายครั้งเห็นเหตุการณ์นี้แล้วได้แต่เศร้าสลดใจ ไม่รู้จะทำอย่างไร ต้องรำพึงกับตัวเองว่า “คนอินเดีย (ชาวฮินดู) ช่างใจร้ายใจดำต่อสัตว์ (ม้า) เหลือเกิน” ผู้วิจัยเคยปรารภกับเพื่อน ๆ ว่า “รัฐบาลอินเดียน่าจะมิกฎหมายบังคับห้ามมิให้มีการใช้แรงงานสัตว์อย่างทารุณเช่นนี้” แต่ก็คงเป็นไปได้ยาก เพราะตามวัฒนธรรมของชาวฮินดูนั้นเชื่อว่า ม้าเป็นสัตว์ที่เกิดมาเพื่อทาสรับใช้มนุษย์ ตามประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้น พวกเขาจึงสามารถใช้งานมันตามใจชอบ แม้จะเป็นการทรมานชีวิตของสัตว์เหล่านั้นเพียงใดก็ตาม ซึ่งปรากฏการณ์นี้ค่อนข้างจะขัดแย้งกับวิถีชีวิตของคนอินเดียส่วนใหญ่ที่เป็นพวกมังสวิรัตินี้และดูเหมือนว่า พวกเขาจะภาคภูมิใจมากในความเป็นมังสวิรัตินี้ของชนชาติตนเอง ผู้วิจัยจึงเกิดความสงสัยอย่างหนึ่งในใจขึ้นมาว่า การเป็นพวกมังสวิรัตินี้กับความเป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อสัตว์หรือต่อเพื่อนมนุษย์ อาจจะไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นร่วมกันในคนเดียวกัน หรืออาจจะเป็นเจตนาหรือจิตคนละดวงเลย

ก็ได้ เพราะจากการสังเกตวิถีชีวิตของบุคคลที่ประกาศตนว่าเป็นมังสวิรัตติ อย่างวัฒนธรรมฮินดูพบว่า พวกเขาไม่ได้มีจิตเมตตาต่อสัตว์เลย แม้จะบอกว่าตนเป็นมังสวิรัตติก็ตาม ดูเหมือนว่า เหตุผลในการกินมังสวิรัตติจะเป็น เหตุผลแห่งความเห็นแก่ตัวมากกว่า คือการคำนึงถึงสุขภาพของตนเอง แทนที่จะเป็นเหตุผลเพื่อความเมตตาการุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างที่ กล่าวอ้างกัน

2.2 แนวคิดด้านสุขภาพอนามัย

แนวคิดด้านสุขภาพอนามัย เป็นหนึ่งในแนวคิดสำคัญของกลุ่มผู้กินเจ และมังสวิรัตติ ที่ได้กล่าวถึงเหตุผลหรือวัตถุประสงค์ของการกินเจ (ตาม หลักการและแนวคิดของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน) มีอยู่ 3 กลุ่ม คือ

1) **กินเพื่อสุขภาพ** อาหารเจเป็นอาหารประเภทชีวิต เมื่อกินติดต่อกันไปช่วงเวลาหนึ่ง จะทำให้ร่างกายเกิดการปรับตัวให้อยู่ในสภาวะสมดุล สามารถขับพิษของเสียต่าง ๆ ออกจากร่างกายได้ ปรับระบบไหลเวียนโลหิต ระบบทางเดินอาหารให้มีเสถียรภาพ

2) **กินด้วยจิตเมตตา** เนื่องจากอาหารที่เรากินอยู่ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วยเลือดเนื้อของสรรพสัตว์ ผู้มีจิตเมตตา มีคุณธรรมและมี จิตสำนึกอันดีงาม ย่อมไม่อาจกินเลือดเนื้อของสัตว์เหล่านั้นซึ่งมีเลือดเนื้อ จิตใจและที่สำคัญมีความรักตัวกลัวตายเช่นเดียวกับเรา

3) **กินเพื่อเว้นกรรม** ผู้ที่เข้าใจอย่างลึกซึ้งย่อมตระหนักว่าการกินซึ่ง อาศัยการฆ่าเพื่อเอาเลือดเนื้อผู้อื่นมาเป็นของเรา เป็นการสร้างกรรม แม้ว่า จะไม่ได้เป็นผู้ลงมือฆ่าเองก็ตาม การซื้อจากผู้อื่นก็เหมือนกับการจ้างฆ่า เพราะถ้าไม่มีคนกินก็ไม่มีคนฆ่ามาขายกรรมที่สร้างนี้จะติดตามสนองเราใน ไม่ช้าทำให้สุขภาพร่างกายเสื่อมอายุขัยของเราสั้นลง เป็นบ่อเกิดของโรคภัย

ใช้เจ็บ เมื่อผู้หยั่งรู้เรื่องกฎแห่งกรรมนี้จึงหยุดกินหยุดฆ่าหันมารับประทานอาหารเจ ซึ่งทำให้ร่างกายเติบโตได้เหมือนกัน โดยไม่เห็นแก่ความอโรยช่วงเวลาสั้น ๆ เพียงแค่อาหารผ่านลิ้นเท่านั้น²⁴

จากวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการนี้ เหตุผลด้านสุขภาพดูเหมือนจะเป็นเป้าหมายหลักของการกินเจ ที่กลุ่มผู้กินเจพยายามแสดงให้เห็นถึงความ เป็นเหตุเป็นผลทางวิทยาศาสตร์ คือ การคำนึงถึงความปลอดภัยในการกิน การบริโภค ความแข็งแรง ความสมบูรณ์ และความสมดุลของร่างกาย ซึ่งมีความน่าเชื่อถือได้มากถ้าการกินเจมีเหตุผลด้านวิทยาศาสตร์รองรับ นอกเหนือจากเหตุผลด้านศาสนาซึ่งเป็นรากฐานของการกินเจและมีสวัสดิ์มาแต่ เบื้องต้น และได้รับการนำมาอธิบายเพื่อสนับสนุนหลักการปฏิบัตินี้แต่เดิม ดังความที่ปรากฏในสังกาวตารสูตรของฝ่ายมหายาน อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ การกินเจตามเหตุผลด้านสุขภาพแม้จะมีความน่าเชื่อถือและสามารถอธิบาย ได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ แต่ความเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติ ของคนส่วนใหญ่ในสังคมมีน้อย เพราะคนที่จะคิดถึงผลที่ได้รับ หรือผล กระทบที่เกิดจากการบริโภคเนื้อสัตว์ในระยะยาว เช่น ความสมดุล ภาวะ การไหลเวียนของโลหิต การขับพิษจากร่างกาย ได้รับความสนใจหรือการ ตระหนักถึงมีน้อยกว่าการคำนึงถึงความจำเป็นในการดำรงชีพ ความจำเป็น ทางด้านเศรษฐกิจ ความต้องการทางด้านร่างกายและความสะดวกในการ ดำเนินชีวิตตามปกติของคนทั่วไป เพราะการกินเจดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่ไม่ สอดคล้องกับความเป็นจริงของวิถีชีวิตของคนในสังคม และเป็นเรื่อง ที่ยุ่งยาก (มากเรื่อง เลือกกิน อยู่ยาก เลี้ยงยาก วุ่นวาย)ในการบริโภค

²⁴ เว็บไซต์วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี หน้าต่าง เทศกาลกินเจ หน้า 6 - 7

นอกจากนี้กลุ่มผู้นิยมการกินเจ ยังได้กล่าวถึงประโยชน์ต่อร่างกายที่ได้รับจากการกินเจ นอกจากนี้จะเป็นการยืดถือศีลและรักษาประเพณีแล้ว ดังนี้

1. ร่างกายสามารถขับถ่ายของเสียออกได้หมดทำให้ไม่มีสารพิษตกค้างอยู่ภายใน สารอาหารที่มีคุณค่าในพืชผักและผลไม้จะช่วยทำให้ระบบขับถ่ายและการย่อยเป็นปกติ

2. เมื่อรับประทานเป็นประจำโลหิตจะถูกฟอกให้สะอาดขึ้นเรื่อย ๆ เซลล์ต่าง ๆ ของร่างกายเสื่อมสลายช้าลงทำให้อายุยืนยาวมีผิวพรรณสดชื่น ผ่องใส นัยน์ตาแจ่มใสไม่พรั่มวร้างกายแข็งแรงรู้สึกเบาสบายไม่อึดอัด มีสุขภาพพลานามัยดี

3. อวัยวะหลักสำคัญภายใน ได้แก่ หัวใจ ไต ม้าม ตับ ปอด และอวัยวะประกอบคือลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก กระเพาะปัสสาวะ กระเพาะอาหาร ฤๅน้ำดี แข็งแรงทำงานได้เป็นปกติสมบูรณ์

4. ร่างกายสามารถต้านทานต่อสารพิษต่าง ๆ ได้แก่

1) สารเคมี ยากำจัดศัตรูพืช ยาฆ่าแมลง สารดีดีที

2) มลภาวะและก๊าซพิษที่เกิดจากการเผาไหม้ในอุตสาหกรรม ใโอเสียจากเครื่องจักร เครื่องยนต์ซึ่งแพร่กระจายปะปนในอากาศที่เราหายใจอยู่เป็นประจำและยังพบว่ามีปะปนอยู่ในแหล่งน้ำดื่มด้วย

3) กัมมันตภาพรังสีที่เกิดจากการทดลองระเบิดนิวเคลียร์และในการทำสงครามสารอาหารในพืชผักช่วยให้เซลล์ต่าง ๆ ในร่างกายสามารถทนต่อการทำลายจากรังสีต่าง ๆ

5. ร่างกายสามารถต้านทานต่อสารพิษต่าง ๆ ได้สูงกว่าคนปกติ

ธรรมดาสารพิษที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ ในบรรดาผู้ที่กินอาหารเจ อาหารพืชผักและผลไม้เป็นประจำความเจ็บไข้ได้ป่วยมักไม่มีปรากฏ โดยเฉพาะโรคที่รุนแรงหรือเรื้อรัง เช่น โรคมะเร็ง โรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง เส้นเลือดตีบ ไขมันอุดตันในเส้นเลือด โรคไต ไชข้ออักเสบ โรคเก๊าส์ โรคเบาหวาน ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคที่เกี่ยวกับระบบขับถ่าย ย่อยอาหาร และทางเดินอาหาร เช่น โรคริดสีดวงทวาร มะเร็งในกระเพาะและลำไส้ โรคกระเพาะ อาหารไม่ย่อย โรคเหล่านี้จะไม่พบเลยในกลุ่มคนผู้ที่รับประทาน อาหารเจ อาหารพืชผักและผลไม้เป็นประจำ²⁵

ถ้าการกินเจมีประโยชน์มากมายตามที่เสนอข้อมูลข้างบนนี้ แต่ทำไมคนทั่วโลกไม่นิยมกินเจกันอย่างกว้างขวางและตลอดปี ทำไมจึงมีการถือปฏิบัติกันเฉพาะกลุ่มคนจีนและถือปฏิบัติกันเฉพาะในช่วงเทศกาลกินเจเท่านั้น (ตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ ถึง ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 รวมเวลา 9 วัน 9 คืน) เพราะถ้ามีการกินเจกันอย่างจริงจังแล้วคนทั้งโลกจะปราศจากโรคมัย คนทั่วโลกจะมีแต่คนที่มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ประโยชน์ที่ได้รับมากมายอย่างที่กล่าวมานี้ อาจเป็นเพียงเหตุผลหนึ่ง (ที่ยังไม่มีการพิสูจน์อย่างแน่ชัด) ที่กลุ่มคนกินเจและมีชีวิตในมากล่าวอ้างสนับสนุนความน่าเชื่อถือในการกินเจ หรือเพื่อหาแนวร่วมการกินเจของกลุ่มตนเองเท่านั้น เพราะดูเหมือนว่า การกินเจจะมีลักษณะเหมือนยาผีบอกที่รักษาได้สารพัดโรค เช่นเดียวกับกลุ่มผู้ขายยาสมุนไพรที่กล่าวอ้างสรรพคุณของยาสมุนไพรแก่ผู้ซื้อ หรือที่ปรากฏในใบปะโฆษณาที่ติดอยู่ข้างผลิตภัณฑ์ของสมุนไพรแต่ละชนิด

ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดด้านสุขภาพอย่างเดียวกันไม่เพียงพอที่สนับสนุน

²⁵ เว็บไซต์เดียวกัน หน้า 7.

การกินเจและมังสวิรัตได้อย่างสมบูรณ์ และไม่สามารถแยกออกจากความคิดด้านศาสนา แม้ว่าทุกคนจะปรารถนาสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงปราศจากโรคภัยต่าง ๆ และการกินเจและมังสวิรัตก็สามารถตอบสนองต่อความต้องการนี้ได้และกำลังเป็นที่นิยมในปัจจุบันก็ตาม แต่ในความคิดทางด้านศาสนา การกินเจและมังสวิรัตเป็นการแสดงถึงความมีธรรมะคือ ความเมตตากรุณาต่อสัตว์ การเห็นความสำคัญของสิ่งมีชีวิต ของสัตว์ทั้งหลายในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลกที่เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกัน การไม่เบียดเบียนหรือทำร้ายซึ่งกันและกัน

ในความคิดของผู้วิจัย เหตุผลด้านศาสนาสามารถอธิบายสนับสนุนให้บุคคลกินเจและมังสวิรัตดีกว่าแนวคิดด้านสุขภาพ เพราะถ้าว่าตามความเป็นจริงแล้วการกินเจและมังสวิรัตไม่ได้เป็นเครื่องรับประกันความอยู่ดี ความสมบูรณ์ของสุขภาพได้ เพราะเท่าที่สังเกตอาหารเจและมังสวิรัตที่นิยมกินในกลุ่มคนจีนและที่จำหน่ายตามร้านอาหารมังสวิรัต แม้จะไม่มีเนื้อสัตว์ แต่มีปริมาณไขมันที่เนื่องมาจากการทอดที่ใช้ น้ำมันพืชค่อนข้างมากกว่าอาหารปกติด้วยซ้ำ และดูเหมือนว่า ชนิดและประเภทของอาหารเจและมังสวิรัตที่มีจำหน่ายในช่วงเทศกาลกินเจทั่วไป ผู้ปรุงอาหารพยายามเลียนแบบคือทำให้เหมือนรูปร่างและขนาดของเนื้อสัตว์ในอาหารปกติ จนบางครั้งผู้บริโภคไม่สามารถเห็นความแตกต่างระหว่างอาหารปกติกับอาหารเจ และในความรู้สึกของผู้บริโภคอาหารเจก็ยังคงคิดว่า ตนเองบริโภคอาหารตามปกติอยู่ เพราะรสชาติ รูปร่างและกระบวนการปรุงอาหารเจเหมือนกับอาหารปกติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความติดในรสชาติของอาหาร และเจตนาในการกินเนื้อสัตว์ของผู้บริโภคยังมีอยู่ ถ้าพิจารณาตามเจตนานี้ก็เท่ากับว่า สภาวะจิตของผู้บริโภคอาหารเจไม่ได้สูงขึ้นกว่าผู้บริโภคอาหารปกติแต่อย่างใด

ดังนั้น การกินเจและมังสวิรัตก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่า เป็นการกินที่ประกอบด้วยจิตที่มีเมตตาต่อสัตว์ ซึ่งก็คงไม่มีใครรู้สภาวะจิตของผู้บริโภคได้นอกจากตัวของผู้บริโภคเอง ซึ่งจะต้องพิจารณาดูสภาวะจิตของตนเองก่อนการบริโภค ขณะบริโภคหรือหลังจากการบริโภคว่ามีสภาพเป็นเช่นไร

3. การกินเจและมังสวิรัตในทัศนะของพระพุทธศาสนา

ประเด็นการกินเจและมังสวิรัตในทัศนะของพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอทัศนะหรือมุมมองของพระพุทธศาสนาทั้งในเถรวาทและมหายาน เพื่อให้เห็นถึงพื้นฐานของแนวความคิด มุมมองและหลักการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการกินเจและมังสวิรัตตามหลักการของพระพุทธศาสนาทั้งสองฝ่าย

3.1 ทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท

การกินเจและมังสวิรัตในพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ใช่หลักการที่สำคัญนัก เพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติถึงการกินเจและมังสวิรัตโดยตรง และพระองค์ไม่ได้ทรงห้ามหรือสนับสนุนเสียทีเดียว เพียงแต่ทรงให้อิสระแก่พระสงฆ์สาวกในการเลือกปฏิบัติ โดยมีหลักการอยู่ว่า ถ้าปลาหรือเนื้อนั้นภิกษุไม่เห็น ไม่ได้ยิน หรือไม่รังเกียจ ว่าเขาทำมาเฉพาะเพื่อตนหรือไม่ ภิกษุก็สามารถฉันได้ ดังความที่พระองค์ได้ตรัสห้ามพระเทวทัตที่เข้าไปทูลขอวัตถุ 5 ประการว่า

“อย่าเลยเทวทัต ภิกษุใดปรารภณา ก็จงอยู่ป่า ภิกษุใดปรารภณาก็จงอยู่บ้าน ภิกษุใดปรารภณาก็จงเที่ยวบิณฑบาต ภิกษุใดปรารภณาก็จงยินดีการนิมนต์ ภิกษุใด ปรารภณาจงถือผ้าบังสุกุล ภิกษุใดปรารภณาก็จงยินดีผ้าคฤหบดี ดูก่อนเทวทัต เราอนุญาตรุกขมูลเสนาสนะตลอด 8 เดือนเท่านั้น เราอนุญาตปลาและเนื้อที่บริสุทธ์ด้วยอาการ 3 อย่าง คือ ไม่ได้เห็น ไม่

ได้ยื่น ^{๒๖}ไม่ได้ร้องเกียจ”^{๒๖}

นอกจากนี้ในเรื่องการบริโภคน้ำเนื้อสัตว์ พระองค์ยังได้ตรัสห้ามมิให้พระสงฆ์สาวกฉันเนื้อที่ไม่ควรฉันอีก 10 อย่าง ถ้าภิกษุรูปใดฉัน ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ ยกเว้นเนื้อมนุษย์พระองค์ปรับอาบัติหนักกว่าการฉันเนื้อประเภทอื่น ๆ คือทรงปรับอาบัติอุลลัจจัย เนื้อทรงห้าม 10 อย่าง^{๒๗} คือ

1. เนื้อมนุษย์	6. เนื้อราชสีห์
2. เนื้อช้าง	7. เนื้อหมี
3. เนื้อม้า	8. เนื้อเสือโคร่ง
4. เนื้อสุนัข	9. เนื้อเสือดำ
5. เนื้องู	10. เนื้อเสือเหลือง

จากหลักการนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นไม่ได้ห้ามการบริโภคน้ำเนื้อสัตว์แต่อย่างใด โดยเฉพาะสำหรับอุบาสกอุบาสิกาหรือฆราวาสทั้งหลายไม่มีข้อห้ามใด ๆ เลย สามารถบริโภคน้ำเนื้อสัตว์ได้ทุกประเภทตามความต้องการ ความเหมาะสมและความสามารถในการแสวงหามาได้ของแต่ละคน แต่สำหรับบรรพชิตหรือภิกษุสงฆ์พระองค์ก็มีข้อห้ามไว้ คงจะเป็นเพราะพระองค์เป็นห่วงภาพลักษณ์ที่ไม่ดี ซึ่งจะไม่เป็นที่น่าศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนทั่วไป อาจจะเป็นช่องทางให้นักบวชในศาสนาอื่น ๆ กล่าวโจมตี และความปลอดภัยในชีวิตของพระภิกษุสงฆ์จึงทรงห้ามมิให้ฉันเนื้อ (มังสะ) 10 อย่างนั้น ดังพระดำรัสที่ตรัสไว้ว่า

“ดูก่อนโมฆบุรุษ ไฉนเธอจึงไม่พิจารณาแล้วฉันเนื้อเล่า เธอฉันเนื้อ

^{๒๖} วินย. มทา. 1/593/711.

^{๒๗} วินย. มทา. 5/59-60/58-61.

มนุษย์แล้ว การกระทำของเธอไม่เป็นเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส... ครั้นแล้วทรงทำกรรมมีกถารับสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดาคนที่มีศรัทธาเลื่อมใสมีอยู่ เขาสละเนื้อของเขาถวายก็ได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงฉันเนื้อมนุษย์ รูปใดฉันต้องอาบัติตุลลัจจัย เนื้อที่ภิกษุยังไม่ได้พิจารณา ไม่พึงฉันเนื้อ รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ”²⁸

ที่ยกมาแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างนี้ เป็นเพียงกรณีการห้ามฉันเนื้อมนุษย์ ส่วนเนื้ออีก 9 อย่างก็มีการห้ามและทรงบัญญัติลักษณะในลักษณะเดียวกัน แต่พระองค์ทรงปรับอาบัติทุกกฏทุกกรณี ซึ่งก็ทำให้เราเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่า นอกเหนือจากเนื้อทั้ง 10 อย่างนี้แล้วภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาเถรวาทสามารถฉันได้โดยไม่ผิดพระวินัยแต่อย่างใด แต่ต้องบริสุทธีโดยฐานะ 3 ดังที่กล่าวแล้ว นอกจากนี้หลักฐานในพระไตรปิฎกหลายแห่งยังได้กล่าวถึงการฉันเนื้อของพระพุทธรองค์ เช่น การฉันสุกรมัททวะ²⁹ ของนายจุนทะก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน การฉันเนื้อที่สีหเสนาบตีผู้เป็นสาวกของพวกนิครนถ์ (นักบวชซีเปลือย) จัดถวายบ้าน เรื่องของสีหเสนาบตีนี้ น่าสนใจมาก และเป็นหลักฐานที่สำคัญในการยืนยันว่า พระพุทธเจ้าพระองค์เสวยเนื้อสัตว์ที่บริสุทธีโดยฐานะ 3 และไม่ใช้เนื้อต้องห้าม 10 อย่าง เรื่องสีหเสนาบตีในสีหสูตรมีโดยสรุปดังนี้

สีหเสนาบตีเป็นสาวกคนสำคัญของพวกนิครนถ์ในเมืองเวสาลี วันหนึ่งเขาได้ฟังพวกเจ้าลิจฉวีกล่าวสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าด้วยประการต่าง ๆ อยากจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและสอบถามปัญหาบ้าง เพราะคิดว่า พระองค์คงจะเป็นพระอรหันต์ลัมมลัมมพุทธเจ้าแน่นอน จึงเข้าไปขอ

²⁸ วินย. มทา. 5/59/58.

²⁹ สุกรมัททวะ มีคำแปลหลายอย่าง เช่น หมายถึงอาหารชนิดหนึ่งที่ปรุงด้วยเห็ดอย่างหนึ่งที่สุกรชอบกิน, อาหารพิเศษที่ปรุงด้วยเนื้อสุกรอ่อน ๆ เป็นต้น, ที.ม. 10/117/124.

อนุญาตจากพวกนิครนถ์ถึง 3 ครั้ง แต่ไม่ได้รับอนุญาตให้ไป โดยพวกนิครนถ์ทั้งหลายได้กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้าด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อไม่ให้เขาไปเฝ้า แต่ท้ายที่สุด จึงตัดสินใจไม่ขออนุญาตจากพวกนิครนถ์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยบริวาร 500 คน แล้วได้กราบทูลเรื่องที่พวกนิครนถ์กล่าวติเตียนพระองค์ 8 ประการ เช่น กล่าวหาว่า “พระองค์เป็นผู้สอนไม่ให้ทำ แสดงธรรมเพื่อการไม่ให้ทำ ทั้งแนะนำสาวกตามแนวนั้น” เป็นต้น ซึ่งคำกล่าวหาทั้ง 8 ประการ พระพุทธองค์ได้รับรองว่ามีมูลและได้แก้ข้อกล่าวหาเหล่านั้นอย่างแจ่มแจ้ง เมื่อเขาได้ฟังแล้วจึงเกิดความเลื่อมใสจึงประกาศตนเป็นอุบาสก ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงรับเสียดันที่ พระองค์ให้เขาพิจารณาอย่างรอบคอบก่อน เพราะเขาเป็นคนมีชื่อเสียงและเป็นสาวกของพวกนิครนถ์ด้วยโดยพระองค์ตรัสให้เขาได้ต้อนรับเอาใจใส่และถวายอาหารบิณฑบาตแก่พวกนิครนถ์ต่อไป การตรัสเช่นนี้ยิ่งทำให้เขาศรัทธาเลื่อมใสพระองค์มากยิ่งขึ้น เพราะพระพุทธองค์ไม่ได้กล่าวยกย่องหรือให้ความสำคัญเฉพาะลัทธิคำสอนของพระองค์เท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญต่อลัทธิคำสอนของศาสนาเดิมของเขาด้วย ซึ่งต่างจากศาสนาในศาสนาอื่น ๆ ที่มักจะกล่าวยกย่องลัทธิคำสอนของตนเองแล้วกล่าวตำหนิลัทธิคำสอนของศาสนาอื่น หลังจากที่ได้ฟังธรรมเทศนาจนบรรลุธรรมเห็นธรรมแล้ว เขาจึงทูลนิมนต์พระพุทธองค์รับฉันภัตตาหารที่บ้านของเขาในวันต่อมา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงรับนิมนต์โดยอุษณิภาพ

ในเย็นวันนั้น เขาได้ใช้ให้มหาดเล็กคนหนึ่งไปหาซื้อเนื้อสดที่มีขายตามตลาดในเมือง เพื่อปรุงเป็นอาหารและจัดเตรียมอาหารต่าง ๆ อันประณีตเตรียมไว้เพื่อถวายพระพุทธเจ้าในวันพรุ่ง เมื่อถึงเวลาภัตพระพุทธเจ้าก็ได้เสด็จมาที่นิเวศน์ของเขาพร้อมกับภิกษุสงฆ์ ในขณะที่นั้นพวกนิครนถ์รู้ว่าพระพุทธเจ้าไปเสวยเนื้อที่นิเวศน์ของสีหเสนาบติ จึงพากันไปป่าวประกาศ

ตามถนนตามแยกต่าง ๆ กล่าวหาพระองค์ว่า “วันนี้ สีสหเสนาบดีฆ่าสัตว์ เลี้ยงตัวอ้วน ๆ ทำอาหารเลี้ยงพระสมณโคดม พระสมณโคดมทั้งที่รู้อยู่ก็ ยังฉันทเนื้อที่เขาทำเจาะจงตนเอง” เมื่อมีคนนำเรื่องนั้นมาแจ้งแก่สีหเสนาบดี เขาได้กล่าวว่า “ช่างเถิด ท่านเหล่านั้น (นิครนถ์) ประสงค์จะทำนิ พระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์มานานแล้ว และท่านเหล่านั้นก็กล่าวต่อ พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเรื่องที่ไม่ได้อยู่ เปลาประโยชน์ เป็นเรื่องเท็จ ไม่เป็น จริง ส่วนพวกเราไม่จงใจฆ่าสัตว์แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต” แล้วก็ได้นำอาหาร อันประณีตมาถวายพระพุทธรเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ พระพุทธรเจ้าได้ทรงรับ ตามความต้องการแล้วเสวย เมื่อเสวยเสร็จแล้วได้ทรงทำอนุโมทนาภา ถา ซึ่งแจ้งให้เขาเข้าใจอย่างถูกต้อง เสร็จแล้วจึงทรงลุกจากอาสนะจากไป³⁰

จากเรื่องในสัทสูตรที่ได้สรุปไว้เบื้องต้นนี้ เป็นการชี้ให้เห็นอย่างชัดเจน ว่า พระพุทธรเจ้าก็เสวยเนื้อสัตว์ และพระองค์ไม่ได้ทรงห้ามภิกษุสงฆ์มิให้ ฉันทเนื้อสัตว์ที่บริสุทธ์และไม่ใช่เนื้อต้องห้าม 10 อย่าง ดังที่กล่าวแล้ว ซึ่ง ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปหลักการเกี่ยวกับการกินเจและมีสวัสดิ์ตามทัศนะ ของพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ว่า การกินเจและมีสวัสดิ์เป็นเรื่องของอิสระ เสรีภาพของคนแต่ละคน บุคคลใดปรารถนาหรือไม่ปรารถนาที่จะกินก็ขึ้น อยู่กับความชอบ ความพอใจ และความเหมาะสมกับสภาวะของบุคคล พระพุทธรเจ้าไม่ได้ทรงสนับสนุนหรือห้ามไว้ เพียงแต่มีหลักการอยู่ว่า การ ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง หรือยังบุคคลอื่นให้ฆ่าสัตว์เพื่อตนเองเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ ควรกระทำ เพราะเป็นบาป เป็นอกุศลกรรม ส่วนการบริโภคเนื้อสัตว์ที่มี จำหน่ายโดยทั่วไป สามารถทำได้ไม่ผิดแต่อย่างใด นี่เป็นกรณีสำหรับ ฆราวาสทั่วไป ส่วนพระภิกษุสงฆ์นอกจากหลักการเบื้องต้นแล้ว ต้องไม่เป็น

³⁰ สรุปความจากสัทสูตร อง.สตตก-อญจุก. 23/102/164-167 และในสูตรเดียวกัน 23/12/ 226 - 234 (ฉบับมหาจุฬาฯ)

เนื้อต้องห้าม 10 อย่าง และเป็นเนื้อที่บริสุทธิ์โดยฐานะ 3 อย่างด้วย เนื้อ
 สัตว์นอกเหนือจากนี้ ภิกษุสงฆ์สามารถฉันได้ตามต้องการ และตามที่มี
 ทายกผู้เลื่อมใสศรัทธาจัดถวาย ผู้วิจัยคิดว่า การที่พระพุทธเจ้าไม่มีข้อ
 บังคับถึงการห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์สำหรับพระสงฆ์สาวกไว้ เป็นเพราะ
 พระองค์พิจารณาเห็นว่า การดำรงชีพของพระสงฆ์สาวกนั้น เนื่องด้วย
 บุคคลอื่น คืออุบาสกอุบาสิกาผู้มีจิตเลื่อมใส ดังนั้น ภิกษุสงฆ์ควรทำตัวให้
 เป็นบุคคลที่เขาเลี้ยงง่าย ควรดำรงชีพสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน แต่
 ไม่ให้ผิดหลักพระธรรมวินัย ให้เหมาะสมกับความเป็นสมณะหรือความเป็น
 บรรพชิตอยู่ และมีหลักปฏิบัติที่ชัดเจนอยู่ ดังจะเห็นได้จากคุณสมบัติของ
 บรรพชิตที่พระองค์ตรัสไว้ในโอวาทปาติโมกข์ว่า

ความอดทน คือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวนิพพานว่า ยอดเยี่ยม
 บุคคลผู้ที่ไม่สิ่งมีชีวิตอื่น ไม่จัดเป็นบรรพชิต
 บุคคลผู้ที่ไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตอื่น ไม่จัดเป็นสมณะ
 การไม่บาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว
 นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 การไม่กล่าวร้ายบุคคลอื่น 1 การไม่ฆ่าบุคคลหรือสัตว์อื่น 1
 การสำรวมในปาติโมกข์ 1 การรู้จักประมาณในการบริโภคภัตตร 1
 การยินดีในที่หนึ่งที่นอนอันสงบ 1 การหมั่นประกอบความเพียรในอธิจิต 1
 นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย³¹

จากหลักการในโอวาทปาติโมกข์นี้ สรุปได้ว่า หลักการในพระพุทธศาสนา
 เถรวาทที่เกี่ยวกับการบริโภค เนื้อสัตว์หรือการบริโภคปัจจัย 4 ประกอบด้วย
 ด้วยแนวทาง 3 ประการคือ

³¹ ที.ม. 10/54/48.

1. การไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียนสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ข้อนี้เป็นหลักการเบื้องต้นของพระพุทธศาสนาสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างเมตตากรุณาต่อกันและกัน ไม่ล่วงละเมิดในร่างกายและชีวิตของกันและกัน เพื่อให้คนและสัตว์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีสันติภาพ และเคารพสิทธิแห่งความเป็นเพื่อนร่วมโลกด้วยกัน ดังนั้น เราจึงจะเห็นว่าในคิล 5 คิล 8 หรือ คิล 227 ล้วนแต่ให้ความสำคัญต่อศีลข้อที่ห้ามไม่ให้ฆ่าไม่ให้เบียดเบียนชีวิตของบุคคลหรือสัตว์อื่นทั้งนั้น ซึ่งในประเด็นนี้หมายความว่า บุคคลสามารถบริโภคเนื้อสัตว์ได้ แต่ต้องไม่ฆ่าด้วยตนเองหรือสั่งบุคคลให้ฆ่าเพื่อตนเอง เพราะถ้าฆ่าหรือสั่งให้บุคคลอื่นฆ่าเพื่อตนเอง ย่อมอยู่ในฐานะละเมิดศีลข้อปาณาติบาต อันเป็นมนุษยธรรมเบื้องต้นทันที

2. การรู้จักประมาณในการบริโภค หมายถึงการรู้จักความพอดี ความเหมาะสมแก่ความต้องการในการกินในการบริโภคไม่มากหรือน้อยเกินไป ข้อนี้เป็นการเน้นย้ำให้บุคคลได้ตระหนักถึงความจำเป็น ความสำคัญและประโยชน์ของการบริโภคอาหารหรือปัจจัย 4 มากกว่าการให้ความสำคัญกับที่มาหรือชนิดของอาหารนั้น แม้จะเป็นเนื้อสัตว์ เนื้อปลาหรืออาหารมังสวิรัติกก็ตาม ประเด็นหลักของการบริโภคอยู่ที่การรู้จักประมาณ การปรับความเห็นให้ถูกต้องต่อการบริโภค ให้ตระหนักถึงผลที่ได้รับอันเกิดจากการบริโภคที่แท้จริงคือ ประโยชน์ต่อการหล่อเลี้ยงร่างกาย ให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ เกื้อกูลต่อการบำเพ็ญสมณธรรมและการทำหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ ไม่ใช่เป็นการบริโภคด้วยอำนาจของตัณหาความทะยานหรือความสนุกสนานเพลิดเพลินในการบริโภค

3. การหมั่นบำเพ็ญสมณะและวิปัสสนา เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน ประเด็นนี้อาจจะไม่เกี่ยวข้องกับการบริโภคโดยตรง แต่เป็นผลสืบเนื่องมา

จากการบริโภค ซึ่งหมายความว่า การบริโภคไม่ใช่มีเป้าหมายเพียงเพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ หรือเพื่อความอึดท้องเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการบริโภคอาหารตามปกติหรืออาหารมังสวิรัตก็ตาม แต่ต้องมุ่งไปที่เป้าหมายอันสูงสุดคือการบำเพ็ญประโยชน์ใน 3 ระดับ³² ให้บริบูรณ์คือ

1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในโลกนี้ เช่น ความพากเพียรพยายามในการศึกษา ในการทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ การสร้างประโยชน์แก่ตนเอง แก่ครอบครัวและแก่สังคมประเทศชาติ เป็นต้น

2) สัมปรายิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์เบื้องหน้า ประโยชน์ในภพหน้า เช่น การสั่งสมคุณความดี ความฝึกฝนในการบำเพ็ญบุญกุศล การไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ความละเอียดใจและความเกรงกลัวต่อผลของการทำความชั่ว เป็นต้น

3) ปรมัตถะ หมายถึง ประโยชน์สูงสุด ประโยชน์อันดียิ่ง จุดมุ่งหมายอันสูงสุดคือพระนิพพาน ได้แก่การบำเพ็ญเพียรจนสามารถทำลายกิเลสอาสวะทั้งหลายทั้งปวง หลุดพ้นจากอุปาทานทั้งหลายได้ เพราะการบรรลุพระนิพพานเป็นเป้าหมายอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งพุทธศาสนิกชนทุกคนไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์หรือฆราวาส ต้องทำความเข้าใจและมุ่งมั่นพยายามเข้าถึงให้ได้

3.2 ทักษะของพระพุทธศาสนามหายาน

การกินเจและมังสวิรัตในทักษะของพุทธศาสนามหายานมีความแตกต่างจากทักษะในพุทธศาสนาเถรวาทอย่างสิ้นเชิง เพราะพระพุทธเจ้าใน

³² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, 2548 หน้า 110-111.

พุทธศาสนายานได้ตรัสไว้อย่างชัดเจนถึงการห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ ดังความที่ปรากฏในลังกาตารสูตรว่า

...โอ, มหาบัณฑิต ในวัฏฏสงสาร อันไม่มีใครทราบที่สุดในเบื้องต้นนี้ สัตว์ผู้มีชีวิตได้พากันท่องเที่ยวไปในการว่ายเวียนในการเกิดอีกตายอีก ไม่มี สัตว์แม้แต่ตัวเดียวที่ในบางสมัย ไม่เคยเป็นแม่พ่อ พี่น้องชาย ลูกชาย ลูกหญิง หรือเครือญาติอย่างอื่น ๆ แก่กัน สัตว์ตัวเดียวกัน ย่อมถือ ปฏิสนธิในภพต่าง ๆ เป็นกวางหรือสัตว์สองเท้า สัตว์สี่เท้าอื่น ๆ เป็นนก ฯลฯ ซึ่งนับได้ว่าเป็นเครือญาติของเราโดยตรง สาวกแห่งพระพุทธศาสนา จะทำลงไปได้อย่างไรหนอ จะเป็นผู้สำเร็จแล้วหรือยังเป็นสาวกธรรมดา อยู่ก็ตาม ผู้เห็นอยู่ว่าสัตว์เหล่านี้ทั้งหมด เป็นภราดร (ญาติพี่น้อง) ของตน แล้วจะเชือดเนื้อหนังของมันอีกหรือ ?

โอ, มหาบัณฑิต เนื้อสุนัข เนื้อลา ฝูง ม้า โค และเนื้อมนุษย์เหล่านี้ เป็นเนื้อที่ประชาชนไม่ควรรับประทาน แม้เนื้อของสัตว์เหล่านั้นจะถูกนำมา ปลอมขายในนามของเนื้อแกะ ๆ ภายในเมืองเพราะเห็นแก่เงิน เพราะเหตุนี้ เนื้อสัตว์จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรกิน โดยสาวกแห่งพระพุทธศาสนา โอ, มหาบัณฑิต เพราะว่าเนื้อย่อมเกิดจากเลือด และน้ำอสุจิ เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นสิ่งที่ ไม่ควรบริโภค สำหรับสาวกแห่งพระพุทธศาสนาผู้ประสงค์ต่อความสะอาด บริสุทธิ์ (หลุดพ้นทุกข์ทางจิตใจ) และเพราะมันเป็นการสร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นในระหว่างกันและกัน โอ, มหาบัณฑิต เพราะฉะนั้นเนื้อนี้ จึง เป็นสิ่งที่ไม่ควรบริโภคโดยบรรพชิตแห่งพระพุทธศาสนา ผู้ประสงค์ มิตรภาพในเพื่อนสัตว์ด้วยกันทุกถ้วนหน้า...โอ, มหาบัณฑิต สัตบุรุษย่อม บริโภคเฉพาะแต่อาหารที่สมควรแต่ท่านผู้บริสุทธิ์ ไม่ยอมบริโภคเนื้อและ เลือด เพราะฉะนั้นควรที่สาวกแห่งพระพุทธศาสนาจะต้องไม่บริโภคเนื้อ สัตว์เลย

พระพุทธเจ้าผู้ซึ่งเยือกเย็นไปด้วยพระกรุณา มีพระทัยเต็มเปี่ยมไปด้วยความเป็นที่พึ่งที่ป้องกันภัยแก่ดวงใจของปวงสัตว์ และมีพระสัมปชัญญะสมบูรณ์พอที่จะไม่ปล่อยให้โอกาสให้เป็นโอกาสสำหรับความเสื่อมเสียระบาบขึ้นได้เลยนั้น ย่อมจะทรงบัญญัติเนื้อสัตว์ว่าเป็นสิ่งไม่ควรบริโภค...โอ,มหาบัณฑิต เพราะฉะนั้น เนื้อทุก ๆ ชนิดเป็นสิ่งที่ไม่ควรบริโภคสำหรับพุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นผู้ปรารถนาจะมีสาธุคุณในทางจิต ทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น นักกินเนื้อย่อมเป็นเหยื่อแห่งโรคหลายชนิด เช่น โรคไส้เดือน โรคพยาธิ โรคเรื้อน โรคเจ็บในท้อง ฯลฯ

โอ, มหาบัณฑิต เรากำลังประกาศว่า การกินเนื้อสัตว์เป็นการกินเนื้อบุตรของตนเองอยู่ดังนี้ แล้วจะกล่าวไปอย่างไรได้ ที่เราจะบัญญัติให้สาวกของเรากินเนื้อสัตว์ซึ่งเป็นของจัดไว้ต้อนรับของพวกคนใจอำมหิต เป็นของถูกห้ามโดยท่านลัทธิขงจื้อไป เต็มไปด้วยมลทิน ปราศจากคุณธรรมใดๆ ไม่เหมาะที่จะบริโภคสำหรับผู้บริสุทธิ์ และเป็นของควรห้ามเด็ดขาด โดยประการทั้งปวง โอ, มหาบัณฑิต เราได้บัญญัติไว้แล้วว่า สำหรับอาหารอันสมควรซึ่งได้กำหนดนิยามกันมาแล้ว โดยบรรดาท่านผู้บริสุทธิ์แห่งสมัยเพราะกาล ได้แก่แก้อาหารที่ปรุงขึ้นจากข้าว ลูกเดือย ข้าวสาลี สารแห่งหญ้า มุญชะ อูรทะและมสุร ฯลฯ นมส้ม นำนม นม น้ำตาลสด กุท น้ำตาล และน้ำตาลกรวด ฯลฯ

...โอ, มหาบัณฑิต ก็ในปัจจุบันชาตินี้เอง เขาเหล่านั้นซึ่งเคยชินกินไปกับการกินเนื้อสัตว์ ในมาตรฐานนี้ เมื่อความอยากเป็นไปรุนแรงเข้า ก็กินเนื้อคนได้ (ในยามขาดแคลน) ย่อมเป็นผู้ละโมภในการกิน และเป็นเหมือนยักษ์ปีศาจร้าย ครั้นถึงอนาคตชาติหน้า เพราะอำนาจจิตติดฝังแน่นในการอยากกิน เขาย่อมตกไปสู่กำเนิดแห่งสัตว์กินเนื้อเป็นอาหาร เช่น สิงโต เสือ สุนัขป่า สุนัขไฉ่ แมว สุนัขจิ้งจอก นกเค้า ฯลฯ

... โอ, มหาบัณฑิต อริยสาวกทั้งหลาย ไม่บริโภคแม้แต่สิ่งที่คนธรรมดาชอบกินนิยมกันว่าดี เขาเหล่านั้นจะมาบริโภคเนื้อและเลือด ซึ่งเป็นของควรปฏิเสธได้อย่างไรเล่า ? เหล่าสาวกของตถาคต เป็นผู้เดินตามแนวแห่งสังฆธรรม คนผู้มีปัญญาเป็นเครื่องคิดค้นของตนเอง และบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลายอื่น ๆ (แห่งพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ) ก็เป็นเช่นเดียวกัน เขาเหล่านั้นมิใช่ผู้กินเนื้อสัตว์ พระตถาคตเจ้าทั้งหลายในกาลก่อน ๆ ก็เป็นดั่งนั้น... พระตถาคตเจ้าทั้งหลายมีสังฆธรรมเป็นพระกายของพระองค์ ทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ด้วยสังฆธรรม ไม่ทรงดำรงกายด้วยเนื้อสัตว์ ท่านเหล่านั้นไม่เคยเสวยเนื้อสัตว์อย่างใด ๆ เลย พระองค์ทรงเพิกถอนความอยากในโลกียวัตถุได้ทั้งหมดแล้ว ท่านเหล่านั้นปราศจากมลจิต อันเป็นมูลแห่งความทุกข์... เราตถาคตเห็นสรรพสัตว์เช่นเดียวกับบุตรของเราเองเราจะบัญญัติให้สาวกของเราบริโภคเนื้อลูกของเราได้อย่างไรเล่า? และเราเองก็จะบริโภคมันได้อย่างไรเล่า? มันไม่มีข้อควรสงสัยเลยในเรื่องว่า เราได้บัญญัติให้สาวกบริโภค หรือเราได้บริโภคมันโดยตนเองหรือไม่...³³

ข้อความที่ปรากฏในสังกาวตารสูตรนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าในพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนั้นได้บัญญัติห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์อย่างชัดเจน ทั้งสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ รวมทั้งพระองค์เองก็ทรงตรัสยืนยันว่าไม่เคยบริโภคเนื้อสัตว์เลย และการห้ามบริโภคเนื้อสัตว์นี้ พระองค์ตรัสไว้ให้ถือปฏิบัติตลอดไปในวิถีชีวิต ทาใช้บัญญัติห้ามเฉพาะใน

³³ สังกาวตารสูตร แปลโดยพุทธทาสภิกขุ ในเว็บไซต์มังสวิรัต : Vegetarian Hall - Thailand หน้า 1 - 6 ในหน้าต่างนานาสาระ สังกาวตารสูตร เป็นคัมภีร์หลักหนึ่งในเก้าคัมภีร์ของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน จัดพิมพ์เป็นภาษาสันสกฤต เมื่อ ค.ศ. 1922 โดยท่าน Bunyin Nangio M.A. (Oxon) D. Litt. Kyoto. สูตรนี้มีการแปลเป็นภาษาจีนถึง 3 ครั้ง คือ ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 443 โดยท่านคุณภัทระ ครั้งที่สองเมื่อ ค.ศ. 513 โดยท่านโพธิธิริจ และครั้งที่สามเมื่อ ค.ศ. 700 โดยท่านคึกขานันทะ ทั้งสามรูปล้วนแต่เป็นพระภิกษุชาวอินเดียที่มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประเทศจีน สำหรับประเทศไทยเห็นจะมีแต่ท่านพุทธทาสภิกขุรูปเดียวที่แปลสูตรนี้เป็นภาษาไทย

ช่วงเทศกาลกินเจอย่างที่คนจีนปฏิบัติกันในปัจจุบันนี้ไม่ โดยประเด็นหลักของพระองค์คือ การที่พระองค์มองเห็นว่า สรรพสัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ล้วนแต่เคยเป็นเกิดเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ มาด้วยกันทั้งนั้น และต่างก็เคยเป็นญาติพี่น้องเกี่ยวพันกันทางสายเลือดทั้งหมด การบริโภคเนื้อสัตว์จึงเท่ากับการบริโภคเนื้อของญาติหรือบุตรของตนเอง ซึ่งหลักการในวรรคแรกและวรรคที่สองตรงกับหลักการของพุทธศาสนาเถรวาท แต่ในบทสรุปไม่เหมือนกัน เพราะพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้มีทัศนะว่า การบริโภคเนื้อสัตว์ (ในปัจจุบัน) มีค่าเท่ากันกับการบริโภคเนื้อของญาติหรือบุตรของตนเอง (ที่เคยเป็นในอดีต) ถึงแม้สรรพสัตว์ทั้งหลายจะเคยเป็นญาติพี่น้องกันมาก็ตาม แต่เรื่องของอดีตชาติเรื่องของกรรมสำหรับคนทั่วไปก็เป็นเรื่องที่ยากจะหยั่งรู้อย่างลึกซึ้งซึ่งนอกจากพระพุทธเจ้าองค์เดียวเท่านั้น ที่จะทรงตรัสบอกได้ว่า ใครหรือสัตว์ใดเคยเป็นพี่น้องเราในอดีต ซึ่งถ้าเรายึดตามหลักการของมหายานมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยเห็นว่า ในด้านดีคือ จะช่วยให้คนและสัตว์อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน แต่อีกด้านหนึ่ง คิดว่าคงจะลำบากมากเลยทีเดียวสำหรับวิถีชีวิตของคนโดยปกติทั่วไปที่จะต้องมาพิจารณาว่าใครเคยเป็นญาติของเราในอดีตหรือไม่ หรือเนื้อของสัตว์ชนิดนี้เป็นเนื้อของญาติของเราหรือไม่

ความจริง ถ้าพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแยกเรื่องความเป็นญาติพี่น้อง การบริโภคเนื้อสัตว์ และการฆ่าสัตว์ ออกจากกัน อาจจะช่วยต่อการปฏิบัติตามและสอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมมากยิ่งขึ้น เพราะหลักการห้ามกินเนื้อสัตว์ ถ้าพิจารณาโดยตามหลักภาษาที่ใช้ในพระสูตรนี้ เห็นได้ชัดว่า พระพุทธเจ้าตรัสกับคนดีกับคนฉลาด เห็นได้จากภาษาที่ใช้ว่า “มหาบัณฑิต” โดยตลอด และคงจะบัญญัติไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับบุคคลที่ต้องจะทำตนให้บริสุทธิ์ทั้งกายและใจ และสำหรับบุคคลผู้จะหลุดพ้นจาก

ทุกข์ทั้งปวงเข้าสู่มรรคผลนิพพานเท่านั้น คงไม่ใช่สำหรับบุคคลทั่วไปที่ยังต้องมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องการประกอบอาชีพต่าง ๆ อยู่ และเป็นบุคคลที่ยังไม่พร้อมจะปฏิบัติตนเพื่อให้สะอาดบริสุทธิ์อย่างสมบูรณ์ เช่น กรรมกร ชาวนา ชาวประมง พ่อค้าปลา พ่อครัว ผู้ประกอบกิจการร้านอาหารทั่วไป เป็นต้น

สรุปว่า ตามหลักการของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนั้นการบริโภคเนื้อสัตว์เป็นสิ่งที่จะต้องห้ามไม่ว่าจะเป็นกรณีใด ๆ ก็ตาม ผู้ฆ่าเองและผู้ไปซื้อเนื้อที่เขาฆ่าแล้วมาบริโภคล้วนมีฐานะความผิดเช่นเดียวกัน คือจักเกิดนรกโรครุวะและกำเนิดแห่งสัตว์เดรัจฉาน มุมมองของมหายานที่ห้ามบริโภคเนื้อสัตว์นั้นมาจากฐานความคิดที่ว่า สรรพสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาในโลกนี้ล้วนแต่เคยเป็นญาติพี่น้องกันในอดีตทั้งนั้น การบริโภคเนื้อสัตว์จึงเหมือนกับการบริโภคเนื้อบุตรของตนเอง และพระพุทธเจ้าในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ได้ตรัสไว้อย่างชัดเจนว่า พระองค์ไม่เคยบริโภคเนื้อสัตว์เลย เช่นเดียวกับกับพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลาย นอกจากเนื้อแล้ว สิ่งที่ต้องมิให้บริโภคยังได้แก่ สุรา หอม กระเทียม หัวผักกาด และผักที่มีกลิ่นรุนแรงอีกหลายอย่าง

4. อิทธิพลของมหายานและคนจีนที่มีต่อสังคมไทย

อิทธิพลของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและคนจีน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อการกินเจและมังสวิรัตของคนไทย เพราะวัฒนธรรมของคนจีนที่มาพร้อมกับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานได้เข้าเผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทย และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว โดยเฉพาะในสังคมเมือง เช่นในเขตเทศบาลและเมืองใหญ่ ๆ ส่วนใหญ่คนจีนซึ่งเป็นผู้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ยิ่งคั่งกว่าคนไทยที่เป็นเจ้าของพื้นที่เดิมและ

เป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจของคนไทยเกือบทั้งหมด ชาวจีนจึงกลายเป็นพลังในการสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชนชาติไทย และเป็นผู้สร้างความเป็นชนชาติไทยขึ้นใหม่ในนามของ “คนไทยเชื้อสายจีน”

นอกจากนี้ความรู้สึกแปลกแยกทางชาติพันธุ์ระหว่างชนชาติไทยแท้กับชาวไทยเชื้อสายจีนแทบจะไม่มีและไม่เป็นอุปสรรคขวางกั้นแห่งการอยู่ร่วมกัน เพราะความสอดคล้องทางระบบความเชื่อและพิธีกรรมที่ใกล้เคียงกัน เช่น การนับถือศาสนาพุทธด้วยกัน การนับถือบรรพบุรุษ เป็นต้น ทำให้วัฒนธรรมของคนไทยกับวัฒนธรรมจีน ได้ผสมผสานกันและกลายเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทยไปในที่สุด ซึ่งก็รวมถึงการกินเจและมังสวิรัตที่กำลังได้รับความนิยมจากคนไทยในปัจจุบันด้วย ดังนั้น เพื่อให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมจีนที่มีต่อสังคมไทย ในงานวิจัยบทนี้ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอตามประเด็นดังต่อไปนี้

4.1 ด้านความเชื่อและศาสนา

เมื่อพูดถึงความเชื่อและศาสนาของคนจีนคนส่วนใหญ่อาจนึกถึงพิธีกรรมการไหว้เจ้า การไหว้พระจันทร์ การไหว้บรรพบุรุษ การกินเจ ซึ่งความเชื่อและศาสนาเหล่านี้มีพื้นฐานจากความเชื่อที่มาจากการผสมผสานระหว่างคำสอนของศาสนาขงจื้อ เต๋า พุทธศาสนา การนับถือบรรพบุรุษ และการบูชาเทพเจ้า³⁴

ประการแรก **ลัทธิคำสอนของขงจื้อ** คำสอนสำคัญของขงจื้อ เป็นหลัก

³⁴ ดูรายละเอียดใน สมบูรณ์ สุขสำราญ. ความเชื่อและพิธีกรรมแบบจีนในสังคมไทย. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535 หน้า 564 - 571.

ว่าการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่ประกอบด้วยสถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ คำสอนส่วนใหญ่จึงเน้นไปที่การปกครอง การอยู่ร่วมกัน และการจัดระเบียบของคนในสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในสังคม เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และบุตรหลาน ระหว่างสามีและภรรยา ระหว่างพี่น้อง ผู้ใหญ่กับผู้น้อย และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง เป็นต้น ซึ่งหลักการแห่งความสัมพันธ์นี้มีความสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติตามทศ 6 ในศาสนาพุทธเถรวาทมาก จึงทำให้การปฏิบัติตามหน้าที่ต่อบุคคลของจีนและคนไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกัน และเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

ประการที่สอง **ลัทธิเต๋า** เน้นการเป็นอยู่ที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ฝืนกฎของธรรมชาติ รู้จักข้อจำกัดของตนเอง การควบคุมการฝึกฝนตนเอง ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล การเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และความรู้จักพอไม่ทะเยอทะยานมักมาย หลักรคำสอนและแนวทางการดำเนินชีวิตของเต๋ามีความคล้ายคลึงกับหลักคำสอนในพุทธศาสนา มาก เพราะพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนครอบคลุมและเหมือนกันกับหลักการของเต๋า เช่น หลักปฏิจจสมุปบาท หลักไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 หรือหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติโดยเฉพาะ เช่น มรรคมืองค์ 8 ลิกขา 3 สังคหัตถ 4 ฆราวาสธรรม 4 สัปปริสธรรม 7 พรหมวิหาร 4 เป็นต้น

ประการที่สาม พระพุทศาสนามหายาน เป็นนิกายหนึ่งของพุทศาสนาที่มีความเจริญและได้รับความนิยมจากคนจีนตั้งแต่พุทศศตวรรษที่ 7 โดยการนำมาเผยแพร่ของพระสงฆ์จากชมพูทวีปในสมัยพระเจ้ากนิษกะ หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ของฝ่ายมหายาน ประมาณ พ.ศ. 640 และมีการติดต่อทางการค้าตามเส้นทางสายไหมระหว่างคนจีนกับอินเดีย การเดินทางไปจาริกแสวงบุญเพื่อสืบเสาะพระสงฆ์ชาวจีนหลายครั้ง เช่น

หลวงจีนฟาเหียน (พุทธศตวรรษที่ 9) พระถังซำจั๋ง (พุทธศตวรรษที่ 12) เป็นต้น วัฒนธรรมของอินเดียจึงได้รับการถ่ายทอดและส่งต่อคนจีนโดยผ่านพระพุทธรูปศาสนาพุทธ และพระพุทธรูปศาสนาพุทธก็ได้กลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของจีนโดยผสมผสานกับแนวความคิดของลัทธิเต๋า และขงจื้อไปด้วย ความเชื่อหลักของพุทธศาสนาพุทธนิกายเถรวาท คือพระพุทธรูปเจ้า และพระโพธิสัตว์มีอยู่มากมาย และทุกคนหรือแม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็มีพุทธภาวะหรือความเป็นพระพุทธรูปเจ้าอยู่ในตัวทุกคน แต่ที่เราไม่สามารถเข้าถึงได้เพราะถูกอวิชชาคือความไม่รู้ห่อหุ้มปกปิดไว้ บุคคลจะสามารถเข้าถึงความเป็นพระพุทธรูปเจ้าได้ก็ด้วยการบำเพ็ญพระกรุณาในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงให้พ้นจากทุกข์ ด้วยการบำเพ็ญพระมหากรุณาตามหลักจริยาพระโพธิสัตว์ให้บริบูรณ์ แล้วจะสามารถเข้าถึงพุทธภาวะได้ตามปรารถนา ดังนั้น กิจกรรมการช่วยเหลือสังคม งานอาสาสมัคร งานสาธารณกุศล ในนามมูลนิธิต่าง ๆ จึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในการบำเพ็ญตามจริยาของพระโพธิสัตว์ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นมากในหลักการปฏิบัติของพุทธศาสนาพุทธนิกายเถรวาทและสมาคมของคนจีน เช่น มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง มูลนิธิร่วมกตัญญู และมูลนิธิการกุศลที่มีอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ พิธีทิ้งกระจาด พิธีรื้อป่าช้าทำบุญอุทิศให้แก่ศพไม่มีญาติ เป็นต้น

ประการที่สี่ **การบูชาบรรพบุรุษ** บรรพบุรุษในความหมายของคนจีนหมายถึงบรรพบุรุษประจำตระกูล เช่น ปู่ย่า ตาทวด พ่อแม่ และบรรพบุรุษส่วนรวมของชุมชน ของเมืองหรือประเทศชาติ ที่มีคุณความดีและมีความสำคัญต่อการสร้างชาติในอดีต เช่น องค์จักรพรรดิ ฮองเต้ เจ้าเมือง แม่ทัพคนสำคัญ หรือวีรบุรุษทั้งหลายในประวัติศาสตร์ เป็นต้น การบูชาบรรพบุรุษจึงถือว่าเป็นจุดเด่นมากของคนจีน ทั้งนี้เพราะคนจีนเชื่อว่า บรรพบุรุษประจำตระกูลและบรรพบุรุษที่มีความสำคัญในการสร้างชาติ ซึ่งไปเกิด

เป็นเทพบ้าง เป็นเซียนบ้าง เมื่อได้รับการบูชา การเซ่นไหว้จากบุตรหลาน แล้วจะมาให้พร ให้ความคุ้มครองดูแลให้บุตรหลานและเครือญาติในตระกูลอยู่อย่างมีความสุข ให้สามารถทำอะไรทำนาได้ผลดีปราศจากภัยพิบัติ การเดินทางไกล การค้าขายและประกอบอาชีพอื่น ๆ เป็นไปอย่างราบรื่น และประสบความสำเร็จ ในทางตรงข้ามถ้าบุตรหลานคนใดหรือตระกูลใดไม่บูชา ไม่แสดงความเคารพและไม่เซ่นไหว้ ผีบรรพบุรุษทั้งหลายก็ไม่คุ้มครองไม่รักษาคนในตระกูลนั้น และอาจเป็นเหตุให้คนในตระกูลและตระกูลนั้นประสบภัยพิบัติได้ ซึ่งหลักการเคารพบูชาผีบรรพบุรุษนี้แสดงถึงนัยสำคัญในการสร้างความเป็นเอกภาพของคนภายในชาติและตระกูล โดยการสอดแทรกคุณธรรมและความคิดทางศาสนาเข้าไปด้วย เช่น เน้นสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในปัจจุบันและอดีต การปลูกจิตสำนึกให้อนุชนรุ่นหลังมีความกตัญญูกตเวทิตะและความสำนึกถึงในคุณความดีของบรรพบุรุษในอดีต เป็นต้น ซึ่งก็มีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย ส่วนดีก็คือ สร้างความเป็นหนึ่งเดียว ความสามัคคี ความรู้สึกร่วมกัน ความผูกพันกันระหว่างคนภายในตระกูล ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว แต่ส่วนเสียหรือข้อบกพร่องที่พบเห็นตลอดมาในประวัติศาสตร์จีน คือการผูกติด การยึดมั่นในชาติตระกูลของตนเองเกินไป ทำให้ขาดความเคารพ ไม่เห็นความสำคัญของบรรพบุรุษในตระกูลอื่น บางครั้งถึงกับเป็นเหตุแห่งความบาดหมาง การก่อสงคราม การฆ่าล้างตระกูล การแย่งชิงผลประโยชน์กันระหว่างตระกูลต่าง ๆ และการจำกัดขอบเขตการทำความดี การประกอบพิธีกรรมเฉพาะภายในตระกูล จนดูเหมือนว่า คนจีนส่วนใหญ่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ ไม่เอื้อเฟื้อต่อบุคคลอื่น และไม่คอยสูงส่งกับบุคคลอื่น ซึ่งต่างจากวัฒนธรรมไทยมากที่ค่อนข้างจะให้ความสำคัญต่อส่วนรวม และไม่ยึดติดกับชาติตระกูลของตนเองมากเกินไป

ประการที่ห้า การบูชาเทพเจ้า การบูชาเทพเจ้า เป็นระบบความเชื่อ และพิธีกรรมที่แสดงออกถึงการสยบยอมต่ออำนาจเบื่องบนที่มนุษย์มองไม่เห็นและไม่สามารถควบคุมได้ ชาวจีนเชื่อว่า ปรากฎการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรม เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง ฟ้าผ่า ภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นต้น ล้วนแต่มีอำนาจของเทพเจ้าบังคับบัญชาอยู่เบื้องหลัง การบูชาเทพเจ้าจึงถือว่าเป็นการแสดงออกซึ่งการยอมรับในความมีอยู่ของอำนาจแห่งเทพเจ้าเบื่องบนที่สามารถให้คุณและโทษต่อมนุษย์ได้ และการรู้ในข้อจำกัดแห่งอำนาจของตนเองของมนุษย์ ซึ่งการบูชาเทพเจ้ามีปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมของทุกชนชาติ ไม่ว่าจะเป็นในวัฒนธรรมของอินเดีย กรีก อียิปต์ จีน หรือแม้แต่คนไทยเอง แต่สำหรับเทพเจ้าของคนจีนแบ่งได้ออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่³⁵ ดังนี้

1. เทพเจ้าระดับชาวบ้าน หมายถึง วิญญาณที่สถิตอยู่ตามบ้านเรือน เช่น ตี จู่เอี้ยะ เป็นต้น
2. เทพเจ้าประจำป่าเขาและเทพที่ล่องลอยไม่อยู่ติดที่ เช่น เทพเจ้าผู้รักษาป่า ผู้รักษาต้นไม้ ผู้รักษาแม่น้ำ เป็นต้น
3. เทพเจ้าชั้นสูง ได้แก่ เทพเจ้าที่ทรงคุณธรรม เช่น เทพเจ้ากวนอู เจ้าแม่ทับทิม เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เป็นต้น เทพเหล่านี้จะมีศาลขนาดใหญ่ เป็นศาลที่รวมของคนในชุมชนหรือเขตเมือง
4. เทพเจ้าชั้นสูงสุด ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์และเทพเจ้าที่เป็นเซียน เช่น ไบ๊ยเซียน เป็นต้น

ระบบความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของคนจีน ที่เกิดขึ้นจากการ

³⁵ ดูรายละเอียดในเนตรดาว พลະมาตฺร “ศาลเจ้าชาวจีนในเมืองไทย” อ่างในเล่มเดียวกัน หน้า 566 - 567.

ผสมผสานระหว่างแนวคำสอนของลัทธิหรือศาสนาขงจื้อ เต๋า พุทธศาสนา มหายาน การนับถือเทพเจ้า และการนับถือผีบรรพบุรุษ ได้ดำรงอยู่และได้รับการสืบสานอย่างต่อเนื่องนานนับพันปี เมื่อคนจีนอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยก็ได้นำเอาระบบความเชื่อ ศาสนาและพิธีกรรมเหล่านี้เข้ามาด้วย และยังได้รับเอาระบบความเชื่อ และพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเถรวาทของไทยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตด้วย³⁶ จึงทำให้วัฒนธรรมของคนจีนกับวัฒนธรรมของคนไทยผสมผสานกันอย่างกลมกลืน มีความสอดคล้องกัน และไม่มีความรู้สึกแปลกแยกระหว่างกัน แม้ว่ากลุ่มคนจีนที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในประเทศไทย จะมีการตั้งสมาคม ศาลเจ้าและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของตนเองเป็นการเฉพาะ แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธการเข้าร่วมพิธีกรรมของคนไทย และยังพยายามทำตัวให้กลมกลืนในความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยอีกด้วย เช่น การทำบุญตักบาตร การอุปสมบท การประกอบพิธีศพอย่างคนไทย เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้น คนจีนส่วนใหญ่ยังเป็นทายาทหรือบุคคลสำคัญในการอุปถัมภ์วัดและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างวัด การสร้างศาสนสถานและศาสนวัตถุ ทำให้วัดหลายวัดในประเทศไทย โดยเฉพาะวัดในกรุงเทพมหานคร ภาคตะวันออก และภาคใต้ มีศิลปะแบบจีนและมีคนจีนเป็นผู้อุปถัมภ์วัดเป็นส่วนมาก

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ทางความเชื่อและศาสนาของคนจีนกับคนไทยมีความใกล้เคียงกันทั้งทางศาสนาและพิธีกรรม จึงมีลักษณะร่วมและผสมผสานกัน

³⁶ ดูเพิ่มเติมในเล่มเดียวกัน หน้า 563.

4.2 ประเพณีการกินเจ

ประเพณีการกินเจ จัดเป็น 1 ใน 8 ของประเพณีตามพิธีกรรมในกรอบ³⁷ ที่ชาวจีนนิยมปฏิบัติทั้งในกลุ่มคนจีนในประเทศจีนและคนจีนที่อพยพไปตั้งรกรากในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และเป็นประเพณีที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยด้วย เพราะปัจจุบันนี้มีคนไทยที่ไม่ใช่คนไทยเชื้อสายจีนก็นิยมถือปฏิบัติตามอย่างคนจีนด้วย โดยเฉพาะในเขตเมืองหลวง และภาคใต้บางจังหวัดถือเป็นประเพณีสำคัญของจังหวัด เช่น จังหวัดภูเก็ต ตรัง เป็นต้น ประเพณีการกินเจในแต่ละปีจะมีเป็นเวลา 9 วัน คือตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ ถึง ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 จุดประสงค์สำคัญของการกินเจ คือการชำระกายและจิตของตนให้สะอาดหมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลายทั้งปวง ด้วยการสมาทานศีล 8 เพราะคำว่า “เจ” ในภาษาจีนทางพุทธศาสนาหมายถึงความหมายตรงกับคำว่า “อุโบสถ” การกินเจจึงไม่ได้หมายถึงการไม่กินเนื้อสัตว์อย่างที่คนทั่วไปเข้าใจ แต่หมายถึงการ

³⁷ พิธีกรรม 8 อย่างในรอบปีของคนจีน ได้แก่

1. เทศกาลตรุษจีน วันเฉลิมฉลองส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่
2. เทศกาลหยวนเซียว หรือวันเซียวแม่ เป็นเทศกาลหลังตรุษจีน เพื่อต้อนรับฤดูกาลเพาะปลูก
3. เทศกาลเซ็งเม้ง เป็นเทศกาลไหว้บรรพบุรุษ
4. เทศกาลขนมจ้าง เป็นเทศกาลเพื่อระลึกถึงฉันทิยานมหากวีผู้รักชาติในสมัยจ้านกั๋ว (227 ปีก่อน ค.ศ)
5. เทศกาลสารทจีน เป็นเทศกาลครึ่งปีของชาวจีน จัดขึ้นเพื่อทำบุญอุทิศให้แก่วิญญาณที่ไร้ญาติ
6. เทศกาลไหว้พระจันทร์ เพื่อระลึกถึงพระธิดาของกษัตริย์องค์หนึ่ง (ตามตำนาน) ที่ลอยไปติดบนดวงจันทร์เพราะกินยาอายุวัฒนะ ปัจจุบันนี้ไม่นิยมปฏิบัติตั้งแต่สหรัฐอเมริกาส่งยานอวกาศไปลงที่ดวงจันทร์
7. เทศกาลกินเจ เป็นเทศกาลที่ชาวจีนถือศีล เพื่อชำระกายและจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ โดยละเว้นจากการบริโภคเนื้อสัตว์และผักที่มีกลิ่นแรง
8. เทศกาลไหว้พระจำปี เป็นเทศกาลเพื่อแสดงความขอบคุณต่อเทพเจ้าที่ช่วยคุ้มครองช่วยเหลือให้อยู่อย่างมีความสุขตลอดปี (ดูรายละเอียดในสมบูรณ สุธสาธิต เล่มเดียวกัน หน้า 574 - 584)

ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ด้วยการนุ่งขาวห่มขาว และการไม่มีเพศสัมพันธ์ และไม่เกี่ยวข้องกับเพศตรงข้ามด้วย ส่วนความเป็นมาของประเพณีการกินเจมีเล่าไว้หลายตำนาน

ตำนานที่ 1 เล่ากันว่า นานมาแล้วที่มณฑลกังไส มีเศรษฐีใจบุญผู้หนึ่ง ได้สร้างคฤหาสน์หลังใหม่ขึ้นหลังหนึ่ง และตั้งใจไว้ว่าก่อนที่จะเข้าไปอยู่ จะทำบุญให้แก่คนยากจนติดต่อกันเป็นเวลา 100 วัน 4 - 5 วันก่อนครบกำหนดมีขอทานคนหนึ่งป่วยด้วยโรคเรื้อน ตามร่างกายมีน้ำเหลืองไหลเยิ้ม และส่งกลิ่นเหม็นมาขอเข้าไปอยู่ในคฤหาสน์จนกว่าจะครบกำหนด 100 วัน เมื่อเศรษฐียินยอม ขอทานคนนั้นก็เข้าไปในคฤหาสน์เที่ยวเดินชม และเอามือที่เปื้อนน้ำเหลืองป้ายตามผนังทำให้บรรดาคนรับใช้ของเศรษฐีที่แอบดูอยู่เกิดความไม่พอใจ แต่ไม่กล้าทำอะไรขอทาน เมื่อครบกำหนดเศรษฐีใจบุญและบริวารก็เข้าไปในคฤหาสน์และต้องประหลาดใจ เมื่อพบว่า แทนที่ฝาผนังจะเลอะเทอะ ด้วยน้ำเหลือง กลับปรากฏภาพจิตรกรรมฝาผนังอันงดงามและมีอักษรเขียนไว้ว่า “อีกไม่นานมณฑลกังไสจะมีอุทกภัยครั้งใหญ่” แต่เพราะผลบุญที่เศรษฐีสร้าง จึงแจ้งให้ทราบและบอกวิธีแก้ไขเหตุการณ์นี้โดยให้ประกอบพิธีถือศีลกินเจตามวิธีการที่บันทึกบนฝาผนังรวม 9 วัน 9 คืน และให้ถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบไป ประชาชนกังไสได้ปฏิบัติตามและก็ไม่เกิดอุทกภัย³⁸

ตำนานที่ 2 ชายชื่เมานามว่า เล่าเซ็ง เข้าใจผิดว่าแม่ตนตายไปเพราะเป็นโรคขาดอาหาร จนคืนหนึ่งแม่ได้มาเข้าฝันบอกว่า แม่ตายไปได้รับความสุขมากเพราะแม่กินแต่อาหารเจและตอนนี้อยู่บนเขาไฟถั่ว ตั้งอยู่บนเกาะน้ำไต้ ในมณฑลจืดเจียง ถ้าลูกอยากพบแม่ให้ไปที่นั่น ครั้นถึงเทศกาลไหว้

³⁸ เล่มเดียวกัน หน้า 581 อ่างแล้ว

พระโพธิสัตว์กวณโณิมที่เข้าโพถ้อซัว เล่าซึ่งอยากไปแต่ไปไม่ถูกจึงตามเพื่อนบ้านที่จะไปไหว้พระโพธิสัตว์ เพื่อนบ้านเห็นเล่าซึ่งสัญญาว่าจะไม่กินเหล้าและเนื้อสัตว์จึงให้ไปด้วย ระหว่างทางเดินสวนกับคนขายเนื้อเล่าซึ่งลืมสัญญาที่ให้ไว้เพื่อนบ้านก็หนีไป โชคดีที่มีหญิงสาวคนหนึ่งเดินผ่านมาและต้องการไปไหว้พระโพธิสัตว์ เล่าซึ่งจึงขอมตามนางไป เมื่อถึงเขาโพถ้อซัวขณะที่เล่าซึ่งก้มลงกราบไหว้พระโพธิสัตว์นั้น เขาเห็นแม่ลอยอยู่เหนือกระถางธูปที่คนอื่นมองไม่เห็น ขณะเดินทางกลับเขาได้แยกทางกับหญิงสาว และได้พบเด็กชายคนหนึ่งร้องไห้อยู่ จึงเข้าไปถามไถ่ได้ความว่า เป็นลูกของเขากับภรรยาที่เลิกกันไปนานแล้ว เขาจึงพาไปอยู่ด้วยแล้ววันหนึ่งหญิงสาวที่นำทางไปเขาโพถ้อซัวมาขออาศัยอยู่ด้วย ทั้งสามอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

หญิงสาวผู้นั้นเป็นสาวบริสุทธิ์ประพฤติดนเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรมและถือศีลกินเจอยู่เนื่องนิตย์ นางรู้ว่าใกล้ถึงวันตายของนางแล้วจึงบอกเล่าซึ่งเมื่อถึงวันนั้นนางอาบน้ำแต่งตัวด้วยอาภรณ์ที่ชาวสะอาดแล้วนั่งสักครู่ก็สิ้นลม เล่าซึ่งเห็นการจากไปด้วยดีของนางคล้ายกับแม่จึงเกิดศรัทธายกสมบัติให้ลูกชายแล้วประพฤติดนใหม่ เมื่อตายไปจะได้บังเกิดผลเช่นเดียวกับแม่และหญิงสาวและประเพณีกินเจจึงเริ่มขึ้น³⁹

ตำนานที่ 3 การกินเจที่ภูเก็จ มีคณะงิ้วจากเมืองจีนมาเปิดการแสดงที่กระต๊อานเป็นแรมปี แล้วบังเอิญช่วงนั้นเกิดโรคระบาดขึ้นคณะงิ้วจึงจัดให้มีพิธีกินเจและสร้างศาลเจ้าขึ้นเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ หลังจากนั้นโรคภัยไข้เจ็บก็หายสิ้น ชาวกระต๊อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาจึงปฏิบัติตาม และหลังจากประกอบพิธีอยู่ประมาณ 2-3 ปี ผู้ศรัทธามากขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบ

³⁹ เว็บไซต์วิกิพีเดีย - เทศกาลกินเจ หน้า 3 - 4.

กับอยากได้พิธีกินเจที่สมบูรณ์ตามแบบประเพณีมณฑลกังไส ประเทศจีน จึงได้ส่งตัวแทนไปนำวันรูป (เหี้ยวเอี้ยน) ในการเดินทางกลับจะต้องจุดธูปต่อกันมิให้ดับมอด ศาลเจ้ากระทุ้งจึงได้ชื่อว่าเป็นต้นตำรับของพิธีกินเจในปัจจุบัน⁴⁰

ตำนานที่ 4 เล่ากันว่า ชาวจีนกินเจเป็นการบำเพ็ญกุศลเพื่อรำลึกถึงวีรชน 9 คน ซึ่งเรียกว่า “หงี่หัวท้วง” ซึ่งได้ต่อสู้กับชาวแมนจูอย่างกล้าหาญ ถึงแม้จะแพ้ก็ตาม ชาวบ้านได้พากันถือศีลกินเจมุ่งชาวหม่มขาว เพราะเชื่อว่าการปฏิบัติเช่นนี้จะช่วยชำระจิตวิญญาณเกิดความเข้มแข็งทางร่างกายและจิตใจ

ตำนานที่ 5 เล่ากันว่า ชาวจีนกินเจเพื่อเป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อสักการบูชาพระพุทธเจ้าในอดีตกาล 7 พระองค์และพระมหาโพธิสัตว์อีก 2 พระองค์ รวมเป็น 9 พระองค์ด้วยกัน หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า “ดาวนพเคราะห์” ทั้ง 9 ได้แก่ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ พระราหู และพระเกตุ ในพิธีกรรมบูชาที่สาธุชนในพระพุทธศาสนาตลอดเวลาทางโลกมาบำเพ็ญศีลงดเว้นเนื้อสัตว์และแต่งกายด้วยชุดขาว⁴¹

ความจริงยังมีอีกหลายตำนาน แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ตำนานที่เหลือนี้นั้นแนวคิดเหมือนกัน จึงไม่ได้นำมาเสนอทั้งหมด อย่างไรก็ตาม จากตำนานทั้ง 5 แสดงให้เห็นว่า การกินเจนั้นมีหลักการปฏิบัติคือการทำให้ตนเองมีความบริสุทธิ์ทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อหลีกเลี่ยงจากภัยพิบัติ เพื่อไปเกิดในสวรรค์หรือภพภูมิที่ดี เพื่อระลึกถึงความดีของ

⁴⁰ เว็บไซต์เดียวกัน หน้า 4 .

⁴¹ เว็บไซต์เดียวกัน หน้า 2.

วีรชนคนกล้าในอดีต และเพื่อสักการะต่อพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวคิดเรื่องสุขภาพดังเช่นที่กลุ่มพวกกินเจและมังสวิรัตพยายามอธิบายด้วยเหตุผลด้านโภชนาการ ตามกระบวนการแสดงเหตุผลตามหลักการวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน ไม่มีการพูดถึงหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกินเจเลย เข้าใจว่า เหตุผลการกินเจดั้งเดิมนั้น คงจะมีความใกล้เคียงกับการถือศีลอุโบสถของพระพุทธศาสนาเถรวาท และมุ่งไปเพื่อการชำระตนบริสุทธิ์จริง ๆ ไม่ได้กินด้วยความเห็นแก่ตัวหรือเพื่อเหตุผลด้านสุขภาพของตนเองแต่อย่างใด เพราะถ้าพิจารณาจากการกินเจแล้ว เป็นการฝึกหัดตนเองให้มีความอดทน ทรมานตนเองให้เคยชินกับการอยู่อย่างลำบากและเป็นการฝืนใจตนเอง ไม่ให้ดำรงอยู่ด้วยอำนาจกิเลสหรือความต้องการอย่างคนปกติ การกินเจจึงถือว่าเป็นการบำเพ็ญวัตรปฏิบัติอย่างหนึ่ง เพื่อขัดเกลากิเลสของตนเอง ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับการกินมังสวิรัตและการถือธุดงค์ 13 ข้อ ของพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาเถรวาทที่พระพุทธศาสนาไม่ได้ห้ามหรือบังคับให้ปฏิบัติ แต่ให้อิสระในการเลือกปฏิบัติตามความเหมาะสมของอัฐภาพแต่ละรูป ถ้ารูปใดปฏิบัติได้พระองค์ก็ทรงถือว่าเป็นความดีหรือเป็นลักษณะเฉพาะของรูปนั้น แต่ไม่ได้หมายความว่า รูปที่ไม่ปฏิบัติจะไม่ใช่พระสงฆ์ที่ดีแต่อย่างใด

เมื่อคนจีนอพยพเข้าตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยก็ได้นำเอาคติความเชื่อเกี่ยวกับการกินเจและประเพณีอื่น ๆ ของจีนเข้ามาด้วย และถือปฏิบัติกันตามเทศกาลเฉพาะในกลุ่มคนจีน ว่าโดยเฉพาะการกินเจส่วนใหญ่ถือปฏิบัติกันเฉพาะเมื่อถึงเทศกาล และปฏิบัติกันมากโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิง ซึ่งอาจจะมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับคนจีนโดยทั่วไปที่ไม่ได้ถือปฏิบัติ ทั้งนี้คงเป็นเพราะเป็นการบริโภคที่ไม่สอดคล้องกับหลักโภชนาการและไม่เป็นไปตามธรรมชาติของความต้องการของมนุษย์ บาง

ครั้งอาจจะดูเป็นเรื่องที่ยุ่งยากกว่าเกี่ยวกับการกินการบริโภคมากกว่าจะเป็นความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะถ้าเป็นพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างไรในประเทศไทยด้วยแล้วยิ่งเป็นการลำบากที่จะปฏิบัติ เพราะพระภิกษุสงฆ์ต้องดำเนินชีวิตด้วยอาหารที่ชาวบ้านถวาย จะต้องทำตนให้เขาเลี้ยงง่ายไม่ทำให้ชาวบ้านลำบากในการเตรียมอาหารพิเศษเพื่อถวายโดยเฉพาะ การที่จะมาเลือกฉันตามความต้องการคงไม่สะดวกและเป็นไปไม่ได้เลย ยกเว้นจะมีญาติโยมที่รู้จักเป็นการเฉพาะและกินเจหรือมังสวิรัตเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ความนิยมในการกินเจจะจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มคนบางกลุ่มและมีเฉพาะในช่วงเทศกาลการกินเจเท่านั้น แต่ความนิยมในช่วงหลังได้ขยายสู่คนกลุ่มใหม่มากขึ้น และมีความนิยมในการกินเจในช่วงเหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตของตนเอง เช่น การกินเจในวันเกิด การกินเจในวันเกิดของลูกหลาน การกินเจในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การกินเจในวันที่ประสบความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีร้านขายอาหารเจกระจายอยู่ทุกจังหวัด โดยเฉพาะในกลุ่มร้านค้าของคนจีน ทำให้การกินเจเป็นไปได้อย่างง่ายดาย และได้รับการปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางในกลุ่มคนไทยและกลุ่มคนรุ่นใหม่ด้วย แม้จะไม่มีตัวเลขแสดงถึงจำนวนผู้กินเจอย่างแน่นอน แต่ดูเหมือนว่าแนวโน้มของการกินเจได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับตามกระแสความนิยมเรื่องการกินอาหารเพื่อสุขภาพในปัจจุบัน

5. การกินเจและมังสวิรัตในสังคมไทยปัจจุบัน

การกินเจและมังสวิรัตของคนในสังคมไทยปัจจุบันที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของจีน อาจมีด้วยเหตุผลหลายอย่าง เช่น ด้วยความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ ด้วยความหวังเพื่อบำบัดโรคบางอย่าง เพื่อสั่งสมบุญบารมี

แก่ตนเองและครอบครัว เพื่อความเป็นสิริมงคลในเทศกาลสำคัญ เป็นต้น แต่เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว เหตุผลในการกินเจและมังสวิรัตของคนไทยในปัจจุบัน สามารถสรุปด้วยเหตุผล 3 ด้านคือ ด้านศาสนา ด้านสุขภาพ และตามความนิยมแห่งยุคสมัย ดังนี้

5.1 เหตุผลด้านศาสนา

เหตุผลด้านศาสนา เป็นเหตุผลหลักและเป็นรากฐานสำคัญของแนวความคิดและหลักการในการกินเจและมังสวิรัตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในพุทธศาสนามหายาน มีข้อบัญญัติห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์อย่างชัดเจน ดังความที่ปรากฏในลังกาวตารสูตรตามที่กล่าวแล้วข้างต้น และมีการกล่าวถึงพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงอานิสงส์ของการไม่กินเนื้อสัตว์ถึง 10 ประการว่า

สมัยหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดเหล่าพญานาคทั้งหลาย พระองค์ได้ตรัสว่า บุคคลใดไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และงดเว้นจากการเสพเลือดเนื้อสัตว์ อีกทั้งยังให้หมู่นชนทั้งหลายหยุดฆ่า หยุดเสพชีวิตเลือดเนื้อผู้อื่น บุคคลผู้นั้นย่อมไกลจากอกุศลมูลทั้งปวง และบริบูรณ์พร้อมด้วยอานิสงส์ทั้ง 10 ประการ ได้แก่

1. เป็นที่รักของบรรดาเทพ พรหมตลอดจนมนุษย์ทั้งหลาย
2. จิตอันเป็นมหาเมตตาย่อมบังเกิดขึ้น
3. สามารถตัดขาดความอาฆาต ดับอารมณ์เหี้ยมโหดในใจลงได้
4. ปราศจากโรคร้ายร้ายแรงที่มาเบียดเบียนร่างกาย
5. มีอายุยืน
6. ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากวัชรเทพทั้งแปด
7. ในเวลาหลับย่อมนิมิตรเห็นแต่สิ่งที่ดีงาม ที่เป็นสิริมงคล

8. ย่อมระงับการจองเวร สลายความอาฆาตเคียดแค้นซึ่งกันได้
9. สามารถดำรงอยู่ในกระแสแห่งพระนิพพาน ไม่พลัดหลงลงสู่อบายภูมิ
10. ทนทานที่ละสังขารจากโลกนี้ จิตวิญญาณจะมุ่งสู่สุคติโลกสวรรค์⁴²

อานิสงส์ทั้ง 10 ประการนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความสำคัญของกินเจที่มีผลต่อบริโภคโดยตรง ซึ่งมีทั้งที่เป็นเหตุผลทางศาสนาโดยตรง (ข้อ 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, และ 10) และเหตุผลด้านสุขภาพ (ข้อ 4 และ 5) ด้วย ถึงแม้จะเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาในฝ่ายมหายาน แต่ก็ดูจะสอดคล้องกับหลักการเจริญเมตตาของฝ่ายเถรวาทเช่นเดียวกัน ดังความที่ปรากฏในเมตตสูตรว่า

ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ในพระวิหารชื่อเชตวัน อันเป็นอารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี พระองค์ได้ตรัสถึงอานิสงส์ของการเจริญเมตตาทั้งกับภิกษุทั้งหลาย ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์ 11 ประการ ของเมตตาเจโตวิมุตติ อันภิกษุเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นยาน ทำให้ตั้งมั่น ไม่ให้พลาดพลั้ง สัมสมไว้ ปรารภด้วยดี พึงหวังได้อานิสงส์ 11 ประการ คือ

1. ย่อมหลับเป็นสุข
2. ย่อมตื่นเป็นสุข
3. ย่อมไม่ฝันลามก ไม่ฝันร้าย
4. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
5. เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
6. เทวดาทั้งหลายย่อมรักษาคุ้มครอง
7. ไฟ ยาพิษ หรือคัตราวุธ ไม่สามารถถล่มทำลายได้

⁴² เว็บไซต์เดียวกัน หน้าต่าง "อาหารเพื่อสุขภาพ" หัวข้ออานิสงส์ของการไม่ทานเนื้อสัตว์ หน้า 1

8. จิตย่อมตั้งมั่นเร็ว
9. สีสหน้า ย่อมผ่องใส
10. ย่อมไม่หลงทำกาลกิริยา (ตาย)
11. เมื่อยังไม่บรรลुकุณธรรมเบื้องสูง (นิพพาน) ย่อมเข้าถึงพรหมโลก⁴³

จากพระสูตรในพุทธศาสนาเถรวาทนี้ แสดงให้เห็นว่า การมีเมตตาต่อกันนั้น เป็นพื้นฐานแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของมนุษย์และสัตว์ และเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบำเพ็ญสมณธรรมของแต่ละบุคคลด้วย ถึงแม้พระพุทธรองค์จะไม่ได้เน้นการห้ามบริโภคเนื้อสัตว์เหมือนพุทธศานามหายาน และไม่ได้กล่าวถึงเหตุผลด้านสุขภาพ แต่พระองค์ก็เน้นถึงการเจริญเมตตาต่อกันและกันและต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ว่ามีผลดีอย่างชัดเจน ซึ่งก็เป็นการยืนยันว่า ทั้งเถรวาทและมหายานมีหลักการเรื่องเมตตาไม่แตกต่างกัน เพียงแต่มุมมองเรื่องการบริโภคแตกต่างกัน เพราะพุทธศาสนาเถรวาทไม่มีข้อห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์ โดยให้ความสำคัญกับเจตนาในการบริโภคและประโยชน์ที่แท้จริงที่ได้รับจากการบริโภค ส่วนพุทธศานามหายานมีข้อบัญญัติห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ไว้อย่างชัดเจน โดยมีพื้นฐานทางความคิดว่า บุคคลไม่ควรบริโภคเนื้อสัตว์ เพราะสรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนแต่เคยเป็นญาติกันมาทั้งนั้น การกินเนื้อสัตว์จึงเท่ากับการกินเนื้อบุตรหรือญาติของตนเอง

ผู้วิจัยเห็นว่า ถ้าใครต้องการจะกินเจหรือมังสวิรัตติ สามารถใช้หลักการของพระพุทธรศาสนาทั้งสองนิกายเป็นเหตุผลสนับสนุนการกินเจหรือมังสวิรัตติของตนได้ แม้อาจจะมีฐานความคิดที่แตกต่างกันบ้าง แต่เป้าหมาย

⁴³ พึงดูโดยละเอียดใน อง.ทสก.-เอกาทสก. 24/222/361 และ ใน อง.สตตค.-อฏฐก. 23/91/134

ไม่ต่างกัน และผู้ที่ปฏิบัติย่อมได้รับอานิสงส์ตามสมควรแห่งการปฏิบัติของตนเองแน่นอน

5.2 เหตุผลด้านสุขภาพ

เหตุผลด้านสุขภาพ ได้กลายเป็นเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนการบริโภคอาหารเจและมังสวิรัตติ เพราะมีหลักฐานด้านโภชนาการหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงผลดีที่ได้รับจากการกินเจและมังสวิรัตติ (ดังได้นำเสนอแล้วในประเด็นแนวคิดด้านสุขภาพอนานมัย 2.2) และยังมีประโยชน์ในมุมมองของแพทย์แผนปัจจุบันและแผนโบราณอีก ได้แก่

1. ให้พลังเย็น โดยได้รับพลังงานจากฟรุกโตส ซึ่งมีในผัก ผลไม้ เป็นพลังที่ไม่มีอันตรายต่อร่างกาย
2. ช่วยขับถ่ายของเสียออกจากร่างกาย ทำให้ไม่มีสารพิษตกค้าง เพราะกากใยในพืชผัก ผลไม้ ช่วยระบบการย่อยและระบบขับถ่าย ทำให้ไม่เป็นโรคเกี่ยวกับลำไส้ รวมถึงโรคที่เกิดจากระบบขับถ่ายผิดปกติต่าง ๆ เช่น โรคริดสีดวงทวาร
3. หากรับประทานเป็นประจำจะช่วยฟอกโลหิตในร่างกายให้สะอาด เซลล์ต่าง ๆ ในร่างกายจะเสื่อมช้าลง ทำให้ผิวพรรณผ่องใส มีอายุยืนยาว สายตาดี แว่วตาสดใส ร่างกายแข็งแรงมีความต้านทานโรค มีความคล่องตัวรู้สึกเบาสบายไม่อึดอัด
4. ทำให้ปราศจากโรคต่าง ๆ เช่น โรคมะเร็ง โรคหัวใจ โรคเส้นเลือดหัวใจตีบตัน โรคตับ โรคลำไส้ โรคเก๊าต์ ฯลฯ เพราะได้รับอาหารธรรมชาติที่มีประโยชน์ ซึ่งไม่เป็นสาเหตุและยังช่วยป้องกันโรคเหล่านี้
5. อวัยวะหลักของร่างกาย และอวัยวะเสริมทั้ง 5 ทำงานได้อย่างเต็ม

สมรรถภาพ อวัยวะหลัก ได้แก่ หัวใจ ไต ม้าม ตับ ปอด อวัยวะเสริมทั้ง 5 ได้แก่ ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก กระเพาะปัสสาวะ กระเพาะอาหาร ถุงน้ำดี

6. ผู้ที่กินเจจะมีร่างกายที่สามารถต้านทานต่อสารพิษต่าง ๆ ได้สูงกว่าคนปกติทั่วไป ซึ่งได้แก่ ยาฆ่าจุลินทรีย์ ยาฆ่าแมลง หรือสารเคมีที่เป็นอันตรายอื่น ๆ มลภาวะที่เกิดจากการเผาไหม้ของเครื่องยนต์ ทั้งจากรถยนต์และโรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ ซึ่งมีปะปนอยู่ในอากาศ รวมถึงแหล่งอาหารและน้ำดื่ม⁴⁴

นอกจากประโยชน์ที่ได้รับจากการกินเจดังกล่าวข้างบนแล้ว ความคิดด้านการดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์สวยงาม ปราศจากโรคภัย และความต้องการควบคุมน้ำหนักของกลุ่มคนอ้วน ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้คนหันมากินเจมากขึ้น เพราะมีหลักฐานทางการแพทย์ที่ชี้ชัดว่า บุคคลที่เป็นโรคอ้วนอาจมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคต่าง ๆ มากมาย เช่น โรคเบาหวาน โรคตับแข็ง โรคหัวใจในถุงน้ำดี โรคหลอดเลือดหัวใจและโรคไต โรคมะเร็ง เป็นต้น และโรคเหล่านี้เป็นสาเหตุของการตายของคนอ้วนในวัย 25-74 มากที่สุด⁴⁵ ผู้วิจัยคิดว่า โรคของคนอ้วนที่กล่าวมานี้ อาจมีความสัมพันธ์กับการบริโภคเนื้อสัตว์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะจากการสังเกตพบว่า คนที่นิยมบริโภคเนื้อสัตว์มักจะเป็นโรคเหล่านี้ และยังมีโรคอื่นที่พบประจำคือ โรคมะเร็งลำไส้ โรคไขข้อเสื่อม (ปวดขา ปวดเข่า ปวดข้อ)

และยังมีข้อมูลที่น่าสนใจที่ได้กล่าวถึงผลที่ได้รับจากการกินเจและมังสวิรัติน่าสนใจว่า การกินเจและการกินมังสวิรัติน่าจะเป็นผลดีต่อผู้บริโภคหลายอย่าง

⁴⁴ เว็บไซต์อาหารเจ หน้าต่าง อาหารเจเพื่อสุขภาพ หน้า 3

⁴⁵ ดูรายละเอียดใน นพ. เสถียร เตชะไพฑูริย์. ลดความอ้วนวิธีง่าย. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ. 2542 หน้า 27

เช่น

1. หลับสบาย - ถ่ายคล่อง
2. ล้างพิษในลำไส้
3. หน้าใส - ผิวสวย
4. สุขภาพดี
5. หน้าตาแจ่มใส⁴⁶

ดังนั้น กระแสแห่งการดูแลสุขภาพให้มีรูปร่างที่ดี และกระแสการถนอมสุขภาพให้ห่างไกลจากโรคของคนอ้วน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่หันมาหาอาหารเพื่อสุขภาพ อาหารชีวจิตและอาหารที่ปราศจากเนื้อสัตว์ ซึ่งกลุ่มคนที่ถือปฏิบัติในสังคมไทยเราที่เห็นได้อย่างชัดเจนและเป็นตัวอย่างการกินอาหารประเภทนี้ได้แก่ กลุ่มสันตือโศก⁴⁷ ที่มีสมาชิกและมีอยู่คล้ายกับวัดที่เรียกว่า “พุทธสถาน” กระจายอยู่ทั่วประเทศ เช่น ปฐมอโศก จ.นครปฐม, ศีระอโศก จ.ศรีสะเกษ, ศาสือโศก จ.นครสวรรค์, ราชธานีอโศก จ.อุบลราชธานี, สีมอโศก จ. นครราชสีมา, ปราการอโศก จ. สมุทรปราการ, ทักษิณอโศก จ. ตราง เป็นต้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้กลุ่มสันตือโศกจะเข้าไปมีบทบาทเคลื่อนไหวทางการเมือง เพื่อขับไล่รัฐบาลพรรคไทยรักไทยและพรรคพลังประชาชนร่วมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ซึ่งมีส่วนทำให้ภาพพจน์ที่ปรากฏต่อสาธารณชนเป็นไปในทางด้านลบอยู่มาก แต่ถ้าพูดถึงการกินอาหารประเภทมังสวิรัตและการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติแล้ว ปฏิเสธไม่ได้ว่า

⁴⁶ ดูรายละเอียดในเว็บไซต์ สนุก พีเดีย หน้าต่างมังสวิรัต หน้า 4-5

⁴⁷ กลุ่มสันตือโศก เป็นชื่อของกลุ่มสมณะหรือนักบวชในพระพุทธศาสนา กลุ่มหนึ่งที่มีสมณะโพธิรักษ์ (นายรักษ์ รักษ์พงษ์) เป็นหัวหน้า ตั้งขึ้นเพื่อสร้างชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองตามหลักการพระพุทธศาสนา และมีข้อปฏิบัติที่เน้นการฝึกฝนตนเอง การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ประหยัด มีกน้อย ลดความฟุ้งเฟ้อที่เกินความจำเป็นของชีวิต และอยู่ในกรอบของศีล 5 หรือศีล 8 และศีลสูงขึ้นไปตามฐานะของบุคคล

กลุ่มนี้มีความโดดเด่นและถือว่าการกินมังสวิรัตเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มนี้ตลอด 40 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

5.3 การกินเจและมังสวิรัติตามความนิยมแห่งยุคสมัย

การกินเจและมังสวิรัติตามความนิยมแห่งยุคสมัย เป็นหลักการบริโภคของกลุ่มคนยุคใหม่ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างเหตุผลทางศาสนาและเหตุผลด้านสุขภาพเข้าด้วยกัน กลุ่มผู้บริโภคกลุ่มนี้อาจไม่ใช่เป็นพวกเคร่งศาสนา นักปฏิบัติธรรมหรือพวกมังสวิรัตโดยตรง เพียงแต่เป็นกลุ่มคนยุคใหม่ที่ต้องการความแปลกใหม่ ความหลากหลายและความทันสมัยในการบริโภค ต้องการหลีกเลี่ยงการบริโภคอย่างเดิมของคนทั่วไปในสังคม หรือบางครั้งก็เป็นกลุ่มคนที่ต้องการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่ตนเอง เช่น ดารา นักร้อง คนชั้นสูงในสังคม นักสังคมสงเคราะห์ นักวิชาการ นักศึกษา เป็นต้น แต่กลุ่มคนพวกนี้จะทำเป็นบางครั้งตามความพอใจและตามเทศกาลสำคัญทางศาสนา ไม่ยึดติดกับรูปแบบและพิธีการมากนัก แม้จะไม่มีตัวเลขที่แสดงจำนวนของกลุ่มผู้บริโภคในแนวทางนี้ว่ามีมากน้อยเพียงใด แต่ผู้บริโภคในกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามกระแสความนิยมของคนยุคใหม่และความสะดวกในการหาร้านอาหารเจและมังสวิรัตบริโภคที่มีกระจายอยู่ตามเขตเมืองหรือในตัวจังหวัด เช่น ในกรุงเทพมหานครมีร้านอาหารเจประมาณ 300ร้าน ในต่างจังหวัดมีมากกว่า 180 ร้าน

มีตัวอย่างรายชื่อของบุคคลชื่อดังทั่วโลกจากอดีตถึงปัจจุบัน ที่นิยมบริโภคอาหารเจหรือมังสวิรัตที่ยืนยันในกลุ่มคนนิยมกินเจและมังสวิรัต เช่น พระพุทธเจ้า (ในพุทธศาสนาเถรวาท)

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ นักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งศตวรรษที่ 20

มหาตมะ คานธี ผู้นำการต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชแก่อินเดียจาก
อังกฤษด้วยวิธีอหิงสา

องค์ทะไล ลามะ ผู้นำประเทศและทางจิตวิญญาณชาวทิเบต และ
พระภิกษุฝ่ายมหายานทั้งหมด

โทนี แมคไกวร์ พระเอกภาพยนตร์เรื่องไอ้แมงมุม, คริสเตียน เบล
พระเอกภาพยนตร์เรือแบตแมน

ลินดา แบลร์ ผู้รับบทบาทเด่นในภาพยนตร์ชื่อดังเรื่อง ดิ เอ็กโซซิส

และดารานักแสดงชื่อดังของฮอลลีวูดคนอื่น ๆ ได้แก่ โคอาควิน
ฟีนิกซ์, พาร์เมล่า แอนเดอร์สัน ลี, นาตาลี พอร์ตแมน, กวินเน็ต พัลโรว์,
มาดอนน่า, จอช ฮาร์ทเน็ต, เดมี มัวร์และเคท วินสเล็ต ส่วนดาราไทยก็มี
เช่น หมิว-ลลิตา ปัญโญภาส ป้าจี้-อัจฉราพรรณ ไพบูลย์สุวรรณ เป็นต้น⁴⁸

สรุปความว่า การกินเจและมังสวิรัตินั้นในสังคมไทยปัจจุบันมีแนวโน้มที่
จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นและได้รับความนิยมจากคนในสังคมสมัยใหม่เพิ่มขึ้น
เพราะกระแสแห่งความต้องการในการรักษาสุขภาพ ผลดีต่อสุขภาพ และ
เหตุผลด้านศาสนา ที่เป็นอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนามหายานและ
วัฒนธรรมการบริโภคของคนจีน และอิทธิพลของคนที่มีชื่อเสียง มีสุขภาพ
มีผิวพรรณ และมีรูปร่างดี ที่ได้ประกาศตนเองผ่านทางสื่อสารมวลชนใน
ฐานะเป็นผู้บริโภคอาหารเจและมังสวิรัตินี้ ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นและส่งเสริมให้
กลุ่มบุคคลที่ยังไม่เคยบริโภคอาหารเจหันมาให้ความสำคัญต่อการดูแล
สุขภาพและภาพพจน์ของตนเอง ด้วยการกินอาหารเจและมังสวิรัตินี้ไป

⁴⁸ ข้อมูลบางส่วนจากเว็บไซต์ สนุก พีเดีย หน้า มังสวิรัตินี้ หน้า 6

ด้วย การกินเจจึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มคนจีนและคนที่เคร่งศาสนา
อีกต่อไป

6. สรุปผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาและวิเคราะห์เรื่อง “การกินเจและมังสวิรัตินิ
ทรรคนะของพระพุทธศาสนา” มาตั้งแต่ต้น ผู้วิจัยพยายามตอบคำถามตาม
ประเด็นปัญหาที่กำหนดไว้ในเบื้องต้น (บทที่ 1.2) จึงสามารถสรุปผลการ
ศึกษาและวิเคราะห์ตามประเด็นเหล่านั้นตามลำดับดังนี้

ประการแรก แนวคิดการกินเจและมังสวิรัตินี้ มีความเหมือนและแตก
ต่างกันในบางประเด็น ส่วนที่เหมือนกัน คือ การกินเจและมังสวิรัตินี้ มีจุด
ร่วมกันคือไม่บริโภคเนื้อสัตว์ทุกชนิด และเว้นจากการบริโภคพืชผักที่มี
กลิ่นแรงอีก 5 อย่างได้แก่ กระเทียม ต้นหอม กุยช่าย ผักน้ำมันและผักชี
บริโภคได้เฉพาะพืชผักผลไม้ ส่วนที่ต่างกัน คือ การกินเจนั้น ไม่ได้หมายถึง
ถึงการห้ามบริโภคเนื้อสัตว์อย่างเดียว แต่หมายถึงการถือศีลอุโบสถ การงด
รับประทานอาหารทุกชนิดหลังเที่ยงวัน และการทำจิตใจให้สงบ เหมือนการ
สมาทานศีล 8 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนมังสวิรัตินี้ มีความหมาย
เฉพาะระเบียบการกิน คือไม่ให้บริโภคเนื้อสัตว์เท่านั้น ไม่ได้หมายถึงการ
ถืออุโบสถแต่อย่างใด และการกินเจ เป็นคำที่มาจากภาษาจีน (ชื่อใจ) และ
เป็นคำที่ใช้ในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ส่วนมังสวิรัตินี้ เป็นคำมาจากการคำ
ภาษาบาลี (มังสะ = เนื้อ, วิรัตินิ = เว้น) เป็นคำที่ใช้ในพระพุทธศาสนาฝ่าย
เถรวาท

1) แนวคิดด้านศาสนา หลายศาสนามีกฎระเบียบเรื่องการกินเจและ
มังสวิรัตินี้ที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ ศาสนาพุทธฝ่ายมหายานมีข้อบัญญัติ
ห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์ทุกชนิด แม้จะไม่ได้ฆ่าด้วยตนเองหรือไปซื้อมาจาก

ร้านตลาดก็ตาม ดังความที่ปรากฏในลังกาตารสูตร ส่วนศาสนาพุทธฝ่ายเถรวาทไม่มีข้อห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ แต่มีข้อห้ามมิให้ฆ่ามิให้เบียดเบียนสัตว์ สำหรับพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายเถรวาทสามารถฉันเนื้อได้ ถ้าเนื้อนั้นบริสุทธิ์โดยฐานะ 3 คือไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ได้รังเกียจหรือสงสัยว่าเขาทำมาเพื่อตนโดยเฉพาะ และไม่ใช้เนื้อต้องห้าม 10 อย่าง

ในศาสนาคริสต์ มีการกล่าวยืนยันว่า พระเจ้าประทานพืชผักและผลไม้ทุกชนิดเป็นอาหารแก่มวลมนุษย์ มิใช่เนื้อสัตว์ แต่ถ้าพิจารณาจากบัญญัติ 10 ประการ คำสอนของพระเยซู ตลอดจนประวัติของพระเยซู ไม่พบว่า มีข้อห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ปรากฏและในประวัติของพระเยซูก็มีปรากฏอยู่หลายครั้งที่พระองค์บริโภคเนื้อสัตว์และประทานเลี้ยงแก่คนยากจนของท่านด้วยเนื้อสัตว์ ส่วนในศาสนาอิสลาม ไม่มีข้อห้ามในการบริโภคเนื้อสัตว์ ยกเว้นเนื้อ 3 ชนิด คือ เนื้อหมู เนื้อสุนัข และเนื้อที่ถูกฆ่าด้วยวิธีการทรมานและเป็นศาสนาเดียวที่มีระเบียบการฆ่าสัตว์อย่างชัดเจนคือฆ่าให้ตายทันทีด้วยการเชือดคอด้วยอาวุธอันคมกริบ เพื่อมิให้สัตว์ทรมาน ขณะที่ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู แม้จะมีหลักการดำเนินชีวิตตามบัญญัติ คือการตั้งใจ การบูชาไฟ การทำบุญอุทิศแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว การต้อนรับแขก และการมีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย แต่เดิมทีเดียวก่อนที่จะมีพุทธศาสนาเกิดขึ้นในวิถีชีวิตและพิธีกรรมทางศาสนาของพวกพราหมณ์มีการฆ่าสัตว์แม้กระทั่งมนุษย์จำนวนมากเพื่อบูชายัญ เช่นสังเวทต่อเทพเจ้าเบ็องบน ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าได้พยายามปรับทัศนคติและปฏิรูปพิธีกรรมการบูชายัญของพวกพราหมณ์หลายครั้ง ทำให้แนวคิดการบูชายัญของศาสนาพราหมณ์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น แต่โดยวิถีชีวิตและการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในปัจจุบัน แม้ฮินดูหรือคนในประเทศอินเดียเกือบทั้งหมดถือมังสวิรัตติ เคารพวัว สุกร

เต่า ปลา แต่การปฏิบัติกับสัตว์บางชนิดปฏิบัติอย่างไรเมตตา เช่น การใช้แรงงานมั่วอย่างทรมาน ดังนั้น ความเป็นมังสวิรัตและความเมตตาต่อสัตว์ของชาวฮินดูในประเทศอินเดียจึงไม่สอดคล้องสัมพันธ์กัน

2) แนวคิดด้านสุขภาพ อาหารเจและมังสวิรัตเป็นอาหารประเภทชีวจิต มีการกล่าวถึงผลดีของการกินเจและมังสวิรัตในกลุ่มพวกนิยมกินเจและมังสวิรัตว่า เมื่อกินไปในระยะเวลาานพอสมควร จะทำให้ร่างกายปรับตัวให้เกิดสภาวะสมดุล สามารถขับพิษของเสียในร่างกายออก ทำให้ระบบไหลเวียนโลหิตเป็นไปได้ดี ระบบทางเดินอาหารเป็นไปสะดวก ทำให้อายุยืนยาว ผิวพรรณผ่องใส นัยน์ตาแจ่มใสไม่พร่ามัว ร่างกายแข็งแรงเบาสบาย อวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายทำงานได้ดี ร่างกายสามารถต้านทานสารเคมีและต้านทานสารพิษ ทำให้ไม่มีโรคปราศจากความเจ็บป่วย เช่น โรคมะเร็ง โรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง ภาวะเส้นเลือดตีบ โรคเก๊าท์ โรคเบาหวาน เป็นต้น

ในการวิเคราะห์ถึงแนวคิดด้านสุขภาพนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามต่อผลดีเหล่านี้ 2 ประเด็นคือ

1. ถ้าการกินเจมีประโยชน์มากมายเช่นนี้ ทำไมคนทั่วโลกจึงไม่นิยมกินเจอย่างกว้างขวาง
2. ทำไมการกินเจของคนจีนจึงมีเฉพาะเทศกาลปีหนึ่งมี เพียง 9 วัน 9 คืน เท่านั้น

ผู้วิจัยได้สันนิษฐานว่า ประโยชน์มากมายที่กล่าวนี้ อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ยังไม่มีการยืนยันแน่นอน ที่นำมาสนับสนุนการกินเจเท่านั้น และสรรพคุณของการกินมีลักษณะเหมือนยาฝีบอก ที่ป้องกันและรักษาโรคได้อย่างสารพัด เพราะเมื่อพิจารณาจากชนิดของอาหาร การปรุง และการ

บริโภค พบว่า อาหารเจส่วนใหญ่เต็มไปด้วยน้ำมัน อาหารมันที่เกิดจากน้ำมันพืชชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีผลเสียต่อร่างกายของบริโภคไปในระยะยาว รูปแบบชนิดของอาหารก็เหมือนกับอาหารตามปกติ ทำให้สภาพจิตใจของบริโภคก็ยังคงคิดว่าตนเองบริโภคเนื้ออยู่ เพียงแต่ชนิดของอาหารนั้นไม่ใช่เนื้อสัตว์เท่านั้น จึงกล่าวได้ว่า การกินเจและมังสวิรัตินี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่ประกันว่าตนเองจะมีสุขภาพที่แข็งแรง หรือจิตใจสูงขึ้นแต่อย่างใด ขึ้นอยู่กับการปรับจิตของตนเองให้อยู่ในสภาวะดีหรือไม่ดีอย่างไร

ประการที่สอง การกินเจและมังสวิรัติตามมุมมองของพระพุทธศาสนา ฝ่ายมหายานมีข้อห้ามมิให้กินเนื้อทุกชนิดโดยไม่มีข้อยกเว้นแม้จะเป็นเนื้อที่ฆ่าเองหรือเนื้อที่ไปซื้อตามร้านตลาดก็ตาม ผู้ฆ่า ผู้กินมีความผิดในระดับเดียวกัน คือการไปเกิดในนรกโรหุระ และกำเนิดแห่งสัตว์เดรัจฉาน โดยพื้นฐานทางความคิดของมหายานมองว่า สรรพสัตว์ที่เกิดมาบนโลกนี้ ล้วนแต่เคยเป็นญาติพี่น้องกันทั้งนั้นในชาติก่อน ๆ ดังนั้น การกินเนื้อสัตว์จึงเสมือนการกินเนื้อบุตรหรือญาติพี่น้องของตน และพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งในอดีตปัจจุบัน หรือในอนาคตของฝ่ายมหายานนี้ไม่เคยบริโภคเนื้อสัตว์เลย ส่วนพุทธศาสนาเถรวาท ไม่ได้ห้ามการบริโภคสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป แต่ห้ามมิให้ฆ่าสัตว์เบียดเบียนสัตว์ เนื้อที่ขายตามร้านตลาดสามารถซื้อมาบริโภคได้ สำหรับพระภิกษุสงฆ์สามารถฉันเนื้อที่บริสุทธิโดยฐานะทั้ง 3 ได้ และห้ามมิให้ฉันเนื้อต้องห้าม 10 อย่าง พระพุทธเจ้าในเถรวาทก็ทรงเสวยเนื้อสัตว์เช่นกันตามหลักฐานที่ปรากฏในสัทสูตรและสูตรอื่นอีกหลายที่ การกินเจหรือมังสวิรัตินี้พระพุทธเจ้ามิได้ห้ามหรืออนุญาตไว้เป็นการเฉพาะดังที่พระเวททัตฑุลขอวัตถุ 5 ประการ พระองค์ให้เสรีภาพในการบริโภคแก่พระภิกษุสงฆ์ให้พิจารณาตามความเหมาะสม แต่มีหลักยึดคือความบริสุทธิ์ของเนื้อ 3 อย่าง คือ ไม้ได้เห็น ไม้ได้ยิน และไม้ได้รังเกียจหรือ

สงสัยว่าทายกทำเพื่อตนเป็นการเฉพาะ การบริโภคนิเวศในพุทธศาสนาเถรวาท เน้นประโยชน์ที่แท้จริงที่ได้รับจากการบริโภคนั้น คือมิใช่บริโภคด้วยความติดในรส เพลิดเพลินในการกิน แต่เพื่อความตั้งอยู่ได้ของอัมภพร่างกาย บรรเทาเวทนาเก่าเพื่อความตั้งอยู่ได้ของอัมภพ และอนุเคราะห์เกื้อหนุนต่อการประพฤติพรหมจรรย์ โดยมีหลักการที่เกี่ยวข้องกับการกินอยู่ 3 ประการคือ

1. ไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย อยู่ด้วยเมตตากรุณาต่อกัน
2. ให้รู้จักประมาณในการบริโภคไม่มากหรือน้อยเกินไปตามความเหมาะสมของแต่ละคน
3. หมั่นประกอบความเพียรในสมณะและวิปัสสนาอยู่เนื่อง ๆ เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน

ประการที่สาม การกินเจและมังสวิรัติดีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา เพราะถ้าพิจารณาจากอานิสงส์ของการกินเจในพุทธศาสนามหายาน และการเจริญเมตตาของพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว พบว่า แม้พระพุทธศาสนาเถรวาทไม่มีข้อห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์โดยตรงเหมือนกับพุทธศาสนา มหายาน แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงห้ามมิให้ฆ่ามิให้เบียดเบียนในพระสูตรหลายพระสูตรที่พระองค์ตรัสห้ามการฆ่าสัตว์ เช่น ในอัญญาสูตร ที่พระเจ้าปเสนทิโกศล เตรียมตัวฆ่าสัตว์แต่ละชนิด ๆ ละ 500 ตัว พร้อมทั้ง ทาส กรรมกร และคนใช้ เพื่อทำมหาบุญต่อเทพเจ้า หรืออุชชยสูตร ที่พระองค์ปรับทรรคนะของพราหมณ์เรื่องการฆ่าสัตว์เพื่อบูชาบุญมา เป็นการให้ทาน ให้ชีวิตและดำเนินในทางที่ชอบ เป็นต้น ฝ่ายมหายานนั้น ห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ไม่ว่าจะด้วยกรณีใด ๆ ก็ดี เพราะการบริโภคเนื้อ สัตว์เป็นการทำตนให้เศร้าหมองให้มีมลทิน และเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อ

การบรรลุพระนิพพาน ส่วนเถรวาทไม่มีข้อห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์ และการบริโภคไม่ใช่เป็นสิ่งที่ขัดขวางต่อการบรรลุธรรมแต่อย่างใด การบริโภคเป็นเพียงเครื่องสนับสนุนให้อัตภาพอยู่ได้ ให้สามารถบำเพ็ญสมณธรรมได้โดยไม่เดือดร้อน

ประการที่สี่ อิทธิพลพุทธศาสนamahayanและของจีนที่มีต่อสังคมไทย ชาวจีนมีความเชื่ออย่างยิ่งในคำสอนของลัทธิเต๋า ขงจื้อ พุทธศาสนา มหายาน การบูชาบรรพบุรุษ และการเคารพเทพเจ้า และมีประเพณีในรอบปีปฏิบัติหลายอย่าง เช่น เทศกาลวันตรุษจีน เทศกาลเซ็งเม้ง เทศกาลสารทจีน เทศกาลกินเจ เป็นต้น เมื่อคนจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา ได้นำเอาความเชื่อและพิธีเหล่านี้มาด้วย เกิดการผสมผสานกับความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาของคนไทยที่เป็น พุทธศาสนาเถรวาท เช่น ประเพณีการอุปสมบท การจัดงานศพ การทำบุญตามวัดของคนไทย เป็นต้น

เนื่องจากชาวจีนเป็นคนขยันอดออมและมีความถนัดในการค้าขายเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงนิยมตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเมืองและได้ทำการค้าขายจนมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีร่ำรวยกว่าคนไทย กลายเป็นพลเมืองไทยเชื้อสายจีนที่มีความสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของไทยให้มีความเจริญก้าวหน้า มีการรวมตัวเป็นสมาคมเป็นมูลนิธิ และตั้งเป็นศาลเจ้าขึ้นให้เป็นสถานที่รวมกันเพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อทางศาสนาของตนเองว่า โดยเฉพาะการกินเจนั้นมีการจัดเป็นประเพณีอย่างยิ่งใหญ่ถึง 9 วัน 9 ค่ำ (ตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ ถึง ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 ซึ่งตรงกับปลายเดือนกันยายนถึงต้นเดือนตุลาคมของทุกปี) ตามศาลเจ้าและสมาคมของคนจีนทั่วประเทศ คนไทย (ส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุ เป็นหญิง) ที่ต้องการสั่งสมบารมีแก่ตนเองจึงหันไปปฏิบัติถือศีลกินเจร่วมกับชาวจีนด้วย เพราะไม่ได้ขัดแย้ง

กับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท และดูเหมือนจะส่งเสริมการปฏิบัติตนให้เคร่งครัดมากขึ้นกว่าเดิมด้วย เพราะตลอดปีได้กินเนื้อสัตว์มาตลอด การหยุดกินเนื้อสัตว์มาเป็นการกินพืชผักผลไม้แทน น่าจะเป็นการเจริญเมตตาแก่สรรพสัตว์และเป็นการดีต่อสุขภาพของผู้บริโภคเองด้วย

ประการที่ห้า การกินเจและมังสวิวัติในสังคมไทยปัจจุบัน อาจมีเหตุผลหลายอย่างต่างกัน แต่ว่าโดยสรุปแล้ว มี 3 อย่าง คือ เหตุผลด้านศาสนา เหตุผลด้านสุขภาพ และความนิยมแห่งยุคสมัย

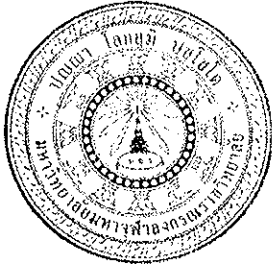
1) เหตุผลด้านศาสนา มีอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธมหายาน ซึ่งมุ่งเน้นความมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายในฐานะที่เคยเป็นญาติพี่น้องกันในอดีตและเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ซึ่งจะมีผลดีต่อผู้บริโภคหลายอย่าง เช่น เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้มีจิตเมตตาอ่อนโยน ตัดขาดจากความอาฆาต สามารถดำรงอยู่ในกระแสแห่งพระนิพพานไม่พลัดตกสู่อบายภูมิ เป็นต้น ส่วนพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการกินเนื้อสัตว์โดยตรง แต่กล่าวถึงอานิสงส์ของการเจริญเมตตาซึ่งก็มีความสัมพันธ์กับการการอยู่ร่วมกันด้วยการไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนชีวิตของกันและกัน การอยู่ร่วมกันอย่างปกติ อย่างสันติ ไม่ละเมิดสิทธิของกัน

2) เหตุผลด้านสุขภาพ ดูเหมือนจะเป็นเหตุผลใหม่ที่กลุ่มพวคนิยมกินเจและมังสวิวัติ พยายามเสนอผลดีต่อสุขภาพอย่างเป็นเหตุผล สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ นอกเหนือจากเหตุผลทางศาสนา เช่น ให้พลังงาน ช่วยขับถ่ายของเสียจากร่างกาย ช่วยฟอกโลหิต ทำให้ผิวพรรณผ่องใส มีอายุยืน ปราศจากโรคต่าง ๆ อวัยวะหลักสำคัญในร่างกาย ได้แก่ หัวใจ ไต ม้าม ตับ ปอด ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และอวัยวะเสริม ได้แก่ ลำไส้ ลำไส้เล็ก กระเพาะปัสสาวะ กระเพาะอาหาร และถุงน้ำดี

สะอาดและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

3) ความนิยมแห่งยุคสมัย การกินเจในแนวทางนี้เป็นการบริโภคของ คนสมัยใหม่ ที่ไม่ใช่พวกเคร่งศาสนา และไม่เคร่งในพิธีกรรมมากนัก กิน ตามความต้องการในบางครั้งหรือรสนิยมตามคนดังคนมีชื่อเสียงเป็นบาง ครั้งตามโอกาส กลุ่มคนที่กินเจและมังสวิรัติตามความนิยมในแนวนี้ส่วน หนึ่งได้รับอิทธิพลจากเหตุผลทางศาสนา และเหตุผลด้านสุขภาพ อีกส่วน หนึ่ง ได้รับอิทธิพลจากการพยายามเลียนแบบคนดังและความอยากให้ ร่างกายแข็งแรงสวยงามเหมือนกับคนอื่น และมีบางคนต้องการสร้างภาพ ลักษณ์ที่ดีแก่ตนเอง

อย่างไรก็ตาม แม้แต่ละคนอาจจะมีเหตุผลในการกินเจและมังสวิรัตินี้ ที่แตกต่างกัน สำหรับผู้วิจัยแล้วเห็นว่า การกินเจและมังสวิรัตินี้ย่อมจะมีผลดี ต่อสุขภาพจิตและสุขภาพใจของบุคคลผู้นั้นอย่างแน่นอน เพราะการไม่ อาศัยเลือดเนื้อและชีวิตของสัตว์หรือบุคคลอื่นมาหล่อเลี้ยงชีวิตของตนเอง ย่อมจะเป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญ และเป็นทางควร ดำเนินสำหรับบัณฑิตหรือสัตบุรุษทั้งหลาย ผู้วิจัยยังคาดหวังต่อไปว่า ถ้า คนทั้งโลกหันมากินเจและมังสวิรัตินี้ทั้งหมด สรรพสัตว์ทั้งปวงคงจะอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุข คงไม่มีการฆ่าสัตว์ ไม่มีการเบียดเบียนสัตว์อย่างโหด ร้ายอย่างทรمانที่เป็นอยู่อย่างทุกวันนี้ แม้ความหวังนี้อาจจะไม่มีวันเป็น จริงได้ แต่ก็ขอให้มนุษย์คิดถึงจิตใจและถึงความรู้สึกของสัตว์บ้าง โดย ปฏิบัติต่อสัตว์ทั้งหลายอย่างมีเมตตา น่าจะช่วยให้การฆ่าสัตว์และการ บริโภคเนื้อสัตว์ลดลง

วารสาร

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISBN 1905-1603 ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน 2552

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา
2. เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาแก่สังคม
3. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา
4. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ปรึกษา

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ.ดร.
พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ), รศ.ดร.
พระวิสุทธิภักทธาดา (ประสิทธิ์ พุทฺธมรฺสี), ดร.
พระมหาโกวิทย์ สิริวณฺโณ
พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺเฑ, ผศ.ดร.
ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ
ศ.พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ
ศ.ดร. จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์
รศ.บำรุง สุขพรรณ

รศ.ดร. วัชระ งามจิตเจริญ

Dr. John Giordano

Mr. Kevin O'Sheehan

Mr. Savior Boluda

บรรณาธิการ

นายรังษี สุทนต์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายสังวร อ่อนสนิท

บรรณาธิการบริหาร

ดร. สมิตีพล เนตรนิมิต

กองบรรณาธิการ

พระสุธีธรรมมานุวัตร(เทียบ สิริญาโณ), ผศ.ดร.

พระศรีสิทธิมนี (พล อากาศโร), ดร.

พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ(ไสว โชติโก)

พระมหาไพรัช ฐมฺมทีโป

พระมหากฤษณะ ตรุโณ

พระมหาบุญช่วย สิรินฺทโร

พระครูปลัดสุกัญญา อรุโณ

พระมหาสุทัศน์ ดิสฺสรวาที

พระมหาสมบุญ วุฑฺฒิกโร

พระมหาหรรษา ฐมฺมหาโส, ดร.

พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี

พระมหาราชัน จิตฺตปาโล

ดร.สุรพล สุขะพรหม

เจ้าของ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
โทร. 0-2222-0680, โทรสาร. 0-2222-0680
<http://gds.mcu.ac.th>, e-mail: grads@mcu.ac.th

พิมพ์ที่ บริษัท 21 เซ็นจูรีจำกัด

เลขที่ 1,3 ซอยจรัญสนิทวงศ์ 48 แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด
กรุงเทพฯ 10700 โทร 0-2883-0417-8 แฟกซ์. 0228830419